VICTOR EFTIMIU

FUM DE FANTOME

— EVOCĂRI —

EDITURA CASEI ŞCOALELOR. — 1940

www.dacoromanica.ro

VICTOR EFTIMIU

FUM DE FANTOME

— EVOCĂRI —

EDITURA CASEI ŞCOALELOR. — 1940

www.dacoromanica.ro

LUI

PAUL GUSTY

ULTIMUL DIN MAREA GENERAȚIE

www.dacoromanica.ro

BUCUREŞTI, 1935

Mă reîntorc după o lipsă de aproape un an şi nu mai recunosc atâtea şi atâtea cartiere ale Bucureştilor.

După luni şi luni de rătăciri prin Parisul cenuşiu, armonios şi definitiv, după lungi meditaţii în milenara cetate liniştită, reculegeri transcendentale, meditaţiuni grave, privite din calmul înalt al secolelor de linii şi de piatră, — acest iureş de curbe şi zigzaguri, de var şi de cărămidă, această superbă furie de-a construi a bucureştenilor îmi umezeşte pleoapele...

Lăcrimează ochii din pricina molozului prăfuit care-i îndurerează sau de bucuria vitalităţii româneşti, a grabei de-a se moderniza, a râvnei poporului acestuia spre forme înaintate de confort şi de civilizaţie? Praf de cărămidă, pulbere de vis, — în cetatea lui Bucur se construieşte. Case mari, de toate formele, de toate culorile, de toate stilurile, de toate dimensiunile înlocuiesc maidane, uliţi, grupuri de cocioabe, grădini boiereşti.

— „Capitala d-voastră îmi face impresia unui imens şantier, instalat în mijlocul unui sat imens!", mi-a spus, anul trecut, la Bruxelles, deputatul Louis Pierard, preşedintele P. E. N. Club-ului belgian....

Dela satul lui Bucur Ciobanul, până la oraşul de azi, ce salt!

*

Să fie într'adevăr satul lui Bucur?

Se pare că nu vestitul cioban a întemeiat Cetatea de pe malurile Dâmboviţei, ci numitul Abu-Kureiş, fiul lui Ge-

www.dacoromanica.ro

bel-el-Himmé, din tribul Kureișilor, care s'au revoltat împotriva califului Omar și au fondat și Gebelul din Siria.

Așa cel puțin mărturisește muezinul Evliyâ Celebi, călător turc, care, pe la jumătatea veacului al șaptesprezecelea, a bătătorit marea împărăție a sultanului dela porțile Vienei până la granița persană, din Crimeea până'n Egipt și până la Higiaz.

Povestea călătoriilor lui Evliyâ Celebi a apărut de curând (opt volume din zece) în editura Institutului de Istorie turcă și cuprinde date foarte interesante, privitoare la provinciile românești.

Nepot al marelui vizir Ahmed Melek-pașa, muezinul Evliyâ Celebi s'a dus să-și vadă unchiul care, scos din vizirat, era valiu la Silistra.

Această primă călătorie prin părțile noastre a stârnit pofta muezinului să mai facă vreo două, cu vagi misiuni oficiale, când religioase, când de controlor financiar.

Nume de localități românești abundă în paginile lui Celibi Evliyâ, cele mai multe scrise corect, dela Mangalia, Caraormanul și Babadaci, până la Bârlad, Tecuci, Focșani, Râmnic, Buzău și până în Turnu Severin.

București=Abu-Kureiș. Ce stranie asemănare de nume! Nu cred să fie capitală mai misterioasă decât această cetate a lui Bucur sau a lui Abu-Kureiș. Cine a fondat-o și când? Ce vestigii vorbesc de trecutul ei?

Romanii nu s'au oprit pe aici. Ei zideau în piatră și numai pe locuri al căror climat și punct geografic putea înfrunta mileniile. (Roma, Luteția, Vindobona...). Iar climatul și locul Bucureștilor n'au nimic care să îndreptățească așezarea unor aglomerații numeroase. Aici numai apa este bună. Nicăeri, nici în munți, nici la Viena, apa nu e așa de ușoară, de vie și de gustoasă decât cum este aceea captată din isvoarele Bucureștilor. Dela o vreme, apa, ca să fie abundentă s'a amestecat și nu mai are calitatea de odinioară. Dar uneori sânt zile și cișmele binecuvântate, în ctitoria lui Abu-Kureiș.

www.dacoromanica.ro

Urme de cetate veche nu s'au găsit pe aci. Nici lespede cioplită, nici fărâmătură de templu, nici zid de metropolă. Din materialul fragil al câmpiilor (mâl şi salcâm) nu rămâne lucru mare peste veacuri.

Totuşi, un nume. Perun. Intr'o hartă care înfăţişează împărăţia de acum o mie de ani a Ţarului Simeon, am văzut, cam pe locul unde ar fi azi Bucureştii, un inel care însemna un oraş: Perun. La vechii Slavi Perun era zeul focului. (Perun la slavii sudici. Perkun la cehi şi la polonezi, Perkunaz la lituaneni).

Cum de nu ştim nimic despre acest oraş, cum de n'a rămas nicio mărturie? Niciun istoric român nu vorbeşte de existenţa unui oraş acum numai o mie de ani, pe locul actualei capitale.

S'ar putea ca acel inel să nu fie exact pe locul Bucureştilor, ci alături, unde e acum Perişul.

Căci Periş, ca şi Perun, însemnează pară, dela grecescul piros, foc. Iar Perun era Zevs al Elenilor, stăpânul trăznetului şi al războiului. Creştinând pe ruşi, Ţarul Vladimir a bătut cu biciul şi a aruncat în Nipru ultimele statui ale lui Perun. Ce căuta acest nume prin coclaurile Dâmboviţei şi până la ce punct românii s'au închinat la un moment dat patheonului slav, căruia i-au dedicat oraşe?

Tulburătoare întrebări şi mare taină, mult mai mare decât altele, privitoare la neamuri mult mai vechi şi mai depărtate.....

Popor de păstori şi de plugari, ce păcat, că românii au cunoscut prea târziu puterea cuvântului scris şi nu cunosc încă, porunca de a clădi în piatră!

*

In fiecare primăvară, iată dansul târnăcoapelor pe coperişe, pe chenare de uşi şi de ferestre, până'n bolţi de pimniţă. Ciocănitoare uriaşe ciugulesc varul şi cărămida; praful cenuşiu se amestecă în văzduh cu pulberea verzuie

www.dacoromanica.ro

a ramurilor, pe care întârziata primăvară nu le-a înfoiat încă.

Şi'n acest vârtej de zile, când ploioase, când caniculare, ziduri cad, tavane se prăbuşesc, ca într'un ralenti de film ce-ar presupune sfârşitul pământului sau numai efectele unui cutremur parţial în Australia.

Din coaste de vechi ziduri bucureştene curge sângele cărămizilor rănite. Fâşii de tapete atârnă, ca o piele ruptă. Molozul se scurge, — oase măcinate.

Aci au trăit oameni cunoscuţi nouă, s'au ospătat în acea odaie largă ce ni se părea căptuşită cu lemn sculptat şi nu era decât o pictură imitând fibrele stejarului: o vedem acum, în razele puternice ale soarelui. Minciună convenţională.

Dincoace a visat un gânditor. Colo a complotat un vestit politician. Iar peste tot, anonimi, anonimi, anonimi.

•

Iată un grup de provinciali. Printre ei ţărani.

Au venit să manifesteze pentru cutare partid, — sau la săptămâna Bucureştilor?

Se opresc în faţa palatului telefoanelor.

Un ghid improvizat le vorbeşte. Ca şi cum ar fi bănuit prezenţa admiratorilor de jos, cineva, dinăuntru, aprinde mulţimi de ferestre. Inchid ochii, adunând în mine incandescenta feerie modernă.

Uriaşa culă americană ia foc, arde până'n temelii, se prăbuşeşte, iar din cenuşa ei se ridică fum de fantome..

•

A fost odată aici o veche casă boierească, şi'n poala ei un parc imens, cu arbori centenari, cu lampioane şi privighetori, în nopţi de bal sau de logodnă, sub cerul parfumat cu tei şi oţetari, al lui Iunie... Boierii Oteteleşeni erau oameni primitori şi darnici. Casa lor deschisă tutulor, la

www.dacoromanica.ro

îndemâna tutulor, pe podul Mogoşoaiei, în inima Bucureştilor.

Se făceau nunţi şi botezuri, soarèle vestite, cu jerbe şi cofeturi, cu lăutari şi idile, pregătitoare încuscrirlor de mâine.

Pe urmă neamul s'a irosit... Oteteleşenii şi-au lăsat acareturile Academiei, Academia a închiriat parcul unor cântăreţi şi vechea zidire patriarhală negustorilor de bere.

Până mai deunăzi au spumegat halbele în curtea dinspre Calea Victoriei, în sunetele improvizaţilor muzicanţi ruşi de pe estradă, subt coviltire vărgate pentru vreme de ploaie... A fost scris ca această casă, până'n zilele din urmă, să fie cuib de cântece şi desfătare: întâi a obrazelor boiereşti, apoi a intelectualilor, apoi a micei burghezii care se avânta până'n centru, cucerindu-şi dreptul de stăpânitor al cetăţii lui Bucur.

Iar în zilele-i din urmă am văzut oamenii de treabă, înghesuiţi la grilajul dinspre stradă, uitându-se cu jind înăuntru, — fiindcă n'aveau zece lei să se aşeze la o masă — şi ascultând balalaicele şi corurile ucrainiene, ore întregi, gratis. Crescută din belşug, casa boierilor Oteteleşeni a sucombat în mizeria generală, sub casmale, ca să se înalţe'n locul ei acest simbol al vieţii multiple: palatul telefoanelor.

*

Dacă Parcul Oteteleşeanu va rămâne'n amintirea tuturor aşa cum era acum un sfert de veac, pe vremea regretatului Grigoriu, în epoca de aur a Operetei, cu Leonard-Carussy-Ciucurette şi Maximilian, protagonişti bărbăteşti, — cu Florica Florescu, plină de farmec şi temperament (retragerea ei de pe scenă par'că a însemnat lovitura de graţie dată operetei) „Terasa", va fi înscrisă'n paginile hroniculuí teatral şi literar din anii cari au precedat războiul — cel — mare.

www.dacoromanica.ro

Prima sală, din dreapta, fusese consacrată, din 1910, local de întâlnire a poeților și-a oamenilor de teatru.

Până atunci, scriitorii se adunau la cafeneaua Kübler — devenită Imperial — din calea Victoriei, colț cu str. Imperială; se răslețiră unii — cum era Alexandru Macedonschy peste drum, la High-Life, alții urmară pe tata Kübler în cafeneaua lui cea nouă, puțin frecventată, din str. Academiei. Cu ani înainte, gazetarii și actorii se duceau la Fialcovscky și Gambrinus — unde este acum Elyseul, peste drum de intrarea lojei regale, la Teatrul Național, pe Câmpineanu.

Acuma, iată-i adunați pe toți la berăria lui Mihai Stere, de unde i-a gonit, înainte de 1916, poate sațiul de același loc, poate pianola automată instalată în încăperea obscură de alături și care, pentru zece bani, cânta „La arme", al lui Castaldi. Baba care păzea ușa dosnică de lângă această mașină cu muzică nu iubea tăcerea; am surprins-o introducând fatidicul gologan, când liniștea se prelungea, din pricina indiferenței clienților și delectându-se la sunetele metalice ale celebrului marș, care a trecut Dunărea cu entuziasm și s'a reîntors cu holera.

Două zeci și trei de ani sunt de când am călcat întâia oară la terasă: se jucase „Înșir'te Mărgărite", împreună cu un act de Mihail Sadoveanu „De ziua mamei". Venisem de curând din Paris, cu entuziasmul tinereții, cu respectul înaintașilor, având cultul camaraderiei literare, al solidarității omenești și profesionale. Ni se dădea o masă, lui Sadoveanu și mie, pentru reușita premierei. Sadoveanu era în apogeu, eu debutam.

Vă mărturisesc că toată petrecerea mi-a fost stricată de impresia că acea sărbătorire a mea era îndreptată, de colegii de vârstă și carieră ai lui Sadoveanu, împotriva scriitorului care-i întrecuse și pe care îl puteau amărî, o clipă, opunându-i un începător... Am simțit lucrul acesta și am închinat pentru Sadoveanu...

www.dacoromanica.ro

Nedreptății din acea seară i-a urmat alta, în curând: cronicarul dramatic al revistei „Luceafărul" din Sibiu, d. Bogdan-Duică, scriind despre spectacolul dela 11 Februarie, consacra întreaga recenzie piesei într'un act „De ziua mamei", ca să încheie cu o frază scurtă: „Spectacolul s'a sfârșit cu „Inșiră'te Mărgărite" de V. Eftimiu". Atât. Cele două nedreptăți m'au impresionat profund, dacă nu le-am uitat până azi. De atunci am cunoscut multe lovituri, campanii și comploturi împotriva mea și a altora, tentative de desființări totale, de asasinate morale; le-am primit și le primesc pe fiecare cu un surâs, cu întrebarea „numai atât?", în așteptarea loviturilor de mâine, mult mai tonice decât un banchet ipocrit sau un banal succes de casă ori de vitrină.

Acum douăzeci și trei de ani, în al doilea salon al Terasei, printre scriitori și artiști, simțind rînjetul confraților lui Sadoveanu, mă miram cum se pot face asemenea gesturi, lipsite de eleganță și camaraderie. Astăzi mă mir atunci când nu se fac. De altfel, n'am prea multe ocazii, să mă mir....

•

Cea mai luminoasă și reprezentativă figură a Terasei mi se pare Em. Gârleanu.

Poate fiindcă ședea mai mult decât alții. Mânca acolo, scria la un colț de masă și avea în permanență misterioase conciliabule cu comisionarii... Il văd, ca azi, — înduioșătoare amintire! — cu zâmbet blând și ochi visători, prieten cald, iubit de toți, veșnic strâmtorat, trimițând bilete directorilor de ziare sau de teatru, prietenilor mai înstăriți, vreunui puternic al zilei... Il serveau toți, căci toți îl iubeau...Un răspuns bun adus de comisionar îl însenina pentru ziulica întreagă... Și Gârleanu fredona, într'un surâs optimist: „O Magali, ma bien-aimée...", din Mireio.

•

www.dacoromanica.ro

Iată-l şi pe Dragoslav, în căutare de „biştari", cu geanta voluminoasă, sub braţ, aşa, cum îl evocă de plastic Lovinescu, în primul său volum de „Memorii". Iată-l şi pe Lovinescu, venit şi el proaspăt dela Paris, cu păr cărunt şi pardesiu pe talie, căutându-şi drumul între proza elegantă a unor novele pe nedrept uitate, şi însemnările critice, cari s'au desăvârşit an cu an, împlinind o operă monumentală, unanim apreciată.

•

Pe urmă, Bogdan-Piteşti. Un profil superb, un aplomb inegalat, gust artistic, fanfaronadă şi inegalate atitudini de cinism. Lansa epitete grele, clama sentinţe, impunea artişti, mângâindu-şi barbişonul şi proptindu-şi vocea în omuşor, ca să gâjâie:

— Mă, e unu, Ressu... ăsta o să-i bată pe toţi pictorii...

Sau:

— Mă! E unu, Arghezi... ăsta e ăl mai mare poet dela Eminescu... Am eu nişte poezii de el, iscălite Senar... Să veniţi odată să vi le citesc...

Bogdan-Piteşti, existenţă neverosimilă, inteligenţă rară, e cunoscut de unii numai prin escrocheriile pe cari le făcea şi le afişa cu emfază. De alţii, pentru cuvintele sale de duh, de alţii pentru imoralitatea şi închisorile sale.

Eu îl voi preţui totdeauna ca pe cel mai pasionat animator al plasticei româneşti, ca pe un colecţionar de lucrări de artă, din casa căruia au pornit multe entuziasme şi reputaţii, afirmate mai târziu în recunoaşterea oficială, cum e cazul Ressu şi T. Arghezi, ca să nu vorbesc decât de domniile-lor.

E păcat că admirabila-i galerie, în care figurau Luchian, Baltazar, Pallady, Ressu şi alţii, preţuiţi pe atunci numai de Bogdan-Piteşti, — icoanele, scoraţele, broderiile vechi, cărţile rare, cari alcătuiau aproape un muzeu, s'au risipit în cele patru vânturi. Un gust unic prezidase la alcătuirea

www.dacoromanica.ro

acestei colecții, oferită în mai multe rânduri Statului, de către Al. Bogdan-Pitești și refuzată, absurd, de miniștrii hiper-morali, după războiu.

•

Unii atribuie terasei Otetelișanu importanța pe care în viața literară a Parisului au avut-o celebrele cafenele Tortoni, Procope, Vachette...

Altora, însă, acest local nu le-a fost prea simpatic... In orice caz, nu l'au frecventat multă vreme.

Ani întregi n'a mai călcat nimeni pe acolo... Gloria terasei n'a ținut decât trei, patru ani, înainte de 1916.

Amintirile au murit toate, odată cu războiul, odată cu prietenii morți sau ajunși.

Străbunii romani ne-au impus dictonul că despre morți nu trebue să spui decât bine. Cred, dimpotrivă, că de morți suntem liberi să spunem tot ce-avem pe inimă: puțin le mai pasă! De bine, să vorbim mai ales pe cei ce trăiesc; să ascundem lucrurile neplăcute, fiindcă, și așa, viața e plină de neplăceri.

Bietul Mihai Stere, patronul, Dumnezeu să-l ierte, era un om destul de antipatic. Consumațiile și curățenia localului lăsau de dorit, iar pianola sgomotoasă, instalată în 1913, enerva discuțiile, exaspera vocile și sporea tristețea localului de culoare castanie, cu mese nude și tărâțe pe podele.

Ne duceam acolo fiindcă n'aveam unde aiurea — ne întâlneam — ne căutam — cum ne ducem azi la Corso, cum ne duceam până anul trecut la Capșa — înghesuiți unii într'alții, cu paltoanele pe scaune, în fum gros, în curent sau în căldură exagerată și plecam cu gândul să nu ne reîntoarcem, dar ne reîntorceam fiindcă în altă parte n'aveam unde merge.

La terasă era frig și întuneric, iar inoportunii roiau din masă în masă și-i suportai fiindcă n'aveai încotro, pe unii

www.dacoromanica.ro

fiindcă îți spuneau „maestre", pe alții din nevoia de a te cufunda în platitudine și mediocritate. Mai veneau și câteva nenorocite, cărora trebuia să le săruți mâna, ca să nu se simtă jignit confratele — ibovnic... Mai veneau și câteva soții autentice, care, în virtutea contractului marital, îngreunau situația, tulburând cenaclul — impunând soților respectivi să nu le ducă la aceeași masă cu „d'alea". Cel puțin bietele „d'alea" erau surâzătoare și modeste, iar bravele soții române cicălitoare și pretențioase.

•

De fapt „Terasa" se rezuma la prima sală, pe dreapta, cum veneai de pe podul Mogoșoaiei.

In această încăpere — cea mai puțin vastă — era cassa, două-trei mese de patru persoane și două mese mari: una în dosul ușei, lângă fereastra ce da spre curte, alta mai în fund la stânga, lângă ușa ce da în sala cu pianola. Avea și canapea de piele.

La această masă au figurat pentru Camil Ressu, scriitorii Ion Minulescu, T. Arghezi și C. Moldovanu, pictorii Satmary și Iser, compozitorul Castaldi, în tabloul celebru, reprodus la infinit de autor. Orig'nalul — se zice: — se află în invizibila pinacotecă a Statului. Bietul Al. Satmary! Iată-l și pe el, topindu-se în fumul de fantome, în aceeași rondă cu Luchian și St. O. Iosif, cu Anghel și cu Macedonschi.

•

Cele două mese lungi erau rezervate, după premiere, eminențelor teatralo-literare. Se puneau și fețe de mese. Mi se pare că din exigența d-nei Lucia Sturza Bulandra răposatul Stere luase acest bun obicei.

Imi aduc aminte — fiindcă urmau unor căderi răsunătoare — de două „supeuri", după premiere: întâiul, prezidat de Barbu Delavrancea, după „Luceafărul", al doilea

www.dacoromanica.ro

de Alexandru Davila, după „Cocoșul Negru", amândouă aceste piese jucate la Teatrul Național, cea dintâi sub direcția lui Pompiliu Eliade, a doua sub Davila.

Conu Barbu era furios, după „Luceafărul". Se instalase la Terasă, la masa din dreapta, aștepta să se degrimeze interpreții și care cum sosea, intra la mașină. I-a judecat pe toți, cu enervarea firească a autorului ce se socotește trădat. Iancu Brezeanu, asista mahmur și impasibil la aceste execuții.

La sfârșit aruncă un:

— Coane Barbule, numai capul lui Gritta a rămas nejudecat!

(Capul lui Gritta era adus pe tipsie, în al treilea act din „Luceafărul").

Enervarea lui Delavrancea era firească. „Luceafărul" merita altă soartă. E păcat că nu s'a mai reluat. Primul act — în zori, la porțile Sucevei, când Oană își recunoaște fratele, Petru-Rareș — este poate tot ce a scris mai frumos Delavrancea. E un act wagnerian, în care trece auflul anticilor și-al lui Shakespeare. Tot așa, mi se pare că tot ce a scris Ion Minulescu mai frumos, în teatru, e primul act din „Amantul anonim", apariția eternului Don Juan...

Ca și „Amantul anonim", „Luceafărul" nu s'a menținut din pricina insuficienței actului final. Rătăcirile lui Petru-Rareș în munți sunt penibile. Dealtfel, Delavrancea a mai scris acte penibile: al patrulea din „Apus de soare", agonia lui Ștefan-cel-Mare, căruia i se prăjește rana cu fierul roșu, sub ochii spectatorului.. Penibil mai e și primul act din „Viforul", când Ștefăniță-Vodă își saltă țiitoarea pe genunchi în horcăiturile bețivului Mogârdici. Penibilă agonia lui Hagi-Tudose, al cărui prim act e atât de pitoresc!

In schimb câtă forță dramatică în al treilea act din „Viforul", câtă poezie epică, evocatoare, proaspătă și grandioasă în atâtea scene din „Apus-de-Soare"!

Scris după „Apus de Soare" și „Viforul" — două triumfuri — „Luceafărul" era menit să nemulțumească presa și

www.dacoromanica.ro

publicul. Pe de o parte oboseala autorului — a treia piesă, într'un scurt răstimp — pe de alta oboseala publicului — aceeași atmosferă istorică, lupte, comploturi, capete tăiate, sânge pe scenă — și pe de altă parte — poate mai grav decâte celelalte — anumite insuficiențe de interpretare au făcut ca „Luceafărul" să n'aibă decât vreo cincisprezece reprezentații din care șapte fuseseră cumpărate înainte de premieră, atât era de mare și firească așteptarea.

„Luceafărul" și „Hagi-Tudose" așteaptă o reabilitare.

•

„Cocoșul negru", venit după „Inșir'te Mărgărite" și mai ales după farsa pe care o făcusem criticilor, reprezentând pe Akim ca opera lui Cecov, — era condamnat dinainte.

Un ziar de teatru pregătise un număr, în care titlul „Căderea Cocoșului Negru" se întindea pe amândouă paginile dela mijloc. Imaginea unui cocoș zbârlit, un articol placid, de Liviu Rebreanu și altul teribil, de Arghezi, consfințeau catastrofa.

Atmosfera de cădere plutea în sală dela primele replici. Spectacolul se prelungi monoton, târziu, după miezul nopții. Decorurile (erau fericitele vremuri, când decorurile se puneau pe scenă în seara spectacolului, sau cel mult la repetiția ultimă de peste zi) se schimbau greu și erau pline de haz. Actul trei care înfățișează parcul de luxură al Satanei, avea doi lei pitici cu limba scoasă, asemeni mâțelor dela terasă cari vărsau după ce mâncau frankfurteri alterați.

Fântânele miraculoase din același Paradis al lui Epicu rus își revărsau cascadele înspumate pe pânza pictată, iar în momentul când pânza ajungea pe podele, valurile erau retezate, așa că pe drept cuvânt se întrebau unii spectatori realiști, ce s'a făcut apa.

www.dacoromanica.ro

Când am văzut acest decor la repetiția generală, am reclamat lui Davila. Conu Alecu a venit pe scenă, s'a tras de câteva ori de nas, repede, și mi-a răspuns că e epatant. (Mă așteptasem să omoare pe toată lumea de indignare, dar decorul era, pentru dânsul, epatant).

A fost prima mea decepție, despre Davila, om de teatru. Mai târziu m'am convins că, într'adevăr, autorul lui Vlaicu-Vodă se bucură de o reputație exagerată, ca revoluționar și estet. El a fost un admirabil animator, a descoperit și a strunit o pleiadă de actori tineri și a adus „lumea bună" la teatru. A făcut și unele mici inovații tehnice, punând uși adevărate la decoruri. Această inovație este și astăzi pomenită și lăudată. Dumnezeu să mă ierte, dar eu aș pune tot uși zugrăvite la teatru, fiindcă din moment ce zidul e de pânză pictată, nu înțeleg de ce ar fi poarta de scândură veritabilă. Dar acestea sunt considerațiuni personale și n'am nicio veleitate să polemizez postum cu bietul conu Alecu și cu numeroșii săi admiratori.

•

Alexandru Davila a fost un diletant de mare talent. Repertoriul său a cam lăsat de dorit și nu-mi amintesc realizările de artă pe care le-a făcut. Meritul său incontestabil este că a înzestrat Capitala cu al doilea teatru, după ce obținuse minunate ansambluri la teatrul Național, în piese fără prea greu cântar literar.

Personal, am purtat, totdeauna, o mare stimă și afecție, autorului lui „Vlaicu Vodă" și al „Baladei Strămoșilor". Am avut în el un apărător generos totdeauna. La premiera lui „Înșir'te Mărgărite" era spectatorul cel mai cald. A spus despre această piesă cuvinte de cari mă rușinez să le reproduc și pe cari P. Locusteanu mi le-a atribuit mie, iar despre „Cocoșul Negru" o frază atribuită, pe nedrept, lui E. Lovinescu. In seara premierei simțise atmosfera ostilă a sălei și căuta s'o schimbe, ducându-se din om în

www.dacoromanica.ro

om și acoperind cu flori cocoșul agonizant. A nimerit — cu mine împreună — și în Loja Regală, copios împodobită cu principii moștenitori Ferdinand și Maria și frumoasele principese — copile cari, cu o dărnicie într'adevăr augustă, binevoiau să mă complimenteze.

— Nu-l lăudați atât, că o să se umfle în penele „Cocoșului negru", interveni Suveranul nostru de azi...

•

După premiera „Cocoșului negru", foarte abătut, am rătăcit pe stradă fără țintă și fără consolare. Intr'un târziu mi-am luat inima în dinți și am intrat la terasă. Alexandru Davila prezida masa din dreapta.

La intrarea mea se făcu tăcere. Am înțeles... Totuși nu înțelesesem bine: a doua zi am aflat că scumpul nostru Conu Alecu nu făcea altceva decât, brav cum îl știam toți, îndârjit în opiniile sale, indiferent de impresia unei seri ratate, continua să mă apere.

Ceva mai perfid, Cincinat Pavelescu mă consola cam așa:

— Dac'ar fi scris Shakespeare piesa asta, n'ar mai fi spus nimeni că e tâmpită...

O săptămână mi-a fost rușine să ies pe stradă.

•

Pentru a fi pe deplin obiectiv, trebue să notez că această faimoasă „cădere a Cocoșului negru" a existat numai în imaginația mea și-a confraților: piesa s'a jucat înainte de războiu, de patruzeci și cinci de ori, jumătate din spectacole, cu prețuri de premieră... Dar, bolnavi de orgoliu, nu ne ajunge concursul onest al publicului disprețuit: ne satisface mai mult epitetul bombastic al unui estet, chiar dacă în sală sunt numai doi spectatori și jumătate, — această jumătate reprezentând o umanitate somnolentă...

•

www.dacoromanica.ro

La terasă venea, rareori şi G. Coşbuc. Anecdota despre el e arhicunoscută:

Intr'o zi, Coşbuc nimeri în sala din dreapta şi se instală la locul privilegiat.

Chelnerul, care nu ştia cu cine vorbeşte, refuză să-l servească.

— Aici e masa poeţilor... Alte persoane n'au voie să steal...

...Dac'am reprodus, odată mai mult această păţanie a lui badea Gheorghe, am făcut-o ca s'adaug că un almanach german de acum vreo cincizeci de ani o atribuie lui Goethe.

•

Mi-aduc aminte o oră de mai lungă conversaţie cu Gh. Coşbuc. Il întâlnisem în Cişmigiu — A. de Herz cu mine — şi-l adusesem la cafenea, mândri şi fericiţi că stăm de vorbă cu marele poet, învăţat pe de rost în şcoală şi care binevoia acum să ne strângă mâinele. Eram numai ochi, urechi, amândoi... Recolta însă nu ne-a fost prea fericită, căci gloriosul înaintaş n'avea o conversaţie excepţională. Vorbea puţin şi spunea, fără strălucire, lucruri obişnuite. După o jumătate de oră A. de Herz începu să se uite la mine, dezolat. Eu mă uitam la el tot aşa. O nouă decepţie..

Dac'aşi scri o carte despre casa pe care au dărâmat-o, cu casmalele, ca să ridice în locul ei palatul Telefoanelor, aşi numi-o „Terasa decepţiilor".

•

Aşi fi vrut să scriu despre această cafenea un articol emoţionant, punctat cu lacrimile, melancolia şi reflexiile de rigoare.

Dar, cu mâna pe inimă, vă mărturisesc că n'am găsit în mine sursa amară cu care să stropesc molozul proaspăt din Podul Mogoşoaiei.

www.dacoromanica.ro

Mi se rupe însă inima la gândul că s'au dus uriaşii platani din parcul dela vale, platanii de sub stelele verilor bucureştene de demult... Acolo am trăit multe seri de feerie... la masele din fund, uneori cu Paul Gusty, de cele mai multe ori cu soţii Bulandra.

Viorile cântau, privighetorile se alungau în tufişuri. Era cu noi şi fiica d-nei Bulandra, Mikaela Costescu, mică de tot, cu pălărie mare, cu părul blond, revărsat pe umeri... Privea, cu ochii albaştri, visători, spre scena de departe, unde dansau frenetic Leonard şi Florica Florescu. Visa, poate, să joace teatru, într'o zi, dacă nu cu Leonard, măcar cu Tony.

*

Trec, pe o noapte luminoasă, cu Paul Gusty, pe strada Câmpineanu. Omul atât de tânăr care mă'nsoţeşte e plin de amintiri. Parc'ar vorbi un bunic al său:

— Aici a fost grădina Union, de care pomeneşte Caragiale în „Noaptea Furtunoasă", îmi spune Paul Gusty, arătându-mi hotelul Simplon. Cânta cuplete vestitul Ionescu.

In faţa magazinului „Gospodina", tovarăşul nopţii bucureştene surâde înduioşat, pe depărtatul lui trecut:

— Aici era grădina Orfeu. In 1876 eu jucam aici, împreună cu Iancu Petrescu şi Al. Catopol, trei „gigerli"... spuneam cuplete, cântam şi dansam... Par'că văd bastonaşele pe care le răsuceam între degete"!...

Mai departe, unde e un azil de bătrâne:

— In odaia asta a murit Pascally...

O singură stradă... Şi, din această stradă, întâlnind Podul Mogoşoaiei, iată Pasagiul Român, care ni se pare îngust azi, dar constituia, pe vremuri, promenada protipendandei bucureştene. Erau cofetării şi cafenele cu mesele în drum, la care se aşezau clienţi de seamă, privind pe cei ce se preumblau de colo până colo pe acest Corso minuscul. Dacă dela „Capşa" la palat, pare azi o cale prea îngustă, cum să nu surâzi privind acest loc de întâlnire al bucu-

www.dacoromanica.ro

reştenilor de odinioară?... E drept, prostimea se ducea la Zdrafcu şi'n grădina Eliad, la Moşi, nu venea tocmai în inima Capitalei. Boerii s'au dus de mult. Acum li se duc şi casele una câte una, în dans de târnăcoape, în fum de fantome...

•

Cad pereţi, descoperind tavane cu îngeraşi şi hore de trandafiri, cad tavane, lăsând să se vadă pereţi de toate culorile, în cari ovalul tablourilor de familie s'a păstrat, alături de pătratul ornicului: fumul şi praful n'au putut pătrunde sub rame...

Toate aceste case ce se duc ar trebui fotografiate în ruină, căci peisagiul dela spatele lor va pieri de veci, desfiinţat de clădirile cu multe caturi, ce se vor ridica la vară.

Iată de pildă. Imobiliara, din calea Victoriei.

Când o vom mai vedea atât de înaltă şi de falnică, aşa cum s'a ridicat câteva săptămâni, după ce-a căzut „terasa" şi înainte de-a creşte palatul telefoanelor? A fotografiat-o oare cineva din groapa străzii Matei Millo, când Imobiliara se înalţa fantomatic între ramurile ultimilor arbori ai imobilului Oteteleşanu, fantome şi ei, ca şi boierii cari au dăruit Academiei averea lor din urmă?

•

Mai devreme de cum i-ar fi venit sorocul, a căzut şi casa lui Alexandru Marghiloman.

Tinereţea noastră a fost intimidată, dacă nu extaziată de prezenţa acestui om care înfăţişa eleganţa, aristocraţia.

Ştiam că are tacâmuri de argint, herghelii bogate şi că-şi scrobeşte gulerele la Londra. In Parlament ţinea discursuri altiere, la curse era cel mai la modă cavaler.

Marghiloman mi s'a părut pe vremuri suprema distincţie, aristocraţia cea mai perfectă.

Admiraţia pentru Marghiloman mi-a mai fost potolită de apariţia memoriilor sale, scrise primar şi în cari preocupările mărunte denotă încântarea de sine însuşi a omu-

www.dacoromanica.ro

lui pentru care evenimentele sunt un simplu cadru personal, iar micul său propriu amănunt cotidian, — eveniment.

Iată acum și casa dărâmată violent... Casa lui Al. Marghiloman, în locul căreia se ridică transatlanticul „Asigurării Românești"...

O bănuiam mai plină de mister și de abundență. Ni s'a părut și dânsa făcută de material fragil, cu ipsosul vopsit în lemn sculptat, cu „boazeriile" sale, cari nu erau decât simple tapete, imitând scândura fină.

Fără îndoială, au fost ospățuri suculente în această casă; doamne decoltate vorbind franțuzește, domni în smocking — se pare că patronul se punea în smocking chiar atunci când n'avea invitați — lachei cu mănuși albe, servind sub lumânări de ceară veritabilă. Au fost și interesante conciliabule politice. „Marchiza" dela intrare a cunoscut răni glorioase, oferindu-și geamurile entuziasmului tinerimei intervenționiste, pe la 1915.

Jochei vărgați și mărunți, cum au lorzii și magnații, forfoteau în grajdurile de alături.

Dar toată această noblețe era de dată recentă.

Cadă zidurile, ridică-se imobile de raport, garajuri și cinematografe, n'avem o prea mare strângere de inimă: nouă și dânsa, fără caracter — nici românesc, nici personal -- dărâmă-se în pace casa lui Marghiloman!

Ne-au durut, însă, adânc, topoarele subt cari s'au prăbușit copacii bătrâni ai fostului parc Oteteleșanu, când fiecare frunză plină de manelele lui Barbu Lăutaru, sau de romanțele lui Leonard, își exala ultimul suspin, în molozul infam, într'o primăvară grea de tragedii municipale.

•

Ne va durea moartea fiecărui arbore, a fiecărei ramuri, care pâlpâia de viață nouă, în freamătul lui April și arunca

www.dacoromanica.ro

dantele negre de umbră, vara, și plângea lacrimi de aur în amurguri de Octombrie, toate crengile, toți arbuștii, tot firul de iarbă surâzând cu verdele-i odihnitor în peisagiul din ce în ce mai mineral al acestor Bucureşti cari se făleau cu grădinile și cerul lor, odinioară... Unde sunt castanii din fața Teatrului Național? Unde e micul square cu primul fân cosit și nasturii trandafirilor agățători?

Era înainte acolo o stație de trăsuri și noi am făcut-o grădiniță și era să facem Fântâna Blanduziei, cu apă curgătoare, să lumineze ariditatea însorită a pieții. Dar grădinița a fost arsă cu păcură și în locul ei s'a întins asfalt și iarăși s'a făcut stație de trăsuri. Iarăși catran și stație de automobile și în fața Cercului Militar care înviora cu tufele-i de roze roșii, cascade de sânge și parfum, în fiecare Mai, până'n Octombrie, cel cu „gladiole" uriașe, înflăcărate...

Ah, domnilor primari, de ce aveți un suflet mineral? De ce prigoniți florile și apa, de ce gândiți numai în piatră și asfalt? Furați-ne cerul, populându-l cu etaje de beton armat, dar lăsați-ne câteva petice de peisagiu vegetal și din loc în loc un havuz, acolo unde a fost un havuz înainte, iar acum sunt numai pompe de pompat benzină...

Redați-ne fântânile de odinioară și tufele de rozmarin... Fântâni.... frântâni... fântâni... Ni-s ochii însetați de apă și de verde fremătător subt cel mai frumos dintre ceruri, cerul bucureștean...

www.dacoromanica.ro

JEAN MORÉAS

O zi de April ce pudra cu verde tânăr crengile din parcul Luxemburgului, schițând peisagii japoneze sub cerul de aur, roz și albastru, neasemănatul cer din Ile-de-France...

Îl îngropam pe Jean Moréas și parcă tot farmecul cartierului murea, odată cu el...

S'au dus, de atuncea, cafenelele literare — și 'n locul lor s'au deschis bănci; imperialele omnibusurilor și tramvaielor au dispărut în fum de taximetre și autobuze, boemii cu păr lung și pelerine fluturate au pierit și ei în lumea eroilor lui Murger.

Cartierul latin se modernizează din an în an...

Nu-l vom mai vedea niciodată așa cum l-am lăsat în zilele din urmă ale lui Moréas.

O zi de April... mi-aduc și acum aminte... Pe cerul albastru și limpede al zilei de primăvară un norulet de fum străveziu se ridica din coșul crematoriului...

— E sufletul lui Moréas! spune un prieten sentimental.

Și fumul aburiu se împarte în firișoare subțiri, se împrăștie în văzduhul clar, se înalță mereu și se pierde în imensitatea limpede și albastră a cerului de primăvară.

Un pumn de cenușă, caldă încă, a mai rămas din Jean Moréas. Un pumn de cenușă fină, curată, cu o coloare gingașă, pe care cioclii o scot într'un scrin de stejar și o duc la cimitirul Père-Lachaise. Acolo, toți cei ce au urmat sicriul, aruncă flori pe cutia de stejar, flori de primăvară, așa cum ceruse el câteva ceasuri înaintea morții.

Grec de origine (adevăratul său nume era Papadiamandopulos), Jean Moréas s'a născut la Athena în anul 1856.

www.dacoromanica.ro

El își petrecu tinerețea în Marsilia, apoi călători în Germania, Elveția, Italia și se fixă, în anul 1882 la Paris.

Aici cunoscu pe trubadurii epocei, care îl iubeau pentru farmecul, pentru aerul său exotic, accentul său străin, cultura lui, pentru bizareria care-i înconjura întreaga ființă.

„Era un om fermecător, loial, familiar, despotic, paradoxal și contradictoriu. Pregătea volumul de versuri Syrtes.

„Ne duceam câteodată, seara — spunea Maurice Barrès, în cuvântarea ținută la înmormântarea lui Moréas — în susul străzii Romei, să ascultăm pe Malarmé și uneori, pe Villiers de l'Isle-Adam, care ne povestea, cu un glas gros și repede, istoriile cele mai stranii. L-am văzut pe Moréas mergând alături de Verlaine.

„Elenul acesta n'a putut suferi niciodată ignoranța pe care ne vedea c'o avem față de propria noastră limbă. Îi plăcea să ne spuie că în casa lui dela Athena, avea o bibliotecă de două mii de volume din poeții francezi, și că înainte de-a fi ajuns în al zecelea an al vieții sale, își propunea să cânte pe o lyră franceză!".

•

...După Syrtes, Moréas a publicat un șir de versuri: Les Cantilènes, (1886). Le Pelerin passionné, (1890). Autant en emporte le vent, (1893). Eriphyle, Sylves, Enone au clair visage, Sylves nouvelles și în sfârșit celebrele sale poezii, adunate sub titlul *Stances.*

A scris și proză, dar nu romanelor și articolelor sale i se datorează celebritatea. Ea se razimă pe frumusețea operei poetice a lui Papadiamandopulos, în care un suflu clasic trece printre cele mai moderne strofe.

Autorul „Stanțelor" n'a fost nici om de litere, nici jurnalist, nici gânditor, nici filosof: el a fost exclusiv poet, un poet care punea poezia mai sus de orice: când știa un vers frumos, îl repeta, îl recita pretutindeni, găsind o voluptate rară în beția cuvintelor sonore, pline de înțeles.

www.dacoromanica.ro

Il vedeam în fiecare zi, aproape, la cafeneaua Vachette, înconjurat de câţiva oameni de litere, mai tineri ca dânsul. Umbla mândru, cu capul său elen în sus, cu monoclul strâns de sprânceana-i căruntă şi stufoasă. Işi mângâia mereu mustaţa de palicar, se aşeza încet, cu un aer plictisit, îşi ridica braţele în sus, ca să-şi tragă manşetele afară şi se întrista dintr'odată.

— „N'am să mai viu aci!

Cafeneaua asta e sinistră!".

Şi pleca, intra aiurea, ca să se întoarcă iar acolo de unde plecase. De treizeci de ani îşi făgăduia să nu mai calce la Vachette şi totuşi, se reîntorcea... Viaţa de flăcău bătrân, şi-o împărţea între odaia de la marginea Parisului, la Montrouge, cafeneaua şi cârciumile de noapte, din mijlocul halelor.

Il întâlneam de multe ori pe acolo. Rătăcea singur, gesticulând şi recitând. De cele mai multe ori era posomorât: pe faţa lui, oricine putea citi oboseala vieţii. Nu se mira de nimic, nu-l interesa nimic. Spunea paradoxe care ascundeau de multe ori adevăruri îndrăzneţe.

Susţinea că apaşi nu există în Paris şi că Victor Hugo n'a avut pic de talent. Era nemulţumit de actuala mişcare literară, care face sgomot mult, fără să fie remarcabilă din vreun alt punct de vedere.

Intr'o zi, un domn cu barbă, îl întâmpină, pe terasă, la Vachette.

— Sunt poet turc dar scriu versuri franceze... Am făcut o poemă de 5.000 versuri şi am venit să vă citesc prologul.

Moréas îl lăsă să citească un ceas întreg. După ce isprăvi de citit prologul, otomanul întrebă pe maestru ce crede.

— Foarte frumos — răspunse Moréas. Dar de ce nu scrii d-ta turceşte?

*

* *

...In toată cafeneaua, nu se vorbeşte decât de dânsul.

www.dacoromanica.ro

Un bătrân surd, care vinde ziare afară, strigă:

— Citiți înmormântarea marelui poet din cartier!

Il cunoștea de douăzeci de ani, bătrânul, și acum, când l-a pierdut, pentru totdeauna, îi pomenește numele cu toată veneraţia ce i-o purta de-atâta amar de vreme. E nemulţumit că n'a putut să se ducă la înmormântare. Se ceartă cu girantul.

— De ce n'ai vrut să-mi spui unde-l îngroapă, ca să mă duc și eu?

„E inuman!...".

*

Cete-cete, pe la mese, obișnuiții cafenelei Vachette vorbesc de cel înmormântat astăzi. N'o să-l mai vadă niciodată, așa cum nu l-au mai văzut nici pe Verlaine, nici pe Mallarmé, nici pe Villiers de l'Isle-Adam, nici pe Oscar Wilde.

Moréas a plecat dintre ei. Din el, n'a mai rămas decât mâna de cenușă caldă încă, îngropată sub un maldăr de flori, căci fumul alburiu ce s'a ridicat din corpul său ars, s'a risipit de câteva ceasuri sub cerul cald, albastru și limpede, sub uriașul cer al celei dintâi zile de primăvară.

De-ai fi văzut, maestre
Ce flori te petreceau
In ziua când prieteni
La groapă te duceau,
De-ai fi văzut lumina
Și cerul larg deschis,
Cea mai sonoră stanță,
Maestre, ai fi scris!

Te-au ars pios. Și fumul
Urca spre cer, ușor
Pierzându-se'n albastru
Ca visul unui nor...
Uitai întreg amarul
Din traiul tău stingher
De-ai fi văzut, maestre
Cum urci, cum urci la cer!...

Paris, April 1910.

www.dacoromanica.ro

LA MOARTEA LUI CARAGIALE

1912

Caragiale a fost un paradox. Mai mult ca oricine altul, el desminte faimosul „stilul e omul".

Câtă deosebire între scriitor şi om! Pe de o parte, un stil lipsit de orice înfloriturí, iar pe de alta, o grădină bogată. Un cer de iarnă, limpede, oţelit e stilul său, iar omul a fost un uragan cu străfulgerări violente, pe culmile norilor fantastici. Ce cumpănit e stilul lui Caragiale şi ce impetuos a fost omul! Cât e de rece în tot ce-a scris şi ce torente de lavă n'a revărsat în jurul său!..

In opera lui, e aspru, batjocoritor. In opera lui, Caragiale rânjeşte. In vieaţă surâdea. Era plin de drăgălăşie. Se entusiasma, cânta, poetiza. Poetiza! Scriitorul acesta, a cărui operă e plină de secături şi de canalii, scriitorul acesta în care e greu să întâlneşti un om simpatic care să nu fie un imbecil, — ştia să inobileze, în vieaţă, lucrurile cele mai comune.

Intr'o noapte de vară, pe când vorbea el, departe, lătra un câine.

— Ştiţi voi de ce latră câinii la lună? Işi dau semne... E un obiceiu rămas din vremea când omul mergea din pădure în pădure să-şi caute hrana. Câinele a fost cel dintâiu prieten al omului; câinele a fost tovarăşul omului înainte ca femeia să-i fi fost tovarăşă de vieaţă. Umbla cu el, îl ajuta în lupta cu fiarele, murea lângă el. Femeia a venit abia târziu, numai când a văzut că bărbatul are să-i dea un adăpost, în cea dintâiu peşteră... Şi tot atunci s'a ivit şi pisica la casa omului...".

www.dacoromanica.ro

...Şi, din lătratul îndepărtat al unui câine, el a făcut o epopee, cu frânturi culese de pe toate tărâmurile. Vorbea cu fruntea îngândurată, cu ochii duşi, inspirat. Căuta parcă să prindă icoane din vremuri şi din zări îndepărtate, ascultând parcă un mag ce-i cânta simfonia aceea de cuvinte. Avea ceva profetic, fantastic, fantomatic, — în noaptea aceea de vară, la Blaj, când tăceam cu toţii şi numai el vorbea, cu ochii duşi departe şi cu fruntea îngândurată...

*

Mă gândesc cât va fi durut vestea aceasta pe bunii săi prieteni Delavrancea, Dobrogeanu-Gherea şi Vlahuţă! Mă gândesc mai ales la Vlahuţă, în casa căruia nu se vorbea decât de Caragiale.

O telegramă, o scrisoare de câteva rânduri, venită dela Berlin, era prilej de voiebună. In casa lui Vlahuţă domnea cultul lui Caragiale. Cea mai mică dorinţă a maestrului era îndeplinită cu graba aceea discretă, cu care împlinim gândurile fiinţelor scumpe. Vestea sosirii sale înveselea toată lumea şi odaia în care era găzduit cel mai ales dintre oaspeţi, strălucea.

*

Odată, Caragiale se hotărî să-şi reînceapă scrisul.

El încunoştiinţă pe Vlahuţă, rugându-l să-i cumpere o masă mică, albă, de brad, ca să adeverească vorba poetului:

Cu perdelele lăsate
Stau la masa mea de brad...

Buna doamnă Vlahuţă, al cărei surâs suav mi-l aduc aminte şi azi, era o gazdă primitoare, discretă, o admiratoare, fără rezerve, a ilustrului ei soţ şi-a prietenilor acestuia.

*

www.dacoromanica.ro

Se grăbi să-i cumpere această masă. Caragiale sosi din Berlin şi se pregăti de lucru. Dar n'apucă să scrie cele dintâiu rânduri şi călimara se răsturnă, pătând scândura netedă şi albă. Atunci, maestrul se sculă repede şi n'a mai scris nimic. I s'a părut că e un semn rău. Lângă pata de cerneală, a scris: „Toate meseriile necurate lasă pete", — şi s'a iscălit:

De-atunci „masa lui Caragiale" a rămas celebră.

Toţi oamenii de seamă care au fost ospătaţi mai târziu în casa lui Vlahuţă, au lăsat câteceva pe masa aceasta: unii scriitori câteva rânduri, alţii numai iscălitura, pictorii o schiţă.

St. O. Iosif a scris: „Şi soarele are pete şi cu toate acestea e tot soare".

Goga a lăsat o gândire: „Picăturile de cerneală pe masa unui scriitor sânt ca picăturile de sânge pe câmpul unei lupte".

Sânt o mulţime de însemnări pe masa aceasta. Bunul prieten al lui Caragiale, poetul Al. Vlahuţă o păstrează cu sfinţenie, supt un cleştar gros. Masa aceea îi va rămâne ca o amintire scumpă a marelui dispărut. Şi adeesori, când îşi va petrece ochii pe firele de cerneală ce se ţes pe' „masa lui Caragiale", pe luciul sticlei se va abate, dintr'o altă lume, umbra venerată a celui ce s'a dus de veci...

---

www.dacoromanica.ro

AMINTIRI DESPRE CARAGIALE

1937

Când l-am cunoscut pe Caragiale, mi-a spus:

— Ţara românească are doi scriitori mari: pe mine şi pe tine.

M'am uitat la spate să văd de cine era vorba şi fiindcă n'am văzut pe nimeni, am luat asupra mea măgulitoarea apreciere.

Mai târziu am aflat că maestrul se adresa aşa mai tutulor confraţilor.

Lui Radu D. Rosetti i-a spus:

— Il n'y a que moi et toi, et surtout moi!

*

S'au împlinit douăzeci şi cinci de ani dela moartea lui Caragiale. De obiceiu, se spune, „parc'a fost eri".

De rândul acesta am impresia că această trecere în vecie e mult mai departe, atât s'a identificat eroul cu eternitatea.

El nu mai era de mult printre noi, atât de sus îl urcase gloria, din vieaţă chiar.

Amintirile mele sunt mult mai adânci şi mai depărtate, când e vorba de Caragiale, decât atunci când încerc să evoc lucruri contemporane lui. Sunt două planuri cu totul înstrăinate, deşi ar trebui să fie gemene.

Alexandru Vlahuţă locuia în etajul de sus al „Palatului funcţionarilor publici" dela şosea: se vedea deacolo câmpia şi dealurile Ploieştilor, iar în dimineţile senine dunga munţilor, în zare.

www.dacoromanica.ro

Veneau în casa împodobită cu tablouri de Grigorescu, I. L. Caragiale, Dobrogeanu-Gherea, G. Coşbuc, St. O Iosif, iar dintre cei ce mai trăim, Octavian Goga şi cu povestitorul.

Caragiale avea oroarea hârtiei albe şi a tocului care trebuia neapărat să înegrească hârtia: căuta felurite pretexte, amâna mereu, se agăţa de cel mai neînsemnat lucru, ca să nu se aşeze la lucru. Tertipul cu masa de brad, la care urma să stea pe gânduri cu perdele lăsate, îl scornise ca să mai facă greutăţi celor ce-l îndemnau să lucreze....

— Unde s'o fi găsind acum masa lui Caragiale?

•

Impetuos, nelăsând pe alţii să plaseze un cuvânt, cu mimica bogată şi invenţie abundentă, acest perfect om de teatru era, ca şi contemporanul său Victorien Sardou, un mare vorbitor, un centru. Unde se afla Caragiale, nu mai deschidea gura nimeni. Şi nici nu era nevoie. N'avea nimeni verva lui tumultuoasă, inteligenţa lui adânc pătrunzătoare şi scăpărătoare, hrănită cu lecturi bogate şi marea lui experienţă a vieţii.

Vlahuţă era o inteligenţă catifelată, onctuoasă. Calm, politicos, îngăduitor, el rămânea totdeauna în umbră; cu discreţia perfectului amfitrion, lăsa pe ceilalţi să vorbească, le creea un auditoriu favorabil şi privea cu un zâmbet amabil neînţelegerile dintre ei.

Iată ce ne povesti Vlahuţă, într'o zi, cu vocea lui baritonală, de care mi-a adus de atâtea ori aminte, mai târziu, vocea lui Aristide Briand:

— Ne citise Delavrancea, lui Iancu şi mie, nuvela lui, „Paraziţii". Ne-am despărţit trecut de miezul nopţii. Pe la ceasurile două, mă pomenesc că mă scoală din somn servitoarea, speriată. „Conaşule, a venit domnu Caragiale"!

www.dacoromanica.ro

Am sărit și eu din pat și m'am dus să-i deschid. Iancu era la ușă, cu ochii în pământ, doborît de-o mare durere.

— Ce e, Iancule? l-am întrebat îngrijorat.

— Rău, mă, rău!

— Ți-e nevasta bolnavă?

— Mai rău!

— Ți-o fi murit vreun copil?

— Mai rău!

— Atunci ce?

— Ce-a fost asta, mă? Literatură e asta? Să ne facă nouă una ca asta?!

Și Caragiale începu să repete, indignat, replici din „Paraziții".

Apoi în concluzie:

— Literatură e asta, mă, literatură?!

Și plecă așa cum venise, cu ochii în pământ, copleșit de-o mare durere...".

Imi aduc aminte de această poveste a lui Vlahuță și mă gândesc cu duioșie, că tinerii pamfletari, temuții polemiști de azi sunt niște serafimi pe lângă maeștrii de odinioară.

www.dacoromanica.ro

ALEXANDRU VLAHUȚĂ

După Caragiale, după Delavrancea și Coșbuc, iată-l și pe Vlahuță plecat de pe această vale a plângerilor și a trandafirilor.

Căci dacă pentru cei mulți pământul este o vale a plângerii, pentru el era și o înflorire de roze. Avea trandafiri în suflet și lumina cu ei și-i risipea ca o cascadă blândă, ca o revărsare bogată, dealungul patriarhalelor cerdacuri din pânzele lui Grigorescu.

Așa l-am cunoscut eu pe Vlahuță prin 1910, când locuia în palatul funcționarilor publici dela șosea.

Și această amintire nu vreau s'o șterg din suflet, căci e plină de seninătate.

In odăile luminoase și primitoare, înduioșate de surâsul blând al doamnei Vlahuță, maestrul trecea liniștit printre oaspeții săi, cu gesturi lente și armonioase, cu lumini de bunătate în privirea pătrunzătoare.

Era un colț de pace și de poezie casa lui Vlahuță. Dela ferestrele înguste, din balconul împodobit cu mușcate se vedeau, jos, copacii șoselei Kisselef, iar departe, orizontul albastru.

Și toate încăperile erau pline de lumina liniștită a depărtărilor.

O mare dragoste de viață, adânc înțeleasă și trăită calm se desprindea din toată făptura lui Vlahuță.

Nimic brutal, nimic zgomotos, nimic disarmonic.

Omul acesta avea ceva dintr'o altă epocă. Era potolit în gesturi și vorba lui era domoală, plină, totuși de o

www.dacoromanica.ro

sonoritate catifelată. O energie care nu îmbrăca niciodată forme violente, dar pe care o ghiceai în ochii sumbri, sub fruntea chinuită de gânduri, sub povara părului bogat și negru.

Știa să rămână poet în mijlocul înfrigurării contemporane și să trăiască pentru ei și ai lui, cu lumea lui de visuri, cărora le dădea o așa de mare intensitate, încât deveneau realizări.

•

— Sunt mulțumit... Am trei mii de pogoane ale mele, în fața casei dela Dragoslavele. Cât vezi cu ochii, totul este al meu, fiindcă sunt liber să contemplu peisagiul până 'n zare, cât vreau, de dimineață până seara...

„Și pe urmă, sunt bogat: în fiecare zi, am o zi întreagă, care este a mea... Fac ce vreau cu dânsa. O zi întreagă! A mea... De dimineață până seara... Nu mi-o poate lua nimeni... O zi întreagă...".

•

Epicurian delicat, pricepea valoarea nuanțelor. Asemenea albinei, din cea mai umilă manifestare a vieței, culegea mierea parfumată... Mă uitam la el adesea, în vremea suculentelor oaspețe la care venea Coșbuc, Dobrogeanu-Gherea, Iosif, Goga, colo sus, în palatul funcționarilor publici.

Când își turna vin, îl gusta cu toate simțurile. Privea lung paharul gol. Ce elegant obiect de artă, câtă impalpabilă frumusețe doarme într un pahar gol!

Ochii lui Vlahuță se încântau de armonia vinului de chihlimbar sau de rubin, urcând în cristalul pur și măritându-și culorile cu transparența cupei; prindea, cu amândouă palmele, paharul și-i savura contactul rotund și proaspăt; cu mâini tremurătoare îl ridica și, cu ochii pe jumătate închiși, cu nările în freamăt, aspira din plin aroma

www.dacoromanica.ro

generoasă a licoarei lui Bachus... Şi numai după această sensuală pregătire, sorbea din primul pahar — după ce alţii goliseră, pe nerăsuflate, câteva...

Inainte de a aprinde o ţigară, o pipăia, îi mângâia silueta fină şi elegantă... Se minuna de fenomenul misterios al chibritului care scapără şi se aprinde, pâlpâire efemeră a unui fluturaş de foc, minusculă şi fermecătoare feerie...

Cel dintâi fum albăstrui, amestecat cu aburul parfumat al cafelei abia turnate, urca înspre tavan şi 'n împreunarea lor, Vlahuţă părea că trăeşte eternităţi de vis şi de voluptate, pe care grăbiţii veacului nu le mai cunosc, căci au pierdut cultul amănuntului şi al armoniilor intime...

*

Personalitatea lui Vlahuţă, aşa cum l-am văzut eu, va trăi deapururi în proza lui mlădioasă, plină de ritm şi de bucurie a simţurilor, în proza lui care se leagănă, coboară şi urcă în curbe armonioase, cu graţia unei sirene care ar danţa în valuri luminoase şi pure, în cadenţe mângâiate şi mult liniştitoare...

*

L-aş fi visat bătrân, bătrân de tot, săvârşindu-se într'un decor vrednic de el.

Dar a murit ca şi ceilalţi mari prieteni ai săi, moarte săracă şi neagră...

Caragiale printre străini, Delavrancea la Iaşi, în cele mai triste clipe ale vieţii sale, când ţara îi trecea prin ceasurile cele mai grele. N'a trăit măcar câteva luni mai mult, bietul conu Barbu, să-şi vadă visul cu ochii!

Coşbuc era o zdreanţă... Il sfâşiase pieirea scumpului său copil, zdrobit de un automobil.

www.dacoromanica.ro

N'au avut un sfârșit senin oamenii aceștia. Intraseră, de vii, în nemurire, dar moartea lor n'a fost august crepuscul de zei, ci agonie de muritori nefericiți.

*

Aș vrea totuși să uit că războiul a trecut peste Vlahuță, ruinându-l, îmbătrânindu-l, schimbându-l, doborîndu-l.

Pentru mine el va trăi deapururea în decorul familiar, alături de buna doamnă Vlahuță, în odăile luminoase și primitoare, în soarele lui Grigorescu.

Îl văd turnând vin în cupa lui Coșbuc, evocând pe Caragiale, mângâind genele foarte lungi ale unui copil din vecini sau contemplând cu o infinită voluptate dela fereastra cu mușcate roșii, vibrațiunile albastre și liniștite ale depărtărilor.

www.dacoromanica.ro

MACEDONSKY

Intreaga existență a lui Macedonsky a fost un lung și dureros calvar, datorit pe de o parte greutăților pe care le pune viața în calea oricărui mânuitor al condeiului, iar pe de alta, dușmăniei personale arătate lui Macedonsky de cei ce nu împărtășau crezul său literar.

Crezul literar al lui Macedonsky era, în primul rând, cultul formei, strălucirea mediteraneană a versului, iar inamicii săi puneau înainte adâncimea cugetării, intensitatea simțirii lăuntrice.

Ei acuzau pe Macedonsky de superficialitate și exces de verbalism, el îi găsea lipsiți de eleganță și de sonoritate latină.

Acesta ar fi, în esența lui spirituală, conflictul dintre Macedonsky și urmașii lui Eminescu, dintre poeții de cultură franceză și cei ce își adăpau sufletul la fântânile literaturii germane.

Vom trece peste atacurile personale isvorîte din această neînțelegere pur teoretică, vom trece peste săgețile veninoase, aruncate dintr'o parte și din alta, la tot ce a degradat această luptă epică, dată pentru o dreaptă îndrumare a limbii și spiritului românesc.

Din păcate, polemicele pătimașe continuă și azi în literatura noastră; armele nu se aleg niciodată și ceea ce ar putea fi o interesantă contribuție estetică devine agresiune individuală, fără niciun folos nici pentru combatanți, nici, mai ales, pentru publicul cititor. De pe urma acestor violențe a suferit și Alexandru Macedonsky, care

www.dacoromanica.ro

nu odată a fost lovit în existența lui și a familiei. Intrigile și dușmănia nu se opreau pe clinele Parnasului, ci coborau și în larii domestici. Mare parte din versurile maestrului sunt ecou al suferinței cotidiane, nemulțumiri, plângeri împotriva contemporanilor... Ca și Eminescu, Macedonsky își revarsă în poezii amărăciunea vieții, dar spre deosebire de autorul „Satirelor", el păstrează un optimism nesecat, care nu-l părăsește nici în ultimele momente.

•

Alexandru Macedonsky e fiul generalului Macedonsky, fost Ministru de Războiu, iar acesta fiul căpitanului Macedonsky, nobil polonez (?) venit să revoluționeze Balcanii, agiotant al lui Tudor Vladimirescu.

Alexandru Macedonsky începe să scrie foarte tânăr. El își publică primele versuri în „Trompeta Carpaților" și e remarcat de Barițiu.

In 1872, când Eminescu nu era cunoscut încă, apare „Prima Verba", poezii de Alex. Macedonsky, student în litere. Influența lui Eliade Rădulescu, Bolintineanu și a celorlalți discipoli români ai lui Lamartine e vădită. De altfel, întreaga activitate a lui Macedonsky nu e decât continuarea acestei mari tradiții literare — Eliade Rădulescu, Bolintineanu, Alecsandri, — apostolii regăsirii noastre latine pe căile sufletești ale Franței.

Opt ani mai târziu, în 1880 el scoate „Literatorul" una din cele mai mari forțe care s'au opus „Junimii Literare"...

Incă din primul an al „Literatorului", Macedonsky descoperă nobilul talent care a fost Duiliu Zamfirescu și-i tipărește, cu mari elogii, poezia „Levante și Calavrita", apoi „Harpista".

In paginile acestei reviste polemizează el cu „Domnul Eminescu", despre care spune că „nu e nici cizelator ca

www.dacoromanica.ro

Theophile Gauthier, Victor Hugo, încât privește efectul nici Lamartin ca spiritualist, nici Baudelaire ca materialist. Domnul Eminescu nu respectă limba".

Intr'adevăr, în primele sale poezii, luptând să-și găsească forma atât de personală de mai târziu, Eminescu are multe rătăciri de accent, greșeli de rimă, alături de cuvinte improprii sau nebuloase. Macedonsky însă păcătuia și el prin întârzierea de construcții vetuste, prin facilități verbale vecine cu platitudinea, prin banalități în care nu-l egala decât principalul său colaborator Carol Scrob.

Era, într'adevăr, atât de mediocre versurile ce se scriau acum șaizeci de ani sau ni se par nouă acum? Căci nici Macedonsky, nici Eminescu n'au scăpat de noianul plăsmuirilor efemere. Abia 20% din ceea ce au scris ei rezistă azi și strălucesc. 20% e colosal, — față de neantul producției de atunci.

Ce mai rămâne din contemporanii lor ? Se scria mult, se scria ușor, succesul era facil, acum o jumătate de veac. Limba aproape virgină — și orice împerecheri de cuvinte turnate în ritm și rimate, constituiau un material poetic. Toate erau înedite pe atunci, până și locul comun. Astăzi, cele mai multe moșteniri literare s'au veștejit. Poetul trebue să sape adânc — când nu în suflet, atunci în vocabular, ca să găsească strofa proaspătă, cu muzicalitate cuceritoare, imaginea care n'a mai scăpărat, armonia care nu este o reminiscență.

Macedonsky a scris și teatru: *Iadeș, Unchiașul-Sărăcie, Saul* (în colaborare cu Cincinat) jucate la Teatrul Național cu Nottara și Aristizza, în rolurile principale.

Are și două piese inedite: *Moartea lui Dante* și *Le fou* (aceasta în franțuzește). Tot în franțuzește a scris el *Bronzes*, culegere de poeme și *Le Calvaire de feu*, roman fantastic.

In „Cartea de aur", publică o proză armonioasă, plină de culoare, iar în volumele de versuri „Excelsior", „Flori

www.dacoromanica.ro

sacre" şi „Cartea nestematelor", cunoaşte o ascensiune uimitoare într'o literatură în care lucrurile cele mai bune se scriu la debut.

Sunt prea puţine versurile care se pot cita cu folos din prima perioadă a activităţii lui Macedonsky.

Nici în „Prima verba" şi nici în „Poeziile" publicate zece ani mai târziu la Haiman, nu găsim modelele perfecte de mai târziu.

*

Contemporan cu Theodor de Banville, pentru care licenţă poetică nu exista, Macedonsky proclamă triumful liniilor pure, impecabile.

Predilecţia lui pentru perfecţia formei îl duce la virtuozităţi unice în literatura noastră; trecând, însă pe primul plan, ele întunecă strofele sale de înălţare sau de scufundare sufletească, elanurile şi restriştile care gem sub platoşa de aur a acestui parnasian.

*

Zece ani după „Prima Verba" în „Poeziile", tipărite la Heiman, Alexandru Macedonsky ia o atitudine singulară.

Inchipuindu-şi că lansează o nouă formulă, el scrie în lungi poeme „sociale", lipsite de orice poezie, articole de ziar versificate, în stilul lui François Copée. Fiind la nivelul intelectual al vulgului, ele îi aduc o mare glorie populară.

Macedonsky se desbară însă, repede, de această literatură şi devine artistul adevărat care a rămas până în ultima sa clipă, cântăreţul înseninărilor de Mai, al splendorilor clasice, poetul rozelor şi al orientului miraculos, autorul psalmilor şi al rondelelor care sunt tot atât de minunate ca liricele lui Eminescu.

www.dacoromanica.ro

Iar „nopțile" sale n'au egal în literatura noastră decât „Luceafărul" și „Satirele" genialului său contimporan.

E vremea rozelor ce mor
Mor în grădini și mor în mine
Erau atât de viață pline
Și-acum se sting așa ușor...
E vremea rozelor ce mor
.....
Urcând pe pomii, suind pe casă.
Le surpă rozele grămada!...
Se surpă rozele 'n cascadă.

Și din acest rondel al rozelor, iată trecerea bruscă la cântecul ploaiei:

Plouă... Plouă...
Plouă cât poate să plouă
Ca ploaia ce cade, m'apasă
Durerea cea veche, cea nouă
Afară e trist ca și'n casă
Plouă... Plouă!...

Plouă... Plouă...
Plouă cât poate să plouă
Răpăie 'n geamuri ca 'n tobe
Spintecă inima 'n două
Cântecul ploaiei de cobe
Plouă!... Plouă!...

Alt rondel:

Țărână suntem toți — țărână
E de prisos orice trufie
Ce-a fost în veci are să fie
Din noi nimic n'o să rămână...
Zădarnic falnice palate
Nici o pieire nu s'amână
Despoți cu frunți încoronate
Poeți cu harfe inspirate
Țărână sântem toți — țărână!...

www.dacoromanica.ro

In *Rondelul urcărei spre cer*, Macedonsky strigă:

La cer s' ajunge dintr'un salt
Sau nu s'ajunge 'n veci de veci
Aruncă 'n el un cântec nalt
La cer s'ajunge dintr'un salt!...

Şi iată-l în clipa dorului de ducă, pe malul mării, gata de plecare:

PLECARE

Intindeţi pânzele băieţi!
Un vânt supţire se ridică
Albastra mare se despică
Pe cer s'alungă norii creţi
Intindeţi pânzele băieţi
Un vânt supţire se ridică

Urcaţi în vârfuri de catarg
Şi puneţi steagul de plecare
Durerea mea dacă e mare
Pământu-acesta este larg
Urcaţi în vârfuri de catarg
Şi puneţi steagul de plecare.

De unde sânt şi cine sânt
Voesc să uit pe veşnicie.
Ah, de-ar porni o vijelie
In valuri s'aflu un mormânt
De unde sânt şi cine sânt
Voesc să uit pe veşnicie!...

*

Alexandru Macedonsky mi se pare cel mai nedreptăţit dintre marii noştri scriitori.

El a avut de îndurat multe loviri, din partea celor ce nu-i aprobau crezul artistic, cultul formei, sonoritatea latină a versului său şi care, admiratori ai lui Eminescu, nu

www.dacoromanica.ro

s'au mulţumit să lovească numai în opera marelui său rival, dar şi în viaţa lui de toate zilele.

El a murit în 1921, când doi poeţi se aflau în fruntea Ministerului Cultelor şi a teatrelor... Impreună cu Octavian Goga, i-am făcut lui Alexandru Macedonsky funeralii aproape naţionale, încercând măcar în ceasul morţii să-i dăm cinstirea ce i s'ar fi cuvenit în viaţă...

www.dacoromanica.ro

DUILIU ZAMFIRESCU

Duiliu Zamfirescu a dat primei noastre scene piesele în câte trei acte *„Lumină nouă"*, *„Poezia depărtării"* şi *„Voichiţa"*, gândite înalt, scrise impecabil, şi comedioara într'un act *„O amică"*. Fireşte, succes de public n'au avut aceste drame, dar valoarea lor e mai mare decât a multor lucrări cu serii impresionante. Şi apoi, nu înseamnă că „Poezia depărtării", „Lumina nouă" şi „Voichiţa" lui Duiliu Zamfirescu, asemeni „Luceafărului" sau lui „Hagi-Tudose", de Barbu Delavrancea, au fost condamnate la moarte... Nu numai ceea ce nu dăm la iveală e inedit. Sânt cărţi şi drame care deşi publicate, rămân inedite. Le vine rândul într'o zi!... Sânt învieri triumfale. O piesă nu şi-a cântat întregul cântec în anul când s'a reprezentat. Împrejurări vitrege, un concurs de împrejurări, o neprielnică atmosferă pot deveni favorabile câţiva ani mai târziu. O distribuţie nereuşită care se poate înlocui. Verificările, în teatru, aduc multe surprize.

Şi eu tot cred că va veni o zi cu alt public, un public, format, ales de noi înşine, care să răsplătească multe nedreptăţi,... Când Teatrul Naţional nu va mai fi nevoit s'alerge după succesul cu orice preţ, va relua multe şi multe opere literare pe care nevoile de cassă le-au sacrificat.

*

Peste scrisul celor ce s'au dus se lasă, dintr'o dată, o lumină augustă. Te apropii de paginile răsfoite în grabă,

www.dacoromanica.ro

odinioară, şi simţi cum sufletul ţi se prinde, odată cu ochii, de rândurile ce capătă acum o aureolă de linişte, de infinită poezie şi de eternitate.

Când a apărut, în editura Sfetea, cărticica de versuri „Pe Marea Neagră", Duiliu Zamfirescu, era pare-mi-se, ministru de externe sau preşedinte al Camerei. Era ţinta multor atacuri sau, în cazul cel mai bun, al invidiei politicoase, ce înconjoară pe omul public, ajuns pe-o culme, în stat. Duiliu Zamfirescu stăruia în plină lumină. Cartea sa de cântece s'a ascuns cât mai mult în umbră.

Nobilul scriitor e ţărână. Prea curând. Iată cineva pe care, cu greu ţi-l poţi închipui, un pumn de oase: prea era chipeş şi mlădios, statuie, par'că, a tinereţii veşnice.

Marea tristeţe cu care te copleşeşte acest amurg vremelnic, dă strofelor sale o frumuseţe nouă, o solemnitate postumă din care este plămădită, în mare parte, gloria morţilor.

„Poezia depărtării", de care ne-a vorbit Duiliu Zamfirescu, poezia depărtării în timp şi spaţiu, înfrumuseţează toate sau, poate dă o reală strălucire lucrurilor pe care o prea mare apropiere le-a depoetizat.

In ultimii ani ai vieţii sale, Duiliu Zamfirescu, a scris fragmente definitive, în proză şi versuri. Ca şi Vlahuţă, paginile desăvârşite el le-a dat în plină maturitate. Dar, după cum numele lui Vlahuţă se va asocia totdeauna unor poezii, ca: „De peste prag" sau „La icoană", pe care el le detesta, tot aşa, din nefericire, se vor cita din Duiliu Zamfirescu, „Harpista" şi alte lucrări din tinereţe, în care atât înalta intelectualitate a autorului, cât şi simţul rar al limbei şi eleganţa stilului său nu se relevă încă.

La noi, dintr'o lâncezeală a spiritului, e obiceiul să nu ne mai interesăm de ceea ce produce un scriitor după debut.

Ne-am făcut o părere despre el, ne e lene să deranjăm cutiuţele în care l-am închis şi să le înlocuim cu altele.

www.dacoromanica.ro

Versuri tăiate în cel mai pur material, poezii ce vor rămâne clasice, când se va limpezi furtuna fecundă a epocii noastre literare, creațiunile poetice din ultimii ani ai lui Duiliu Zamfirescu trebuesc neapărat adunate în volum și date exemplu celor ce vor mai veni.

Acest bărbat, puțin comunicativ, Appolon modern, de-o solemnitate rigidă, despre care o scriitoare augustă îmi spunea odată: „Il est trop beau pour être heureux", a stat departe de mișcarea literară contemporană lui, departe de confrații care nu te admit, decât dacă îți pierzi ceasurile cu ei la cafenea și, din pricina aceasta, mai mult decât din pricina artei sale nobile, nu este popular. S'a vorbit de atâtea ori de Caragiale, Coșbuc, Delavrancea, Vlahuță, dar niciodată n'a fost pus alături de ei, marele lor contemporan, Duiliu Zamfirescu.

In scrisul său nu intră preocupările care frământă mulțimile, strigătul milioanelor de oameni, aspirațiile lor, patima socială sau naționalistă. Bine înțeles, mă grăbesc să-l felicit pentru aceasta.

Nu l-au felicitat însă cei ce au impus scriitorii în ultimele decenii: teoreticienii unor idei foarte respectabile, dar care n'au nicio legătură cu arta.

Când s'a întâmplat ca din mijlocul acestora să se ridice scriitori de seamă, a fost fiindcă erau oameni de mare talent, prin ei înșiși, iar nu prin ideile politice ori sociale, cărora s'au devotat.

Duiliu Zamfirescu, autor de pagini definitive, romancier profund, poet armonios, perfect prozator, este, poate, modelul scriitorului clasic român, și în același timp, intelectualul a cărui operă se ridică, prin puritatea și obiectivitatea ei, la înălțimea marilor creațiuni apusene.

Mai mult ca oricare altul, avea cultul formei.

Dela o vreme, se scrie rău în literatura românească Să ne înțelegem. Se scrie cu mult talent, dar se scrie rău.

www.dacoromanica.ro

Adică, neglijent. Grija perfecțiunii n'o au decât prea puțini.

Departe de cenaclurile literare și, prin scepticismul inerent oricărui adevărat artist, departe de viața cotidiană a țării sale, Duiliu Zamfirescu a visat printre ruinele Romei și garoafele Florenței, și a trimis imaginația în Andaluzia, a stat „de vorbă cu sufletul său", care nu înțelegea multe lucruri și care cerea altele tot așa de neînțelese.

Și astfel, trăind între sbuciumările ambiției și seninătatea contemplării, a înzestrat literatura română cu nepieritoare capodopere, rod al unei izolări fecunde și al unui admirabil dispreț pentru contemporani.

*

Aș vrea să citez la întâmplare, câteva strofe din opera mai veche a acestui aristocrat al gândirii, versuri discret muzicale, pline de o melancolie superbă, de o îndurare mândră, versuri cu ecouri de departe, din fundul sufletului.

Răsfoesc ultimele culegeri de poezii ale lui Duiliu Zamfirescu, „Pe Marea Neagră" și volumul, editat de Casa școalelor. Sunt în aceste cărticele mici poeme fermecătoare, noi ca formă, deși turnate în aceleași vechi tipare, vechi prin vocabularul lor, simplu și pitoresc, dar inedite prin împerecherea cuvintelor și înălțimea inspirației.

*

In reculegerea acestei ore, evoc profilul literar al lui Duiliu Zamfirescu și am o nobilă senzație de marmoră roză, sub un cer elin. In inima mea se înalță, în linii pure, colonade armonioase, frontoane de temple, iar, la orizont, decorul unei mări albastre, potolite.

www.dacoromanica.ro

D. ANGHEL

Iată-l și pe Anghel în lumea amintirilor, și nu alături de Iosif și de Chendi, or de Gârleanu, ci printre fantomele lui Oscar Wilde, Verlaine și Jean Moréas. Printre ei îl văd. Anghel a fost mai mult ca oricând Anghel, în zilele când Cartierul Latin își trăia cei din urmă ani, când Oscar Wilde rătăcea, detronat și sărac, printre săracii din jurul școalei de Arte frumoase, când Verlaine își purta piciorul reumatizat prin cârciumile și spitalele Parisului, ori își tocea nodurosul ciomag pe ulițele strâmte de pe muntele Sfintei Genovieva, și când Jean Moreas, care începea să fie consacrat, își exercita paradoxala vervă elenică, prin cafenelele celebre

Vremea aceia, mai mult ca oricare alta, îi plăcea lui Anghel să și-o amintească. Era tânăr atunci și bogat, urzea cele dintâiu vise, împletea cele dintâiu versuri. Scria strofe inspirate, fără să știe că e poet și fără să-și închipuie, că, mai târziu, va fi nevoit să scrie ca să trăiască.

Douăzeci de ani trecuseră de atunci, dar amintirea aceasta era mai vie în sufletul său decât acești din urmă ani, care, au început frumos, cu o prietenie literară, cu succese literare, și au continuat apoi cu o dragoste vinovată, chinuitoare, apoi cu dezastre, apoi cu monotonie, alterată cu mizerii cotidiane de toate felurile, din toate părțile, ca să culmineze tot printr'un dezastru, de data aceasta final și, pentru el, mânuitor.

www.dacoromanica.ro

Printre scriitorii noştri, de obiceiu aspri în legăturile lor de toate zilele, lipsiţi de acea simpatică mlădiere a oamenilor cărora le zicem „bine crescuţi", Anghel, răsărea ca un civilizat, atât prin naşterea sa, prin lumea în care trăise, cât, mai ales, prin sufletul său delicat şi foarte sensibil. Avea o eleganţă înăscută în mişcări, în îmbrăcăminte, ochiul său era mai deprins ca al oricui să prindă nuanţele cele mai discrete. De aceea, literatura lui e plină de imagini, de aceea a iubit şi a cântat fluturii multicolori şi florile stropite cu toate luminile.

Născut dintr'un tată avut, un fantastic alcătuitor de chimere agricole, şi dintr'o mamă orientală ce i-a trecut în suflet toate amintirile şi basmele Bosforului, Anghel avea mlădieri şi visări de femee, şi avea fantezia dezordonată şi, poate, violenţa tatălui său.

Era ciudat în aprecieri, inegal şi capricios cu prietenii, pătimaş în credinţe, rigid cu cei antipatici şi viforos cu cei ce-l supărau. Ar fi ucis într'o clipă de mânie, dar, n'ar fi jignit niciodată cu o vorbă rea, or cu un gest dispreţuitor. Cu prietenii era cald, foarte comunicativ, duios, sincer.

Poezia lui Anghel e numai o parte din sufletul său. Căci sufletul său deschidea un amestec de sentimentalism şi ironie franceză, de fantezie şi melancolie orientală, ca un ecou de doină şi ca un refren de poveste.

Parisul de altădată, — şi care n'a putut fi Parisul de mâine, — trăia în ochii lui, luminând din suflet.

*

In proza lui este o năvală de poezie, care vine de pretutindeni, impetuoasă, fecundă, obsedantă, obositoare. Fiecare pagină e un poem în proză cu imagini multe şi grele, evocatoare şi nebuloase, deschizătoare de orizonturi largi şi de armonii intime, ca un cântec de Grieg.

E ceva din Grieg, în tot ce a scris Anghel. Poate, fiindcă în Grieg sunt ciudate refrenuri de muzică românească, iar în sufletul lui Anghel se apleca cerul Moldovei.

www.dacoromanica.ro

Poate că *dorul* ce tremură în amestecatele noastre suflete orientale și nordice și-a găsit expresia lui muzicală în doinele cântărețului scandinav.

Nu vi se pare că la „Legenda funigeilor" se poate adapta minunat muzica lui „Peer-Gynt"?

*

Anghel a scris o proză poetică, plină de nuanțe, pentru un public care nu simte amănuntul, ci vrea, ca și în teatru, o acțiune precipitată, fără literatură, brutală în concizinea și claritatea ei. De aceia, foarte puțini cititori avea Anghel, și, dintre ei, mai puțini erau cei care îi cereau:

De la musique avant toute chose.

Anghel n'a pus în picioare oameni și n'a inventat conflicte, dar a deschis perspective și a creat o atmosferă...

Proza lui Anghel era atmosferă... In ea suspina trecutul și scăpărau oglinzi fermecate.

In florile lui trăia dorul de paradisul pierdut, amintirea grădinilor fabuloase, din care a fost gonit cel dintâiu om. Cântecul unui greer îi dădea nostalgia celor dintâiu vremi ale pământului, îi evoca imensa liniște dela începutul lumii și nețărmurita ei singurătate. Fluturii săi erau mătăsuri, sdrențe de catifea, panglici care s'au înălțat de pe umărul unei femei, lumini de baluri, răsfrângeri din lumea celor o mie și una de nopți.

Erau în proza lui priveliști albe de lună, sub care zboară, argintind, funigei, iar crinii înalță cădelnițe de cleștar.

Era o fugă de cuvântul ce vine prea repede și prea ușor armonios, o căutare de imagini neașteptate, prăfuite de stele, venind ca reflexul unei oglinzi verzi, din fundul cel mai depărtat al apelor ei moarte.

*

www.dacoromanica.ro

Eu nu-l văd pe Anghel aplecat pe un strat de flori, și nici visând într'un ceardac moldovenesc ci, luminat violent, în mână cu o cupă, pe buze cu surâsul și cu ochii foarte departe. Așa l-am văzut de multe ori, când am băut cu el vin bun, în ceasuri târzii, la mese cu flori, și femei frumoase la alte mese.

Țiganii cântau românește opere străine, lungeau notele ca într'o manea, și'n ochii lui Anghel mureau poate, amintiri, poate doruri de o vieață nouă; regretul vremilor apuse amesteca în ochii lui speranța unei sărbători viitoare, cu multă lumină și cupe strălucitoare, cu lăutari îmbrăcați în roșu, cu femei încărcate de vesele bijuterii, și cântece triste, triste, și versuri de Rodenbach, evocând ceața nordului și parcuri desfrunzite, pe care tristețea le închide ca într'un imens grilaj negru.....

www.dacoromanica.ro

A. DE HERZ

A. de Herz a închis ochii la o vârstă când nu se moare. Era în anii când omul dă vieții supremul asalt, se opintește s'o mai învingă odată și poate definitiv. E nedrept să fie doborît înainte de efortul încoronării.

Se moare înainte de patruzeci de ani — sau după șaizeci. Vârsta bărbăției e alcătuită pentru rezistență, pentru reîncepere.

„*După treizeci de ani nu ți se mai întâmplă nimic*" — spun francezii.

Adică nimic excepțional. Ți-ai tras matca vieții, te strecori prin ea monoton, urmându-ți, limpezit, destinul. Ai făcut ceea ce ți-era hărăzit. Ai arătat lumii drumul pe care vei merge. Nu se mai așteaptă nimeni la surprize.

De obiceiu, după epoca primei creațiuni și a darurilor pe cari ți le oferă — din propria ta muncă, viața — încep loviturile, pierderile, decepțiile. Ceea ce ți se întâmplă după treizeci de ani e revărsarea și tulburarea apelor.

Doamne, dă-mi puterea de a reîncepe necontenit!

*

Lui A. de Herz destinul i-a răpit dreptul la revanșă. El a murit, pe neașteptate, în momentul când pusese umărul iar, să învingă o viață în care intrase atât de frumos și care-i rezervase, în ultimii ani, atâtea lovituri și desamăgiri.

www.dacoromanica.ro

Nu era vinovat nici el, nici alţii. E vinovată însăşi viaţa, cu alcătuirile ei, cu miragiile şi cursele ce ni le întinde, cu gropile acoperite de o reţea din fire de păiajen — pe cari ţi le aşterne sub picioare în vreme ce-ţi mijeşte ochilor ridicaţi spre cer, funigei de aur.

•

A. de Herz se născuse într'o casă îndestulată, care avea, pare-se şi titluri de baronie, de prin Bucovina.

Chiar i se spunea, ştrengăreşte, Baronul.

Bunicul său tradusese „Fântâna Blanduziei" în limba germană.

Venerabila doamnă de Herz, mama lui Adolf, o persoană de mare distincţie, fusese în graţiile reginei Elisabeta. A. de Herz copilărise în lumea bună a Bucureştilor şi multă vreme s'a cunoscut aceasta.

Intrase în viaţă sub cele mai bune auspicii.

Incă din liceu scria versuri şi teatru, sub pseudonimul Dinu Ramură.

Era cu două clase înaintea mea, la liceul „Mihai Viteazul" şi-a apăiut pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti înaintea mea.

Mi-aduc aminte cu câtă emoţie, într'o noapte de iarnă, prin 1910, şedeam amândoi cu picioarele în zăpada abundentă, contemplând primul afiş al comediei sale „Biruinţa"!

Câtă emoţie, câte surâsuri bune, câte aşteptări ale unui viitor miriadar, pentru fiecare, legam, noi amândoi, în extazul acestui afiş! In aceeaşi iarnă, a urmat afişul lui „In şir'te mărgărite!".

Era director Pompiliu Eliade, acest mare prieten al dramaturgiei originale, care ne-a jucat pe amândoi.

După doi ani, iată „Păiajenul", marele succes al lui A. de Herz şi iată, o lună în urmă, „Cocoşul Negru".

De rândul acesta, bunul vrăjitor era Alexandru Davilla.

www.dacoromanica.ro

Pe Davilla, A. de Herz îl admira ca om de lume, actor şi autor dramatic. In prima lui piesă, iscălită Dinu Ramură şi scrisă în versuri, se resimte influenţa lui „Vlaicu Vodă".

Herz admira şi pe *Haralamb Lecca* şi pe *Al. Florescu*, în genul cărora a scris mai târziu — deşi cu o mai pronunţată notă de comedie.

•

Blestematul de război ne-a scrântit vieţile tuturora. Pe A. de Herz l-a scos din albia lui. După treizeci de ani au început, pentru el, lucrurile neplăcute.

Acest om era făcut pentru o existenţă uşoară, amabilă, între societate şi teatru, între artă şi diletantism.

Dar firea boemă a învins; „baronul" s'a consacrat numai teatrului şi nu teatrului genul Al. Florescu, în care începuse, ci a făcut, de nevoie, şi pe actorul de periferie, în reviste şi comedii de periferie. S'a însurat cu fiica vestitului actor din Craiova, Tănăsescu, în loc să ia o fată din burghezia bogată a Bucureştilor. Fiindcă văduva de azi fusese alături de el, în vremuri de restrişte. Fiindcă A. de Herz care sub aparenţa lui uşuratică, nepăsătoare, spirituală, era un sentimental şi preţuia mai mult o inimă caldă, un suflet devotat, decât o situaţie băneasca şi o vieaţă conjugală fără afecţie. El îşi adora familia, cei doi copii cărora nu le lasă decât numele şi talentul său, amintirea unui părinte afectuos cum nu sunt mulţi. Numai când aceşti copii vor fi mari, le vom spune şi vor înţelege, câte renunţări, câte abdicări a cunoscut bietul A. de Herz ca să le înfrumuseţeze copilăria.

---

www.dacoromanica.ro

REGINA DIN POVESTE

Augusta scriitoare, femeia providențială căreia, înaintea oricui, datorăm țara mare și frumoasă de azi, a închis ochii după ani de cumplite suferințe pe care le-a îndurat cu surâs regal, cu fruntea înaltă și pură.

Intrase de mult în nemurire și nemurirea ei va fi mai vie și mai strălucitoare în viitor, când veacurile vor limpezi brumele fiecărui leat și oamenii vor crește și se vor micșora după cum le-au fost înfăptuirile. Iar chipul de neasemănată frumusețe al Mariei Doamna, sufletul ei larg cuprinzător, mintea ei mai limpede ca a ursitoarelor și inima ei dumnezeiască vor lumina tot mai astral din depărtarea vremurilor, mărite de visul și gratitudinea unor generații mai calde și mai senine. Căci noi — o putem spune, acum când în biserica lui Neagoe Voevod și-a Despinei Doamna, Regina Maria va fi culcată de veci lângă nemuritoarea Doamnă Eilsabeta și lângă cei doi regi măreți, făuritori ai României, — noi am fost nedrepți cu această zână binefăcătoare, coborâtă din înălțimile boreale, principesă a Edinburgului legendar, menită să lumineze și să îndrumeze un tânăr neam dela porțile Orientului.

*

Primele imagini ale Domniței cu ochi de miozotis, cu diademă pe fruntea blondă, cu buze roșii, cu șiragurile de mărgăritare suprapuse în colier rigid, le-am cunoscut prin cromolitografiile aninate pe sălile școalei primare sau pe grilajul Cișmigiului sau pe coperta calendarului ilustrat în

www.dacoromanica.ro

pustietatea copilăriei noastre. Intâia feerie. Era, de-atunci, făptura legendară.

Principesa Maria întruchipa toate fetele de împărat din basme, toate arhiducesele și marchizele din romanele citite pe furiș; era, în același timp, solul neamurilor domnitoare din nordul occidentului sau din mirajul Rusiilor, cu țarine fastoase, purtate, pe roate de diamant, în sbor de reni, spre catedralele cu turle de aur și ferestre de țiplă roșie

*

Mitul nu s'a desmințit de atunci și până azi și va spori în lanterna magică a timpului.

Moștenitoarea tronului, apoi regină a României, apoi regina tuturor românilor, apoi regina-văduvă, a trecut mereu printre noi ca o ființă legendară, hieratică, în decoruri somptuoase, cu rochii de preț, cu mantii bogate și nimburi nestemate în jurul frunței altiere. Doamna Maria, frumoasă cum nu a mai fost alta în vremuri noui, a știut să rămână mereu regina din poveste, creind în juru-i o atmosferă augustă, de fast și de ceremonie, de regalitate dârză, plutind necontenit în vecinătatea divinității.

Decorurile urzite de Maria Regina, începând fragil, cu acel cuib al principesei, din munții Sinaiei, continuând cu viziunea de burg medieval a Branului și sfârșind cu terasele și lespezile suprapuse ale Balcicului, la începutul Orientului cu o mie și una de legende, vor mărturisi, în veacuri, o rară voință, o dragoste de frumos și un dor de a zidi solid, vast și armonios, cum au avut prea puțini bărbați, și mai nicio femeie, pe aceste continente istovite.

Drumul pe care l'a tras Regina Maria dela Predeal la Bran, este cea mai deplină frescă a peisagiului românesc. iar în cărțile sale, cu principese palide și cavaleri neînfricați, cu regi bătrâni și stânci bătute de furtunile marine, s'au topit fâșii din mitologia carpată, cu viziuni din epo-

www.dacoromanica.ro

peea Nordului, fantome din bruma celtă și fantasmagoria cântărilor lui Ossian.

•

Mai bine de patruzeci de ani au trecut decând a pus piciorul pe pământul românesc, regina din poveste.

Patruzecișicinci de ani i-a risipit, — procesiuni de crini albi, apoi sfoliere de crini îndurerați, printre noi.

Alături de soțul ei August, regina Maria a pregătit și înfăptuit tot ceea ce un popor a visat mai înalt și mai măreț și mai deplin.

Dincolo de noi, cei grabnic uitători, vecurile o vor pomeni în marmoră și bronz, în cântecele copiilor, în pietrele de hotar și în laudele preoților, cădelnițându-i ctitoria.

---

www.dacoromanica.ro

PIRANDELLO

Nu-mi mai aduc aminte în ce împrejurări i-am fost prezentat. Știu că era la Paris, prin 1930. La vreo repetiție generală? Poate. Pentru mine, Pirandello, reprezenta ultima celebritate mondială, scriitorul care a adus o notă nouă în dramaturgia contemporană. Nu se putea să nu-i caut cunoștință.

Pentru el, eu eram un vag publicist balcanic, director sau impresariu de teatru care nu-i plătise tantiemele și care l-ar mai putea juca, bineînțeles, achitându-și obligațiile pecuniare.

Numai când trăiești în străinătate îți dai seama ce puțin înseamnă un scriitor de țară mică și cât de efemeră gloriola de care te bucuri în patrie. Te strecori pe lângă oameni mari, mijindu-le un interes personal.

Așa dar, cuvintele cu cari m'a întâmpinat Pirandello au fost:

— Mi s'au jucat mai multe piese la București și n'am primit niciun ban...

Replica nu m'a surprins, fiindcă nu Pirandello era primul dramaturg străin care își reclama drepturile de autor și nu înțelegea dece le sânt confiscate de către directorii bucureșteni.

Evreinoff așteaptă și astăzi ceea ce i se cuvine pentru „Comedia Fericirei", iar dacă un avocat iscusit ar urmări teatrele noastre, numai lui Bernard Schaw i-ar câștiga câteva sute de mii de lei.

www.dacoromanica.ro

(Printre actele cu cari „mă avea la mână" răposatul Mavrodi, figura și o chitanță de 1.000 franci francezi vărsați lui Hugo von Hoffmannsthal, pentru „Electra", jucată în prima mea direcție la Teatrul Național. Presa m'a atacat la timp pentru această escrocherie).

*

Când ai frecventat pe Marinetti, care e un vulcan în permanentă erupție, fulgerător de vervă, de entuziasm, de neprevăzut și de candoare, (dela o vreme, Marinetti îmi pare mai obosit și moțăe unde poate) cunoștiința lui Pirandello însemna o nouă inițiere în grandilocvența fosforescentă a geniului italian, în jongleria cu paradoxul, uluitoare și întrucâtva inutilă, pentru orientalul sceptic până la blegială, care e fiecare din noi.

Dar Pirandello n'avea nimic din meridionalul funambulesc pe care-l anunța numele său cu sonorități de trâmbiță.

Era un moșneag puțintel, discret, semăna la chip cu mareșalul Presan. In purtări, în surâs, ceva din amabilitatea și finețea lui Gr. Tăușan.

Nu mi-a spus niciodată lucruri extraordinare. Poate că n'avea nimic de spus sau le păstra pentru el. O singură dată a formulat ceva care eșea din obișnuit:

La sfârșitul unei mese, ridicam cu amândouă mâinile o mare cupă de cletșar, în fundul căreia se clătina puțin cogniac. Oficiind, fredonam ultimele măsuri din „Parsifal".

— Wagner nu este un mare compozitor... Bellini, iată muzicantul! îmi spuse Pirandello, cu melancolie.

*

O vreme ne-am văzut destul de des, îl interesam tot ca impresariu. Vedea în mine omul care putea să aranjeze un turneu în sud-estul european, pentru actrița de care era înamorat.

www.dacoromanica.ro

Tot așa, un celebru om de teatru francez m'a trimis, mai acum zece ani, să tratez cu doamna Nyoka-Iniota, dansatoarea care a fost dăunăzi prin București, o serie de spectacole prin coclaurile noastre. Totdauna impresariu. Numai pe Isaiia Răcăciuni îl primesc directorii parizieni la gară și îi cer opuri spre reprezentare.

*

Il întâlneam pe Pirandello la teatru sau dejunam împreună la un restaurant italienesc, pe lângă Champs Elysée. Incepusem să fac cu el pe Marinetti, adică să vorbesc numai eu, să-i debitez lucruri excepționale. Aveam o vervă satanică. Eram un fel de Pirandello autentic, întunecând pe cel din fața mea. Exercitam chiar o dulce teroare asupra blândului maestru, atât de curios în operă și atât de nivelat în viața de toate zilele.

Un prost obiceiu mă împinge să gust din farfuria altora.

Pirandello îmi aflase năravul. Indată ce i se aduce mâncarea îmi făcea o parte și mi-o oferea.

— Merci, maestre! i-am spus odată. Fii mulțumit că-ți mănânc numai macaroanele, fiindcă alții îți fură piesele și personagiile!

*

Era îndrăgostit deo actriță, în fața căreia se făcea mic mititel. Ceva de tată afectuos, de copil temător și de amant gonit, în toată purtarea lui față de această femee totdeauna absentă, cu ochii de somnambulă și, în atitudini, cu o permanentă amenințare de pisică sălbatecă.

Indată ce nu se vorbea despre dânsa, despre viitoarea ei glorie universală, despre turneurile din Europa Orientală, ne întorcea spatele la toți și urmărea ventilatorul. Ca s'o readucă în mijlocul nostru, bietul Pirandello se punea iar s'o laude, să-i vorbească de triumfurile cari o așteptau

www.dacoromanica.ro

în țări unde Eleonora Duse și Emma Gramatica — actrițe inferioare ei — fuseseră atât de fastuos primite.

Abuzând de pasiunea pe care i-o arăta omul acesta, greu lovit în afecțiunea-i conjugală, strania comediană se purta ca o regină cu pajul înamorat. Printre francezii măsurați, politicoși, aerele acestea de dogaresă răsfățată avea ceva barbar și vetust.

N'am înțeles niciodată sensul cuvântului *métèque* mai bine decât în vremea când am văzut o actriță ca oricare alta, jignind, prin purtarea ei față de cel mai celebru dramaturg al epocei, Parisul curtenitor, surâzător, unde extravaganța n'are ce căuta, unde omul trebue să fie sociabil, discret și mai puțin cabotin decât oriunde.

*

Pirandello n'a înțeles niciodată pirandelismul; — adică acea jonglerie cu personagii imaginare, rezultate ale unui joc de idei, nu ale realității observate.

Originalitatea lui Pirandello nu era diabolism cerebral, o mecanică a paradoxului, ci simpla copie a unei realități tragice. Acea ființă care este și nu este ea însăși, acel nebun sau acea nebună, acea făptură care și-a pierdut personalitatea și apare în mai toate dramele lui Pirandello, nu e alta decât nefericita soție a dramaturgului. Sânt mulți ani decând doamna Pirandello e închisă într'un sanatoriu. Obsesia acestei biete femei, reacțiunile ei sufletești, evadările ei în lumi imaginare, au creat întreaga literatură dramatică a sicilianului defunct. In afară de această tulburătoare intrusiune a unor posedați, opera lui Piradello nu se deosebește prin nimic de scrisul onest al unui bun scriitor realist. Nimic extraordinar, nici în construcția, nici în ideile, nici în dialogul lui Pirandello. Scoateți demența și va rămâne cotidianul.

Iată pentru ce Pirandello însuși nu s'a considerat un mare inventator de teatru, un vizionar, un haluciant. El a

www.dacoromanica.ro

copiat la infinit, un model tragic. Numai celor ce n'au cunoscut enigma, li se poate părea pirandelismul o nouă formulă de artă.

•

L'am întâlnit ultima oară la teatrul des Mathurins, în seara când intelectualitatea franceză îi sărbătoria premiul Nobel.

N'am pomenit pogribanie mai sinistră decât această festivitate. Lume multă, cea mai aleasă, adică cea mai încărcată de electricitate. Autorități, autori, critici.

Fiecăruia, Pirandello îi furase premiul invenatorului dinamitei. Multora le căzuse, de curând, o piesă. Un italian sărbătorit de armeanul rusesc Pitoeff nu era un ospăț făcut să entuziasmeze un *Tout-Paris* destul de pornit împotriva străinilor.

Atmosfera nu era dintre cele mai favorabile freneziei colective. Piesa care urma să se joace *„Astă seară improvizăm"*, era ultima fantezie dramatică a lui Pirandello și reedita tema lui favorită: *„Eu nu sunt eu. Ceea ce credeți că e teatru, se petrece aevea, iar ceea ce vi se pare realitate, e simplă ficțiune"*.

Prea complicat. Eroii erau și nu erau reali, ca în cele „Șase personagii în căutarea unui autor". La un moment dat, actorii încetau să mai joace textul și se interpelau pe nume:

— N'ai dreptate, dragă Pitoeff! sau

— Ascultă, Fainsilber!

Sau

— Ludmilla, nu juca atât de sincer, fiindcă o să ți se facă rău.

(La un moment, doamnei Pitoeff i s'a făcut chiar rău, dar nu se știe dacă era adevărat sau numai un leșin prevăzut în piesă).

Toată această scamatorie urma să țină trei acte. Dar spectacolul nu trebuia să înceapă decât pe la ora 10, ca

www.dacoromanica.ro

să se termine după miezul nopții, când actorii cari interpretaseră odinioară pe Pirandello își isprăviau reprezentația la teatrul respectiv și veniau să omagieze, pe maestru, jucând scenele mai importante ale vechilor succese.

Pitoeff, directorul trupei și organizatorul sărbătoarei a crezut necesar să țină o conferință despre arta lui Pirandello, cum trebue înțeles teatrul, ficțiunea în realitate, realitatea în fincțiune, dela mim la baroc, sau așa ceva, ceva în genul teoriilor domnului Haig Acterian, armean și domnia sa.

Pitoeff se împleticea, se repeta și după o jumătate de oră în care ne învățase că în Pirandello eu nu sânt eu, iar ceea ce credeți că este aevea nu e decât ficțiune, etc., reușise să îndispună sala pentru toată seara.

— *Il est assomant!* protesta, destul de tare, în loja dealături, un domn bătrân, și gras, în smoking, cu aspectul unui burghez rătăcit la teatru.

— Cine e domnul? am întrebat pe doamna Benjamin Crémieux, care binevoise să-mi dea ospitalitate în loja d-sale

— Mareșalul Franchet d'Esperay! — îmi șopti Anne-Marie Comnène.

Intr'o astfel de îmbâcsită conjonctură, s'a jucat inutila *„Astă seară improvizăm"* din care nu s'a ales nimeni cu nimic.

In antract, un ministru a decorat pe sărbătorit cu rozeta legiunei de onoare.

Aceasta s'a petrecut confidențial, într'un colț al sălii.

După miezul nopții, au început să sosească și vedetele, jucând fără machiaj și costume, scenele capitale din piesele de odinioară.

Toți spuneau cam acelaș lucru:

— Eu nu sânt eu... Ceea ce crezi dumneata nu e adevărat... Nebunia mea e mult mai logică decât zdrăveneala dumitale"...

www.dacoromanica.ro

Părea o cenușie revistă — parodie a genului Pirandello, cu atât mai gravă cu cât durase până pe la două dimineața.

In loja noastră mai era și actrița de care v'am vorbit. Se produsese și dânsa, fără un succes special, ca număr pirandello. Era parcă, mai umană ca altădată. Trecuseră și peste dânsa câțiva ani, iar gloria universală nu venise. Lumea se ocupa de Greta Garbo și de Marlena Dietrich.

Eleonora Duse a apucat vremuri mai propice actrițelor de temparament. Acum trăim epoca spectrelor de pe ecran.

Pirandello a venit și el să ne spună bunăseara. Nu-l văzusem de mult. Era mai palid și mai melancolic decât oricând.

Credeam că mă uitase. Nu. S'a aplecat pe balustrada lojei și mi-a strâns mâna pentru ultima oară:

— Bonne nuit, monsieur Eftimio!

www.dacoromanica.ro

PAUL BOURGET

Marele scriitor francez, care abia a dispărut și pare de atâta vreme dus, nu se bucură de o prea mare prețuire în lumea esteților bucureșteni.

Acest romancier, legătura dintre Balzac și Proust, e mai ușor de atacat, fiindcă detractori iluștri ca Anatole France și Octave Mirbeau, — cel puțin egali ai săi — l-au sgâlțâit, de multă vreme. Cochetând cu poporul, apostoli ai evadării din formule, predicatori ai libertății, unul practicând ironia, cellalt vehemența, France și Mirbeau erau îndreptățiți să denunțe convenționalismul artei lui Bourget, o anumită afecțiune de psiholog pedant, ținuta încorsetată a eroilor, artificiul lumii evocuate și lipsa de grație sau vigoare stilistică a lui Bourget, rigiditatea întregii sale opere,

Maeștri ei înșiși ai compoziției, știința de a construi a lui Bourget nu-i putea impresiona. Singurateci până la sălbăticie, evitând lumea burgheziei bogate, vecină și rudă cu aristrocrația, ei nu puteau simpatiza nici cu ficțiunile din același mediu, create de Bourget. Adăogați și omeneasca ostilitate a confratelui împotriva confratelui mai norocos și veți avea, oarecum, explicația atitudinei lui Anatole France, Octave Mirbeau și a altor iluștri scriitori francezi, împotriva defunctului academician.

*

Cred că noi, exponenți ai culturii și ai sângelui acestui extrem-orient al Europei n'avem nici datele necesare și

www.dacoromanica.ro

nici obligaţia de-a desfiinţa pe marii literatori ai apusului. Nici peisagiul nostru sufletesc, nici decorul campestru ce ne înconjoară, nici lumea patriarhală din care ne tragem şi în mijlocul căreia continuăm să trăim, nu constituie elementele de judecată obiectivă a unei alte aglomeraţiuni umane, a unor construcţii spirituale diferite.

Nu eroii lui Bourget ci însăşi lumea aevea din care îşi alegea el personagiile ne e străină. Ea însăşi, dac'am cunoaşte-o, ne-ar părea rigidă, închisă în formule, şi, în comparaţie cu noi, artificială, convenţională, frizând irealul.

Paul Bourget a fost Homerul acestei lumi. Asemeni lui Balzac, asemeni lui Proust, el este evocatorul epic al societăţii suprapuse dintr'o anumită epocă, după cum Victor Hugo şi Zola au mânuit şi imortalizat masele populare ale unui moment dat francez.

Nu preţiozităţile de amănunt, nu atitudinea doctorală din unele romane trebue să reţinem din Bourget ci totalitatea operei sale şi această impresionată totalitate va constitui în veacuri, un material omenesc documentar peste care nu se va putea trece.

*

Ni se pare convenţional Bourget şi aspectul eroilor săi fiindcă tot ceea ce nu exprimă aspiraţiile, reacţiunile, preocupările, cunoştiinţele noastre, ni se pare artificios şi convenţional.

Generoasa noastră dezordine, nepăsarea, fatalismul, spiritul de zeflemea, inconsistenţa, nepreciziunea noastră se vor împăca greu şi greu vor înţelege punctualitatea, metoda, disciplina, austeritatea şi mai ales, cazul de conştiinţă al unor făpturi dirijate secole întregi, până la prejudecată şi anchiloză, de imperativele culturii, educaţiei şi catolicismului. Ignoranţi cu voluptate, lipsiţi de comandamentele vreunei credinţe, liberi ca pasărea văzduhului,

www.dacoromanica.ro

schimbând voios decorul şi sentimentele, nepăsători de străbunii şi posteritatea noastră, lipsiţi de augusta sclavie a vreunei tradiţii, noi am rămas, în ciuda aparenţelor de modernism, — şi când spun noi, înţeleg întreaga peninsulă — păstori ce numără stelele şi agricultori ce numără brazdele.

Asemeni ruşilor, rezolvăm toate prin talent, prin instinct şi prin moşul ciobanului din lunca Dunării. Iată de ce ne plac numai decât şi integral, scriitorii de peste Nistru. Ei nu posedă geniul extraordinar ce li se atribue — căci forţele spirituale omeneşti, ca şi cele fizice, nu trec de-o anumită limită. Lumea, însă, pe care o evocă romancierii ruşi e mai aproape de noi.

O regăsim, ne regăsim. Domină — în proporţii mai vaste, desigur — acelaşi neprevăzut al evenimentelor, aceeaşi natură nostalgică, cu infinituri de stepă şi glasuri ale amurgului, cu licăriri în tenebre şi imnuri către infinit, imensa poezie a naturii, căreia îi vom rămâne tributari în vecii vecilor. In opera occidentalilor, e mai limitat orizontul, dar mai îmbelşugat necunoscutul omenesc, zidirea de piatră, împărţirea în numeroase compartimente, a mineralului şi a sufletului.

Fiindcă ceea ce evocă ruşii trezeşte spontan în noi vibraţiuni familiare, ni se pare şi puterea lor de evocare mai lucidă, mai intraripată şi mai unanimă decât a europenilor sau anglo-saxonilor cari reconstitue oameni şi peisagii străine nouă, greu de realizat de imaginaţia lectorului sud-oriental.

Mai găsim la ruşi acelaşi pitoresc şi culoare, aceeaşi tendinţă de improvizare, inconstanţa şi inconştienţa noastră fermecătoare, acelaş vag ortodoxism, — punte de trecere dela superstiţie la religie, dar nu încă, o religie — aceeaşi tinereţe care fierbe, se caută, dar nu vrea să se găsească.

www.dacoromanica.ro

N'avem încă sentimentul societății alcătuite, perfecționabile. Fiindcă mai mult am distrus decât am creat, constructivismul nu ne impune.

Neavând ce conserva, dăm cuvântului *conservat* un sens pejorativ. Ar fi prudent, poate să ne apropiem de marile figuri ale apusului, dacă nu cu mai mult respect, cel puțin cu mai multă indulgență.

---

www.dacoromanica.ro

De MAX

Eduard de Max a murit.

L-am pierdut şi noi — căci oricât şi-ar fi exprimat elanurile artistice în limba lui Corneille şi Banville, — el a rămas tot român prin naşterea, temperamentul şi varietatea calităţilor sale.

Spiritul francez e unitar. Un om e numai aşa cum e,— dintr'o bucată, într'o specialitate. Un actor joacă dramă romantică, tragedie sau comedie bufă. De Max, le-a jucat pe toate, cu o egală desăvârşire, căci venia din România — şi în România ca în orice ţară la începuturile ei, — un om are atât îndatorirea cât şi forţa de a face mai multe lucruri dintr'odată. Fiind puţini, cei ce muncesc trebue să producă şi pentru alţii. Complexitatea este una din însuşirile fundamentale ale spiritului românesc. Şi de Max a fost un artist multiplu.

El unea exuberanţa Orientului generos cu măsura şi ştiinţa Occidentului. Bogatele resurse clocotitoare, erau disciplinate şi îndrumate pe calea cea bună de artistul care îşi asimilase cultura seculară a Franţei.

L'am pierdut şi noi, l'a pierdut şi Franţa, l'a pierdut poezia dramatică a întregei lumi, căci atâta împreunare de daruri supraomeneşti nu se pot întâlni decât odată într'un secol, decât într'un fericit amestec de rase şi de culturi.

Şi de Max a fost realizarea cea mai strălucită a acestei inter-fecundări.

*

www.dacoromanica.ro

A murit cel mai mare tragedian al vremii.

Dela Mounet-Sully, niciun actor n'a avut atâta noblețe, atâta eleganță a gesturilor, atâta calitate a vocii, atâta gravă preocupare a liniei pure și a conturului armonios.

Zacconi, Lucien Guitry, Basserman, Wegener, Moissi, Cacialof, sunt armirabili comedieni realiști, sguduitori în interpretarea patimilor omenești, uimitori de adevăr în fiecare amănunt.

De Max era liniștea și mejestatea, era o ascensiune îndurerată spre seninătățile olimpiane. Toată tragedia moare odată cu el: nu văd, în Parisul tradiției și al clasicismului, pe cel care-l va înlocui

*

De Max muria de mult... Unul câte unul îl lăsau prietenii, scriitori și actori lansați, îl ocoleau, căci nu mai aveau nevoie. Cei dragi plecaseră de mult din lumea viilor.

Vorbeam numai de morți, în lunile din urmă. Ii plăcea să-i evoce, de la *Heredia, Verlaine, Oscar Wilde,* până la *Emile Verhaeren,* pe care-l întâlnisem la el în timpul războiului, câteva zile înainte de-a muri, călcat de un tren, — până la bietul *Thalasso,* poet dramatic sărac, rămas necunoscut și care, fiindcă de Max îi jucase demult într'o piesă „Foamea" — l-a lăsat „legatar universal": câteva sărmane cărți de pe cheiurile Seinei, câteva manuscrise îngălbenite, — un avânt înfrânt, un surâs.

Ii plăcea să vorbească de morții în mijlocul cărora se află acum: actorii din marea generație, poeții ultimelor decenii, simboliștii pe care i-a recitat de mii de ori, pe care i-a sfătuit, i-a încurajat și i-a impus cum niciodată actor n'a slujit pe scriitor.

Acest om care a murit român în casa lui Molière — primul străin care a fost primit acolo cum a fost el primit — de Max, este, dela legendarul Ronsard, cel mai important ambasador al sufletului românesc în inima lumii, al geniu-

www.dacoromanica.ro

lui acestei rase amestecate și fermecătoare, sol ager și binecuvântat, biruind în Parisul clocotitor și cristalizator.

Nici un om de pe plaiurile Moldovei n'a interesat universul în măsura lui de Max.

Să nu uităm aceasta niciodată!

Un bust, cât mai repede, la Teatrul Național, între Vasile Alecsandri și C. I. Notara!...

*

Pe urma lui de Max — care era un povestitor fără pereche, un poet în vieața de toate zilele, un camarad bun, un umorist înduioșat — a rămas o carte, publicată prin 1922 la Paris „Chez de Max".

Imagini fugitive, dar puternic luminate, evoacă mișcarea literară și teatrală a Franței, din ultimul pătrar de secol.

Fără să vorbească mult de sine însuși, tragedianul povestește amintiri despre camarazii săi de teatru și despre atâția scriitori cu care a fost prieten și care s'au dus unul câte unul: *Verlaine, Oscar Wilde, Rodenbach, Samain, Catulle Mendès, Jean Lorain, Verhaeren, Laurent Thaillade* și atâția alții, la gloria cărora a contribuit și el în largă măsură, după cum a contribuit la gloria tuturor poeților de azi ai Franței.

Incepând cu Baudelaire — aproape inedit pe atunci, — de Max a spus de sute, de mii de ori, versuri din literatura nouă, mai ales din poeții înaintați, cu entuziasm, cu frenezie, încurajând, popularizând. Mormanele de cărți care îi umpleau biblioteca, dedicațiile recunoscătoare ale atâtor scriitori astăzi consacrați, spun ceea ce de Max, din modestie, n'a vrut să spună în cartea sa de amintiri.

De Max, pe care Henri Bataille l-a numit „Vocea poeților" n'a fost numai actorul prodigios, a cărui varietate de roluri e infinită, dela tragicul antic până la comicul cel mai

www.dacoromanica.ro

burlesc, dar și propagatorul cel mai strălucit al literaturii moderne franceze, omul care a contribuit mai mult ca oricine la izbânda marei pleiade simboliste.

*

Iată-ne în 1915.

Societarii Teatrului Francez, au înțeles, sau poate, în sfârșit, au mărturisit ceea ce știau de mult: de Max trebue chemat în casa lui Molière, să ducă mai departe glorioasa tradiție, reprezentată atâtea zeci de ani, cu atâta strălucire, de divinul Mounet-Sully.

Bătrânul leu își trăia cei din urmă ani de teatru; trei sferturi de veac apăsau umerii uriașului, gloria scenei franceze, celui ce a dat o noblețe regală personagiilor interpretate, și-a ridicat actoricească meserie la înălțimea unui oficiu sacerdotal.

Mounet-Sully este vechea școală franceză, cea artistică, cea strălucită, muzicalitatea verbului, armonia atitudinilor, exaltarea sentimentelor. El însemnă impetuozitatea gesturilor antice, tempesta romantismului.

Și nimeni nu creștea în umbra lui, nu se ridica nimeni.

Cei ce iubeau casa lui Molière, nu vedeau cine va fi alesul care va primi bogata moștenire și o va duce mai departe...

*

In vremea aceasta, pe alte scene, cu toate darurile lui Mounet și cu ceva nou, straniu, cu o varietate infinită de nuanțe și cu o egală distincție în pensonagiile interpretate, se ridica Eduard de Max.

Aceiași umeri largi al lui Mounet-Sully și o mască personală, marcată, torturată, dureroasă și umoristică — superbă simbolizare a tragicomediei umane — o voce profundă, cu inflexiuni bizare, o eleganță nedesmințită — și'n vieața de toate zilele, o desinteresare și o generozitate necunoscute la Paris — iată cine era de Max.

www.dacoromanica.ro

El a venit răsturnând tradiţiile, să ducă mai departe tradiţia veche. A uimit, a entuziasmat, a indignat, a violat gustul general; a stricat digestia Sarceylor burghezi, cu păreri tacticoase şi catalogate, cu bilet de tramcar; a arborat speranţe pentru toţi cei ce visau o artă nouă. A interpretat pe marii inspiraţi şi a făcut publicul să-l aclame. Poeţii tineri au găsit în el, totdeauna, un apărător entuziast. Actorii noui i-au împrumutat atitudinile; elevii de conservator îi imitau accentul românesc... Şi toată tinereţea Franţei a văzut în el pe maestrul minunat, cu sufletul bun şi avântat, în care va găsi oricând un sprijin şi o făclie.

*

Jocul lui de Max, ca tot ce e nou, ca muzica lui Wagner, ca sculptura lui Rodin, nu cucerea dela început. Cel ce l'a văzut odată sau de două ori, rămânea nehotărât, n'avea nicio părere: cei mai mulţi erau decepţionaţi. Căci de Max nu semăna cu nimeni: el se ridica peste înţelegerea imediată, peste judecata generală: el nu spunea nimic celui ce n'avea el însuşi un strop de visare în suflet.

Dar, după ce l-ai văzut de câteva ori, nu mai poţi vedea alţi actori. Personalitatea lui de Max copleşeşte. Un suflet tragic, neliniştitor; un val de poezie în cel mai uscat personaj comic; o simţire intelectualizată; o interpretare pe cât de cerebrală, pe atât de sufletească; o fantezie unică în compunerea personagiilor, făceau din de Max cel mai mare, cel mai complet dintre actorii veacului.

*

In atmosfera caldă şi precisă a scenei pariziene, în jocul hotărît al actorilor de o puternică forţă imediată, dar pe care o uiţi, îndată ce s'a risipit, între culisele de carton, în lumina artificială a rampei — de Max a adus ceva nehotărît, ceva tulburător, care te urmărea dincolo de rampă,

www.dacoromanica.ro

afară din teatru, în lumina lunei, acasă, a doua zi, în parcurile adevărate, pretutindeni...

Ceva necunoscut, ceva depărtat, misterios... De unde venea vraja care a înviorat, şi-a dat lumină nouă, obositelor tragedii clasice? Căci piesele clasice nu mai erau spectacole istorico-didactice, când juca de Max, ci opere inedite, scrise parcă de un contimporan înfrigurat, chinuit de pasiuni şi coronat de geniu.

Ce înseamnă taina aceasta primitivă, fluidul necunoscut, forţa aceia stranie, impetuoasă, care s'a risipit, s'a aşternut, a învăluit teatrul occidental?

Francezii n'o bănuesc nici astăzi, românii şi mai puţin şi el însuşi n'o cunoştea. Eu am ghicit-o de mult, mi-am dat seama de adevărul ei: era tristeţea doinelor româneşti, amintirea povestirilor de altădată, nostalgia colinelor Moldovei, ecouri dintr'o lume depărtată, rămasă în urmă, ceva din suferinţa seculară a neamului acestuia, înzestrat cu cele mai preţioase daruri, bătut de toate necazurile, în toate veacurile. Era dorul şi jalea cântecelor haiduceşti, ecoul suferinţelor de demult, de pretutideni, chemarea visărilor fărămiţite, după imense înălţări şi prăbuşiri....

*

Sunt mulţi ani de-atunci. Sărbătoream — prin 1910 — pe Eminescu, în sala Voltaire, din cartierul latin, în faţa Odeonului. De Max era să spună versuri şi el. Copilul răsfăţat al Parisului, prinţul tragedienilor, venise între noi, — nu vorbise româneşte de mult şi era foarte mişcat.

Cel ce înfruntase mii şi mii, milioane de spectatori străini, din toate colţurile pământului, trâmbiţând superb versul lui Racine, cu fruntea sus, cu atitudini imperiale, cu un orgoliu aproape jignitor pentru cei din sală — era turburat, era abătut, era învins, era înfrânt, în faţa celor două-trei sute de oameni tineri, într'o seară când trebuea să spună versurile lui Eminescu.

www.dacoromanica.ro

In pieptul său clocotea un suspin, în ochii săi începea o lacrimă:

Somnoroase păsărele
Pe la cuiburi se adună,
Se ascund în rămurele.
Noapte bună!...

De câte ori n'auzisem armonioasele versuri ale copilăriei. Dar acum, erau cu totul nouă, isvorau parcă întâia oară... O tristeţe largă ne copleşise pe toţi şi-un dor de ţară şi-o bucurie tăcută şi-o adâncă înfiorare.

Părea că o doină îşi sfârşeşte cele din urmă note, într'o vale depărtată; un vuiet lung de bucium, printre stânci; un geamăt lung, lung-depărtat, din inima pământului, din sufletul veacurilor.

Şi-am înţeles atunci, mai mult decât oricând, că'n glasul fiecărui cântăreţ vorbeşte pământul ţării sale ori cât ar fi de departe acest pământ şi ori câte simţiri rănite l'ar despărţi de dânsul...

www.dacoromanica.ro

ARISTIDE DEMETRIAD

S'a dus încă unul din marea generație: actorul plin de credință, pasionat pentru arta sa, trăind, înfrigurat, viața rampei, transfigurându-se, în unda unui vers, în focul unei tirade, actorul înalt, cu gestul armonios și care, înainte de-a rosti cuvântul, îl trecea prin inimă și creer.

Se duce și teatrul cu oamenii aceștia. La noi și aiurea. teatrul, așa cum l'am învățat și l'am înțeles noi, se duce pretutindeni. Il înlocuiesc alcătuiri noui, din ce în ce mecanice, unanime. Arta individualistă, creația spontantă, subt ochiul, controlul și suggestia spectatorului, se face tot mai rară. Vor mai fi posibili, în viitor, oameni ca Aristida Demetriad? Nu numai un actor — dar un simbol, s'a stins, alaltăieri noapte.

După Mounet-Sully, după de Max, iată o nouă dezertare, în eternitate, din cetatea poeziei dramatice. Mâine ce fugă nouă ni se pregătește, ce doliu ne va înmărmuri din nou?

Dela moartea lui Petre Liciu, teatrul nostru cunoaște, în ultimii ani, patru figuri bărbătești bine închegate, bine rotunjite, care pot vorbi cu mândrie în numele unui trecut, al unei statornicii în exercițiul misiunii lor, al unor înfăptuiri valoroase, ce le-au înscris locul, cu strălucire, în fresca,— pieritoare, vai! — de nori auriți, a artei dramatice: *C. I. Nottara, Iancu Petrescu, Ion Brezeanu* și *Aristide Demetriad.*

Acești oameni, în afară de darurile cu care din plin, i-au înzestrat ursitoarele, mai sunt uniți prin credința în voca-

www.dacoromanica.ro

țiunea lor, prin cinstea pe care o pun în exercitarea misiunii lor și prin preocupările lor senine de teatru adevărat și înalt.

Cu totul deosebiți de generațiunea care le-a urmat și pentru care Teatrul este o ocupație secundară, făcută în grabă, cu cea mai superbă neglijență posibilă, ei își iau arta în serios, confundându-se cu ea, trăind prin ea și pentru ea.

Nu vor intra niciodată în scenă cu rolul neînvățat, neadâncit. Ei sunt în teatru cu două ceasuri înainte de-a se înălța cortina, îngrijorați, tremurători, cu gâtlejul strâns de emoție, cu toată făptura în slujba textului, în respectul instituției și-a publicului.

Marelui lor talent se adaugă și această neasemănată dragoste pentru ceea ce-i înconjoară. Și în iubire, mai mult ca în orice, zac comorile neasemănate ale creațiunii.

Firește sunt și alți actori și nu numai la Teatrul Național, bogat înzestrați, care ar putea înscrie, prin muncă și modestie, câteva interpretări de seamă, în cariera lor.

Dar instabilitatea enervată a epocii noastre, desorientarea generală a teatrelor, zigzagurile pe care fiecare din acești actori se crede obligat să le facă, din trupă 'n trupă, din rol care nu-i convine în rol pe care nu l-a studiat în deajuns, lipsa de maturitate a unora, maturitatea înăcrită sau preocupată de mărunțișuri a altora, îi împiedică să se statornicească în exercitarea deplină a meseriei lor, îi înstrăinează de menirea lor adevărată și-i aruncă într'un diletantism periculos, presărat, ici și colo, de interpretări inegale, abrupte, neadâncite, necontrolate: trecătoare. Nottara, Ion Petrescu, Ion Brezeanu și Aristide Demetriad au cel puțin câte trei roluri incontestabile — pagina lor de antologie: e mult prea mult, după cum nu-i trebue unui poet, decât trei poeme definitive ca să intre 'n nemurire.

Dar cine se poate lăuda că le-a găsit, cele trei mărgăritare ale coroanei împărătești?

www.dacoromanica.ro

Nottara are pe Don Saluste din „Ruy-Blas", pe Luca Arbore din „Viforul", pe „Regele Lear".

Ion Petrescu e Macduf, e Moş Tănase din „Răsvan şi Vidra" şi e Zaharia Trahanache din „Scrisoarea pierdută".

Ion Brezeanu, „Avarul", nebunul din „Năpasta", „Cetăţeanul turmentat".

Demetriad e „Hamlet", e „Ovidiu e „Vlaicu Vodă".

Şi este, fiecare din aceşti patru mari tragediani, *cel puţin* interpretul acestor trei roluri din repertoriul clasic; galeria lor se prelungeşte la infinit, cu alte multe portrete, ce pot sta şi ele, cu cinste, în lumină plină.

•

Aristide Demetriad.....

Ne amintim silueta de eleganţă şi demonice ispite a lui „Don Juan de Marana", la Teatrul Naţional.

Era în vremea bunelor melodrame dela Ambigu, când, înaintea interpretării sufleteşti, intelectuale, a amănuntului artistic, trecea gestul emfatic, tirada grandilocventă, replica teribilă — ce pocnea generos în vârful castelului de carton şi se spărgea de marele policandru, fărămiţându-se în lojile de galerie; în vremea când orice lirism, floare inutilă, trebuia să moară, cum s'a pierdut, ani întregi, talentul lui Ar. Demetriad, cum i s'au irosit, mai târziu, rarele însuşiri de sensibilitate, de armonii învăluite, de gesturi calme, aristocratice, în fanţii pieselor moderne, dela prefectul Tipătescu, la pictorul din „La femme nue" a lui Bataille, jucaţi stângaci, cu repulsiune, sub peruca blondă şi rigidă.

Apoi, dintr'odată, Hamlet!

Demetriad l-a smuls pe Hamlet din fundul sufletului şi-al conştiinţii, din nervii, din sângele, din toate lacrămile sale neplânse.

Şi ni l-a dat — mare fior de artă, emoţiune neuitată — seri dearândul, cu o credinţă nedesmînţită, cu o identifi-

www.dacoromanica.ro

care dureroasă, cu o pasiune împinsă până la extenuare, ca şi cum în fiecare seară l-ar fi jucat cea din urmă oară.

Artistul care nu pune emoţie în arta sa, nu va reuşi niciodată să emoţioneze.

Cel ce nu crede, nu va face pe alţii să creadă.

Numai pe tine însuţi te păcăleşti atunci când încerci să păcăleşti pe alţii, vrând să le câştigi admiraţia şi entuziasmul, fără ca tu însuţi să le fi dat entuziasmul tău, munca ta, inteligenţa, nervii, sufletul, sângele tău.

Vrei să-i faci să vibreze — şi tu n'ai vibrat.

Vrei să le placă glasul tău, cuvântul pe care-l rosteşti, fără ca tu însuţi să fii mulţumit de sonoritatea vocii tale, de culoarea pe care ai dat-o cuvântului, de intensitatea simţirii tale exprimate.

Arta este ceea ce pleacă dela inimă la inimă.

Demetriad a dat inimelor noastre un Hamlet scos din inima sa şi-a izbândit.

*

N'am întâlnit încă pe vreo scenă un lirism dus atâta la paroxism.

In glasul acestui actor unic gemeau suferinţi adânci, refrenuri de tânguitoare psalmodii, ecouri depărtate, doruri sfioase, nerevărsate, înduioşeri, opresiuni, elanuri înnăbuşite, chemări sfâşietoare.

Din întreaga sa înfăţişare scenică se revarsă mila şi bunătatea şi suferinţa şi iertarea; eroi, de multe ori rigizi, convenţionali, interpretaţi de el se colorau în calda frământare care cer înţelegerea, pătrunderea şi admiraţia noastră întreagă.

Toate avânturile rănite, toate durerile întraripate vibrau în glasul cald al acestui vrăjitor.

Instrument rar, din cel mai sonor material catifelat, Aristide Demetriad era vioara fără preţ pe care se tânguia cu

www.dacoromanica.ro

murmure de vânt şi răsvrătiri de ocean, tristeţea imensă şi muzicală a veacului nostru îndurerat...

*

— Noapte bună, amabil prinţ şi roiuri de îngeri să-ţi legene somnul!...

Aşa te vom saluta pentru ultima oară, Aristide Demetriad, cum a răsunat piosul glas la căpătâiul lui Hamlet...

www.dacoromanica.ro

IANCU PETRESCU

1922

Iancu Petrescu e sărbătorit astăseară pentru cei cincizeci de ani ai săi de teatru. Am avut norocul ca Alb-Împărat din „Inșir'te Mărgărite" și Călugărul din „Comoara" să fie jucați de el, cu prilejul acestei seri fără de pereche.

Dacă Nottara este artistul intelectual și rafinat, ale cărui nobile origini bizantine s'au împreunat atât de armonios cu elegantele Parisului, cu verbul și atitudinile Comediei Franceze la care s'a adăpat — Iancu Petrescu este actorul român pur, înzestrat prin naștere și aptitudini cu maximum de calități dăruite fiilor lui de către acest pământ bogat și generos.

Dacă Nottara este cel mai mare actor român, Iancu Petrescu este cel mai român dintre marii noștri actori.

Alături de Nottara, Iancu Petrescu este ultimul din marea generație a *Pascalilor, Manoleștilor* și *Iulienilor* pe care noi nu i-am apucat, dar despre care cei bătrâni vorbesc cu o dulce emoție în glas și cu o lacrimă în colțul ochilor...

*

Nu cunosc artist dramatic român a cărui gamă să fie mai variată ca a lui Iancu Petrescu.

El trece dela tragicul cel mai înfiorător, până la comicul burlesc, cu o ușurință fără egal.

Nicio notă falsă în jocul său, nimic teatral, afectat, dizarmonic.

www.dacoromanica.ro

Talentul său e făcut din simplicitate, dintr'o minunată intuiție, în care se rezumă cele mai vaste aspirații ale celor ce cer intelectualitate: câtă știință teatrală, câte lecturi, pare să fie puse în fiecare gest, în fiecare intonație, în fiecare atitudine a acestui actor surprinzător!

E nesfârșită seria figurilor interpretate de Iancu Petrescu numai de douăzeci de ani încoace, nu și în prima parte a activității sale, când o piesă se juca de două-trei ori, și când, în fiecare an, trebuiau învățate zeci de roluri noi.

El clama, într'o zi, furia răzbunătoare a năprazniculuí Macduf, pornind să pedepsească pe Macbeth... Impetuos ca un personagiu mitologic, trecea el răsturnând zăgazuri, trezind pădurile în urma lui... Iar a doua zi, același Iancu Petrescu apărea, plin de candoare și de comică bonomie, într'unul din soții fericiți ai lui Caragiale, în „Noaptea Furtunoasă", în „Scrisoarea Pierdută"...

Amintiți-vă de spătarul Dragomir din „Vlaicu Vodă" sau de Cărăbăț năpraznícul din „Viforul" lui Delavrancea!

Ce linie epică și câtă măreție de vechiu boier în aceste două figuri, aproape legendare.

Cu un fior de înaltă emoție retrăiesc scena din „Viforul", când vajnicul Cărăbăț, voinic neîntrecut la suflet, fără pată, dârz ca un zimbru, înfruntă pe Ștefăniță Vodă!

— Și, după care lege?

— Legea sunt eu!

Neuitate icoane, printre cele mai frumoase ale teatrului românesc.

*

Aparițiile în care Ion Petrescu nu are egal, sunt, mai ales țăranii săi. Un umor care este al pământului, o savoare pe care niciun alt actor n'o posedă, împarte el în bătrâni ca de pildă, acel „Moș Tănase" din piesa lui Hașdeu „Răsvan și Vidra".

www.dacoromanica.ro

Dar Moș *Vântură Țară* din Lipitorii Satelor? Dar *Dragomir* din „Năpasta" lui Caragiale și acel minunat *Borza* din „Domnul Notar" al lui Goga?

Cine va mai avea curajul să împrumute forma și sufletul acestor personagii naționale în ziua depărtată, când Iancu Petrescu nu va mai fi printre noi?

*

Ceea ce este mai minunat la Iancu Petrescu. e faptul că a mers cu vremea. Jocul său e natural. El nu declamă în tragedii, iar în comedii nu șarjează. Poate interpreta o dramă modernă cu o naturaleță de comedian contemporan. („Onoarea", „Brânduşa" etc.).

Nu știu dacă am avut dreptate spunând c'a mers cu vremea.

Mai curând e adevărat că Iancu Petrescu a fost întotdeauna un actor sincer, care nu și-a luat poze teatrale, nu și-a umflat glasul, după școala vremii sale. Cred că în toate vremurile au fost artiști sinceri, care, prin opera lor fie creatoare, fie de interpretare, pot sta cu cinste în orice epocă.

Numai mediocrițile sunt bune într'o epocă și se demodează în cea următoare...

---

www.dacoromanica.ro

VASILE TONEANU

După Iancu Petrescu, paralizat, ca și el, de câțiva ani, după Aristide Demetriad și Petre Sturza, iată altul din marea generație, care ne lasă.

Vasile Toneanu făcea parte din seria de după Nottara și Ion Petrescu.

Coleg de clasă, bun prieten și colaborator al lui Ion Brezeanu, el a intrat în teatru după Ion Niculescu și înainte de Petre Liciu și N. Soreanu, constituind, cu aceștia, acea neîntrecută falangă de actori comici, care au cinstit și au împodobit prima noastră scenă.

Cei ce au apucat bogatele ansambluri de pe vremea lui Pompiliu Eliade, comediile „Prostul" și „Punctul negru", unde fruntașii teatrului românesc apăreau alături de Maria Ciucurescu. — vor purta necontenit amintirea acestor suculente ospățuri de artă, regretul că nu le va mai fi dat să vadă, reunite într'un singur mănunchiu, atâtea forțe.

•

Actor cu bogate resurse, Vasile Toneanu ca și fiul său, Costică, excela în tipurile de june-comic cam găgăuță.

A debutat acum patruzeci de ani în „Doctor cu sila" de Molière, jucând pe Diaforus-fiul, rol învățat la Paris cu *Got*, dela Comedia Franceză.

Temperament optimist, luminos, Toneanu își desăvârșise la Paris și aducea o vervă unită cu grație, acel *brio*

www.dacoromanica.ro

cultivat în teatrele metropolei şi care i-a prilejuit atâtea creaţii, fie pe prima noastră scenă, fie pe scenele grădinilor de vară, în special la *Raşca*, unde avea ca parteneri aceiaşi admirabili camarazi dela Teatrul Naţional şi cu care juca savuroase comedii franceze sau localizări germane.

„Lăcustă-Vodă" din „Sânziana şi Pepelea", demagogul din „Scrisoarea pierdută" sau Zelig Şor din „Manasse" Vasile Toneanu a trecut prin marele repertoriu românesc, lăsând o dâră care nu va fi uşor acoperită.

A scris, în colaborare, şi o comedie: „Tudorache Sucitul", în care strălucea ca interpret, alături de Petre Liciu şi Ion Brezeanu.

Cu Petre Liciu a avut un duel artistic din care nu Vasile Toneanu a ieşit învins: a jucat şi el pe doctorul exotic din „Punctul negru" şi, acolo unde Liciu făcuse un fel de arap diabolic, Vasile Toneanu realiza un om ca toţi oamenii, bun, mâhnit şi înduioşător. O lacrimă vibra în glasul lui Toneanu şi chema alte lacrămi.

*

Cei ce l-au văzut numai pe scenă, nu ştiu ce comoară de om era omul mort dăunăzi.

Totdeauna vesel, surâzând cu ochii mici, având la îndemână cea mai proaspătă anecdotă, Vasile Toneanu era una din acele întâlniri care îţi luminează o zi întreagă.

Din firea lui comunicativă se revărsa şi pe scenă acel fluid care trecea rampa şi cucerea publicul, cum rareori a fost dat unui actor. Işi dispunea spectatorii dela prima intrare în scenă: comicul lui era luminos, azurat.

Simplu, spontan, exuberant şi optimist, Vasile Toneanu a trăit cum a jucat şi a jucat cum a trăit şi, dacă n'ar fi fost o boală cruntă să-i fure picioarele, l-am mai fi aplaudat şi azi, alături de Brezeanu, de Soreanu şi de camarazii săi mai tineri.

www.dacoromanica.ro

Dar Vasile Toneanu a fost doborît vremelnic și a tânjit ani întregi, crucificat pe patul de suferință, cu același surâs bun în ochii care se micșorau și cu aceeași adulmecare strengărească a unei glume ce plutea 'n văzduh

A avut norocul unor copii buni, care l-au îngrijit ca îngerii, și i-au înseninat cei din urmă și cei mai grei ani ai unei vieți prea scurte, vai...

Moartea l-a desrobit pe bietul Vasile Toneanu, dar ne-a pedepsit pe noi, care am pierdut o inimă voioasă, un comedian binecuvântat, o pasăre rară din stolul celor ce s'au dus, al celor ce se depărtează, tot mai mult, la orizontul marei feerii teatrale...

---

www.dacoromanica.ro

ALEXANDRU DAVILA şi POMPILIU ELIAD

Când, după o lipsă de aproape doi ani, m'am reîntors, pe la sfârşitul lui 1910 dela Paris, pentru repetiţiile piesei „Inşir'te Mărgărite", — am găsit la Bucureşti, în lumea teatrală, o atmosferă de ură şi batjocură împotriva lui Pompiliu Eliad, directorul Teatrului Naţional, o unanimitate de insulte care m'a pus pe gânduri.

Cunoscusem, câteva luni înainte, la Paris, un Pompiliu Eliad amabil, entusiast, cu dragoste de teatru, de scrisul românesc şi de actorii primei noastre scene. Acum, mă găseam în plină legendă a unui fel de monstru apocaliptic, pentru care n'avea nimenea o vorbă bună, necum dragoste şi admiraţie. Scriitori, artişti, ziarişti, prieteni ai actorilor erau revoltaţi că acest personaj nefast nu mai pleacă dela direcţie. Se povesteau anecdote menite să-l înjosească; i se imitau ticurile; cafeneaua, prin gura unor beţivi iluştri, îl botezase Termopile şi toată opinia publică, adică gura lumii, n'avea cap de turc mai favorit decât pe satrapul din fruntea direcţiei generale. Ajunsesem, într'adevăr, să mă întreb şi eu, în faţa unei asemenea ostilităţi, ce mai aştepta Pompiliu Eliad ca să demisioneze?

Mai mirat, însă, am fost după câteva zile, când am văzut membrii aceleeaşi societăţi: prieteni ai actorilor, ziarişti, scriitori şi artişti dramatici, faţă 'n faţă cu Pompiliu Eliad, în biroul din strada Câmpineanu, sau acasă la el, pe cheiul Dâmboviţei: erau de o dulceaţă în cuvinte, de o cuviinţă în atitudini, de o umilitate dusă până la platitudine, linguşire şi servilism. Nici ură, nici ironie, nici

www.dacoromanica.ro

grabă de a-l vedea plecat, nu reieșea din atitudinea lor, ci numai laude la adresa „domnului profesor" și a „domnului director general", care nu mi s'a părut niciodată informat cu exactitate, în ceea ce-l privea, de atmosfera pieții literare-teatrale.

Mai târziu, mi-a fost dat să învăț multe. Desele schimbări de directori — atât de lăudați după moarte — m'au învățat că toată această nemulțumire, dusă până la ură, la exasperare și la violență, e datorită rolului prea important pe care-l joacă, în viața publică românească, Teatrul Național din București. E un elefantiazis care deformează întrega făptură culturală a țării.

Atâtea instituții importane, începând cu Academia Română, trăiesc într'un nedrept anonimat, în vreme ce ultima dublură a unui rol la Teatrul Național beneficiază copios, de coloanele celor mai importante cotidiane. N'ai văzut centrul Bucureștilor, adică orașul însuși, dacă n'ai trecut prin fața Teatrului Național; tot așa, instituția însăși, mai ales culisele ei — e imperativ centrală, în preocupările obștești. Prea multe competițiuni o asaltează, trezește prea multe nostalgii.

Incepând cu scriitorul, gazetarul, profesorul sau avocatul care vânează directoratul și lucrează luni întregi, ani întregi, subteran, organizând atacuri de presă, polemici vorbite, intervenții la înalte locuri și intrigi în locuri mai puțin înalte, ca să compromită pe ocupantul faimosului fotoliu al lui beizadea Ghica și să-i ia scaunul; trecând prin toată filiera de mari comici și de tragediane ilustre, societari, stagiari, bursieri, figuranți, autori, traducători, critici, bărbați, copii, amanți, nepoți și protectori ai actrițelor, — toată această lume nu poate fi satisfăcută de singura instituție oficială. Iar cei satisfăcuți sunt, în general, cei mai puțin mulțumiți.

Și-au creat drepturi. Și aceste drepturi li se par de drept divin. Nu vor să renunțe la niciun fel de apanaj Dimpotrivă. Uneltesc să-și sporească veniturile, gloria,

www.dacoromanica.ro

influențele, barând drumul altora, busculând predecesori, descurajând pe cei tineri.

Și din această luptă care nu mai contenește, care în fiecare an, în fiecare lună, cotidian, reîncepe cu iureș nou, cu elemente venite de pretutindeni, susținute de forțe extra-teatrale, din acest nod — nod de cale ferată, nod de vipere sau nod gordian — din această luptă pe cât de epică pe atât de meschină, se țese nodul de streang care va sugruma, totdeauna, numai pe director.

•

Mai cunoscusem, vag, această unanimitate de ură care-l înconjura pe Pompiliu Eliad. Câțiva ani înainte, Bucureștiul pornise cruciada împotriva unui om detestat, un asasin și un plagiator, un ciocoiu, un venetic, un dușman al literaturii românești, numit Alexandru Davila.

(Pe atunci puneam accentul pe a doua silabă cum e poate mai corect, numele familiei fiind d'Avila, adică din Avila localitatea spaniolă). Impotriva lui Davila, era, oarecum, pornită și adolescența noastră disconsiderată: nu era el omul care înlocuise piesele de costum în tablouri numeroase, atât de dragi nouă, cu sarbedele comedii moderne, care nu spuneau nimica dorului nostru de limanuri depărtate? Nu silise acest Davila pe idolul copilăriei noastre, C. I. Nottara să plece din Teatrul Național odată cu repertoriul generos, melodramele și feeriile — unele semnate Shakespeare — ce ne-au deschis toate ferestrele sufletului spre marea fantasmagorie milenară?

Dar noi încercam, cel mult, o mâhnire copilărească; scriitorii și parte din societarii Teatrului Național duceau împotriva directorului campanii acerbe. Firește, Alexandru Davila a avut actori credincioși; mai ales cei formați de el, i-au dăruit, din plin, bucuria prieteniei și a recunoștinței care dăinuiește și azi.

www.dacoromanica.ro

Tot așa, Pompliu Eliad a cunoscut, până la moarte, gratitudinea și afecțiunea câtorva scriitori și a multor elevi ai săi.

*

Alexandru Davila a avut de partea lui actorii, fiindcă s'a ocupat mai mult de ei, a văzut teatrul prin ei, iar Pompiliu Eliad, profesor de literatură, a pus pe primul plan, creatorul direct de teatru, pe poetul dramatic.

Iată meritele fundamentale ale acestor mari animatori ai vieții noastre teatrale, de acum un sfert de veac. Nu le-au trebuit mai mult de zece ani, ca să așeze pe temelii inviolabile arta care le pomenește numele cu smerenie.

Au fost necesari, indispensabili, amândoi. S'au completat admirabil unul pe celălalt. Venirea lui Pompiliu Eliad la direcția generală a adus plecarea lui Alexandru Davila.

Două mari câștiguri, în același timp. Căci Davila plecând, n'a renunțat la teatru. Dimpotrivă. A creat a doua trupă. Trupa de elemente tinere, jucând vioi, comedia modernă, în vreme ce actori cu renume reluau vechea tradiție a Teatrului Național, apărând în capodoperile dramaturgiei universale și 'n drama națională.

Pompiliu Eliad era cu vreo 10—15 ani mai tânăr decât Davila. (Ce straniu pare să vorbești de tinerețea celor defuncți! Oamenii morți parcă n'au avut vârstă nicio dată...).

Au făcut critică dramatică amândoi, dacă nu mă 'nșel, la ziarul „L'Indépendance Roumaine". Erau, amândoi, tributari ai limbii și-ai culturii franceze, pe care-o cunoșteau la perfecție. Davila învățase la Colegiul Saint Louis din Paris, Pompiliu Eliad își făcuse studiile superioare la școala normală, sub direcția lui Brunetière.

Adolescența lui Davila a fost iluminată de spectacolele Comediei Franceze, unde, în afară de clasici, ce jucau cu mult brio comediile lui Augier, Dumas-fils, Jules Sandeau,

www.dacoromanica.ro

Labiche, — autorii la modă. Din acea epocă i-au rămas în suflet lui Davila piese ca „Sapho", „Cesar Biroteau" și altele, pe care le-a adus și el mai târziu la Teatrul Național. Comediile burgheze, „Ginerile domnului Poirier", „Voiajul domnului Perrichon", „Abatele Constantin", care făceau acum jumătate de veac deliciile spectatorului, se joacă și azi, în același stil, cu același farmec și cu același succes de odinioară.

Dar, alături de acești corifei ai epocii, mai trăia în Alexandru Davila amintirea dramelor istorice ale lui Victor Hugo, François Copée, ce i-au slujit drept model pentru „Vlaicu Vodă". Discipol fidel al marilor săi dascăli, Alexandru Davila nu s'a lepădat de ei niciodată, căci avea în sânge tehnica, stilul, noblețea și grandilocvența spaniolă-franceză a eroilor corneliani sau hugoliani și replica lor balcanică din „Pour la Couronne", de François Copée. Iată de unde vine „Vlaicu Vodă", la al cărui românism a colaborat sângele boieresc al mamei lui Alexandru Davila. Povestea cu Odobescu a fost o nerozie.

*

Omul acesta capricios, fantezist, în aparență desordonat, avea cultul formelor consacrate; acest revoluționar al teatrului nu inventa nimic. El aplica experiențe reușite aiurea. N'avea prejudecata originalității cu orice preț, a realizărilor exclusiv personale.

Odată mi-a spus:

— Eu nu scriu după fantezie, cum dă Dumnezeu, ca voi. Eu am scris „Vlaicu Vodă" cu Victor Hugo pe masă: atâtea pagini, o scenă de-a lui, atâtea pagini și o scenă de-a mea. Atâtea versuri o tiradă, la Victor Hugo, atâtea și 'n tirada mea!...".

Dacă tragedia lui Vlaicu Vodă vi se pare uneori greoaie, nu e vina lui Davila...

www.dacoromanica.ro

El continua cu meşteşug o manieră consacrată, lipsită de spontaneitate, prea apăsătoare pentru sensibilitatea contemporană, care cere mai multă libertate, mai multă graţie, mai multă fantezie, mai multă varietate, o dezordine surâzătoare, neprevăzută, capricioasă, din care se nutreşte vieaţa permanentă a operei unui Shakespeare.

•

Metteur-en-scène, Alexandru Davila, în curent cu ceea ce se făcea aiurea, introducea şi la noi maniera, în vogă la Paris, Berlin sau Moscova, realismul pe care Antoine, — în plină glorie — Max Reinhardt — la debutul carierei — şi Stanislawsky — încă necunoscut Occidentului — îl învăţase dela Otto Brahms, directorul teatrului Lessing din capitala Prusiei.

Jocul actorilor, ca şi decorul, trebuiau să fie foarte aproape de adevăr. Brieux şi fraţii Goncourt la Paris, Hauptmann şi Suderman în Germania, Tolstoi, Cecov şi Maxim Gorki în Rusia, duceau luptă aprigă împotriva romantismului şi piesele lor serveau regia veristă a lui Antoine, Reinhardt şi Stanislawsky. Deasupra tuturora — dramaturgi, regisori, actori — plutea estetica lui Emile Zola, romancierul naturalist, care şi-a influenţat atât de mult contemporanii şi este atât de citit, atât de imitat şi azi. Şi iată, la noi, poetul super-romantic a lui Vlaicu Vodă, în războiu cu teatrul de costum, deci de atitudini — insuflând unei generaţii întregi de actori — Tony Bulandra, Manolescu, G. Storin, Maria Giurgea, Lucia Sturza, Marioara Voiculescu şi alţii, învăţătura nouă, repertoriul modern, jocul simplu, intens. Iată-l mobilând cu divanuri şi blănuri de urs autentice decorurile cu uşi adevărate, ale „Sandei" de Al. Florescu.

A fost un eveniment, o revoluţie. Specialiştii erau în al nouălea cer. Iată-ne, în sfârşit, şi pe noi la punct, în ritm cu străinătatea, fericiţi c'am evadat din basm.

www.dacoromanica.ro

Faptul a avut mare importanță atunci, e lăudat și azi, e reluat. Genurile, gusturile se schimbă, revin, se transmit, se refac; păstrăm din ele ceea ce a fost contribuție adevărată, progres real. Fără îndoială, actorii romantici obosiseră lumea cu debitul și gesturile lor emfatice, jucând cu fața la public, ostentativ, neglijându-și partenerii, plasându-se numai ei în centrul spectacolului, făcând imposibil un ansamblu. Decorurile erau prea flotante, arbitrare. O reacțiune se impunea. Noi nu mai cunoaștem exagerările oamenilor de teatru care au provocat realismul, dar cunoaștem exagerările actorilor veriști, care, fără să aibă o voce excepțional de sonoră sau o dicțiune impecabilă, joacă mereu cu spatele la public și mormăie fraze neînțelese, enervând spectatorii și desarmând orice bunăvoință. Verismul a mai creat și o confuzie de genuri, în decorațiune, un amestec de materiale autentice, cu altele, contrafăcute. Uși de lemn veritabil, cu clanțe de alamă, sunt înfipte în pereți care nu sunt de zid, ci de pânză pictată. Și această pânză fâlfâie ireal, când actorul realist trântește autentica ușă de lemn.

Unele spectacole ale lui Antoine — acest mare dușman al poeziei, — pe care le-am văzut acum douăzeci și cinci de ani și altele, văzute mai târziu, de ale discipolilor săi, mi-au dat o idiosincrazie a verismului de care mă resimt și azi.

Mi-a fost dat să văd, în decoruri care reprezentau o măcelărie cu toate amănuntele mobilierului, jumătăți de boi și berbeci autentici, pline de sânge; praf de cărbuni adevărați — înegrind primele rânduri de spectatori — mecanici spoiți cu funingine, ca diavolii. Apoi, în „Azilul de noapte" al lui Gorki, sdrențe și mirosuri sui-generis asfixiind pe aceiași nefericiți ocupanți ai fotoliilor de lângă scenă. Toate aceste exagerate recuzite, nu reprezintă adevărata artă a teatrului, care în decor, e mai mult suggestie, stilizare, sinteză, iar în jocul actorului, o poezie aeriană, care înobilează chiar un text comun. E mai

www.dacoromanica.ro

mic păcatul celui ce întraripează o vulgaritate, decât al celui ce-o subliniază. Vulgaritatea e primul inamic al artei.

Aristocrat din fire, poet, prin vocație, Alexandru Davila n'a căzut în exagerările verismului. Nici nu i le-ar fi admis publicul său, făcut din lumea bună a capitalei, lume în care acest răsfățat al saloanelor a stârnit un mare interes pentru spectacol. Premierele Teatrului Național erau locul de întâlnire ale elitei bucureștene și e păcat că nu li s'a păstrat și în zilele noastre, un ton ales, de festivitate. Avem destule seri într'un an, pentru invazia mahalalei bucureștene. Cel puțin prima reprezentație a unei piese la Teatrul Național, ar trebui să fie un festin al ochiului, înainte de ridicarea cortinei.

Societatea bucureșteană venia la premiere, încântată de apariția unor talente actoricești de mâna întâiu. Davila și-a aliat la acest succes pe autorii de succes ai Parisului. Capus, Bernstein, Bataille, de Flers și Caillavet, care cuceriseră bulevardele metropolei, triumfau acuma și la noi. *Hoțul, Micheta, Oh, bărbații, Scandalul, Maman Colibri, Joseta,* au fost alături de *Scânteia* lui Pailleron, de *Stingerea* și *Stane de piatră* — două piese nemțești — marile succese ale directorului Davila, care n'a disprețuit nici pe Scherlok Holmes. Frugal ospăț, e drept, — dar era ceea ce convenia publicului. Și adevăratul om de teatru nu-și face un punct de onoare în a violenta gustul spectatorilor. Teatrul nu e steril apostolat, nici o plicticoasă catedră. E o luptă permanentă, în mijlocul realităților. Abstracțiunea n'are ce căuta în teatru. Bineînțeles, nici platitudinea. E o cale mijlocie, între ceea ce vor superestetii și hrana ce se dă de câțiva ani, spectatorilor bucureșteni.

Cel ce vrea să ridice nivelul artistic al spectatorului nu trebue să înceapă prin a-l lua la goană. Un anumit tact, o anumită diplomație sunt mult mai fecunde ca atitudinile eroice și dezerțiunile triumfale.

www.dacoromanica.ro

Poetul din Alexandru Davila, servia din când în când, invitaţilor lui Davila-omul-de-teatru, vinul generos al *Cidului,* al *Carmozinei,* al lui *Gringoire,* al *Salomeei...* Corneille, Alfred de Musset, Banville, Oscar Wilde au onorat direcţiile celui ce-a urmărit, în primul rând, să lanseze talente noi actoriceşti şi să aducă lume la teatru. A reuşit dela primele încercări.

Interesul era creat, forţe tinere invadau, impetuos, scena românească. Elemente de mâna întâi din provincie, I. Morţun, R. Bulfinsky, Niculescu-Buzău, C. Radovici, vin la Bucureşti, în urma chemării lui Davila, se adaogă celor pe care i-am citat şi formează împreună cu ei o echipă inegalată, de atunci.

Un regisor, cel mai artist dintre regizorii noştri, V. Enescu, începe să pună în scenă, adăogând la învăţăturile maestrului, o graţie şi o poezie proprie, întrecându-se an cu an.

Omul despre care s'a spus că a persecutat dramaturgia naţională, a jucat totuşi, destule lucrări româneşti, dintre care câteva au fost mari succese: *Manase, Sanda, Păiajenul, Cocoşul Negru....*

Bilanţul: o generaţie nouă de actori, o falangă care face şi astăzi onoare scenei româneşti. Un nou impuls vieţii teatrale. Interesul lumei înstărite pentru spectacol, afluenţa publicului.

Apoi, marele dar făcut bucureştenilor: a doua trupă permanentă, de dramă şi comedie. Merit egal cu al lui Const. Mille, care, în aceeaşi epocă, fonda al doilea mare cotidian românesc „Dimineaţa".

Şi toate acestea, Davila le-a făcut în puţină vreme, intens, ca într'o lumină de fulger, cum se fac toate la noi. Căci, la noi, nu se cunoaşte sforţarea prelungită, zilnica perfecţionare, posibilitatea de a reîncepe cu mai multă flacără, după ce ţi s'au prefăcut cenuşă unele visuri. Ostilitatea unora, indiferenţa celor mai mulţi, repedea oboseală generală, împiedică totala realizare a animatorului

www.dacoromanica.ro

român. Nevoit să facă prea multe lucruri în acelaşi timp, să nu ducă nici unul până la capăt, el lasă o vagă impresie de diletantism. E şi cazul lui Davila, autorul dramatic, directorul de trupă, regisorul, actorul, omul de lume. A început prea târziu şi a sfârşit prea devreme.

*

Prea devreme a sfârşit şi Pompiliu Eliad, care înainte de a muri de moarte fizică, a murit sufleteşte, văzând că nu i se redă conducerea Tearului Naţional, pe care o ilustrase atâta, câţiva ani înainte.

Spiru Haret, cumnatul şi protectorul său, murise.

Iar noul ministrul al instrucţiunii, răposatul I. G. Duca, dibuia, încercând pe Brătescu-Voineşti, Gh. Diamandy şi Al Mavrodi, refuzând să semneze decretul lui Pompiliu Eliad, care nu mai avea pe nimeni în partidul liberal.

Nici unul din cei care am fost directori ai Teatrului Naţional n'am vrut să revenim cu aceeaşi pasiune, cu aceeaşi sinceră dragoste de actori şi autori, cum dorea Pompiliu Eliad să se reîntoarcă în biroul din strada Câmpineanu.

I se luminau ochii de bucurie când îi vorbeai de această perspectivă. Toată vremea cât au fost conservatorii la putere îşi pregătise repertoriul, în aşteptare. Traducea, împreună cu fetiţa lui, Cristinel, *Pasărea Albastră* a lui Maeterlink, căci voia să dăruiască şi copiilor ceva.

Ca un copil se bucura şi el la gândul acestor feerii viitoare. Se întrista şi nu-şi ascundea întristarea, când vedea că liberalii reîntorşi la guvern, numirea întârziază, că unele promisiuni sunt numai amabilităţi fără consecinţe, că guvernul nu vrea să descarce pe Brătescu-Voineşti de o demnitate pe care acest bun prieten al lui Eliad n'o revendica prea pasionat.

Când a înlocuit în 1908 pe Alexandru Davilla, primul gest al lui Pompiliu Eliad a fost să ofere predecesorului său direcţia de scenă şi două locuri permanente în sală.

www.dacoromanica.ro

Davila, cu eleganță, a refuzat.
Răspuns boeresc, la procedeu boeresc.

*

Ocupat cu pregătirile nouei sale trupe, fire de gentilom, Alexandru Davila n'a sabotat activitatea lui Eliad, își plătea fotoliul, venea la premiere și se entusiasma pentru toate lucrurile frumoase care se făceaua sub noua direcție.

Și aceste lucruri frumoase erau în primul rând, dibuirile lui Pompiliu Eliad pentru a crea o literatură dramatică originală, paralel cu sforțările sale de a alcătui un repertoriu în care să figureze capodoperile dramaturgiei universale.

Toate traducerile, pe vremea lui Pompiliu Eliad, erau iscălite de nume mari ale literaturii românești, Gh. Coșbuc, Ovid Densușianu, Brătescu-Voinești, Em. Gârleanu, M. Sadoveanu, etc.

Limba literară a textului teatral era cea dintâi preocupare a profesorului universitar, director. A întemeiat „Biblioteca Teatrului Național", în care apăreau cele mai de seamă lucrări jucate pe prima noastră scenă.

In dorul său de a înfiripa o dramaturgie națională, Pompiliu Eliad nu se mulțumia cu piesele trimise și citite în în acea stranie ostilitate cu care toate comitetele de lectură primesc pe scriitorul român. El căuta poetul dramatic, se străduia să-l descopere în orice nuvelist, smulgea făgăduielele de piese dela prozatorii consacrați și suggera subiecte celor tineri, apoi, când primea un manuscris îl ridica pe brațe asemenea unei ofrande și-l purta, ca pe un trofeu, dela biroul directorial la universitate și deacolo în foyerul de repetiții.

Așa s'a purtat cu „Ultimul Vlăstar" de d. N. Pandelea, cu „Mărul" lui Bârsan, cu piesele istorice ale lui Barbu Delavrancea.

www.dacoromanica.ro

Așa mi-a înlesnit și mie drumul, pregătind poemului feeric „Inșir'te Mărgărite" o atmosferă caldă, fie printre studenți, fie printre prietenii săi, fie în lumea actoricească.

Fără entusiasm nu se creează nimic, mai ales în artă. Mulțumită, în primul rând, lui Pompiliu Eliad, țara aceasta posedă o literatură dramatică de care poate fi mândră. Alături de plastica și de romanul românesc, teatrul original stă în fruntea manifestațiilor noastre spirituale.

Un Pompiliu Eliad ar trebui și muzicei naționale, un animator care să stimuleze pe compozitori, să le înlesnească scrisul. Altminteri, e inutilă orice subvenție acordată Operei și e păcat de admirabilii cântăreți pe care îi avem.

Fără Pompiliu Eliad, care i-a dat un neasămănat imbold, dramaturgia națională ar fi fost și azi o biată cenușăreasă, așa cum este arta compoziției lirice. Intre 1908 și 1912, nivelul literar al repertoriului, cunoaște un salt brusc, în alegerea pieselor străine. Consultați lista și veți vedea câte capodopere, ale tuturor genurilor, au defilat sub prima și unica direcție a lui Pompiliu Eliad. A doua direcție a lui Alexandru Davila s'a resimțit și ea de această preocupare.

Nu numai autorii, dar și actorii au avut de profitat de pe urma lui Pompiliu Eliad, incontestabil cel mai mare conducător pe care l-a avut Teatrul Național din București.

C. I. Nottara, această figură gigantică a scenei românești, Nottara, pe care unii snobi din jurul lui Davila îl socoteau un actor perimat, cunoaște cele mai mari succese ale carierii sale, în Ștefan cel Mare, în Luca Arbore din „Viforul", în „Judecătorul din Zalamea", în „Regele Lear".

Insuși Davila își recunoaște eroarea și la al doilea proconsulat, dă toate onorurile decanului venerat al primei noastre scene.

www.dacoromanica.ro

Sub Pompiliu Eliad se relevă şi trece pe primul plan N. Soreanu, începând cu acel halucinant prinţ de Chabran, din „La femme nue" a lui Bataille. Două mari actriţe, Tina Barbu şi mai târziu Agepsina Macry, cunosc primele succese, cea dintâi la începutul carierii directorale a lui Pompiliu Eliad, a doua în ultimul an. Retragerea Tinei Barbu a fost o însemnată pierdere pentru teatrul românesc. Astăzi, i-am fi cunoscut apogeul.

Alexandru Davila şi Pompiliu Eliad s'au şters din lumina rampei în preajma cataclismului de acum 20 de ani. Dar le-a rămas aureola.

In faptul teatral, aceşti mari şefi pot fi puşi, fără posibilitatea vreunei revizuiri, la locul de cinste.

Mai avem multe de învăţat dela ei. De dincolo de mormânt, ei ne arată încă drumul.

Astăzi trebue luate toate dela capăt, vai!

Să-i urmăm, să-i imităm în pasiunea lor pentru teatru, în gestul şi cultura lor, în îndemnul şi îndrumările lor magistrale şi fecunde.

Paris, 1935.

www.dacoromanica.ro

C. I. NOTTARA

Generaţii întregi au trecut pe sub mâna lui Nottara şi, dintre urmaşi nu s'a ivit nici unul care să-l poată înlocui, ca artist, ca profesor, ca intelectual, ca om...

Cei buni s'au folosit de sfatul lui Nottara şi-au progresat; sunt însă mulţi acei care au rămas stâlpi de lemn, stupizi, în faţa învăţăturilor maestrului. Nimic din dragostea lui Nottara pentru instituţie şi pentru arta dramatică, în general nu s'a prins de ei... Fac teatru, fiindcă nu ştiu să scrie destul de bine, ca să poată fi copişti într'un minister oarecare... Cum de a răbdat Nottara atâta promiscuitate?

Cum nu l-a tras la fund noroiul, ci a rămas nufăr imaculat?

Iată pentru mine marea enigmă a vieţii admirabile a maestrului.

•

De Nottara se leagă cele mai calde bătăi ale inimei şi cele dintâi sboruri ale imaginaţiei noastre...

Eroii întrupaţi de el odinioară, erau răspunsuri date chemării visurilor noastre. In tristeţea copilăriei cu grija cărţii, cu sarbedele zile, cu prezicerile începutului de viaţă, — Nottara era solul unei lumi fermecate, care trăia acolo, în dosul cortinei cu îngeraşi. In gestul spadei trase de el, erau cele din urmă licăriri din eroismul nostru ancestral, în mantia lui bogată se îmbrăca nostalgia colo-

www.dacoromanica.ro

rilor frumoase şi a scumpelor catifele şi 'n decorurile ce-l înconjurau, era ceva din împlinirea dorului de ducă, spre alte ţări, spre ţărmuri depărtate.

Şi ce frumoase erau toate acestea de sus, dela galerie!

Colo, la galerie, foarte sus şi foarte departe, fiecare cuvânt, fiecare silabă rostită pe scenă, ajunge limpede şi sonoră, de parcă ţi-ar fi spusă la ureche.

Lemnul Teatrului Naţional e vechiu, asemeni unei viori vechi şi scumpe. Sunetele din fund, de foarte jos şi foarte departe, au lucrat cu dibăcie de-a-lungul anilor. Au netezit colţurile de care li se spărgeau sonoritatea, au astupat scobiturile ce trezeau ecouri nearmonioase, şi şi-au făcut un drum neted, lunecos, pe care le place să se rostogolească, asemeni copiilor ce se rostogolesc pe o pajişte de iarbă lunecoasă.

De sus, dela galerie, personagiile au ceva misterios, ceva depărtat, profetic...

Scena e învăluită într'o lumină de vis, castelele par castele adevărate, toate se armonizează cu decorurile şi costumele, învăluite în penumbra binefăcătoare a depărtării. Pier anacronismele decorului, pier greşelile directorului de scenă, piere lipsa de graţie a atâtora şi-atâtora actori. Căci depărtarea poetizează...

La galerie, sus, nu mai sunt comode fotolii catifelate, în care te simţi aşa de priceput şi de blazat. La galerie n'ai vreme să te pricepi, căci trebue să cauţi un chip de a sta şi de a vedea ce se petrece în prăpastia fermecătoare a scenei.

O, ce minuni de echilibristică se fac la galerie!... Am văzut tineri stând într'o mână şi într'un picior, alţii cu torsul răsucit, ca al oamenilor-şerpi, alţii cu o jumătate de cap sub braţul altora, chinuindu-se ca cei dintâi martiri ai creştinătăţii, numai ca să poată avea un ochiu şi o ureche în faţă. Şi oamenii aceştia care îndură muncile şi căldura iadului, sunt cei mai buni, cei mai calzi, cei mai entuziaşti judecători. Au aşteptat mult, s'au înghesuit, s'au

www.dacoromanica.ro

îmbrâncit să ajungă mai repede sus, dar după ce s'au chinuit atâta, sunt cei dintâi care să aplaude, să aclame, să urle. Şi poate că aplauzele acestea spontane i-au costat scump, căci au trebuit să-şi deslipească mâna de pe un umăr răbdător, de pe un zid ce-i sprijinea.

Dar nu le pasă! Când va suna din nou, se vor îmbrânci iarăşi, se vor urca unul în spatele celuilalt şi iarăşi se vor împăca şi vor tăcea, vrăjiţi de glasurile protagoniştilor. Sufletul celor dela galerie e tânăr, e feciorelnic.

E pământul primăverii ce aşteaptă, nerăbdător, fierul plugului, şi pământul roditor, ce face dintr'un biet bob de grâu, bogatul spic de mai târziu. E peretele muntelui, ce primeşte un sunet, şi în ecou-i generos, îl redă încărcat de armonii necunoscute, ciudate, fermecătoare.

*

De acolo, de sus, dela galerie, l-am văzut târziu pe Nottara, jucând pe „Hamlet"! Il mai văzusem odată în Vurm, din „Intrigă şi amor", dar nu-mi plăcuse piesa fiindcă n'avea nici fantome, nici furtună.

Acum însă, la „Hamlet", pluteam pe aripi de arhanghel.

— O, rătăcirile pe urma umbrei şi tainicele jurăminte deasupra cărţiţei nestâmpărate, acel „— Du-te la mânăstire" — dureros, şi râsetele din faţa scenei improvizate şi plângerile deasupra mormântului Ofeliei şi spada otrăvită, smulsă din mâna flecarului Laert!

Nottara avea sânge pe mâini în „Machbeth" şi lauri pe frunte în tragediile antice, purta cocoaşă în „Cuvântul mortului", se transforma proteic în atâtea melodrame unde triumfa binele, răul era pedepsit şi sufletele tinere palpitau în ritmuri generoase, imaginaţia prindea aripi... Căci, odată cu Nottara treceau pe scenă cazanele vrăjitoarelor, şi munţii luminaţi, violet, valurile mării şi pădurile de aramă, palatele regeşti şi hanurile blestemate.

---

www.dacoromanica.ro

LA MOARTEA LUI NOTTARA...

Bătrânul acesta puțintel și cochet, care străbătea repede piața teatrului, îmbrăcat cu vetustă elegență, cu inele domnești în degete și floare de aur în cravată, totdeauna ras, roz și proaspăt cănit, era amintirea celei mai formidabile forțe care a trecut prin teatrul românesec, o apariție rară în însăși arta dramatică universală. Poate un fenomen unic în toată această lume care pâlpâie și se trece repede, amestec de geniu și nebunie, vălvătaie de curcubeu prefăcută prea curând în flacăra verzuie a cimitirelor. El a durat, solemn și metalic, numai pe scenă, șase decenii... Când mi se plângea că îmbătrânește, că i-e frică de moarte, îi dădeam ca exemplu — și ochii i se luminau într'un surâs copilăresc — un actor englez care a jucat pe Shylock la o sută de ani.

Paul Gusty, Agatha Bârsescu, Maria Ciucurescu trăiesc, Dumnezeu să ni-i ție!

•

Cu Nottara moare cel mai mare din marea generație.

Generația, venind după *Matei Millo* și *Pascally*, a lui *Grigore Manolescu*, *Ion Anestin*, *Iancu Petrescu*, *Vasile Leonescu* și *Aristizza*, corespunzând fraților *Mounet* și *Coquelin*, lui *Leloir*, *de Feraudy*, *Lucien Guitry*, *Sarei Bernard*, corifeilor teatrului german *Levinsky*, *Sonethal* și *Kainz*, lui *Ermette Novelli*, *Zacconni*, *de Sanctis*, *Eleonorei Duse*, lui *Irving*.

www.dacoromanica.ro

Inel de aur în lanțul generațiilor, lampadofor care-a ținut făclia în cea mai lungă cursă, Const. I. Nottara a creat „Fântâna Blanduziei" și „Scrisoarea Pierdută" într'o vreme când noi, cei care îmbătrânim, nu ne născusem încă.

A fost prieten cu Vasile Alecsandri. Caragiale nu i-a fost prieten. I-a jucat pe amândoi. A jucat pe Sofocle și „Bomba cu apă fiartă", pe „Regele Lear" și „Curierul din Lyon", pe Don Salluste și pe Tipătescu, pe Luca Arbore și fanții grădinilor de vară.

De douăzeci de ori mai multe roluri decât Mounet — Sully, care dela Talma, a fost gigantul scenei franceze.

Căci în țările mici și tinere ale orientului, munca nu e împărțită. Cei mai mulți nu fac nimic, iar cei ce muncesc, îndeplinesc menirea altor o sută.

Profesor al tuturor actorilor din ultimii cincizeci de ani, director de scenă al Teatrului Național, Nottara a colindat țara în zeci și zeci de turneuri, în sute și mii de reprezentații singuratice, în vremuri grele, în împrejurări neprielnice, plin de vigoare și de credință în arta sa, făcută din pasiune și disciplină, din geniu variat și metodic, din impetuozitate și bună cuviință.

Căci era un mare boer Constantin Nottara. Urmaș al unui patriarh al Constantinopolei, născut și crescut de oameni înstăriți, scumpul maestru dispărut a fost omul cel mai delicat pe care l-am cunoscut și nu numai în țara românească.

El aducea și'n vieața de toate zilele aceeași majestate, aceeași muzicalitate a gestului și distincție a vocabularului pe care aproape șasezeci de ani le-a purtat pe scenă, în aplauzele fanatizate ale galeriei de pe vremuri, în admirația calmă și profundă a celor de mai târziu.

A fost tânăr mereu, fiindcă a știut să se împace cu epoca, să o înțeleagă și să se facă înțeles de ea.

Ultimul rol, Eduard IV din *„Richard III"*, înseamnă lecția supremă pe care magistrul a lăsat-o urmașilor: no-

www.dacoromanica.ro

bleţă a atitudinii, detaliere a frazei, a cuvântului, a silabei până la cea mai imperceptibilă consonantă, cea mai patetică şi mai îndurerată expresie a măştii.

Nottara a dăruit toate acestea tinerilor săi colegi, care uită tot mai mult că actorul trebue să fie nu numai talent dăruit de Dumnezeu, dar şi meşteşugar al chipului, al vocei, al gestului său, un compozitor al propriilor sale armonii interioaree şi plastice.

•

Titanul acesta era mic de statură şi avea o sănătate şubredă.

Povesteşte Paul Gusty, că acum vreo patruzeci de ani, greu bolnav, transportat la teatru cu birja, Nottara era urcat pe scenă cu targa, juca cinci acte din „Pigmalion" de Bengescu-Dabija şi tot pe targă îl scoteau să-l ducă acasă.

Pasiunea pentru focurile rampei, voinţa dârză cu care îşi îndeplinea această nobilă patimă, puterea de muncă, educaţia, cultura, inteligenţa şi fineţea, mai mult decât instinctul artistic — aşa cum l-a avut Iancu Petrescu, cel mai român dintre marii noştri actori şi care era numai talent— au făcut din C. I. Nottara, personalitatea covârşitoare a teatrului românesc de până azi.

N'a fost numai cel mai mare actor al nostru, dar un profesor fără pereche, un director de scenă inegalat, un animator, un gentilom.

Rareori se găsesc reunite într un singur om atâtea însuşiri şi numai când mai multe virtuţi, mai mulţi oameni sunt topiţi într'unul singur, se creează personalităţile excepţionale.

Notara n'a avut ceea ce se chiamă un talent bogat, har ceresc şi nemeşteşugit, o iradiere personală, un farmec natural, ca Ion Petrescu, Ion Brezeanu, Ion Manolescu, Ion Sârbul sau Ion Iancovescu. Aceştia sunt actori născuţi, ca ruşii, ca italienii.

www.dacoromanica.ro

Nottara semăna mai mult cu francezii: forţa lui era interioară, cu emanaţii create de propria lui voinţă, cu realizări făcute din studiu, cultură şi porunci ale creerului. Aceasta nu înseamnă că oricine are voinţă, poate deveni actor de talia lui Nottara sau că Nottara n'avea înăscute, miile de daruri ale perfectului mim sau că'n jocul său predomina artificiul.

Dar după cum acest omuleţ ştia, prin majestatea ţinutei şi prin armonia gesturilor, prin încordarea tutulor muşchilor şi exasperarea întregului schelet, să devină un uriaş, tot aşa, adunându-şi, sintetizându-şi, dinamizându-şi forţele actoriceşti atingea culmi de plastică şi de emotivitate pe care toate darurile unor interpreţi grei de talent natural şi sinceră vibraţiune, nu le pot înfăptui şi transmite spectatorilor, în potenţe egale.

Despre lirismul lui Nottara nu poate fi vorba. (Liric a fost numai Ar. Demetriad). In unii bătrâni: Regele Lear sau Luca Arbore din „Viforul", Nottara atinge, e drept, pateticul, până la sublim. Dar rolurile în care n'avea egal, nici pe scenele Apusului, erau acelea în care vocea sa cu timbru de metal, făptura-i aristocratică, dicţiunea perfectă şi accentul sardonic îşi găseau toate posibilităţile de exprimare: *Don Salluste* din „Ruy-Blas", *Wurm* din „Intrigă şi amor", *Franz Moor* din „Briganzii".

Acolo n'avea nevoie de niciun fel de încordare. Era simplu, firesc. Nu ridica vocea. Un singur gest, o privire, un cuvânt aruncat din înălţime te înfiorau, te îngheţau.

„Hamlet": nobleţă îndurerată, sarcastică melancolie, o privire grea de suferinţă şi de fantome interioare care făceau să uiţi că-i lipseşte ceea ce în primul rând trebue să aibă îndoliatul prinţ al Danemarcei: căldura, comunicativitatea.

A creat pe „Horaţiu" din „Fântâna Blanduziei" şi l-a jucat multă vreme cu o seninătate olimpiană, cu atitudini de statuie animată.

www.dacoromanica.ro

Când spunea versul:

Culegător de stele pe spațiul ceresc!

îl însoțea cu un gest al brațului, al mânei, imens în rotunjimea lui, adunând într'adevăr astre și dăruindu-le pământului.

In *Ștefan cel Mare* din „Apus de Soare" avea nu numai amploarea voevodală, dar și o bonomie de vechi boer moldovean, o ștrengărie de bătrân Don Juan, în care nu era nimic exagerat, nimic vulgar.

Nottara n'a fost vulgar niciodată. Dela suveranul înfățișat pe scenă, până la anecdota picantă pe care o povestea la un colț de stradă, el înobila tot ce atingea. Avea gesturi onctuoase de principe al bisericii. Ar fi fost un strălucit diplomat papal.

Intreaga lui făptură respira ceva impunător, tulburător, proiecțiuni din alte existențe, din alte țări și secole. Archonte din Atena, patriarch bizantin sau doge venețian— Nottara n'avea nimic din preciziunea, familiaritatea, cotidianul omului de București. Un pontif.

Aceste îndepărtate moșteniri le aducea pe scenă; ele erau iradierile prestigioase care i-au creat generații de admiratori. Arta aristocratică a unui porfirogenet. Origini elene, cultură franceză. Extez în fața lui Mounet-Sully. Orchestra divină care cânta prin acest semizeu rătăcit în lumea pământeană a stârnit și a sporit în sufletul lui Nottara tot ce avea el însuși cerească armonie.

Dacă a fost *Oedipus,* ca Mounet-Sully și n'a fost *Ruy-Blas,* a fost *Don Salluste* și *Regele Lear.*

Cine putea crede că intrigantul *Wurm* va scoate sfâșietoarele accente din nebunia batrânului rege legendar?

Sute și sute de roluri a jucat Nottara dela melodramele de acum cincizeci de ani, până la personajele moderne ale pieselor de după războiu. Gândiți-vă la moșneagul din „Păpușile"..., lui Pierre Wolf, sau la „Doc·

www.dacoromanica.ro

torul în dilemă" al lui Bernard Schaw. Câtă deosebire între aceştia şi Dubosc, din „Curierul de Lyon" sau Mordon din „Cei trei muşchetari"!

Dacă i-au fost multe suferinţele vieţii de acasă — căsnicie de martir — dacă boli peste boli i-au sfredelit trupul şi l'au ţintuit patului de nenumărate ori, nu înseamnă că a fos scutit şi de amărăciunile actricescului meşteşug.

Cea mai cruntă lovitură i-a dat-o Davilla, care l-a silit să plece din Teatrul Naţional. Reacţiunea realistă *(Antoine, Hauptmann, Novelli)* unită cu moda scenelor bulevardiere ale Parisului, pe care le aducea în România Alecu Davila, a trebuit să lovească în romantismul reprezentat prin cel mai strălucit interpret. O religie nouă nu se poate impune decât prin dărâmarea vechilor idoli.

Se pare că Nottara juca prea mult şi de toate. Acest imperialism trebuia înfrânt. Dictatura lui Daville a adus surghiunul celuilalt. Pe urmă a venit la direcţie Pompiliu Eliade şi maestrul a fost reinstalat în drepturile sale. Câteva din cele mai puternice creaţii: *Ştefan cel Mare, Luca Arbore, Regele Lear,* le datorim de sigur, lui Nottara şi autorilor, dar şi lui Pompiliu Eliade. Pe urmă a venit iarăşi la Direcţie Davilla, împăcat de rândul acesta cu decanul Scenei româneşti, căruia i-a montat „Cezar Biroteau", şi „Cocoşul negru", dându-i toate onorurile cuvenite.

De atunci, Nottara a jucat tot mai rar şi tot mai frumos. Suferinţa îl spiritualizase. Fiecare rol nou avea ceva de dincolo de vieaţă, fantomatic şi gingaş... Regi în exil, sau cerşetori în sdrenţe s'au perindat, purtaţi de sufletul imens şi trupul tot mai mic al maestrului, au trecut prin faţa ochilor noştri, vrăjiţi, umeziţi... Tot mai rar, tot mai departe, fum şi umbre, horă de năluci, o sută, două sute, şapte sute... Basmul s'a sfârşit... Fantasmagoria s'a închis. I s'au deschis acuma câmpiile Elizee... *Oedipus* a lui Nottara s'a întâlnit cu Regele Orb al lui Mounet Sully, *Hamlet* al său filosofează cu Alexandru Moissi şi cu Ar. De-

www.dacoromanica.ro

metriad, în hainele lor îndoliate. *Lear* rătăcește în furtună cu Sonenthal și cu Irving, iar *Luca Arbore* spune lui Bârbu Delavrancea vești din țara Moldovei, în marele teatru al lumii de dincolo de moarte...

*

Anul acesta, Const. I. Nottara, ar fi sărbătorit 60 de ani de carieră.

Nu ne-a fost dat să-l cinstim cum ar fi visat el și cum doream noi, în fundul inimilor noastre. Pronia nu e îndurătoare totdeauna. Să-l răsplătim noi oamenii. N'a vrut pogribania regească ce i se cuvenea; modest, discret cum a fost întreaga viață, el a cerut să fie dus la locul de veci în simplitatea cea mai cuvioasă. Fără pompă și fără discursuri. La ce bun? Niciun suveran n'a trăit atâtea fasturi, atâtea epoci, atâtea costume, atâtea fanfare. La ce i-ar mai fi sunat jalnicile trâmbițe postume? Ce coroane de flori artificiale, ce perină cu decorații, ar înlocui coroanele imperiale ce i-au încins fruntea, mantalele de purpură și hermină, pe care le-a purtat, sacerdotal, în atâtea mii de seri?

Nu, orice fast e de prisos. Pentru noi însă, am vrea ca pomenirea să-i fie veșnic vie. Strada în care a locuit patruzeci de ani, s'o numim strada lui Nottara.

Vom trece pe acolo evocând umbra venerată a maestrului, tot ce ne-a dăruit el, în decenii prelungite, tumultul de sentimente generoase, înălțările de artă, pilda de omenie, învățătura fără de întrecere, străfulgerările cele mai fecunde care ne-au iluminat adolescența.

---

www.dacoromanica.ro

STATUIA LUI NOTTARA

Binevenită este inițiativa de a se ridica lui I. L. Caragiale o statuie, în București. Capitala noastră onorează prea mulți oameni politici și prea puțini scriitori și artiști. Iar un creator de artă va fi întotdeauna, pentru statuar, un subiect mai interesant, mai grațios, mai bogat în alegorii, decât eternul gest al oratorului politic.

Dar pentru a realiza un monument, n'ajunge gândul pios al unui interpret și sprijinul unui ziar popular. Trebue în primul rând să fie sezisate cele două autorități de care atârnă frumusețea cetății: Ministerul Artelor și Primăria. Din colaborarea lor se nasc și se așează monumentele. Fără concursul lor, orice inițiativă rămâne un simplu deziderat.

In primul meu directorat am comandat sculptorilor noștri câteva zeci de busturi destinate foyerelor Teatrului Național. Printre ele și pe al lui *I. L. Caragiale,* datorit lui Oscar Späthe și pe care actuala direcție a avut bunul gând să-l instaleze la intrarea Teatrului Studio, în vreme ce alți directori au trimis la pimniță câteva capodopere datorite lui *Paciurea, Han* sau *Medrea...*

In fața Teatrului Național trebuia să instalăm monumentul marelui nostru ctitor, *Vasile Alecsandri,* poetul dramatic, fiindcă poetul dramatic trece înaintea oricărui alt autor de teatru. *Fântâna Blanduziei* de Oscar Han urma să înobileze, într'un decor de verdeață, piatră, bronz, și apă, cea mai importantă piață a Capitalei. Dar fiindcă primăria a preferat să facă din squarul destinat glorificării lui Va-

www.dacoromanica.ro

sile Alecsandri staţie de automobile, Fântâna Blanduziei visează între machetele lui Han, vremuri mai bune. Piaţa dinspre Câmpineanu — intrarea lojei regale — era destinată unui alt squar, cu ronduri de flori şi bănci, în mijlocul cărora să troneze statuia lui Caragiale. Nu s'a făcut nici acest squar, bineînţeles: şofeurii din faţa teatrului au nevoie de vespasiană, iar vecinii trebue să-şi depoziteze şi ei gunoaiele, undeva. Toată latura dinspre strada Câmpineanu a teatrului cu dughenile, coperişurile, magazia unde e adăpostită „direcţia generală", toată acea revărsare de măruntaie a edificiului este o ruşine naţională.

*

După *Alecsandri* şi *Caragiale* va trebui, neapărat, să ridicăm în preajma teatrului sau poate în Cişmigiu, pe locul unde a profesat Nottara la Conservatorul de artă dramatică — statuia Maestrului în Horaţiu, înconjurat de medalioanele altor roluri capitale.

C. I. Nottara a fost cel mai mare şi cel mai demn actor şi profesor de teatru, interpretul inspirat al poeţilor naţionali şi universali.

---

www.dacoromanica.ro

LA STÂNCA LUI RENAN

Ile de Bréhat...

O bucată de pământ, în inima mării bretone, în faţa coastelor de Nord, la Paimpol.

Curenţii calzi a Oceanului înfloresc între stâncile de aramă, ortenzii uriaşe, smochini tropicali. Vântul poartă miresme de cimbru, iod şi alge marine.

Iarna e cald ca în ţinuturile sudice.

Toată Bretania, mângâiată de Golfstream, pare o Coastă de Azur sălbatecă: pietre fantastice, mare cenuşie, oameni posomoriţi, între vioriile şi albele bucurii ale anemonelor şi miilor de gigantice ortensii.

In această insulă, poetul şi prozatorul, care în Franţa n'are un renume egal talentului său, Edmond Haraucourt stăpâneşte cele mai frumoase stânci, în colţul părăsit, bătut de valuri şi de vânturi, lângă far.

Acolo şi-a zidit el un mic castel, un fort solid şi îndesat, unde-şi petrece verile în singurătate, printre bruyere şi legende, în mugetul oceanului.

Am fost şi eu acolo într'o vară, demult.

Ceasuri lungi, zile întregi am colindat Ile de Brehat cu Edmond de Haraucourt, care se ducea acolo de 40 de ani în şir, din vremea când nu se ridicase încă hotelurile şi vilele de azi, când colibele pescarilor erau acoperite cu stuf, când fiecare om venit de pe continent era străinul primejdios, unit cu necuratul, să facă rău paşnicilor troglodiţi din micul regat Ile de Brehat.

www.dacoromanica.ro

— Insula asta mi-a recomandat-o Ernest Renan!, mi-a spus Edmond Haraucourt.

„Cu el am venit întâiu aici... Iată, stânca cea de colo, era locul lui favorit...

„Acolo venea și medita bătrânul în anii lui din urmă"...

*

Stânca lui Renan...

Mi s'a strâns inima de emoție, o emoție augustă, trascedentală. Bucurie divină, să poți trece pe urmele marilor inspirați, să poți călca pământul pe care l'au bătătorit ei, să respiri aerul în care au gândit, să străbați cu creștetul văzduhul încă plin de pulberea de aur din jurul luminoasei frunți a lor!

Ernest Renan, — nume mai drag decât orice altul, căci e religia copilăriei, grațios îmbrățișată cu septicismul adolescenței, — ceea ce am crezut laolaltă, cu ceea ce ni se pare că știm, e amvonul și laboratoriul, e surâsul melancolic pe iluziile duse, e fruntea îngândurată în așteptarea speranțelor ce se vor împlini.

Colea, pe stânca asta și-a visat bătrânul ultimile pagini, pe care le-a încheiat senin și împăcat... Ochiul său s'a odihnit pe linia de violet închis a mării nordice, tot așa cum se lăsase odinioară din vârful acropolei Athenei, pe albastrul luminos al apelor eline.

Născut în colțul cel mai dârz al catolicismului, pe un pământ cu satele numai biserici și ziduri de cimitire, cu drumurile semănate de calvare, printre crucile părăsitelor mori de vânt ale colinelor, într'o țară unde mai mult ca oriunde ești dator, sărmane pescar, să te înjugi la protecția unei pronii oarecare, căci dacă marea e bună, darnică, cerul e rău, plin de fulgere și uragane care o sfâșie și o răscolesc până în măruntaie; născut pe locuri unde, înaintea lui Isus, mulțimile de strămoși pitici și spăimântați, adorau divinități barbare ce-și au și astăzi temple în

www.dacoromanica.ro

menhirii fantomatici de pe coaste și'n mesele sacre ale dolmenilor; ridicat în mijlocul altarelor de piatră, uitate pe pământul Bretaniei din vremea când vestalele celte primeau în poala vestmântului lor de cânepă, vâscul tăiat din vârful stejarilor, de preoții druizi cu secera de aur, — omul a cărui copilărie s'a strecurat timidă printre procesiuni sfinte și cortegii funerare, sub apăsarea milenară a atâtor religii impuse prin dumnezeească teroare, crescut în mohorâta pace a seminariilor, în umbra severă a învățăturii Sfântului Sulpiciu, între ziduri austere și cărți imperioase, ajuns în sfârșit sub soarele vesel al Eladei, în procesiunea colonadelor, a cariatidelor și a frontoanelor grațioase din jurul Partenonului, Ernest Renan isbucnește într'un imn de bucurie și desrobire, la evocarea splendidei republici păgâne, cu zei și oameni liberi, cu cer albastru și cu albe pânze de trireme, fluturând pe liniștea pururi mitologică a mării Egee...

•

O stâncă de aramă aici, în insula din Canalul Mânecii, iar dincolo, Acropola Athenei.

Și între ele, Europa, Europa pe care gândirea lui Renan a fecundat-o cu buna ei lumină și înțelegere, de toleranță și de umanitate.

Și peste Europa, între piatra bretonă și marmora greacă, spiritul lui Renan care a știut să se desrobească acolo de ceea ce veacuri catolice îi porunceau aici.

O stâncă de aramă, și, împrejurul ei, toate legendele medievale, navele înecate, Isus mergând pe ape, povestea regelui din Ys, pedepsit de oceanul mâniat.

Și, la răscrucea drumurilor, calvare, calvare, calvare..

Cristoși tăiați în piatră, binecuvântând cu brațe suplicate, madone de lemn colorate în fața cărora îngenunchiază femei îmbrăcate în negru, totdeauna în negru, veșnic doliu, în așteptarea îngrozită a unui doliu nou.

www.dacoromanica.ro

Apoi catedralele: suflet de piatră al unei provincii întregi, muncită veacuri să ridice până la cer, zidire temeinică spăimântătorilor sfinți ucigători de balauri și sfintelor protectoare a celor ce călătoresc pe ape și mor fără mormânt...

Catedralele uriașe, bolnave visuri gotice chinuite, brațe ce se svârcolesc în văzduh, încolăciri de îngeri și demoni, populate în interior de mici corăbii suspendate, peste care plouă acorduri grave de orgă, în vecinică pomenire.

Iar dincolo, salvându-te de această obsesie cenușie a morții și a rugăciunii, de această teroare a puterilor supropământești, dincolo, în vârful cetății atheniane, în ritmul armoniilor eterne, ruine luminoase sub cerul cald de marmoră albastră și roză, frize svelte, ușoare temple familiare, înălțate în slava unor divinități amabile și surâzătoare, unor Dumnezei făcuți după chipul și asemănarea oamenilor, cu necazurile și bucuriile lor, cu patimile lor omenești. Când ai iubit pe Isus cu dragoste senină, cum să nu te scuturi de povara unei religii apăsătoare, oficiale, îndepărtată, făcută în numele lui, dar care-l izolează în tirania unor superstiții seculare, în catolicismul auster și mutilator, al tuturor inchiziților?

Cum să nu vezi în înțelegătorul Nazarinean un zeu tânăr și frumos, coborît din vârful binecuvântat al Olimpului, să predice în pustiul însorit al Iudeei, un om bun, frate dulce al omului, semenul lor cel mai ales?

*

La stânca lui Renan, inima mi s'a oprit în loc, apoi mi-a bătut puternic, căci am simțit cum fâlfie în aburii crepusculari, spiritul divinului înțelept, tot așa cum îl simțisem trecând odinioară pe înălțimea Parthenonului, când mintea mea îl asocia lui Zeus și Palas Athenei, oaspeții cerești ai acestor clasice ținuturi.

www.dacoromanica.ro

Asemeni ţie, prosternat în pulberea sacră a Acropolei, viu şi eu, pelerin de pe alte ţărmuri, să îngenunchiez pe pământul ruginit al vechilor celţi, la stânca din patria ta Maestre, unde, zeu unic, tronezi pe inima-mi înălţată, în seara bretonă parfumată cu cimbru, iod şi alge marine.

www.dacoromanica.ro

AR-MEN

Men, în limba bretonă înseamnă *piatră*. *Dol-menii* și *Men-hirii* semănați pe întregul ținut armorican, sunt ciudate monumente străvechi, blocuri de granit, lespezi de cupru, unele înfipte vertical — canini și molari gigantici — altele turtite ca o masă pe un picior scurt, namile de ciupercă, al căror tâlc nu-l știe nimeni, de mii de ani.

Tabernacole ori stele funerare, din vremea celților? Mici temple preistorice? Altare de sacrificiu ale preoților druizi? Rug al vestalelor? Morminte ale războinicilor liguri — cine poate deslega enigma sfinxilor fără de chip?

E plină Bretania de ei. Mii și mii de menhiri și de dolmeni, cu forme mai stranii unul decât altul, în peisagii danteşti ori virgiliene, pe colțuri de munți uscați și aburiți, în crăpăturile cărora colcăie, vâjâie și bubuie. Atlanticul: troițe bătute de vântul sărat, printre flori de cimbru și de bruieră, în plină câmpie, duzini întregi domesticite, amestecate cu smochinii și anemonele colibelor de pescari, — aceste pietre sacre dăinuesc din secole multiple, misterioase exclamări și semne de întrebare pe toată țara bretonă, până'n semaforul cel mai îndepărtat al Finisterului și poate mai departe, până'n câmpiile submarine ale marelui Okeanos.

•

Mai misterios și mai cumplit decât toate aceste legendare noduri de granit, este un monument din zilele noastre

www.dacoromanica.ro

simbolul cel mai dârz al luptei dintre voința omului și forțele sălbatice ale Cosmosului: Ar-menul din marea Atlantică. la câteva zeci de kilometri de coasta peninsulei Raz, în Cornouailles, ținutul extrem al Bretaniei.

Un far. Acolo unde e Oceanul mai deslănțuit și mai înfricoșat și-a înfipt omul înfricoșata lui năzuință de a învinge elementele, — și le-a învins.

Farul *Ar-men* Piatra. O bucată de piatră, un tub de granit turnat pe stânca bătură și acoperită veșnic de valurile furioase, printre alte nenumărate stânci ascunse perfid în gingiile mării, ca niște dinți cari își așteaptă prada.

In acel punct drăcesc au lucrat vreme de paisprezece ani câțiva oameni, ca să aprindă, în noaptea și singurătatea căpcăună a Oceanului. un cerc de lumină salvatoare pentru cei ce călătoresc pe ape.

Cunună de spini luminoși a unui Crist etern răstignit și mântuitor. Ar-menul e unul dintre cele mai mici faruri ale pământului, dar cel mai vrednic, fiindcă întoarce calea vaselor din locul cel mai primejdios al drumului dintre Anglia și Portugalia. Câte naufragii n'a ocolit acest turnuleț implântat acolo cu spaimă și dârzenie?

Toată puterea de inițiativă și toată tenacitatea franceză s'au cristalizat parcă, în acest foișor menit să înfrunte uraganele, în eternitate.

Acolo Marea și vântul n'au astâmpăr niciodată. Cel ce se încumetă a cerceta jocul de iele al undelor. cade'n vârtejul lor de moarte.

Dar farul trebuia aprins acolo! Și l-au aprins!...

Au venit oameni și-au dibuit muntele cel mai înalt eșind din fundurile Mării. Au așteptat o clipă de liniște, când vârful se ivește cu un metru și jumătate la suprafață. Au venit lucrătorii cu barca, din mica insulă Sein, dela zece kilometri depărtare, unde și-au făcut punctul de reazim. In primul an, n'au putut ajunge decât de șapte ori. Legați de mijloc cu o frânghie, purtând în jurul mijlocului brâu de plută, au lucrat în total opt ore, bătuți de valuri, ca să

www.dacoromanica.ro

sfredelească în aceste ajungeri, cincisprezece găuri în granit.

Anul următor s'au apropiat de șasesprezece ori, au putut lucra optsprezece ore și au înfipt cincisprezece drugi de fier în cele cincisprezece cavități. Intre cele două iureșe ale oceanului se arunca cimentul și astfel în cel de al treilea an s'au putut întemeia douăzeci și cinci metri cubi de zidărie.

An cu an, vreme de încă alți unsprezece ani, turnul a crescut încetul, cu încetul ,solid înfipt în falca balaurului.

A fost gata la 1881. De atunci priveghează ca un arhanghel aureolat, gonind spre larg vapoarele ce s'au rătăcit în preajma lui.

— Ocoliți-mă, fugiți departe de mine — vă spune lumina mea — căci eu veghiez pe locuri blestemate, pentru mântuirea voastră!

•

Farul acesta e îngrijit de patru paznici, aleși printre oameni care nu se tem.

Trei din ei veghează în interiorul de melc al turnului, al patrulea lipsește zece zile, la fiecare patruzeci de zile. Altminteri ar înebuni.

Duzini și duzini de zile și nopți stau în amara lor singurătate cei trei oameni, bătuți de vântul care urlă și de valurile înspumate cari ajung uneori până la lanternă.

Ore lungi, nesfârșite, în ziua care e noapte și'n noaptea care este un haos răsvrătit, stau de pază oamenii din turn și părul nu le albește de urât și de groază. Rareori, când vin lucrători să mai repare zidăria, sau câte un vizitator îndrăsneț sau luntrașii cari le-aduc de-ale mâncării — mai evadează ei — din sabatul infernal al pustietăților de ape.

Răsucesc o macara de fier care înaintează spre vaporul ancorat la 20 de metri. Câte un sac cu merinde sau câte un om legat la mijloc cu un colac de salvare, sunt prinși în

www.dacoromanica.ro

ciocul macaralei și trași cu cângile din văzduh pe stânca farului și de acolo iarăși pe vapor, cu alte cângi... Și corabia pleacă, legănată și scuipată de toți demonii și tritonii.

Și iarăși singurătatea Ar-menului, tunetele mării, loviturile de berbece ale valurilor, asaltând cetatea zidită de muritori.

Iată vieața de mucenici a celor de pe coasta Bretonă: paznici de far sau pescari pe țărmuri aride, în insule fără vegetație, și fără lumea subumană, trăind din greu, cu muncă mare și mai mari privațiuni, hrănindu-se cu biscuiți vechi și conserve sărate, bând apă de ploaie din crevasele stâncilor, uscând băligar și vâscoasele buruieni lepădate de mare, ca să se încălzească. Și dominând toate, cerul de cenușe, uraganele...

Pământ sterp, mare haină — iată decorul în care trăesc și mor printre calvare și menhiri oamenii aceștia chinuiți, căliți și împăcați din generații... Nu râd și nu cântă, nu se plâng niciodată, parcă turnați și ei în piatră, în colțul cel mai măreț și mai aspru al Europei, în peisagiul tragic al miilor de finistere armoricane.

*

Țara aceasta pe care am cutreerat-o de atâta ori, îmi nălucește mereu cu decorul și omul ei mineral, cu sărăcia ei cumplită — în această splendidă vară românească, pe care o străbat sub cer de azur, printre holde mănoase, livezi și vii grele de rod, tăiate de râuri dulci cu pește îmbelșugat, printre coline pe cari se revarsă turme bogate tunse de curând — pe drumuri unde se lăfăe orătăniile, în ceasul vegetal care-și trimite de pretutindeni și te îmbată cu miresmele de fân cosit, amestecat cu mirosul de pulbere și levănțică al înserării patriarhale.

Tot ce a putut gândi și dărui Dumnezeu omului ca să fie fericit, să trăiască fără trudă și fără necazurile de aiurea, s'a revărsat pe acest Khanaan românesc, pământ al făgă-

www.dacoromanica.ro

duinţii pe care nu-l preţuim îndeajuns şi de care ne batem joc fiecare, cum ne vine la socoteală.

Ar-men! Ar-men!

Ce cuminţi ne-am face noi, dac'am fi nevoiţi din când în când să te zidim din greu, pe stânci pustii, printre strigoii lichizi şi bubuiturile fără de sfârşit, ameninţaţi de milioanele de braţe răsvrătite ale cumplitului Okeanos!

www.dacoromanica.ro

PAŞTELE IN ORIENT

Sărbătorile Sfintelor Paşti, întregul cortegiu al Patimelor Mântuitorului. Floriile, deniile, Joia Sfântă, Vinerea Mare, Invierea, Dumineca Tomei, Înălţarea la Cer, — toată această procesiune de simboluri graţioase, tragice şi triumfale, — încep în prima săptămână a postului de primăvară, când lumea orientală sărbătoreşte Dumineca Ortodoxiei

Peste o mie de ani au trecut de când fericita Theodora, împărăteasa Bizanţului, protectoarea sfinţilor Ciril şi Metodiu, redând bisericii icoanele, a proclamat isbânda zilei acesteia

Intregul veac al optulea şi începutul celui următor fusese plin de simbolica luptă pentru şi împotriva imaginilor sfinte.

Guvernele imperiale scoteau din temple chipurile zugrăvite, cărora poporul le închină un zel prea pământesc, sărutându-le, adorându-le asemeni păgânilor. Scânduri pictate sau păpuşi ce reprezentau pe Maica Domnului, pe sfinţi şi mucenici, umpleau paraclisele, alcovul principeselor bizantine şi chiar al împărăteselor.

Puterea episcopilor se întindea şi'n gospodăria profană. Luptând împotriva sfintelor imagini, Impăraţii Bizanţului cereau dreptul Statului de a interveni şi în trebile eclesiastice.

Mihail II şi-a persecutat duşmanii din cler până la cruzime. Urmaşul său Theofil urmă aceeaşi politică. Sotia acestuia, Theodora, aleasă dintr'un neam pios de func-

www.dacoromanica.ro

ţionari asiatici, tremura de frica Bazileului ascunzând cu teamă icoanele şi păpuşile de lemn.

După moartea lui Theofil, devenind regenta fiului lor minor Mihail III, Theodora convoacă la Constantinopole un sinod favorabil vechiului cult, după ce detronase pe patriarhul Ioan, credinciosul şi inspiratorul lui Theofil.

Un nou patriarh, Metodiu, victimă a regimului precedent, fu urcat în scaun şi prezidă simbolica reîntoarcere a icoanelor. Proscrişii, exilaţii, cei întemniţaţi pentru credinţa lor, treceau în triumf pe străzile Constantinopolei, în vreme ce învinşii, cu lumânări în mână erau nevoiţi să figureze în cortegiul glorios al împărătesei Theodora, care se ducea la Sfânta Sofia s'aducă laude şi mulţumiri Celui atotputernic.

Pentru această izbândă, drept credincioasa Theodora a fost trecută printre sfinte, iar cea dintâiu Duminică din postul Paştilor e numită Duminica Ortodoxiei.

*

Fastuosul Bizanţ, unde Sărbătoarea Invierii a îmbrăcat secole întregi o strălucire fără pereche, ne-a dat acest preludiu al simfoniei tragice de mai târziu, Calvarul, şi-al întraripatei apotheose, marea zi de Inviere.

Sărbătoarea primăverei... Simbolul renaşterei universale va cânta în sufletele noastre, ne va aduce mereu aminte...

De mult, de mâine şi de ieri
In muguri, nouri şi isvoare
Sunt Eu, aceeaşi sărbătoare,
Cu miile de primăveri,
Cu toate primăverile,
Cu toate Invierile,
Cu toate bucuriile,
Pământului, florile,
Cu serile când deniile
Işi limpezesc vedeniile

www.dacoromanica.ro

In aurul de seară
In flacăre de ceară,
Când catapetesmele
Fumului sfințit,
De tragică Vineri
Archanghelii tineri
Cu aripi cernite —
Fulgere mocnite
Trec în vâlvătaie
Și din trâmbiți taie
Marile tăceri,
Marile dureri,
Nourii de tuci
Pe cele trei cruci,
Și desfac perdele
Să se vadă stele,
Și'n cerul senin
Cel ce înviază
Inmiită rază,
Lumină de crin
In veci să se vază!

Din depărtări de veacuri, răsăritul întreg. Elada, Arhipelagul, Asia-Mică, Sudul Rusiei, Armenia, Georgia, vechile țări păgâne și creștinătatea 'ntreagă au legat trezirea primăverei de aceste sărbători pascale, le-a îngemănat

Sunt eu, sunt sărbătoarea primăverii
Și mă cunosc, sub cer oriental,
Cu 'ntregul meu alai transcendental
Plugarii, vrăjitorii și năierii.

Mă risipesc pe ape — o mireasmă
De salcie 'nflorită 'n depărtări
M'au presimțit Argonauți 'n zări
Când pe catarg alunecam, fantasmă.

In necurmatul omenirii mers
Păgâne Paști, hebraice, creștine
M'au preamărit în focuri pe coline
Atâția regi și neamuri ce s'au șters.

www.dacoromanica.ro

Acum e rândul vostru. Ossana!
Sunt printre voi, iar când veți îi cenușe
In primăvara nouă, jucăușe
Aceleași înfloriri voiu anina.

Popoare și credinți de-și taie cale,
S'or altoi pe milenarul ram
Ci eu voi stărui, — epitalam
Al veșniciei reînoiri universale...

Epitalam al veșnicei reînoiri universale, sărbătoarea primăverii începe cu floarea albă de spin de pe drumurile Iudeie și cu galbenă floare de alun, așa cum era părul și barba Mântuitorului; „iar părul și barba lui erau bălaie ca floarea de alun...".

Pe urmă, iată ramurile de salcie tânără, Floriile, viorelele și zambilele, albastre și roze, flori de hiacint care îmbălsămează epitaful Vinerei mari, printre tămâioarele albe.

Și iată floarea de liliac, înălțând biruitoare panașe în ziua când El a biruit moartea, cu moartea pre moarte călcând.

Dacă Bizanțul și biserica slavă a răsăritului, dacă noi înșine împodobim aceste sfinte sărbători cu toate darurile primăverii, acolo, în depărtata Iudee prea puține sunt ramurile verzi și florile menite să îmbălsămeze drumul Calvarului... Golgota, colină pustie, stăruiește și azi în uscăciunea ei.

Pământ de piatră, sterp și blestemat
Nici floare și nici brad, nici mărăcine
N'au năzuit spre cerul bun, din tine
Și rândunele nu te-au săgetat.

Pământ hain, Golgotă, nici un svon
De frunză, n'ai adăogat făpturii
Ai vrut să fii în veci de veacuri — tron
Batjocurii și plânsului și urii!

www.dacoromanica.ro

Copacii tăi? Trei cruci! Şi rodul lor
Doi ucigaşi şi-un sfânt bătut în cuie
Trei umbre mari ce cresc mereu şi suie
Şi se topesc în cer de cositor.

La poala ta, mormintele nu 'ncap
Pe îngropaţi, atât de greu se sapă...
Şacalii vin în noapte şi s'adapă
Cu sânge mort curând în vânăt cap.

Şi totuşi, ţi-a fost dat să vezi — minune! —
Mărgăritar de foc pe înălţimi
Un cer înviorat de heruvimi
Cu revărsări de-argint şi flori, pe strune.

Tot ce n'ai dat pământului — ţi-a dat
In bucuria nopţii de 'nviere
Balsamul lumii din oţet şi fiere
Şi trandafiri din spinul coronat.

Patimile şi Invierea Mântuitorului au trecut, de mult, dincolo de hotarele Golgotei şi-ale Palestinei... Prea măreaţă era învăţătura Lui, ca să rămână numai pe pământul îndărătnic al Iudeei... Dacă mii şi mii de făclii se aprind la Mormântul Sfânt, dacă toate clopotele Ierusalimului bat în noaptea Invierii vestind lumii marea minune, — întregul răsărit ortodox aprinde milioane de lumini, în aceeaşi noapte şi în aceeaşi clipă... Bat clopotele, bubuie tunurile la Athena, la Sofia, la Bucureşti, la Belgrad, iar în insulele greceşti, pe malurile mării Egee, în satele peninsulei, în Balcanii întunecaţi, în munţii Macedoniei, în văile Albaniei, răsună focuri de puşcă, menite să vestească stelelor din cer că s'a aprins luceafărul pământului.

•

Mi-aduc aminte Invierile copilăriei, în munţii Pindului... Pândarul ne scula cu bătăi în poarta grea de stejar şi plecam prin satul întunecat, spre biserica de jos a Sfân-

www.dacoromanica.ro

tului Nicolae... Cu pușca la spate ne păzea pândarul și fiecare bărbat avea o pușcă, fiindcă bandele de tâlhari turci dădeau târcoale și nu odată, în noaptea Invierii, au înconjurat biserica și au prădat pe credincioși.

Acele luminițe ce curgeau pe toate ulițele, mireasma de tămâie și de micșunele, făcliile de ceară, cu miros de miere, se amestecau cu mirosul de pulberă arsă, răspândit de țevile puștilor... Umbra unei spaime se împletea cu nălucile sacre ale misterioasei nopți de apotheoză.

*

La unele triburi albaneze, la Malisorii de curând trecuți la creștinism, sărbătoarea Invierii îmbracă forme eroice. Preotul ține pușca subt masa sfântului altar, nerăbdător să tragă primul foc.

— Acuma, drept credincioșilor creștini, am să spun Cristos a'nviat, dar să stați până la urmă... să nu prind că iese vreunul din biserică înaintea mea, să tragă cu pușca!

Iar drept credincioșii malisori își înfrâng nerăbdarea și vitejia, așteptând să împuște cel dintâiu Sfinția Sa...

La Athena se desfășoară, poate cel mai grandios spectacol al Invierii orientale. Acropolea e luminată, tunurile bubue, clopotele bat, procesiuni de odăjdii strălucitoare se revarsă printre ruinile auguste ale lumii păgâne.

O înviere a patimilor am trăit-o acum câțiva ani la Arbanași, un sat de lângă Târnova, în Bulgaria. Sat de albanezi și aromâni, plin de amintirile boierilor și gospodarilor valachi, în drum dela București spre Stambul. Biserici de sat, adânci, cu mai multe despărțituri fiecare, cu slujba patetică, cu luminițele din jurul epitafului fâlfâind, pe sfinții cu ochii scoși, ai zidurilor afumate. Și acolo, babele smulg, în taină de noapte, pentru vrăjile lor blestemate, privirile mucenicilor și ale arhanghelilor, care au privit sute de ani.

A venit apoi o noapte de Paști, la Sofia, subt cerul rece, în Catedrala somptuoasă închinată Țarului Liberator.

www.dacoromanica.ro

Biserica Alexandru Newski din Sofia, ridicată de regele Ferdinand, este cel mai mare monument religios din Orientul Europei Zidită'n piatră şi în marmoră, în ea încap mii de credincioşi, iar în jurul ei zeci şi zeci de mii aprind făcliile de ceară când mitropolitul Ştefan proclamă: Veniţi de luaţi lumină!

Mi-aduc aminte şi de-o noapte pascală în Basarabia, în judeţul Orhei, plin de troiţe pe al căror vârf luminează cocoşul care-a cântat de trei ori lepădării lui Petru:

Sate de oameni primitori, ascultători şi tăcuţi, mândri în sărăcia lor, cu profiluri şi nobleţă de vechi răzeşi ai Voevodul dela Putna...

In apropierea Nistrului, pe-o zi de primăvară pascală...

La vadul unde Nistru un neam desperechea
Prin glodul inserării ne căutam cărarea
In vârfuri de troiţe, cocoşi de tinichea
Mai licăriau, să cânte lui Petru, lepadarea

Troiţe luminate de soarele ranit
Mâncat de lupi în codrii Orheiului, pe brânci,
Işi daureau, cu sânge, Cristosul răstignit;
Curând s'au stins şi ele şi s'au închis, adânci.

Şi iată-ne, noi singuri, cu cinci sau şapte stele
Pe cer şi nici-un suflet de câine, om, or sat
Şi nici-un clopot, Doamne, singurătăţii grele
Să cânte Invierii care s'a revarsat!

Sa fie o părere sau a venit un svon
De-aramă, veste bună, din alba monastire?
— E prea departe! spune monachul Ghedeon...
Şi ne-am oprit acolo, cu teamă şi neştire.

O noapte de 'nviere pe drum basarabean...
— Aici sunt grele toate şi Dumnezeu, săracul
O să 'nvieze singur...! oftă, într'un alean
Şi s'a culcat bătrânul, făcându-şi pernă, sacul.

Dar a'nflorit, de-odată, în noi, o mare pace...
Isus, deasupra noastră, sburând un Curcubeu:
Din Nistru, pod de aur, la Severin desface
Şi nu 'nviarăm singuri, nici noi, nici Dumnezeu!

www.dacoromanica.ro

Minunea Invierii, menită să lumineze vieaţa plină de învăţături a Mântuitorului, Calvarul care a însemnat cu sânge şi chin, cu jertfa însăşi această fără de pereche vieaţă, Patimile şi Invierea au trebuit să fie, ca să întărească şi mai mult, prin magia lor, să lumineze ca un proiector, final, întregul drum de parabole şi de minuni. Fără această minune a Patimilor şi a Invierii, poate n'am fi cunoscut niciodată marea învăţătură a Nazarineanului.

Cu mâna străvezie ce-a binecuvântat
Cetăţi, răspântii, ape şi fruntile bolnave
Uşor, a dat deoparte al lespedei stigmat
Şi s'a 'nălţat din criptă în azurate nave

Intretăieri de astre i-au pregătit un drum
De pulbere stelară şi fulgere, de-arândul,
In urma lui, pământul străluminat, acum,
Păduri de braţe 'ntinse îi trimetea, chemându-l

Ai lui au fost, cu toţii şi nu l-au cunoscut...
Dar a venit minunea de dincolo de moarte
Şi-atunci, pescari şi vameşi, sutaşul fără scut,
Işi frânseră genunchii şi se căiră foarte.

Dar toată 'nvăţătura? Dar bunul Său îndemn?
Ar fi rămas uitate în noaptea fără nume
De nu lucea pe criptă dumnezeescul semn
De n'ar fi fost minunea de dincolo de lume...

Isuse, — Doamne, dă-ne cununa Ta de-amar
Şi sulita şi truda şi marea ta povaţă
Dar ne mai dă, Stăpâne, al învierii har,
Să ne 'ncunune viaţa de dincolo de viaţă...

---

www.dacoromanica.ro

SE DĂRÂMĂ SFINTELE LOCAŞURI

Agapia şi Văratec, Monastirea Nemţului, Monastirea Secului... Acolo, în umbra vechilor locaşuri, sunt înfiorări de veche credinţă, pe care nu le mai poţi găsi în Capitala cu biserici noi, unde e greu să te cufunzi în reculegere şi smerenie...

Ce-ar mai spune sufletului zidirea de piatră cubică, icoanele noui şi lustruite, perlele electrice din candelabre, picturile corecte şi reci de pe zidurile strălucitoare şi tot „confortul" american, pe care-l adaugă arhitecţii tinerii la planul unei biserici?!

Sufletul se leagă de colţuri unde au bătut alte suflete.

Duceţi-vă la ţară, în inima munţilor, în liniştea monastirilor rămase de demult şi altfel va vorbi sufletului vostru textul biblic, iarba care creşte printre morminte.

Vechile biserici, cu zidul măcinat, cu pereţii afumaţi, cu lemnul catapetesmei ros de carii, cu sfintele odăjdii pline de mireasma tămâiei de demult, şi-a foilor de nuc şi-a cuişoarei, argintul înegrit al icoanelor şi privirea depărtată, ciudată, a sfinţilor zugrăviţi de veacuri, bisericile vechi, unde au venit, în vremuri, mii de credincioşi tăcuţi şi-au crezut şi s'au rugat şi-au plâns — numai vechile biserici, amintind credinţa neprihănită a strămoşilor, numai bisericile vechi mai cântă rugăciuni sfinţilor părinţi şi Maicei Preacurate...

Să nu mai facem biserici nouă, ca să putem păstra cu cinste şi sfinţenie vechile mănăstiri, bisericile de altă dată...

www.dacoromanica.ro

Cele mai vechi și mai frumoase monastiri sunt în Moldova, cea cu nume armonios și cu trecut de vitejie.

Am văzut acolo zidurile de altă dată și m'am cutremurat de nepăsarea acestui neam, față de mărturiile veacurilor. Pe o culme, zi cu zi se macină legendarea Cetate a Neamțului; moare, înăbușită de bălăriile ce-o copleșiră, despoiată în fiecare an, de vreme, de ape și de oameni.

Vine vremea și-o bate, vin apele și-o subțiază, vin oamenii și-i fură pietrele...

Și, an cu an, Cetatea Neamțului descrește, bălăriile cresc și n'o să mai vedem curând-curând decât o mogâldeață pe o culme și o să ne întrebăm să fie o stâncă, ori o cocoașă a muntelui, ori un nod de bălării?

Numai cântecul, poate, va mai pomeni de Cetatea Neamțului și a lui Ștefan-cel-Mare, îngânând:

Pe o stâncă neagră într'un vechiu castel!

*

Inalt Prea Sfinția Ta Pimen al Moldovei, de ce ai poruncit să se închidă Agapia-din-deal?

Te știu suflet ales, minte luminată, cu dragoste de biserică și de țară... Cum de-ai îngăduit să cadă în părăsire frumosul schit de maici, luminător în umbrele munților?

Am trecut odată, de mult, în fapt de seară, sub vechea poartă. Erau neguri pe cer și nicio lumină la ferestrele de altă dată. Un câine rătăcea prin cimitir și un singur licuriciu, într'un mărăcine... Și-am deosebit, în negurile nopți — ruine...

— A fost un foc, ori vremea?

— Nu. A poruncit Inalt Prea Sfântul să se închidă monastirea, maicile au plecat care încotro, și au pus ele singure să dărâme chiliile, să scoată bârne de făcut șură, în alte părți, pe unde s'or mai fi dus...!"

Inalt Prea Sfințite, oprește năruirea de poți, vindecă rănile făcute monastirii, în vremea aceasta. E faptă creștinească, faptă boerească, faptă românească. Vr'un biet

www.dacoromanica.ro

drumeț, ori vr'un cercetător din țări străine, ori vr'un suflet trudit, s'o abate mâine pe la Agapia din Deal, și nu va vedea decât ruinele și cimitirul...

Eu tot am mai avut parte de un câine și de un licurici... El nici atâta poate, și-i păcat față de pomenirea Voiovozilor de altă dată, ziditori de sfinte locașuri și păstrători de datini.

•

Am vorbit, în preajma ceasului de vecernie pe o piatră de mormânt, în monastirea Neamțului, cu un înțelept călugăr, care mi se plângea cu mare dreptate:

— Suntem prea săraci. De ni s'ar da a suta parte din ce s'a luat bisericei, am putea face lucruri vrednice de trecutul acestui lăcaș. Am întemeia, din nou, vechea tipografie și am împărțit cărți sfinte oamenilor.

„Am face școală de predicatori și i-am trimite prin sate, să lumineze poporul. Pe urmă am fi noi înșine mai vrednici de lumina soarelui. Așa, nici n'aveam cu ce cumpăra o haină.

„Ar veni în mijlocul nostru și alții, sufletele mai alese, să-și închine viața Domnului.

„Așa, vin numai neștiutori de carte, și se călugăresc, ori oameni ce nu mai pot face nimic în lume, ce nu mai sunt vrednici de nimic.

„Și călugării au alt rost, n'ar trebui să stea ca neputincioșii în odihna criptelor căci lumea îi batjocorăște și nu li se cuvine numai disprețul oamenilor.

„Prea suntem disprețuiți. E păcat, fiindcă printre noi sunt mulți care au venit aicea cu inima curată. Când am trecut pragul monastirii, am lăsat în urmă viața întreagă. Și oricât ar fi de ticăloasă această viață, tot ne-ar fi dat o bucată de pâine și o haină curată.

„Aici n'avem nici măcar atâta. Suntem prea săraci...!".

•

www.dacoromanica.ro

Şi la Agapia, vestită prin picturile lui Grigorescu, am auzit maicile plângându-se.

Li se dărâmă chiliile, ba şi din biserică se dărâmă, zi cu zi, şi nimeni nu se gândeşte s'o ajute.

Păstraţi monastirile ţării, înzestraţi-le din belşug, căci ele sunt singurele legături cu trecutul...

1915.

www.dacoromanica.ro

AMURG LA MAGLAVIT

Dunărea albastră bate'n vișiniu înfrigurat. S'au tras apele Maglavitului așa precum, în toamna secetoasă, a scăzut bătrânul Istros. Senine în matca lor, trec valurile Dunării, resfrângând un cer cu nori violeți și cu petice albastre, iar în ora amurgului, raze roșiatice care pun pulbere de aur pe creșturile apei limpezi.

In această zi rece de Noemvrie, n'au mai rămas decât șapte-opt infirmi la poarta ciobanului, iar în vale, câteva zeci, poate o sută de pelerini, veniți să-și tămăduiască bietele trupuri fulgerate. Bate vântul și e frig pe rogojinile colibelor. Frunzele au căzut în pădure, lumânările s'au stins, crucilor le e frig și lor.

Un țăran din Bran i-a luat un copil de mână, pe cellalt în brațe și pleacă spre casă. I-e rușine să-i ducă tot surzi și tot muți. O femeie plânge în brațe cu o fetiță care râde. Lângă ea, băiatul cel mare, — unsprezece ani — cu un pahar în mână, cu puțină apă „din salcie" în fundul paharului, mă privește cu ochii patetici ai surdomuților... Spun și eu femeii să creadă, să se întoarcă acasă și să aștepte...

— Trebue răbdare. Copacul care iese din pământ și înflorește este și el o minune a lui Dumnezeu, dar ca să 'nflorească îi trebue vreme și lui...

Femeia vine tocmai din Ungaria. E româncă, dela graniță și vorbește mai corect decât ardelencele noastre. Mai e un popă din Buzău, un olog dela Hunedoara, un domn din Basarabia care spune că a început să vadă cu un ochiu.

www.dacoromanica.ro

O femeie înaltă, adusă din spate, cu cap de pasăre, cu gura strâmbă, cu ochii strâmbi, mută, se închină cu o mână pe care n'o poate conduce exact şi imploră sănătate dintr'o făptură care este, întreagă, o protestare împotriva Cerului.

Dar nefericitul acesta, jumătate om, care de cincisprezece ani şi-a făcut mâinile picioare, — ce-o mai fi aşteptând?

Petrache le pune mâna pe creştet, în semn de binecuvântare, cu un gest absent şi se grăbeşte să plece cu noi spre „locul minunii". S'o fi săturat şi el.

E un sacerdoţiu la care n'a râvnit niciodată şi care i-a fost impus. Il îndeplineşte mecanic, cu gândul în altă parte.

Ar vrea ca toată lumea asta să se pocăiască, să-l lase în pace, să se ducă acasă, fiindcă Dumnezeu e pretutindeni.

Poate e decepţionat şi el. Din sutele de mii de oameni veniţi acolo, nu i-a văzut vindecaţi mai pe niciunul.

I-au spus că e sfânt, că face minuni şi el nu le prea vede. Spune părintelui Bobin, cu un ton de reproş şi cu multă durere:

— Ai văzut?... Muri!...

In ziua aceea, murise la Maglavit un flăcău din sat, un flăcău înjunghiat de altul. Iar Petrache Lupu nu se poate domiri: el credea că oamenii s'au făcut mai buni, pe toată ţara românească, de când i s'a arătat lui Moşu.

— „Lasă, Petrache, îl consolez eu.

„Unde e prea multă Dumnezeire, se vâră şi puţin diavol"....

*

Petrache Lupu mănâncă melancolic şi absent, o ciorbă de pasăre cu mămăligă. Ne îmbie şi pe noi, cu gestul august şi milenar al ţăranului ospitalier. In casă e un miros greu de cojoc şi de lapte stricat, subt icoane de hârtie noi şi poleite.

www.dacoromanica.ro

Un moment greu, acest prim contact cu omul cel mai celebru al României.

Credeam că e Ion nebunul din „Năpasta" lui Caragiale, care vede pe Maica Domnului și veveriţa... Dar mai este și Agamiţă Dandanache. In casă e ceva penibil. Aș vrea să ies la aer.

Mai mic, mai frumușel, mai puţin crunt decât îl arată fotografiile, ciobănașul acesta mi se pare cunoscut de mult, din vechile mele povești. E omul care vorbește cu Dumnezeu în „Minunea Sfântului Ilie", e Ionică Prostul care învaţă cum să facă podul până la cer, e Florin din „Floriana și Florin" e Ispas din „Biserica sfinţilor fără de nume" care taie fluiere și zugrăvește icoane, în slava mucenicilor necunoscuţi, e copilandrul care 'n „Meșterul Manole" dărueşte voievodului un flaut de soc, pentru mănăstirea Argeșului...

Sunt toţi inocenţii singurătăţilor, pescari săraci, păstori asupriţi, care au rămas cu suflete simple și miloase, ascultând tăcerea peștilor din apele vorbărețe, behăitul dulce al mieilor și limpezimea lunară din funduri de fântână.

•

Un grup pe malul Dunării. Prea sfântul Vartolomeu al Râmnicului dă celor câţiva călugări care îl înconjoară, poveţe creștinești și gospodărești, porunci cum și unde va trebui făcută biserica și capela, șoseaua și spitalele, ca să cuprindă pe credincioșii ce vor mai veni la primăvară. Un vlădică blând, din vremea veche.

Petrache Lupu se desprinde din grup și vine pe malul apei, de unde privesc, cu spatele la Dunăre, locul târlei de odinioară.

— *E flumos p'ait!... Dumnedeu!...* spune el.

Intr'adevăr e frumoasă această luncă a Dunării, pe care a lăsat-o Dumnezeu.

— Ai copilărit pe aici, Petrache?

www.dacoromanica.ro

— Untpedete ani am fot toban!... spune el, cu nostalgie'n glas şi cu triste priviri rotitoare.

E ceva melancolic şi delicat în acest copil bun. Mintea, instinctele şi felul de a vorbi, sunt ale unui băiat de cinci sau şase ani.

Are fruntea gânditoare, sprâncenele negre, împreunate, ochi frumoşi, nas subţire, mâini cu degete lungi. Oase mici. Progenitura vreunui boernaş? E mai fin ca un cioban de rând. Are ceea ce se cheamă „rasă". Dinţii de sus merg spre mijloc micşorându-se. Un triunghiu. Stigmat de degenerare? Poate. Tot aşa, acest gângăvit cu care te deprinzi curând.

Petrache Lupu are şi umor. In fundul automobilului, între cei doi preoţi care au binevoit să mă însoţească în vale — părintele Barbu din Catedrala Sfântului Dumitru din Craiova şi părintele Bobin, al Maglavidului, cel căruia i s'a spovedit întâia oară ciobanul, — Petrache Lupu ar vrea să stea la volan sau să vorbească domnului care nu e preot, de lângă şofer.

— Petrache, o să-l vezi pe prea sfântul episcop... Ştii c'a mai fost p'aici... Să-i săruţi mâna! îl povăţueşte părintele Bobin.

— Tiu. Ala cale mă pupă'n cap?

— Să-i săruţi mâna şi să-i spui prea sfinţite stăpâne...

— Tăpânu votu, nu al meu! replică Petrache, care nu cunoaşte decât un singur stăpân: pe moşu.

— Să-i spui cum s'a făcut minunea, cum s'a arătat Dumnezeu şi cum vine lume de peste tot.

— Nolocul popilor! spune Petrache şi râde cu hohot, dându-şi capul pe spate.

Părintele Bobin insistă pe lângă Petrache să-i spuie cum i s'a arătat moşu.

Ca un copil de cinci ani care a învăţat o poezie, ciobanul, recită, fără pauză, fără să se împleticească:

„Avea o barbă lungă şi albă ca mătasa şi mirosea fru-

www.dacoromanica.ro

mos şi i se vedea numai degetele picioarelor şi mi-a spus: Petrache, du-te şi spune oamenilor să se pocăiască"...

Când e cu mai multă lume la un loc, puiul de păstor are atitudinea importantă şi naivă, puţin teatrală, a omului care se ştie ascultat, care trebue să-şi joace rolul impus de forţele divine sau pământeşti.

Intre patru ochi, e mai firesc, mai trist... Un oftat imperceptibil îi trece în priviri. Pare terorizat de ceva. Nu ştiu cine l-a speriat că va fi omorît sau răpit, dus la oraş şi dat pe mâna doctorilor.

Când s'a convins că nu vreau să-i fac rău — părintele Bobin afirmă că Petrache e fizionomist — m'a prins în braţe şi m'a sărutat repede:

— Chedeam că eti Paulian *).

Când l-am întrebat dacă n'ar veni la Bucureşti, mi-a răspuns:

— Mi-e frică de moarte. V'am cerut bani eu? V'am adus fapte bune şi curaj!...

*

Ani mulţi a păscut oile în peisagiul biblic, în lunca plină de dumnezeiască frumuseţe de pe malul Dunării.

Dincolo, ţărmul bulgăresc. O clopotniţă între copaci. Un sat. Dar sat românesc, cu vreo opt bulgari, numai. Acolo a auzit Petrache bătând clopotul. Acolo i s'a arătat Dumnezeu, sub chip de baciu bătrân, cu saricâ lungă şi picioarele goale. Cine ştie ce amintire îndepărtată a vreunui moşneag păstor, venit la târla stăpânului! Pescarii tineri văd pe Dumnezeu ca pe un tovarăş bătrân, cu năvodul pe spate. Oamenii dela câmp l-au întruchipat aşa totdeauna: Moş Crăciun cu barbă albă, versiune modernă a bătrânului Saturn ce rătăceşte pe câmpuri înzăpezite, topind şi fecun-

*) Credeam că eşti Paulian! (Doctorul care trebuia să-l examineze).

www.dacoromanica.ro

dând sămânță din adâncul gliei. Poate o rămășiță a vechilor divinități ce cutreierau malurile Dunării: zeii policefali (triglavi) sviatobizii cu patru fețe, traicii cu urechi de măgar.

Nicio legătură cu Domnul creștinilor, fiul lui Dumnezeu, Isus Cristos. Savanții teologi au făcut proces de intenții lui Petrache Lupu, au intrat într'o controversă gravă cu el, fiindcă și-a permis să aibă viziuni care nu cadrează cu concepțiile comentatorilor divinității, spirituală și invizibilă, așa cum au hotărît cei care au confiscat pe Dumnezeu, l-au înlănțuit în canoane și-l păzesc cu jandarmi și cu bugetul.

Dar Petrache Lupu când a găsit zece mii de lei și i-a adus stăpânului, n'a făcut-o de frica jandarmilor. Sunt în inima omenească licăriri care vin de mult mai departe.

Era copil, orfan și sta la un tată vitreg, cioban și el. Iarna, ciobanul acesta, ca să se încălzească, fura crucile din cimitir și făcea foc cu ele. Iar Petrache plângea și tremura de mâhnire, departe de foc, să nu-l ajungă nici căldura și nici lumina lemnului morților.

Când au adormit toți, a luat crucile rămase, și le-a dus la cimitir și le-a înfipt la fiecare mormânt văduvit.

— De ce să iei umbra morților, tăicuțule? Lasă crucile acolo, săracii, să le ție umbră!

*

Povestea e prea frumoasă, ca să fie inventată...

Apele Maglavitului s'au tras, gonite de înghețul lui Noemvrie. A rămas Dunărea, senină și cu Petrache, numai el, cu seninătatea inimii sale.

Am stat câteva ore cu ciobanul, liber de povara oricărei atitudini preconcepute. Petrache Lupu iese mărit. Poate că reflexul celebrității îi mărește prin iluminare, ființa.

E demn, fără să fie încăpățânat. N'are niciun fel de ipo-

www.dacoromanica.ro

crizie. Nu primește bani, nu-l cred capabil de nicio complicitate. Nu vrea să i se facă altă casă.

Când i-a spus prea sfințitul Vartolomeu față de mine, că o să-l mute de acolo, Petrache a protestat, cu un gest cuviincios, dar energic:

— *Mi-adunde!... Pământu dela taica!...*

Fiindcă n'așteaptă nimic, dela nimeni, ține fruntea sus. Niciun fel de slugărnicie.

A rămas un om liber. Nimic din milogeala săracului, nimic din aroganța parvenitului. Nu-l sperie măririle altora, fiindcă nu vrea nici el măriri, fiindcă nu știe ce este mărirea. Își iubește copilul. Râde și se bucură cu el, ca un copil mai mare, nu ca un tată... Aude greu. E mai gângav și mai clătinat de cum credeam, dar i-am aflat frumusețí sufletești de care nu-mi vorbise nimeni. S'au exagerat legendele superstițioase, puterea de a pedepsi de departe pe cel ce nu crede în el, fantasmagoriile. O lume săracă și necăjită și bolnavă a anticipat minuni care nu s'au realizat. Statul, indiferent, absent, ca 'n toate manifestările spirituale, n'a luat nicio atitudine, n'a canalizat acest elan, să-l pună în slujba moralei, a bisericii și a sentimentului național, organizând, amplificând, înfrumusețând, primitiva minune. Dincolo de Dunăre, departe, pe malul bulgăresc și sârbesc, sunt mulți credincioși și multe sate românești care privesc încoace și pentru sufletul cărora vestea unui ciobănaș din țară, bun la inimă, de Dumnezeu văzător, ar fi fost pâine și bucurie.

Cu a zecea parte din ceea ce au încasat căile ferate de pe urma lui Petrache Lupu, se puteau face la Maglavit drumuri, hanuri, biserică și spital. Dar statul practică ingratitudinea mai crâncen decât orice egoism individual. Indiferență. Zeflemea și negațiune.

Satul acela care a însemnat un moment de entuziasm colectiv, acea regiune pe care nu un bandit de codru a făcut-o celebră, — ci un biet păstor de ispravă, merită o zecime din ceea ce ne-a dat tuturora.

www.dacoromanica.ro

Iar Petrache Lupu, fiindcă a săpat o fântână, fiindcă a dus stăpânului banii pierduți, fiindcă a smuls din foc și a redat morților din cimitir crucea răpită, e vrednic să vadă pe Dumnezeu, nu numai sub chipul unui baciu bătrân, ci în strălucirea unui luminos arhanghel!

---

www.dacoromanica.ro

TAKE IONESCU

Ce vrajă exercită, de dincolo de vieaţă, omul acesta, de-l pomenesc cu toţii, în această epocă de părăsiri, când viii înşişi se trezesc renegaţi, peste noapte, de cei mai dragi dintre discipoli?

Lepădarea lui Petru e crezul leatului nostru.

Pe Take Ionescu, prietenii şi admiratorii îl sărbătoresc, fie printre brazii Sinaiei, pe care Take Ionescu a iubit-o până la contopirea ţărânii sale cu pământul ei încetinat, fie în articole de ziar, fie în pomenirile emoţionate ale prietenilor regăsiţi în imortalizarea lui şi, mâine, iarăşi, despărţiţi.

D. C. Xeni, cel mai iubit dintre ucenicii maestrului şi mai târziu, prietenul său mai bun, a adus memoriei lui Take Ionescu, omagiul cel mai înalt şi mai durabil: o carte.

Cinci sute de pagini mari, în care e cuprinsă vieaţa, crezul, entusiasmele, descurajările acestui pasionat, care-a frământat câteva decenii şi a dominat vieaţa noastră publică.

Vechiul gazetar care e d. C. Xeni, completat cu cercetătorul răbdător al atâtor publicaţii, în care au fost pomenite pe vremuri, numele şi faptele marelui şef, ne-a dăruit un volum deplin, scris vioiu, care se citeşte ca un roman şi evoacă nu numai personalitatea ilustrului dispărut, dar şi epoca, oamenii, împrejurările unei jumătăţi de veac de vieaţă publică românească.

*

www.dacoromanica.ro

Clemenceau a numit „mare european" pe Take Ionescu, a cărui figură se integrează minunat în fresca oamenilor reprezentativi ai ultimelor decade.

Ascensiunea și apogeul lui Take Ionescu, coincid cu momentele importante ale realizării României moderne: el a fost în contact — colaborator sau opozant — cu figurile proeminente ale vieții noastre de Stat și reprezintă — într'o țară în care conducătorii se alegeau din fii celor bogați — ridicarea unui om prin propriile sale merite, — și numai prin ele.

Nici comori, nici nume cu sonorități aristocratice, n'a moștenit Take Ionescu. Și aceasta l-a făcut să fie primul european în România Regelui Carol I, primul democrat sincer al acestei țări din Orient, unde, ca și în Ungaria vecină, situația politică se transmitea odată cu numele și averea.

In contact permanent cu Apusul — lucru pe care nu numai ai noștri, dar nici magnații din Budapesta nu-l practică — Take Ionescu reprezintă două tragedii: aceea de-a se fi născut prea târziu (îl văd încadrat de generoșii lui 1848: Brătienii, C. A. Rosetti și Eliade Rădulescu, de care vorbește Victor Hugo) sau prea de vreme: spiritul, învățătura sa ar fi strălucit abia de acum încolo, în România desrobită.

A doua tragedie a vieții lui Take Ionescu — și asupra acesteia, insistă d. C. Xeni în lucrarea d-sale — este ca forțele rare și diverse ale acestui jurist, orator, om de Stat și animator, au fost puse în slujba unei țări prea mici și prea depărtate de focarul civilizației și nu și-au găsit nici măcar aici, totala întrebuințare.

Omul public și sufletul intim, strălucirea verbului și delicatețea inimii, răscolitorul de mase și prietenul discret — toate aceste aspecte se împletesc în cartea d-lui C. Xeni, pe care aș fi dorit-o publicată și la Paris, — cu o prefață

www.dacoromanica.ro

de Raymond Poincaré, care îl stima pe Take Ionescu, îl admira, îl iubea.

•

Cine știe că omul plin de încredere, optimism și forță triumfătoare, fusese, la douăzeci de ani, un tânăr melancolic, nehotărît, descurajat și candidat la sinucidere?

Cine știe — în această vreme când orice hotărîre se ia cu greu, cu lunile și atunci se ia numai pe jumătate, ca să se renunțe pe urmă și la această jumătate, — că Take Ionescu nu lăsa o scrisorică fără răspuns, că expedia rapid orice petiție, susținând că e de preferat o rezoluție proastă, imediat, decât una bună prea târziu; că era generos, în curent cu mișcarea artistică a țării și a universului, că, în străinătate, unde petrecea într'un an atâtea zile câte nu petrec alții într'o viață, — el căuta mai mult compania scriitorilor și-a cugetătorilor, decât a oamenilor politici?!

•

Democrat convins și nu demagog al ideilor de libertate și demnitate omenească, a toate înțelegător și mai ales, uman, — Take Ionescu și-a poleit cu această pulbere prețioasă întreaga existență.

A fost numit *Zlataust* fiindcă nu numai gura, dar și inima i-a fost de aur.

Această trainică strălucire aureolează blândul chip care s'a stins din viața pământească; acest plin de vibrații polen al omeniei, îi păstrează într'un permanent și luminos relief, figura senină, între imaginile estompate ale altora, în fumul chipurilor ce se depărtează, din ce în ce mai destrămate.

Impresionant, tulburător, unic e farmecul pe care Take Ionescu îl transmite de dincolo de criptă, credința pe care i-o arată și acuma devotații săi de odinioară.

www.dacoromanica.ro

Câtă inimă afectuoasă, sinceră, câtă delicateță în a servi pe cineva, câtă grație trebue să fi pus Take Ionescu în prietenia sa, pentru ca atâția oameni, într'o lume în care numai interesele materiale imediate, leagă pe șefi de partizani, — să-i arate un devotament postum atât de cald și de adânc?

---

www.dacoromanica.ro

CONU ALECU

Nu l'am cunoscut. Nici nu știu dacă l-am văzut vreodată. Auzisem că e un om de treabă, care face mult bine în jurul său, mai ales scriitorilor și gazetarilor.

Generozitatea este cel dintâi dintre darurile cu care Dumnezeu a înzestrat pe om, fiindcă se revarsă și asupra altora. Inteligența, talentul, eroismul privesc numai pe cel ce le exercită. Iar cine prețuește generozitatea și în cinstea ei, înțelege și iartă multe, dă el însuși dovada că este un suflet ales.

In vremea războiului, un prieten francez, a întrebat pe un soldat venit în permisie, de pe front:

— Ai omorât mulți nemți ?

— Știu eu! Am tras atâtea gloanțe!...

— Dar așa, să ochești pe unul și să-l vezi căzând, ți s'a întâmplat?

— O singură dată — răspunes soldatul — un inamic se ridicase deasupra tranșeelor; am dus pușca la ochi, dar n'am mai tras, fiindcă am văzut că e un om de treabă.

— Cum ai știut că e un om de treabă? îl întrebă prietenul meu.

— Pe când îi ocheam, el s'a aplecat să mângâie un câine!... răspunse soldatul, cu simplicitate.

•

Conu Alecu a ocrotit foarte mulți intelectuali; i-a ajutat fără să-i jignească, fără să-i poarte cu săptămânile pe la

www.dacoromanica.ro

ușa lui; îi căuta singur, găsea el însuși formula grațioasă, ca să le vie în ajutor. Dăruia prompt și glumeț, fără aere de binefăcător. Om de-o rară inteligență bucureșteană, de-o mărinimie specific românească, mai avea și autoritatea potentatului care nu știa de frică. Amenințările de șantaj nu-l emoționau. Avea expresii plastice, cu care să trimeată la plimbare pe inoportunii aroganți. In schimb, se purta ca un părinte — familiar și răstit cu cei pe care îi prețuia.

Un cunoscut și mult talentat poet era, pe vremuri, favoritul conului Alecu, pe atunci ministru al unui important departament. Conu Alecu numise pe confratele nostru șef al unei direcții imaginare, din minister. (Ca să facă binele, conu Alecu nu se prea încurca în forme. Lucra arbitrar, fără nici o ipocrizie a „respectului legilor". Un funcționar superior veni să-i spună, într'o zi, că a dat o aprobare ilegală. Ministrul îi răspunse, scurt :

— Dacă era legală, o dădeai dumneata. Eu d'aia sânt ministru, ca să fac ce nu poți d-ta să faci!).

Dorind să înlesnească o vacanță plăcută poetului-funcționar, de care am vorbit, îi procură banii necesari, inventându-i o misiune în nu știu ce țară scandinavă, la nu știu ce congres agricol.

Scriitorul nostru își petrecu vara în țară, bineînțeles. Dar prin Octomvrie se pomeni cu o adresă de la ministerul respectiv prin care i se cerea raportul asupra congresului scandinav. Emoționat, poetul se duse la Excelența Sa și-i arătă adresa directorului general.

— Ia o coală de hârtie și scrie! îi ordonă conu Alecu.

Și îi dictă:

Domnule Ministru,

Am onoarea să vă înaintez raportul asupra congresului cerealiștilor din Stockolm, la care am participat din însărcinarea domniei-voastre.

— Iscălește!

www.dacoromanica.ro

— Da' n'am adus nici un raport, vai de capul meu! se tângui poetul, ne mai înțelegând în ce încurcătură intrase.

— Iscălește și taci, îi ordonă conu Alecu.

Apoi pe un colț al petiției, scrise:

„Am primit raportul și l-am luat la mine"... Și semnă: *ministru A. C.*

•

Ca la orice excelență, veniau „băieții" și conu Alecu, solicitându-i aprobări, numiri, transferări, la care câștigau și ei câte ceva — ca la orice intervenție.

Rareori îi refuza bătrânul. Ghicea, dintr'o aruncătură de ochi, cât putea, să iasă flăcăului și cumpănea, ca să facă dreptate dreaptă.

Când avea îndoeli, întreba, direct:

— la ascultă, mă, cât îți iese ție de aici?

— Cincisprezece mii, coane Alecule!

— Fugi, mă, deacolo! Să n'o dai mai jos de 30.000. Du-te de-i spune tipului că fără 30.000 nu aprob!

....Și ziaristul, scriitorul sau simplul protejat al conului Alecu. ieșea din minister cu o sumă îndoită de cum sperase intrând.

•

Erau și unii care se credeau mai isteți decât conu Alecu și nu voiau să aibă aerul că intervin pentru bani.

— Ați făcut o faptă dreaptă, domnule ministru! îi spuse, într'o zi, un tânăr ziarist, împăturind o petiție aprobată.

— Dreaptă, dreaptă! replică prompt, ministrul — dar bagă de seamă să n'o șteargă samsarul de pe culoar, cu ăi 20.000 lei!

..Cam la atât prețuise conu Alecu intervenția desinteresată a confratelui și se pare că nimerise just...

•

www.dacoromanica.ro

Altădată, un intelectual pe care-l cununase el, veni să-i ceară o aprobare. Naşul parcurse petiţia:

— Mult, mă, prea mult! De aici îţi iese 150.000 de lei! Asta e afacere de deputat ales a doua oară, nu de tine. Când ai vreuna de 30-40.000 lei, vino că ţi-o fac...

— N'aş vrea să te deranjez mereu, coane Alecule...

— Deranjează-mă, deranjează-mă, că d'aia sânt eu aici.. Toată ziua sânt aici!

*

Aceste note fugare nu le-am scris din senin: figura conului Alecu mi-a fost evocată de plecarea câtorva scriitori şi actori la Sâmbăta-de-Sus în Făgăraş, unde regretatul fost ministru al domeniilor, a înfiinţat un cămin pentru intelectualii săraci.

Acolo, printre ruinele aşezămintelor brâncoveneşti, actori, poeţi, pictori sau gazetari se întremează, o vară pe an, în aerul pur al munţilor, fără grija locuinţei şi a hranei. Acolo e sănătate şi odihnă pentru cei mai nefericiţi copii ai acestei ţări. Repaosul de la Sâmbăta-de-Sus e singura lor bucurie, într'un an.

Şi toţi binecuvântează pomenirea lui Alexandru Constantinescu, omul inteligent şi bun, a cărui francheţă părea, multora, cinism şi care, sub aspectul politicianului bucureştean, ascundea o caldă inimă românească.

www.dacoromanica.ro

MAREA GENERAȚIE...

1936

Ultimul din marea generație, Paul Gusty, face legătura între cei care au împletit rădăcinile teatrului românesc, cu înflorirea de azi. A contribuit el însuși la această recoltă. Un simț dramatic de cea mai aleasă calitate și varietate, o vastă cunoștință, pe care n'o egalează decât entuziasmul său tineresc, o cultură solidă, făcută nu numai din lecturi (aceasta e inconsistentă și sterilă), dar din călătorii și experiențe în laboratoriile apusului, o profundă cunoaștere a meșteșugului, devotamentul față de instituție, onestitatea, cu care vreme de șaizeci de ani și-a exercitat sacerdoțiul, fac din Paul Gusty, una din cele mai frumoase figuri, nu numai ale scenei, dar ale întregei intelectualități românești.

Omul acesta care juca teatru în 1876, este în plină putere și azi. Meșter dulgher, el lucrează spornic, cu zecile și sutele de ucenici, care i-au trecut prin mână, să lustruiască și să poleiască scândurile primei noastre scene.

Stigmatele bătrâneței nu i-au adus niciun fel de degradare. Vioiu, pătrunzător, sever, hazliu, plin de amintiri și capabil de planuri în viitor, Paul Gusty, nu trece printre noi ca o fantomă a trecutului, ci ca o realitate vie.

Nu e o povară, ci o zestre. Nu e un cimitir, ci o grădină. Să ne trăiască încă mulți ani, alături de buna și devotata lui soție, Alexandrina Gusty, a cărei înlăturare a fost o mare nedreptate și o pagubă reală pentru Teatrul Național.

•

www.dacoromanica.ro

Urmăream, absent, din fundul unei loji, un joc teatral de care nu mă lega nimic. Actori d'ai noștri interpretau un text străin și mă simțeam mai departe de ei ca de spectrele filmelor englezești, mult mai familiare nouă, dela o vreme, decât propriile noastre fantome...

Deodată, ca la o atingere de baghetă magică, am înviat și am început să trăiesc, să particip, să mă drapez în amintiri, să mă înduioșez de toate aceste amintiri, să mă încălzesc în toate aceste vocări catifelate, pe care vocea lui N. Soreanu, timbrul său precis, dicțiunea lui impecabilă, le anina de toate policandrele, pe frontonul tutulor lojilor, ca un scamator din evuri funanbulești.

O întreagă generație de mari actori, un mare moment din viața teatrului nostru, toată tinerețea noastră era în această apariție a lui Soreanu, unul dintre ultimii adevărați maeștri ai scenei românești, actorul de rasă și profesorul eminent, luceafăr fix al Teatrului Național și dascălul atâtor generații de actori.

Inviau Pompiliu Eliade și Emil Gârleanu, Nottara, Liciu, Iancu Niculescu și Demetriad, întinerea frumoasa Maria Ciucurescu, cea fără de pereche și răsuna râsul perlat al Marioarei Giurgea... Iată „Institutorii" și „Haidelbergul de altă dată", și „Punctul negru" și acel neuitat marchiz de Chabran, din „La femme nue". a lui Bataille... Atâtea si atâtea seri glorioase ne-au amintit apariția acestui comedian încă tânăr, care mai are mult de dat teatrului și învățământului nostru dramatic!

N. Soreanu are o conștiință a meseriei — în cel mai nobil înțeles al cuvântului — care se pierde pe zi ce trece. Actorii tineri trebue să învețe dela el atât sinceritatea jocului, cât și știința de a face înțeles de către spectator acest joc, importanța verbului, darul de a lansa acest verb în urechea și'n inima spectatorului... Și, mai ales, au de învățat cei tineri, dela Soreanu, dragostea pentru instituție — pe care n'a părăsit-o vreme de patruzeci de ani — și acea boerească exactitudine și corectitudine în exercițiul sa-

www.dacoromanica.ro

cerdoțiului: modestia și buna-cuviință care se fac mai rare în zilele noastre.

*

Noemvrie, acum douăzeci și cinci de ani, Parisul... Cartierul latin... Teatrele...

La Comedia Franceză, marea generație, Mounet-Sully trona, mai frumos ca Zevs al statuilor antice, deși mai bătrân ca el. Umeri largi, șolduri înguste, brațe marmoreane și muzicale în „Oedip-Rege". Picioare splendide, în tricoul îndoliatului prinț al Danemarcei. Voce melodioasă, dela clamorile de trâmbiță ale marelui preot din Athalie, până la falseturile de flaut ale străbunului din *Burgravii* și până la răgetele de leu din *Ruy-Blas*.

Trecea pe bulevardul Saint-Michel, noaptea, după teatru... Nu vedea pe nimeni.

Cu pălăria mare, cu pelerina pardesiului căzând în falduri de mantie regală, trecea, plutea ca într'un vis, continuând viața rolului abia părăsit la Comedia Franceză... fum de fantome în ochii ușor încrucișați...

Trecea Mounet-Sully, asemeni unui suveran suprem, și eu îl priveam uimit, emoționat, știind prea bine că niciodată nu-mi va mai fi dat să văd atâta noblețe și armonie, o procesiune atât de majestuoasă a unor statui animate, o întruchipare mai perfectă a divinităților și a eroilor legendari, pe cari le-a dăruit omenirii acest moșneag înalt și drept, cu profilul pur, cu barbă albă și timid, în viața de toate zilele, ca o domnișoară... de pe vremea aceea...

*

In 1910, Edmond Rostand era în culmea succesului. Cea mai strălucită glorie literară ce se poate realiza; celebritate mondială, în plină tinerețe, bani, onoruri, academia, comandoriile, prietenia regelui Angliei, baie de argint la hotelul pe care-l locuia.

www.dacoromanica.ro

Apoi, — melancolia declinului. Căci toate acestea scumpe au fost și scump au trebuit plătite.

Se juca „Chantecler" cea mai așteptată dintre piesele sale. Telegraful făcuse din premieră un eveniment mondial.

Fără îndoială, e poemul dramatic cel mai inspirat al lui Rostand, dar, în teatru, succesul nu-l aduce valoarea unei opere, ci „conjoncturile". Se aștepta prea mult. Nu se știe ce. Reclama încordase, exasperase atențiile. Patru acte cu oameni îmbrăcați în păsări erau prea mult, în fața unor eleganțe din sală care reprezentau, miliarde numai în bijuterii.

Mâinile elocvente ale lui Lucien Guitry, n'au putut colabora la vehemența spectacolului, fiindcă trebuiau disimultate, sub aripile de cocoș. Oare nu Guitry a trântit pe Chantecler?

Il lipsea „panașul" necesar unui rol de lirismul intens al cocoșului francez. Actor de mare simplicitate, el n'avea ce căuta în somptuoasa feerie galinacee a ultimului romantic. Interpretul ideal ar fi fost de Max, în plinătatea forțelor și celebrității sale.

Știu că Rostand i-a citit lui de Max de „Chantecler". I l-a citit în apartamentul din Rue Caumartin, în care a locuit până la moarte ilustrul tragedian.

— O fost azi pe la mine Diamandy, cucoane, și s'o supărat că nu l-am primit, dar îmi citea Rostand pe Chantecler și vezi dimiata, cucoane! ...mi-a spus de Max, cu incorigibilul său accent moldovenesc, relatându-mi vizita regretatului Diamandy.

*

Dar rolul lui Chantecler n'a fost încredințat compatriotului nostru.

Edmond Rostand, care era un om foarte delicat, s'a dus să-l caute și să se explice la un music- hall, unde de Max juca într'o revistă pe Napoleon.

www.dacoromanica.ro

— Iubite prietene — i-a spus Rostand — aş fi fost fericit să-mi joci piesa, dar cum Chantecler e o pasăre eminamente franceză, înţelegi şi dumneata...

— Dar pasărea asta nu este „eminamente franceză"? i-a răspuns, înţepat, de Max, arătându-se pe sine însuşi, în costumul Impăratului interpretat.

www.dacoromanica.ro

CEI CARE AU PLECAT...

1936

Așa dar, douăzeci și cinci de ani s'au împlinit de când „Inșir'te Mărgărite" a văzut lumina rampei.

Cum aș putea mulțumi interpreților mei, bunilor mei prieteni, colaboratorilor cărora le datoresc atâta răsplată din răsplățile mele, decât urându-le să trăiască ani mulți, să joace tot mai mari, mai frumoase roluri, și să-și aducă aminte de mine, apărând, din când în când, în piesele mele și'n serile când eu nu voiu mai fi decât o colecție de afișe, în biblioteca bietului Nae Basarabeanu.

Căci, dacă actorul trece, iar opera rămâne, — autorul se duce, de obiceiu înaintea actorului.

Nu pot, în această zi solemnă, să mă bucur, cât aș fi vrut: îmi aduc aminte — și mi se umezesc ochii, — de toți cei care au plecat dintre noi și m'au ajutat să dau viață basmului „Inșir'te mărgărite"!

Celui mai mare dintre directorii Tearului Național, lui *Pompiliu Eliade,* căruia i-am dedicat prima mea piesă, îi închin întâiul meu gând și în clipa de față.

Apoi lui *C. I Nottara,* uriașul scenei românești, pe care numai fiul său Constantin și Agepsina Macry și Niță Cabinierul, îl vor fi iubit cât l-am iubit eu. Lui Nottara, vrăjitorul copilăriei mele, care mi-a zămislit în suflet primele și cele mai fecunde emoții de artă dramatică.

Și mă gândesc la *Iancu Petrescu,* cel mai român dintre marii noștrii actori, cel care în „Alb Impărat", a reunit impetuozitatea epică a unui temperament tumultuos și

www.dacoromanica.ro

umorul calm al atâtor țărani întruchipați în piesele românești.

Alexandru Davila socotea că acest împărat de poveste a fost cel mai deplin rol din lunga carieră a lui Ion Petrescu.

Făt Frumos cu linii pure, gest armonios, suflet cald și glas de poveste, *Ar. Demetriad* trăește cu fiecare vers pe care-l spun alții în rolul creat de el. Mâine seară îl voiu auzi din nou, căci nimeni nu-l poate înlocui, oricât ar fi de binecuvântați cei ce i-au urmat. Dar *Vasile Leonescu?* Acest falnic actor a dat grandoare legendară luptei dintre Făt-frumos și Smeul smeilor, povestind-o cum numai el — poet dramatic, el însuși — știa să povestească'n versuri.

Rolul vrăjitoarei, pe care Pompiliu Eliade îl oferise la început lui Petre Liciu a relevat pe *N. Grigorescu,* Bunul Tuciu a devenit, în scurtă vreme, popular. Mai mulți sculptori au imortalizat pe Grigorescu în straiele babei, cu nasul coroiat și cu desagii pe umerii cocoșați.

Pierdere tot atât de mare pentru teatrul românesc a fost *C. Belcot,* comicul înalt și subțire, cu un umor simplu, sec, precursor al actorilor în vogă azi pe ecran și care în scurta apariție a lui Neam-de-Vodă, a realizat un pitoresc Don Quijotte al plaiurilor noastre.

A murit și *Eleonora Mihăilescu,* frumoasa creatoare a Ilenei Cosânzeana, au murit doi tineri în care puneam cu toții mari nădejdi *C. Nedelcovici* și *Nițulescu.*

Umbră printre umbre este azi și grațioasa Marioara Fărcășanu, soția lui Al. Mihalescu. Impreună cu Vasile Leonescu, întruchipau perechea de țărani din „Inșir'te Mărgărite". Tutulor celor ce nu mai sunt le aduc prinosul meu de gratitudine, amintirea mea pioasă, iar pe voi, cei ce în frunte cu directorul vostru, mi-ați arătat în câteva rânduri atâta prietenie, vă îmbrățișez frățește și vă urez spor la muncă pentru deplina voastră realizare și pentru prestigiul tot mai mare al scumpului nostru Teatru Național, al întregei mișcări dramatice românești!..

www.dacoromanica.ro

MOARTEA TOVARĂȘULUI DE DRUM

Maxim Gorki a trecut în lumea dreptților și a înțelepților, încheind un capitol gigantic de istorie literară și socială, după o vieață fără pereche de grea și de intraripată.

Imi povestea odată Fedor Șaliapin:

„— Eram tineri amândoi și vagabondam dealungul și dealatul marei Rusii. Ne căutam destinul.

„Intr'o zi, ne-am oferit unei opere de provincie, să ne ia în cor.

„Directorul ne-a pus să cântăm. Pe Gorki l'au găsit bun de angajat, pe mine nu!"...

Cel mai mare cântăreț al lumii trebuie să fie lovit mai mult de cât oricine: a murit tovarășul de drum al tinereții sale.

Omul cu inima bună, scriitorul celor obidiți, avea sufletul pur ca o lacrimă și inima caldă ca un rug.

•

Acum doi ani, în fața focului din cămin, romancierul belgian Franz Hellens mi-a evocat, la Bruxelles, pe o noapte de Decemvrie ploios, prima și ultima lui întâlnire cu Gorki.

— Ne dusesem, soția mea — rusoaică — și cu mine să-l vedem pe Gorki, în localitatea italiană, unde-și petrecea tristețea boalei și-a amurgului.

„Nu l'am găsit acasă. Am coborît colina, spre malul mării. De printre pini, se ridica un fum subțire, Ne-am dus

www.dacoromanica.ro

într'acolo. Un om bătrân ședea ghemuit lângă foc și răscolea, pe gânduri, tăciunii, cu bastonul. Era Gorki.

A venit spre noi cu brațele întinse. Mustața stufoasă îi cădea peste gura fără dinți. O gaură neagră, o cavernă...

— De câte ori sânt singur și trist — ne spuse el — fac un focșor din vreascuri și-l răscolesc cu bățul...

„E toată tinerețea mea în el... Stepele... rătăcirile mele... viața de vagabond... visurile... și nu mai sânt singur... Sânt cu mine, cel de odinioară... cu patria și cu visurile tinereții mele, cu toate amintirile...".

*

Maxim Gorki a murit în mijlocul veneraţiei unui mare popor, după ce a cunoscut o celebritate universală. Bogat și glorios, el a păstrat bunătatea și modestia rătăcitorului sărac și necunoscut, fericit să fie angajat într'un cor de operă provincială sau să frământe aluat într'o brutărie de sat. Succesul i-a venit repede.

Inainte de a-și fi cheltuit tinerețea, devenise un scriitor de mondială reputație. Orașele din Italia, unde se ducea să respire și să se întremeze — avea un plămân atacat — îl primeau ca pe un prinț, iar hotelurile care îl adăposteau erau năpădite de vizitatori.

Maxim Gorki a cunoscut treizeci de ani de celebritate. Cărțile îi erau traduse în toate limbile globului, piesele îi erau jucate pe toate scenele. Editorii și directorii de teatre îl asaltau, iar în America, impresarii isteți deghizau în Gorki pe câte un actor, care mulțumea publicului, când era chemat autorul.

Dar vagabondul de odinioară a purtat întreaga viață ca o povoară, această glorie și această avuție la care nu râvnise. Sănătatea lui șubredă și tristețea pământului îl opreau să se bucure îndeajuns de marea răsplată, pe care i-au dat'o din plin, contemporanii: visa ceva mai bun, mai

www.dacoromanica.ro

omenesc pentru toți muritorii și cum nu și-a văzut visul cu ochii, aprindea câte un focșor la marginea mării și în mijlocul fumului, în troznetul mărunt al flăcărilor își trăia nădejdile de odinoară, plecările spre limanuri depărtate, tinerețea plină de întraripări...

www.dacoromanica.ro

LA MOARTEA LUI CONST. STERE

Câteva zile după Maxim Gorki, a murit şi Const. Stere.

Firește, Gorki a lucrat pe planuri mult mai vaste. Reprezenta un mare popor. Iar cuvântul celor ce fac parte din popoare mari, trezește ecouri universale. Scrisul nostru, activitatea oamenilor din țările mici se pierde între hotarele proprii. N'are cine să primească, să repete, să mărească şi să propage ecoul.

•

Marea minune a realizat-o Const. Stere în al şaptelea deceniu al vieții sale; a năvălit impetuos, în literatură, cu o serie de romane pline de experiența maturității, dar şi de flacăra şi prospețimea unei tinereți spirituale, învingătoare a putredei materii umane.

A realizat această minune, într'o țară unde scriitorul a dat tot la treizeci de ani, iar la patruzeci de ani, după lupta unui deceniu, reuşeşte să capteze tuberculoza ori sinecura-pensie a huzurului precoce, răsplata unei activități fragile şi întâmplătoare.

Const. Stere a fost omul cu şapte vieți. Rarisim exemplar. Urs polar şi leu de tropice.

Fantoma pe care am întâlnit-o dăunăzi, pentru ultima oară, într'un restaurant bucureştean, să fi fost acelaşi tânăr bărbos, care mai acum patruzeci de ani înfrunta zăpezile şi peşterile Siberiei, în numele libertății şi al Basarabiei martire?

www.dacoromanica.ro

Tot el să fie fondatorul și animatorul revistei dela Iași „Viața Românească"?

Doctrinarul și creatorul de program al partidului liberal, apoi al partidului național-țărănesc? Cel ce, alături de Regele Ferdinand, care-l decorase copios, a primit în balconul dela Iași, omagiul Basarabiei desrobite, pentru ca, apoi, să fie târît pe toate băncile acuzării, lapidat cu toate ignominiile?

•

Profesor de drept constituțional, Const. Stere a scos o serie de elevi care vorbesc și azi de profuziunea cunoștiințelor maestrului, de originalitatea și patima pe care o punea el în explicarea, în exaltarea principiilor democratice, în respectul legilor, în seriozitatea Constituției.

Pentru acest om, capitolele dreptului nu erau paragrafe luate de-a gata din cutare autor străin, ci o cucerire proprie, o revelație, un rod cules după răsvrătiri și entusiasme trăite aevea.

Era unul din cei ce și-au scris vieața cu propriul său sânge. Care a trăit robia și a cucerit libertatea știind cât prețuesc amândouă.

Sunt libertăți scrise cu sânge și altele transcrise cu cerneală. Ale noastre sunt dintre acestea din urmă. De aceea le pierdem atât de ușor.

•

L-am auzit odată pe Stere vorbind la Cameră: se exprima cu dificultate, dar pauzele din cuvinte erau grele de gânduri și de elanuri.

Dacă strălucitul vorbitor parlamentar, avocatul Cutare, nu mă emoționează, cu toată facilitatea sa de-a se exprima, cu toată cursivitatea artei sale — poate nu mă emoționează tocmai din pricina acestor calități profesionale— Const. Stere, oratorul sgrunțuros, inabil, agitat, fără mi-

www.dacoromanica.ro

mică și fără plastică, fără nicio știință a verbului, avea o putere de convingere pe care o simțeai venind din fundul unei simțiri adânci, a unei culturi vaste, a unei credințe dârze, nestrămutate.

La moartea lui Const. Stere îți dai seama cât de puțini oameni avem ca el. Figură aproape legendară prin neastâmpărul inimii și bogăția peisajelor pe care le-a străbătut, prin tumultul gândurilor și al pasiunilor, prin îndârjirea credințelor sale, prin nedreptățile ce l-au lovit și prin renașterile sale miraculoase. Un mare șef, pe care măririle personale nu l-au interesat niciodată. Un iluminat.

*

Două feluri de oameni conduc popoarele: luptătorul și combinagiul.

Luptători sunt mult mai puțini, fiindcă lupta presupune, în primul rând, o inimă caldă, capabilă să bată pentru nevoile altora, un gând și un suflet generos, — aripi vaste pentru imense orizonturi de bunătate și dreptate — elanuri în cucerirea unui viitor care, majorității contemporanilor pare inaccesibil. Dezinteresarea. Puterea de a persista, de a rezista. Și mai ales riscul. Luptă înseamnă răni, una după alta.

Infrângerile sunt mai probabile: mediocritatea creează coaliții și coalițiile sunt perfide: omul leal nu le cunoaște, sucombă în păienjenișul lor.

Victoriile sunt postume. Alții beneficiază de flacăra întraripării tale, care ție ți-a lăsat pe cerul gurii numai gustul de cenușă, un rictus la încheietura buzelor.

Combinagiul nu înfruntă pe nimeni. El nu se opune vântului care bate, necum uraganului. Lucrează numai cu zefirul.

Comod și confortabil, are toate credințele momentu-

www.dacoromanica.ro

lui, practică toate surâsurile, toate scepticismele şi toate cuvintele din bătrâni:

„Nu voi schimba eu lumea"!

„Cu o rândunică, nu se face primăvara".

„Suntem o ţară care datăm abia de şaptezeci de ani".

„Strămoşii noştri au trăit destul de bine şi fără ideaIuri".

„Românul nu piere".

Bine cu toată lumea, cu toate regimurile, cu toţi pu'ternicii zilei, combinagiul practică, timid, toate opiniile, ca să nu se bage de seamă când le va părăsi, tot cu timiditate. Combinagiul creşte, se îngraşă şi se îmbogăţeşte în simpatia şi înţelegerea unanimă. Nu jenează pe nimeni. Surâde atât de frumos! Iţi supune cu atâta gingăşie „omul dumitale, şefule!"

Nu se încurcă în rigiditatea consecvenţei. Nu-l obligă nimeni să ducă un lucru până la capăt, într'o lume atât de capricioasă. Toate evoluează. Polit'ca, în primul rând.

Când bate vântul dinspre Paris, îşi aduce aminte că şi-a făcut, studiile acolo, că noi datorăm toată renaşterea spirituală Franţei şi că trebuie să murim în numele latinităţii comune. După câţiva ani, o întoarcere: pe noi ne-a făcut Germania, care ne-a dat pe vremuri nu ştiu câte miliarde aur şi ne-a trimes, sub Vodă Carol I, mulţime de tehnicieni, să ne scoată din caverne.

Acuma fraţii nemţi o să ne cumpere tot grâul şi tot petrolul şi o să ne scape de ruşi. Fiindcă, să ne înţelegem, muscalii, de când e lumea, au fost marii noştri duşmani.

— Atenţie la Nistru!

Aşa spune azi Combinagiul care acum douăzeci de ani proslăvea, în numele istoriei şi al ortodoxiei comune, pe tătucul dela Petrograd.

In vremea aceea, însă, Basarabia gemea sub călcâiul cazacului. Puţin le păsa patrioţilor de profesie de acea provincie, Cenuşăreasa din poveşti.

www.dacoromanica.ro

Constantin Stere a ştiut să ridice atuncea glasul. Oamenii care ar prefera să vadă Basarabia în mâna ruşilor, dar cu un ţar la Moscova, — l-au proclamat trădător.

Cel mai mare animator românesc al Moldovei răsăritene a murit cu această tragedie în suflet. Toate înflăcările, toate înfrigurările, toate rătăcirile, toate Siberiile acestui om au avut ca vis suprem desrobirea Basarabiei, o vieaţă nouă şi omenească în toată ţara românească şi 'n lumea toată.

Intr'o bună zi, Stere şi-a văzut visul cu ochii.

Lanţurile au căzut.

Const. Stere a contribuit la această dreptate istorică în mai mare măsură decât au desrobit Ardealul luptătorii români de acolo — fiindcă ei erau mai numeroşi şi n'au cunoscut în jertfa unui ideal, îngheţurile pustii ale Asiei. Omul care a primit, în balconul dela Iaşi, urale de gratitudine şi distincţii regale, a murit, hulit şi după moarte, ca trădător de neam. In folosul cui a trădat, nu ştim. Cine l-a plătit ca să trădeze, n'ar putea răspunde nimeni... N'ar putea răspunde mai ales cei ce s'au îmbogăţit de pe urma patriotismului. A plecat din mijlocul nostru cu această amărăciune în suflet. Dar înc'odată: victoriile sunt postume. Nu va trece mult şi 'n inima Chişinăului, dacă nu la Bucureşti, se va ridica statuia celui mai mare fiu al Basarabiei moderne.

---

www.dacoromanica.ro

ADRIEN LE CORBEAU

1932

S'a stins, încă tânăr, la Paris şi a fost înmormântat la cimitirul din Passy, *Adrien le Corbeau*, autorul romanelor „Le gigantesque", L'heure finale" şi „Le Couple nu", apărute în editura Fasquelle şi primite de critica franceză cu mari elogii, — mai ales „Le gigantesque".

Era originar din România, dela Turnu-Severin. Il chema Rudi Bernhardt. Tatăl său era antreprenorul hotelului bucureştean „Concordia", din strada Carol. Acest hotel a ars în copilăria noastră. Antreprenorul a murit de inimă rea.

Le Corbeau a făcut şi el parte din personalul „Concordiei"?

In ziarul „Prezentul", al d-lui H. St. Streitman, în a cărui redacţie, acum mai bine de un sfert de veac, am urmat eu lui Rudi Bernhardt, s'au tipărit o serie de „memorii ale unui secretar de hotel", datorite celui ce, câţiva ani mai târziu, era să apară în literatura românească, sub numele Radu Baltag. Dacă nu mă înşel, Gala Galaction l-a botezat aşa.

V. Demetrius, N. D. Cocea şi *Galaction,* au fost cei dintâiu prieteni literari ai lui Bernhard. Cu ei şi-a împărţit primele entusiasme, lecturile din Baudelaire, Balzac şi Maupassant, visele de glorie, încrucişările de spadă ale întrecerilor viitoare.

www.dacoromanica.ro

In „Convorbirile Critice" ale d-lui Mihail Dragomirescu, au apărut câteva schițe de Radu Baltag, reunite sub titlul „Feciorul", (editura Minerva").

•

Dar Bernhaut, — așa l-am numit noi până în ultimele-i zile, cu toate numeroasele sale pseudonime — Bernhaut visa Parisul, triumful în Capitala universului, averea, strălucirea.

Era unul din miile și miile de hipnotizați, atrași de mirajul acestui oraș fantastic, cunoscut până 'n cele mai mici colțuri, din lecturi, unul din cei cărora Guy de Maupassant, la începutul carierei sale, li se adresa în versuri frățești, ca să-i ferească de miragiul metropolei:

Câți ochi uimiți în noapte nu se sting!
In depărtarea voastră nu pătrunde
Decât ecoul celor ce învinș!...

•

„Ecoul celora ce 'nving" l-a chemat și pe Bernhaut, la Paris.

L-a chemat ca să sporească numărul legiunilor sacrificate, pe-al căror morman se ridică unul singur, cel despre care depărtările aud, fără să vadă hecatomba care l-a înălțat.

Radu Baltag a devenit Claude-Rodolphe Bernhaut. Doi ani n'a făcut nimic. Din primele zile, a cunoscut decepția Parisului cenușiu, hain, pentru omul străin și sărac. Rudele soției sale, pe-al căror sprijin se bizuia în primul rând, l-au primit glacial; scriitorii celebri, cărora se dusese să le exprime admirația de cititor și de viitor confrate, parizian, i-au trântit ușa 'n nas.

Nu putea să-și plaseze un rând, nicăieri. Dar era tânăr. Aștepta, plin de credință. Învăța să scrie franțuzește, citind mult, exersându-se.

www.dacoromanica.ro

Neputând să-şi publice propriile pagini, a inventat nişte scrisori ale lui Guy de Maupassant, care au apărut în câteva numere din „La grande revue". Era un mare succes, faţă de el însuşi, în primul rând: era confirmarea talentului şi siguranţa că mânuieşte la perfecţie arma cu care va asalta cetatea.

Intr'adevăr, Bernhaut a fost un mare meşteşugar.

Fraza lui e clară, armonioasă şi sonoră.

Căuta cuvântul, avea un simţ rar al ritmului şi era preţuit de cei mai rafinaţi. Câţi străini s'au putut ridica la tehnica pur franceză a lui le Corbeau şi câţi scriitori, chiar francezi, posedă stilul său impecabil?

•

Scrisorilor apocrife era să le urmeze o serie de nuvele şi de romane, datorite unui fiu natural al lui Maupassant, inventat şi el, bineînţeles, de concetăţeanul nostru.

Dar o notiţă din „L'intransigeant", strecurată de un confrate — român, bineînţeles! — căruia Bernhaut îi destăinuise scamatoria, întrerupse frumosul plan.

Acestea se petreceau prin 1909. Atunci am ajuns şi eu la Paris. Tot aşa de sărac ca Bernhaut, dar singur, mai tânăr cu câţiva ani şi cu posibilitatea unor vagi colaborări la foile din Ardeal. Am dus împreună cu el sărăcia acelor vremuri... Pe aleile parcului Luxemburg, ne aminteam de Cişmigiul pe care-l populam, cu doi ani înainte, de dorul nostru de ducă, împletit în versuri de Verlaine; eram la Paris, acum şi de bucurie nu ne venea să credem; bătătoream bulevardele, vechile uliţi, podurile, cheiurile, cimitirele, împrejurimile... Ville d'Avray era oraşelul favorit, cu vilele şi grilajurile sale văzute de mult, în ilustraţiile cine ştie căror romane în fascicole.

Bernhaut era, în acelaşi timp, Balzac, Maupassant şi Tolstoi. Pe mine mă destina să fiu Shakespeare şi Edmond Rostand, fiindcă aveam predispoziţii pentru teatru, deşi nu scrisesem nicio piesă.

www.dacoromanica.ro

Bernhaut, n'avea nimic din scepticismul, din sarcasmul rasei. Era, mai mult, un meridional, care dădea proporţii fantastice lucrurilor celor mai neînsemnate.

*

De câţiva ani, suferea. Când l-am văzut ultima oară, se plângea de rinichi; mi-a şi scris, în ultimele luni, dar n'am dat niciodată o prea mare importanţă boalei sale ştiam că Bernhaut exagerează. Dar, de rândul acesta, a fost adevărat, vai!... Câteva rânduri, dela editorul Fasquelle, ne-au anunţat că le Corbeau e într'o clinică şi că medicii sunt pesimişti... Iar mai târziu, a venit şi vestea brutală. Bernhaut a trăit prea puţin şi a vorbit prea mult de moarte, cântecul lui n'a fost cântat total, dorul lui de vieaţă era prea plin, — ca să se termine aşa de curând şi aşa de stupid!

*

Editorul Fasquelle, care 'n lunga şi laborioasa lui vieaţă a acumulat atâta drept la gratitudinea scriitorilor, a fost providenţa lui Bernhaut.

Ani întregi, prietenul nostru a fost colaboratorul lui Fasquelle, lucrând în biroul de expediţie, muncitor harnic, conştiincios. Cele trei romane i-au apărut tot în această editură.

Şi dacă marea isbândă n'a venit, dacă aceeaşi mizeră mansardă a fost ultima locuinţă a lui Bernhaut, cărţile publicate de Fasquelle i-au dat posibilitatea să iasă din anonimat, să circule ca nume literar, să fie pus alături de Pascal şi de Maeterlink, să se creadă, un moment, învingătorul ce se visase odinioară, pe aleile Cişmigiului şi să compătimească pe cei rămaşi în ţară, undeva, departe...

---

www.dacoromanica.ro

COTY

Zilele de Mai — amurg de salcâm înflorit, auroră de teiu — sunt îmbălsămate și de profuziunea parfumelor Coty, ce curg pe ușa drogheriilor deschise și pe urma frumoaselor oxigenate.

Asociații de idei: parfum Coty, Leon Blum... Cine mi-a împerechiat în subconștient aceste noțiuni disparate? Ce legătură între suavele parfumuri ale Maiului bucureștean și triumful luptătorului social din Franța?

Coty — Blum...
Blum — Coty...
Coty — Blum...

Da... Da... Mi-aduc aminte... Intâia oară am văzut această împerechere de nume pe un mare afiș parizian. Coty combătea pe Blum.

Coty, fabricantul de parfumuri, cel mai cumplit dușman al fruntașului socialist, îmi apare în minte azi, cu vieața lui fastuoasă și cu sfârșitu-i lamentabil, azi, când ceea ce a profetizat ieri în ziare aristocratice și pe proclamații de mărimea unui perete, s'a năruit, s'a prăbușit ca un simplu perete de hârtie tipărită.

Evoc pe neguțătorul de arome, care a vrut să fie director de gazete, cugetător și reformator politic; pulberea și funinginea s'a ales de pe urma acestor vise nesăbuite. Vor rămâne însă pe urma lui în toate continentele — fla-

www.dacoromanica.ro

coanele de parfum și cutiile de pudră, aromele pe care le-a inventat la începutul carierei.

Coty este omul care în zece ani a câștigat doua miliarde franci și a cheltuit două miliarde și 100 milioane. Adică, a murit, datorând 100 milioane franci. Iată în două cuvinte bilanțul.

A murit uitat de toți, în satul său natal Ajaccio, din Corsica, unde era primar, fiindcă nu putuse fi parlamentar, ministru, dictator, la Paris.

Era, ca și Napoleon, corsican. Pretindea că se trage din familia Bonaparte.

(Oare pe Napoleon Bonaparte n'au vrut să-l scoată unii descendent al lui Ludovic XIV?).

Nici nu-l chema așa. François Coty era un nume sonor, ales de el însuși. *Francesco Spoturno* ar fi sunt prea italienește. Fiul muncitorului corsican Spoturno, a avut câteva clase primare, o ambiție fără margini și un dar unic: știa să deosebească din o sută de miresme aceia care ar plăcea câtorva milioane de oameni.

Tot așa un mare sculptor este cel care știe să dea la o parte bucățile inutile din blocul de marmoră și să realizeze statuia.

Tot așa un scriitor de succes este cel care a nimerit cartea sau piesa de teatru menită să meargă la inima mulțimilor.

François Coty nu era un savant-chimist, după cum cutare dramaturg sau romancier celebru nu e un scriitor de geniu.

Dar a avut norocul să prindă ceea ce place mulțimilor. Așa a făcut Ford, cu automobilele sale pentru toată lumea, așa s'au creat, pretutindeni, marile averi.

Dar Francois Coty nu s'a mulțumit să aibă numai avere. Era un ambițios, poate un idealist. Se purta ca un mare șef, ca un comandant, ca un conducător de mase. Mic de statură, vrea să fie mare prin importanță, ca Napoleon sau ca răposatul Dollfuss, cancelarul asasinat.

www.dacoromanica.ro

Făcea să-l aştepte în anticameră personaje marcante, până la mareşali ai Franţei, îşi fluera colaboratorii dela gazete ca pe nişte căţei, — spune *Emile Buré* în *„l'Ordre"*. Puterea banului făcuse din el un satrap, iar din salariaţii săi nişte sclavi. (Probabil, fiindcă îi plătea mai bine decât acolo unde li se respecta libertatea şi demnitatea).

Cum în vârful piramidei sociale nu se ajunge decât prin politică, fiul muncitorului corsican Spoturno, ajuns miliardar în Metropolă, nu putea face decât politică „de dreapta"; nu putea cumpăra decât ziare aristocratice, ca „Le Figaro" şi „Le Gaulois", plin de amintirea mondenă şi catolică a răposatului Arthur Mayer, israelitul.

Se improvizase în heraldul naţionalismului integral.

Zidurile Parisului erau înflăcărate mai acum câţiva ani de afişele lui François Coty, proclamaţii către poporul francez, mari şi late de câteva zeci de metri pătraţi. Viitorul Mussolini şi Hitler al Franţei deschidea ochii cetăţenilor Parisului asupra pericolelor în care îi expunea prea multa democraţie. Se lupta cu Moscova şi cu d. Leon Blum, distrugea pe pacifistul Briand, ataca pe Millerand şi avea la dispoziţia lui miniştri, deputaţi, intelectuali de frunte, care nu puneau în dubiu ascensiunea supremă a unui om atât de bogat.

Nu se sfia să publice în propriile sale ziare, elogii despre François Coty, mare patriot şi îndrumător al neamului. Credea şi el, credeau şi mulţi alţii. Prestigiul aurului aruncă falduri regale de lumină asupra celui ce-l vântură.

Inventatorul de parfumuri nu se sfia să spună că Napoleon fusese mai sărac decât el şi totusi...

Nu e de mirare că megalomania luase minţile unui om ridicat pe scări de parfumuri, în al nouălea cer.

Când societatea îţi dă mai mult decât ai nevoie, în bani, în glorie, în admiraţie, în invidia contimporanilor, sau toate la un loc, încep să te crezi Mesia. Nu e vina celui rătăcit. E vina noastră, a celor mulţi. Noi formăm sau

www.dacoromanica.ro

diformăm caracterele. Noi fabricăm eroi, martiri, escroci, grandomani, declasaţi, mântuitori ai lumii şi anticrişti.

Dac'am da fiecăruia cât i se cuvine sau cel mult îndoit, pământul ar fi plin de oameni de omenie.

Dar unora nu le dăm nici cât să-şi ţină zilele şi obrazul, iar pe alţii îi încărcăm până îi copleşim. Din cei dintâi facem nişte înăcriţi sau nişte răzvrătiţi, din ceilalţi, maniaci periculoşi care-şi tulbură epoca şi, până la urmă, îşi năucesc propria judecată.

François Coty a murit uitat şi cam ridicol, ca toţi învinşii. Din ambiţiile sale dictatoriale, din proclamaţile sale, din opiniile pe care le-a ripisit cu litere grase, în numeroasele ziare, s'a ales neantul.

Au rămas însă şi-i vor perpetua memoria suavele parfumuri care îi poartă numele şi care, mai mult decât orice formulă mântuitoare, au dat continentelor clipe de beţie şi de uitare, de evocări, în reverie, a livezilor Paradisului.

*

Cunoaşteţi povestea *„Biserica sfinţilor fără-de-nume"?* E vorba de un flăcău Ispas, care, din lemn de salcie şi din lemn de soc, făcea fluere şi le înflorea cu un fier înroşit în foc, împodobindu-le cu şerpi, cu păsări şi cu ramuri. Toţi copiii şi toţi păstorii cumpărau fluerele lui Ispas şi cântau şi umpleau văile cu chiuitul lor duios.

Mai târziu, flăcăul s'a apucat de lucruri mai mari: a început să facă icoane, strane, altare, catapetesme, dar toate aceste i le-a nimicit Dumnezeu într'o bună zi, trăsnind biserica sfinţilor fără-de-nume pe care Ispas însuşi o ridicase şi în care adunase comorile trudei sale. Au rămas pe urma lui numai flautele tinereţii care umplu şi astăzi satele cu versul lor de privighetoare.

Parfumurile lui Coty...

www.dacoromanica.ro

BOGDAN-PITEȘTI

Farsorul gentilom. Mecenatele escroc. Prometeu al șantagiului.

Aretin lipsit de geniu, Falstaf spiritualizat, muschetar fără panaș, Alexandru Bogdan-Pitești și-a încheiat, mediocru, în vremuri mediocre, o carieră de estet, diletant politic și impresariu de gazetărie. In alte țări, cu mai multă bogăție și tradiție respectuoasă pentru aventurierul artist și generos, ar fi tras o dâră mult mai luminoasă și mai fecundă.

Un cap superb, un abdomen revărsat și picioare de argilă. O educație aleasă, pipărată de un vocabular scabros, un profund sentiment artistic și religios, amestecat cu cinism și grosolănie, apucături de senior, unite cu meschinării de cârciumar periferic. Și, toate, exagerate din fanfaronadă.

Printre morții de care mi-e dor, este Bogdan-Pitești. Era o grădină de om, inteligent și fermecător, plin de haz și de amintiri, îndrăgostit de frumos: un tablou de Luchian, un covor oltenesc ca fondul „Primăverii" lui Boticelli, torsul unui adolescent

Oamenii pe care societatea i-a încărcat de onoruri, sunt vanitoși, plini de ei, avari cu semenii lor.

Ei își cheltuiesc toate darurile sufletului și ale minții ca să se facă utili acestei societăți și, mai ales, ca s'o utilizeze. Storși de orice flacări interioare, de orice havuzuri cu focuri de perle și rubine, ei sunt solemni și anoști, oficiali și plictisitori ca o archivă.

www.dacoromanica.ro

Cei deochiați, cărora evoluția geniului și deplina realizare le-a fost împiedecată de unele diformități morale, păstrează o abundență a fanteziei, o generozitate a vervei, o sociabilitate fermecătoare de nostalgia căreia ești cuprins, mai ales când vezi pământul tot mai plin de oameni morali, patrioți, monarhici și religioși, care ne escrochează cu tristețe și cu hârtii în regulă.

Al. Bogdan-Pitești n'a avut hârtii în regulă. Iată ce l-a împiedecat să fie conducător de mase populare sau numai de ministere. A făcut mai puține escrocherii decât credem noi. Avea bani și moșie dela părinți, dar se lăuda că i-a câștigat prin meșteșuguri infernale. Oroarea de a fi burghez îl făcea să lunece pe poteci primejdioase: cele mai multe legende infamante pe socoteala lui Bogdan-Pitești și le-a scornit el însuși.

Ștrengar bătrân, nu vorbea serios niciodată. Făcea haz mereu, de toți și de toate. Glumele lui, atitudinea lui sufletească erau, în general, vulgare. N'avea nimica sfânt. M'am întrebat, adesea: când se prefăcea omul acesta? Atunci când își exagera paradoxele iconoclaste sau când, în fruntea mesei, cu mâinile împreunate și ochii mistici, asculta, în picoare, împreună cu noi toți, rugăciunea preotului dela catedrala sfântului Iosif?! Intre doamne onorabile, Reverendul Părinte era invitat regulat la cinele ceremonioase din strada Știrbey-Vodă, ca să le dea o solemnitate creștină. (Convins că numai biserica occidentală cuprinde învățătura integrală a Mântuitorului, Bogdan-Pitești se făcuse catolic).

Binecuvântarea pravoslavnică a lui Gala Galaction venia numai după scurta rugăciune latină, a preotului dela Sf. Iosif, pe care însuși N. D. Cocea îl asculta emoționat și palid...

Al. Bogdan-Pitești merită o carte întreagă. El reprezintă un tip și o epocă. Povestite, replicile lui par butade facile. Integrate în personalitatea lui, iluminate de surâsul său rumen, care-i micșora ochii, lansate de vocea lui gâ-

www.dacoromanica.ro

jâită, însoțite de gestul mânii leneșe mângâind barbișonul cărunt, aveau o savoare care face și azi deliciul celor ce și le amintesc.

Nu știu până la ce punct le gustă cititorul de azi.

Noi însă, făceam mare haz, pe vremuri și nu ne supăram nici atunci când săgețile erau îndreptate asupra noastră înșine. Erau spuse cu bonomie. Erau susținute de reputația unui om priceput și inimos, care a ajutat pe mulți pictori și ținea casa și masa la dispoziția multor intelectuali săraci.

A lăsat o splendidă colecție de artă, de-o unitate și un bun gust pe care nu le-a avut până la el niciun colecționar. In plină „Tinerime artistică" el aprecia și cumpăra dela artiști fără mare trecere pe atunci: Lukian, Balthazar, Pallady, Ressu, Dărăscu, Iser...

Mi-a dăruit, pentru Teatrul Național două busturi: al lui Heliade-Rădulescu și al lui Hajdeu, datorite lui Paciurea. N'a vrut să se știe că aceste bronzuri care împodobesc și azi foyerul de sus sunt dania lui.

Mi-a oferit întreaga lui colecție pentru Stat. Ministrul n'a vrut să le primească. Mi-a obiectat că Statul nu poate primi darul unui escroc și-al unui șantagist. Păcat. Sute de icoane vechi și prețioase, statui, tablouri din cea mai frumoasă epocă a celor mai buni pictori ai noștri, câteva zeci de Luchieni, s'au risipit, s'au spulberat, după moartea lui Bogdan-Pitești, la cele patru vânturi...

Escroc și șantagist? Cu mâna pe cruce mărturisesc că nu cunosc din escrocheriile lui Bogdan-Pitești decât unele afaceri care rămân afaceri până nu se amestecă autoritățile. Epoca actuală e plină de Bogdani-Pitești mult mai bogați decât el, dar fără inimă, priceperea și entuziasmul acestui rar animator de artă, a acestui om cult și spiritual, care n'a avut marea școală postbelică, de-a face zeci și sute de milioane cu hârtii în regulă, în respectul unanim.

Șantagist?... Poate. Dar un Prometeu al șantagiului. Un precursor... O jertfă adusă viitorimii. A fost înlănțuit pe

www.dacoromanica.ro

stâncă, vulturul i-a sfâșiat ficatul, a pătimit, a ispășit, pentru mântuirea și învățătura urmașilor. Capcana în care a căzut Bogdan-Pitești, n'a rămas bobul sterp.

Ce director de gazetă, ce temut polemist s'a mai lăsat prins și condamnat de atunci?... Experiența lui a fost o mare lecție de prudență pentru mânuitorii fierului roșu, pentru purificatorii vieții noastre publice. Ei pot biciui în toată libertatea pe politicianul veros, pe funcționarul abuziv, pe bancherul necinstit, pe industriașul care se îmbogățește exploatând mulțimea celor nevoiași. In ziua când încetează brusc campania de presă, nicio rumoare a opiniei publice nu vine să le turbure conștiința, fiindcă nicio bancnotă însemnată cu o cruciuliță n'a circulat, niciun comisar n'a fost ascuns în dosul perdelei și nici unul din articolele precise ale codului penal n'a fost călcat.

Imbecilii care n'au știut să profite de holocaustul răposatului confrate merită spânzurați!

www.dacoromanica.ro

N. D. STOILOFF

Un om blând, civilizat, foarte cult, un mare prieten al țării noastre N. D. Stoiloff, directorul presei din Ministerul de Externe al Bulgariei, a murit subit azi noapte, într'o cameră de hotel bucureștean.

Însărcinat cu afaceri la Cairo, după ce fusese câțiva ani secretar al Legației din București, Stoiloff a fost numit de prietenul nostru comun d. Kiosseivanov, primul ministru al Bulgariei, în postul pe care-l ocupa de doi ani la Sofia.

Stoiloff, bolnav de inimă, venea de la Buziaș, unde credea că s'ar fi făcut bine. A fost ieri pe la mine, am stat câteva ore împreună.

Vorbea și scria admirabil franțuzește. Tot așa și românește.

Era legat de țara aceasta, iubea și admira pe bunul țăran român, întregul popor românesc, pe care-l socotea superior tuturor celorlalte neamuri din peninsulă, el balcanicul mândru de a fi balcanic, căci găsea la semințiile din aceste părți ale lumii calități de omenie pe care aiurea nu le afli.

— Țăranul român știe de frica lui Dumnezeu și asta e mare lucru! mi-a spus ieri Stoiloff, evocând peisagiile țării pe care o cunoștea foarte bine.

„Numai în Banat nu fusesem... Acuma cunosc toată țara românească...

Și surâdea, mândru, înduioșat.

www.dacoromanica.ro

Citise, recent, primul volum din 1907 al lui Cezar Petrescu și mi-a făcut o paralelă între cartea aceasta și „Răscoala" lui Liviu Rebreanu. Scriitor de talent, alimentat cu o solidă cultură europeană, Stoiloff nu pierdea niciun prilej să publice în presa bulgară articole calde pentru România.

Visul său era să mai vie într'un post diplomatic la noi, unde, mai acum câțiva ani, cucerise toată societatea bucureșteană prin purtările alese, amabilitatea, sinceritatea și modestia sa.

A murit printre prieteni, în țara prietenă. Eu l-am iubit ca pe un frate.

Astăseară trebuia să fim împreună. Iată, acuma nu mai este.

A murit tânăr, fulgerător. Bătrânii săi părinți îl așteaptă la Sofia, sănătos și surâzător, cum era totdeauna. N'or să-l mai vadă. A murit în ziua când la biserica bulgară din București era prăznuit moștenitorul de tron Simeon, care poartă numele celui mai mare Țar al Bulgariei. Voiam să închin lui Stoiloff piesa mea Theochrys, în care apare acest Suveran strălucit, piesă pe care am scris-o mulțumită lui... Stoiloff, m'a purtat acum câți-va ani prin toate locurile auguste ale istoriei de-acum o mie de ani, la Aboba-Plisca, la Preslav, la Madra, la Sumen, pe urmele țarului Boris și-a fiului său Simeon.

Voiu închina această carte memoriei lui N. D. Stoiloff, — memoriei unuia dintre oamenii cei mai aleși pe care mi-a fost dat să-i cunosc, în această vieață plină de întraripări și de prăbușiri.

www.dacoromanica.ro

A MURIT ZEVS...

Un mare diplomat — unii susţin că Venizelos a fost cel mai mare diplomat al acestei prime treimi de secol — şi un slab administrator, unul dintre cei mai nepregătiţi miniştri de interne pe care i-a avut Grecia modernă, a închis ochii la Paris.

„Domnul preşedinte", foarte bogat prin soţie, s'a stins în mijlocul poporului căruia i-a fost un fidel aliat, înconjurat de afecţia familei şi de stima francezilor, care îşi dau seama de greutatea misiunii acestui om, într'o ţară condusă de cumnatul Kaiserului, cu o curte regală înfeudată, toată, Berlinului.

Venizelos a guvernat ultima oară patru ani. Prăbuşirea drahmei i-a adus şi căderea în 1932. In anul următor, alegerile i-au fost defavorabile.

In 1934 era cât p'aci să fie asasinat de oamenii dictatorului Condylis, care au tras câteva sute de gloanţe în automobilul lui Venizelos, omorându-i valetul, rănindu-i soţia şi şofeurul.

Anul trecut, în Martie, retras în Creta, Venizelos a inspirat revolta evzonilor şi a marinarilor împotriva dictaturii lui Condylis care ameninţa republica, iar în Octomvrie 1935 şi dădea asentimentul ca Regele George II să se reîntoarcă în ţară pentru pacificarea Greciei.

Regalistul Condylis, dat la o parte de tânărul suveran, a murit de curând. Acum nu mai e nici Venizelos. Actorii cei mai importanţi au părăsit scena Eladei. Insemna-va aceasta o împăcare a urmaşilor?

www.dacoromanica.ro

Căci Grecia de azi nu mai are figuri de primul plan în politica internă.

Profesorul Demertzis, care luptă să instaureze un regim stabil, e un om de treabă, fără o mare suprafață electorală.

Poporul grec încă din antichitate, a avut pasiunea politică, a practicat sfâșierile interne, și-a glorificat oamenii mari, ca să-i uite, mai târziu sau chiar să-i ucidă. Temperamente excesive meridionale, grecii se înflăcărează repede, își înalță idolii, îmbrățișează o cauză, trec la cauza contrară, ca să se răsgândească, a doua zi și să aclame un idol nou.

Acest popor sobru, muncitor, răușește să trăiască pe un pământ sterp, din care scoate toată măduva. Corăbierii săi au rămas tot atât de ageri ca'n vechime. Flota comercială a Greciei cutreeră, neastâmpărată, mările, aducând venituri mari, celor deacasă, iar grecii îmbogățiți în alte țări nu-și uită patria niciodată. In Athena modernă, toate instituțiile de cultură sunt ridicate cu banii câștigați aiurea de fiii Aticei sau ai insulelor elene.

Dar acest popor e greu de guvernat. Marile calități ale lui Venizelos nu puteau fi valorificate decât printre străini, în lumea diplomatică, — fiindcă înăuntrul acestor țări din sud-estul Europei nu calitățile recunoscute în Occident primează, ci alte monede, alte valori, strict locale.

Mai mult și-a cunoscut poporul Condylis, fost cioban, apoi luptător în războiul balcanic și 'ncellalt, om incult, brutal, un paralitic general care făcea o impresie penibilă străinilor, — decât juristul fin Venizelos, europeanul cu vederi și planuri universale, a cărui minte ascuțită nu odată a fost pusă, cu folos, la încercare, de cancelariile marilor puteri.

Venizelos, care a adus atâtea servicii țării sale și va rămâne, sporit de legendă, numele cel mai glorios al Greciei moderne e simbolul omului mare născut într'o țară

www.dacoromanica.ro

mică. El poate uimi universul, — dar nu va întruni sufragiile mediocrilor săi contemporani, al căror nivel intelectual şi sufletesc e la înălţimea strictă a unui Condylis, păstorul de capre îmbrăcat în uniformă.

II

Al patrulea mare om politic grec, fost prim-ministru, moare, în răstimp de câteva luni.

După Venizelos, Condylis şi Demértzis, iată acum în lumea drepţilor şi pe Panaghi Tsaldaris, căruia i-a pus capăt într'o jumătate de oră, o embolie.

Cu Tsaldaris, şeful grupării populiste, al cărui prim scop era combaterea lui Venizelos şi a venizelismului, dispare ultimul partid personal din Grecia.

*

Un destin tragic urmăreşte pe conducătorii nouei Elade. Pare-se că anticul blestem al Atrizilor, reînviat în vremea nouă, cere tot mai multe jertfe spre ispăşirea unor vini ancestrale.

Mormântul lui Agamemnon, cu mai mulţi fluizi decât al faraonilor desgropaţi, exală vrăji de moarte şi răpune unul câte unul pe grecii de care s'a vorbit mai mult în ultimele decenii.

Asasinat regele George, bunicul Suveranului de azi. Constantin îşi pierde şi-şi recapătă tronul, după ce fiul său Alexandru moare muşcat de-o maimuţă.

Fostul prim-ministru Gunaris e împuşcat, împreună cu alţi şase miniştri, de revoluţionarii anului 1922, după dezastrul din Asia Mică.

Venizelos moare în exil, după o răscoală cu rezultate lamentabile. Condylis, Demertzis şi Tsaldaris se prăpădesc fulgerător.

*

www.dacoromanica.ro

Grecia e ţara oamenilor de legi, a oratorilor. Incă din antichitate, cei ce vorbeau cu mai mult pathos, conduceau republicile. Verbul lor înflăcărat prindea aripi şi se contopea cu vâlvătaia solară, unind mulţimile în aceeaşi comuniune de entusiasm, isbândă şi eroare. Inmormântarea lui Venizelos a fost grandioasă.

Printre flamurile care îl plângeau şi-i proclamau virtuţile, cea mai mediteraneană era inscripţia „A murit Zevs".

Toată fantezia milenară a poporului elen se rezumă în acest patetic suspin.

Ifosul grecesc (când scriu cuvântul ifos nu-i dau sensul micşorător al interpretării româneşti ci sublimul, paroxismul de generozitate şi elevaţiune al originalului), tot ifosul legendar care a creat neîntrecuta mitologie greacă, a strigat, la înmormântarea lui Venizelos: A murit Zevs!

*

Neapolul şi Marsilia au fost create de corăbierii greci ai insulelor şi-ai peninsulei, care adulmecau până'n Gibraltar coasta nordică a Mediteranei. Dacă marsiliezii de azi, celebri prin exagerările lor par întru câtva ridicoli, strămoşii lor, grecii, rămân sublimi.

Din acest dar de-a mări toate, din grandilocvenţa celor ce mai mult au scris decât au trăit Eliada şi Odiseea, s'au adunat cânturile aezilor, rezumate şi coordonate în opera lui Homer şi transmise, prin rapsozi, secolului care le-a dramatizat, lui Eschille, Sofocle şi Euripide.

Eroii, victoriile, cetăţile, monumentele elene par grandioase fiindcă aşa voia fantezia epică a povestitorilor şi-a oratorilor.

Grecul care scrie azi *A murit Zevs!* ridicând pe avocatul cretan în culmea cea mai înaltă a olimpului, este urmaşul celui care acum câteva milenii, din micii tirani ai unei cetăţi, din raitele unei flotile prin Archipelag, din fapte co-

www.dacoromanica.ro

tidiane, petrecute subt ochii săi şi mărite de propria-i imaginaţie născocea basme grandioase, înălţa simboluri, crea Pantheonul şi mitologia tutulor mitologiilor, eternă şi universală ca frizele şi colonadele Acropolei nemuritoare.

Nobleţa greacă este alcătuită, în primul rând, din virtutea de-a vedea mare, — măcar în imaginaţie.

---

www.dacoromanica.ro

DELA MICKIEVICI LA PILSUDSKY

1935

Cel dintâiu şef al Statului polon, mareşalul Pilsudsky, doarme somn de veci, Vavelul Cracoviei, în cripta marilor regi de odinioară.

El s'a născut câţiva ani după moartea lui Adam Mickiewici, al cărui vis i-a fost dat să-l împlinească veacul nostru.

Opera de căpetenie a lui Mickiewici, *Pan Tadeuş* a fost tradusă din nou în franţuzeşte şi-a apărut anul trecut, când Polonia întreagă i-a sărbătorit centenarul.

Un cărturar ilustru, un fruntaş al vieţii publice franceze, Louis Barthou, — umbră nouă şi el printre umbrele lui Mickievicz şi Pilsudsky, a prefaţat această traducere.

Marele animator care este Iulius Kaden-Bandrowsky, membru al Academiei de literatură din Varşovia, vicepreşedinte al Pen-Clubului polonez, scrie despre „Pan-Tadeuş": „Cartea aceasta este, pentru noi, măsura supremă, unică, cu care socotim entuziasmul pe care ni-l inspiră lectura capodoperilor naţionale şi străine. La această carte, ne referim când trebue să ne judecăm strămoşii, pe noi înşi-ne şi pe semenii noştri, în vieaţa lor istorică şi morală".

O placă s'a fixat la Paris cu prilejul cărturărescului centenar, în rue de Seine, la numărul 80, cu următoarea inscripţie:

„Adam Mickiewicz, poet naţional-polonez, locuia aici, când s'a publicat la Paris capodopera sa, „Pan-Tadeusz", în anul 1834".

Adam Mickiewici, este scriitorul care a ridicat litera-

www.dacoromanica.ro

tura poloneză, din faza ei patriarhală, senină și oarecum provincială, la înălțimea creațiunilor mondiale... Fără îndoială, până la el, inspirați ca Orzekowski, Waclau Potocki sau Niemcevcz, înscriseseră pagini glorioase în analele poeziei naționale.

A trebuit, însă, suflul grandios al lui Mickiewicz, viața lui agitată, durerea iubirii sale moarte, suferința de a-și vedea patria nimicită, pentru ca din aceste flăcări să se aprindă, în plin romantism european, fălfăitoarea-i operă, profundă și pasionată, de proporții grandioase și cu aspecte de eternitate, vrednică de marii cântăreți — prooroci ai literaturilor universale. Născut câțiva ani după împărțirea Poloniei, Adam Mickiewicz deschide ochii în marea legendă napoleoniană, în idealurile noi, care frământau Europa. Lordul Byron îl influențează.

La Petersburg, cunoaște pe Pușkin. La Berlin, urmează cursurile lui Hegel, la Weimar stă câteva zile cu Goethe.

La Roma, scrie suavele poezii religioase, din „Șoaptele-Serii", „Judecată și Credință" și „Marele artist".

La treizeci de ani, după o viață de plăceri în societatea nobilă și ușuratică a Petersburgului, după câteva romane de dragoste scrise la Moscova sau la Crimeea, după instructive călătorii în Italia sau Germania, iată-l în 1831 zguduit de mișcarea revoluționară a compatrioților săi; insurecția, al cărei insucces a fost un doliu nou pentru idealismul generației sale, dezastru echivalat cu tragedia din 1785, cu sfârșitul însuși al Poloniei independente.

Asemeni tuturor luptătorilor pentru libertate, alungat din propria lor țară, căutându-și o patrie spirituală, Mickiewicz ajunge în Franța ospitalieră, în Parisul tuturor elanurilor nobile, printre refugiații, proscrișii, conspiratorii. luptătorii marei cauze.

In mijlocul lor, poetul scrise „Cartea-Pelerinilor", un strigăt emoționant, un sunet de trâmbiță aruncat umanității și care trezește ecouri puternice în conștiința lumii civilizate.

www.dacoromanica.ro

Ţipăt de disperare şi ţipăt de nădejde, plângând Polonia sfâşiată şi hohotind de bucuria patriei restituite, „Cartea pelerinului", este preludiul tuturor simfoniilor, pe care, mai târziu, intelectualii lumii le-au cântat în jalea ţării asasinate şi în viitoarea ei redempţiune.

Adam Mickiewicz, poet şi luptător, apostol şi profet, trăieşte, după „Cartea pelerinilor", douăzeci de ani, grei de evenimente, vieaţă de emigrant, care a pierdut nădejdea de a se mai întoarce în ţara liberată.

La Paris dirijează un ziar „Pelerinul polonez", şi scrie opera sa capitală, „Pan Tadeusz", în care se relevă poetul epic, mai puternic decât liricul romantic de până atunci, în care viersul e precis, viril, de un ritm unic şi de o superbă amploare

Cu „Pan Tadeusz", marea creaţiune încetează. Incepe truda misionarului.

Scriind încă, el e pradă altor preocupări; misticismul şi asprele realităţi se amestecă în vieaţa lui zbuciumată, al cărei ideal rămâne liberarea Poloniei şi a omenirii. Soarta ţării sale o lega de ritmul şi devenirile generale. Un an profesează în Elveţia la universitatea din Lausanne. Apoi i se încredinţează o catedră de literaturi slave la Paris, la Collège de France 1848, anul ideilor generoase, al tuturor revoluţiilor. Se duce în Italia răsculată, să organizeze legiuni împotriva Austriei.

Poetul-soldat (Byron la Missolonghi şi mai târziu, D'Anunzzio la Fiume), poezia în acţiune, iată noua metamorfoză a lui Mickiewicz. Orator si animator, vibrează din plin.

Pretutindeni stârneşte entusiasme pentru cauza poloneză.

Dar, încăodată, soarta nu-i este favorabilă: visul nu s'a izbândit nici acum.

Când atunci? — Dar iată bune prevestiri.

In Orient, cerul se întunecă. Nouri fecunzi se adună pe Cornul de aur, fulgerele scapără cruci moscovite. Iarăşi

www.dacoromanica.ro

mijește Țarigradul, celor dela Petersburg. Va isbucni războiul mult așteptat? Adam Mickiewicz, cu inima plină de speranțe noui, își ia din nou toiagul pribegiei și pleacă la Constantinopole, pregătind ceasul când legiunile poloneze vor lupta în rândurile Semilunei, împotriva uneia dintre cele trei pajure care au sfâșiat trupul sărmanei sale patrii.

Prea de vreme — sau prea târziu. Poetul erou e bătrân și bolnav. Are cincizeci și șapte de ani, sfredelit de-o vieață sbuciumată; de două ori cincizeci și șapte de ani. Doborît de boală, rapsodul-profet moare pe țărmul Bosforului. în 1855.

Câțiva ani mai târziu, undeva, în Litvania, se naște omul care, moștenind înflăcărata dragoste de țară a lui Mickiewicz, rătăcitor și el în căutarea patriei, adunând legiuni, ca și el, alături de Franța, a avut norocul să realizeze visul câtor va generații.

Polonia Restituta...

Ce carte frumoasă s'ar putea scrie: „Dela Mickiewicz la Pilsudsky!"

*

Fericit popor care-a isbutit să 'mplânte fulgerul unui gând de bronz, în inima Parisului! Coloana 'încoronată de statuie, îmbrățișată de falduri și chipuri alegorice, a poetului național polon Adam Mickiewicz, se ridică în Place d'Alma, operă a lui Antoine Bourdelle. Un mare poet și un statuar geniu.

Solul redeșteptării unui întreg popor, interpretat de un sculptor, care va domina veacurile. Își aveau locul amândoi, în această piață nobilă, înconjurată de perspective miraculoase, pe malul drept al Seinei, în Parisul etern.

Bourdelle a desăvârșit monumentul lui Mickiewicz, cu puțini ani înainte de a muri. Era obsedat de el, chiar după ce-l desrobise din inima lui. Imi vorbea de el cu afecțiune specială, ca de odrasla cea mai dragă. Lucrării de artă el adaugă prestigiul tulburător al vieții însăși a lui Mickiewicz, poetul imortalizat, sub chip de pelerin, cu toiagul în

www.dacoromanica.ro

mâna dreaptă, cu mâna stângă ridicată, adulmecând infinitul, cu ochii limpezind orizonturile.

Când, strălucitoare ca aurul nou, această coloană s'a aprins în sgura Parisului, n'a plăcut, n'a trebuit să placă. Estetica veacului nostru se desvoltă în semnul funinginei. Până când o operă de artă nu se 'nveleşte în cenuşiul mohorît al epocei, nu-i dăm drept de cetăţenie în patrimoniul universal.

Marmora albă şi strălucitoare, metalul nou, templul cu pietre de toate culorile, aurit, argintat, cu coloane de jad şi de porfir, statuia pictată, mineralul pur, — pot lumina în voie, sub cerul Athenei, virginal, dar nu în cetăţile noastre de brumă şi de ploaie neagră.

Noi ne închipuim templelele antichităţii sombre ca biserica Sfintei Magdalena din Paris, sau ca faţada lui British Muzeum, din Londra, sau ca parlamentul din Viena — şi nu le putem evoca aşa cum erau, surâzătoare de strălucire albă, cu toate jocurile solare, în florile de aur şi de mărgean, care le împodobeau.

S'a înegrit astăzi şi fulgerul de foc al lui Adam Mickiewicz. Monumentul graţios şi puternic al lui Bourdelle a primit botezul de cenuşă. Estetica funinginei e satisfăcută. Asemeni faţadei catedralei Notre Dame, asemeni colonadei Luvrului, despre care Bourdelle îmi spunea că e tot ce s'a făcut mai frumos în arhitectură dela grecii vechi, — asemeni Marseillezei lui Rude, încremenită dinamic pe Arcul de triumf, — statuia lui Adam Mickiewicz va reprezenta, în viitor, unul din monumentele de artă cele mai remarcabile, în Parisul atâtor frumuseţi.

•

O sută de ani s'au împlinit vara aceasta, de când, la Paris, într'o noapte de Iunie, Adam Mickiewicz, încă tânăr, şi-a citit capodopera Pan Tadeusz, poetului octogenar Niemcevicz, maestrul pe care, deja, începea să-l eclipseze.

www.dacoromanica.ro

Mai era de față prințul Czartoriski, Kniaswicz și generalul Pac. Neuitata noapte de emoții, de lacrimi pentru patria pierdută, de entusiasm pentru Polonia, care va trebui să renască. Tânărul Mickiewicz, resuscita în paginile sale tumultoase, întregul peisagiu și oamenii toți ai țării de departe. Cele douăsprezece cânturi ale lui Pan Tadeusz, sună pentru Polonia de demult, ale cărei vestigii trăiesc și azi în pădurile seculare, în vânătorile epice, în câmpiile ei fără de sfârșit.

Numele marilor familii, Radziwil, Sapieha, Potocki, Lubomirsky, și toată vieața patriarhală de pe domeniile lor, costumele, petrecerile, dansurile, ospețele, tradițiile, personagiile pitorești ale satelor, chipurile de legendă palpită în această epopeie, vrednică de Iliada, de Eneida, de Don Quichotte sau de Orlando Furioso, mari cărți legendare, în care se rostogolește ca un torent vieața unui neam întreg.

•

Scriitorii polonezi, întregul popor polonez și alături de ei, oficialitatea franceză au sărbătorit cu importanța cuvenită, un secol dela creațiunea lui Pan Tadeusz. E un moment din cele rare în vieața națiunilor. Și trebue o maturitate a spiritului, și trebue bogăția unei mari tradiții culturale, ca să dai unui asemenea moment însemnătatea cuvenită. Vecinii noștri dela Nord au făcut-o. Glorie lor! Mândri de puterea trecutului, încrezători în destinele patriei, ei lucrează, cu intensitate pe toate domeniile, într'un ritm amplu, în optimism creator. Dar, mai ales, în fața realizărilor culturale, a importanței pe care acest popor o acordă cuvântului scris, trebue, noi oamenii de condeiu, să ne descoperim.

—

www.dacoromanica.ro

TANRI

Allah a murit!

Avea un nume arab şi toate amintirile arabe, persane, semite sau ariene, sunt ucise în Turcia gaziului din Ankara. Trăim zodia purificărilor naţionale. Toate justele revendicări şi toate fanteziile s'au prins în horă. Fiecare popor îşi caută sursa primordială. Li se pare c'au găsit-o într'un anumit veac, într'un anumit loc.

Bine înţeles, fără niciun contract cu eternitatea: savanţii viitorului, istoricii, poeţii, rassiştii de mâine, vor iscodi secole şi mai îndepărtate, piesagii mai misterioase şi vor fixa origini mai pure urmaşilor noştri.

Cât metal preţios şi câtă sgură purtăm, ce este într'adevăr preţios în noi: aliajul recent sau minereul de bază, iată întrebări delicate, ce ne-ar răsturna multe credinţe şi ar întrista multe orgolii.

Să nu le mai punem, aceste tulburătoare întrebări, asemeni francezilor care, din când în când, se leapădă de latinitate. Să ne reîntoarcem şi noi la strămoşii celţi. Dar nu definitiv. Căci, iată. In Franţa însăşi, dela o vreme, celţii apar ca nişte impostori. Au năvălit şi ei peste populaţia de baştină: *ligurii.*

E momentul să ne întrebăm şi noi, pe cine au deposedat Dacii în aceste părţi? Ce divinitate, dincolo de Zamolxe, vor descoperi antenele de mâine?

La Istanbul şi la Ankara, pe tot cuprinsul republicei turceşti, odată cu tradiţionalul fes, Allah a murit şi în locul

www.dacoromanica.ro

său a fost proclamat *Tanri*, marea forță asiatică. Dumnezeul unic.

Tanri sau *Tenrâ* sau *Tengri*, nu figurează în enciclopediile popoarelor occidentale. Asemeni lui Sabaoth al evreilor și al creștinilor, n'are trup și chip, cum avea *Zeus* al grecilor, *Jupiter* al romanilor, *Perun* al slavilor, *Buda, Isis* sau *Amon-Ra*...

Il revendică, astăzi pe Tanri și turcii dela Sudul Dunării, numiți bulgari. Mâine îl vor revendica și ceilalți turci, maghiarii.

Căci bulgari, care, înainte de războiul dela 1914 își spuneau slavi (au fost eliberați în 1878 de sub jugul turcesc de către marii frați dela Nord), bulgarii, la 1914 și-au găsit subit afinități, chemări ancestrale și au trecut de partea fraților lor maghiari, de partea tatălui lor, turcul.

Creindu-se, după războiu, *Iugoslavia*, adică țara slavilor dela Sud, bulgarii trebuiau să se încorporeze, în chip firesc, acestei puteri. Dar interesele politice trec înaintea legăturilor de sânge. Interesul politic creează, numai decât, identități sau afinități favorabile.

Bulgarii au încetat să se mai tragă din seminția al cărei nume tradus în latinește înseamnă *glorie*.

Se mândresc cu originile lor turanice. In domeniul religios, proclamă, înainte de nazarinean, fără un pantheon intermediar, pe *Tengri*.

•

L-am întâlnit pe *Tengri*, acum câțiva ani, pe o frumoasă zi de Octombrie, la Aboba Plisca, platoul august, amintitor al stepelor asiatice, unde Khanii bulgari regăsind peisagii familiare, își duraseră cetatea de reședință, palatul grandios ale cărui ruine se văd și azi. Țipenie de om, pe tot cuprinsul însorit, nicio vietate. Cine oare strivise, cu o zi înainte, capul unui șarpe, ce se descompunea printre lespezile milenare?

www.dacoromanica.ro

Eram cu mult regretatul *N. D. Stoiloff* şi cu inspectorul monumentelor istorice, profesorul *Trenkow,* care, rugat de prefectul Şumenului, binevoise să mă însoţească pe locul splendorilor de acum o mie de ani.

Iată, de curând desgropate ziduri de piatră ciclopică ale palatului primului Boris (sau *Bogor,* sau *Bogoris),* urmaşul în glorie al lui *Carol Magnus* şi al lui *Harun al Rasid,* Boris care a trecut prin foc şi sabie la creştinism pe descendenţii lui *Asparuch.*

•

Hunii înfrânţi, goţii risipiţi sau contopiţi, era loc în desorganizarea slavă din Sud-Estul Europei, pentru un nou cuceritor, venit din Asia neistovită, cu sentimentul de disciplină, ierarhie şi metodă.

Această minoritate organizată au fost bulgarii, în al cincilea veac. Cu învoirea împăratului *Anastase* al Bizanţului, se fixează în Dacia. Acolo îşi fac cuibul din care se reped şi devastează imperiul grec, până'n preajma Constantinopolei.

Pe la jumătatea secolului al şaptelea, alte hoarde dela Volga, conduse de fiul lui Kubrat, *Asparuch* (sau *Isperik)* trec Niprul şi Nistrul, se instalează în Basarabia, în vreme ce un frate al lui Asparuch — al patrulea fiu al lui Kubrat — cucereşte ţinuturile româneşti şi se opreşte dealungul Tisei. Al cincilea frate al lor *Alzeko,* ajunge în Nord-Estul Italiei, până la *Benevent.*

Peninsula Balcanică până'n Peloponez (în limba turcă *balkan,* înseamnă munte), era locuită de popoare slave, care nu-şi găsiseră, încă, unitatea naţională: *brăniceni, kucevani. timoceni, moravani, zagorţi, moraţi, sakulaţi, smodeni, strumiani, runikiani, voinici, milţi, ezerţi, velocici* etc.

Aceste triburi, lipsite de organizaţie, se luptau între ele. Uşor a fost bulgarilor să le supună. Supunându-le, însă, şi fixându-se în mijlocul lor, începură să se înrudească, să se contopească. Femeile slave — devenite so-

www.dacoromanica.ro

ţiile războinicilor fino-turci ai lui Asparuch, — în lipsa bărbaţilor plecaţi la luptă, creşteau copiii în limba şi datinele strămoşeşti. N'au trebuit mai mult ca două-trei generaţii, ca bulgarii să-şi uite originile şi să adopte limba şi religia poporului supus. Zeii cărora se închinau slavii erau tot vechile divinităţi slave: numai numele şi unele atribute erau schimbate.

Perun înlocuia pe *Zeus*, *Lada* pe Afrodita şi Palas Athena, *Bielbog* (zeul alb, zeul luminii) pe *Appolon*, *Koleda* pe Saturn etc. (*Colindele* vin dela acest zeu *Koleda*, care asemeni lui Saturn, fecunda grâul sub zăpadă şi era glorificat în toiul iernii).

Trei secole trăesc bulgarii închinându-se acestui pantheon, până la creştinarea lor, de către Boris I, (veacul X).

Istoriile poporului bulgar, tipărite înainte de 1914, vorbesc de totala contopire a urmaşilor lui Asparuch în massa şi spiritualitatea slavilor dela Sud.

•

Cu această convingere cercetam ruinele grandioase ale cetăţii *Plisca*, palatul pe care un drum podit cu lespezi îl uneşte cu rămăşiţele primei biserici zidite de Khanul Boris — cea mai mare din peninsulă — când, eruditul meu însoţitor, inspectorul monumentelor istorice din judeţul Sumen, îmi atrase atenţia asupra unui mic altar, aflat în partea de Nord a palatului.

— Templul lui *Tengri!...* îmi spuse profesorul.

— *Tengri?!*

— De sigur!

— Dar *Perun?*

— Niciodată. Noi nu ne-am închinat zeilor slavi. Dela marele Tengri am intrat direct în creştinism. Dela Dumnezeu unic, la Dumnezeu unic!

— Dar trei secole de convieţuire? Dar limba, legendele, datinele, pe care femeile slave le-au trecut odată cu lap-

www.dacoromanica.ro

tele, copiilor bulgari? Puteau aceste mame să nu-şi crească odraslele în credinţa moştenită?

...Fost-a oare atât de puternic *Tengri,* încât să trăiască, fără preoţi, trei sute de ani, în ţinuturi unde arborii, peşterilor şi apele erau pline de divinităţile supuse lui *Svarog* şi lui *Perun?*

— Poveşti. Mania slavismului cu orice preţ, sub influenţa rusească. Am fost şi rămânem bulgari! a încheiat profesorul Trenkow şi m'am înclinat, fiindcă un publicist de pe malurile Dâmboviţei nu poate şti mai mult, despre trecutul bulgar, decât un savant local.

*

Astăzi, când bulgarii se mândresc cu originele lor turanience, lepădându-se de slavism, fraţii lor turcii — mâine, poate, fraţii lor, ungurii — proclamă gloria marelui zeu asiatic, divinitatea fără chip *Tanri, Tengri* sau *Tenrâ...*

www.dacoromanica.ro

VREMURI GRELE...

Omul modern a făcut, fără s'o caute și fără să-și dea seama că o stăpânește, o mare descoperire, cea mai mare· aceea că viața e prea scurtă, trebue trăită intens, mobilată cu acțiuni importante.

Disraelli, fostul prim-ministru al Angliei a spus: *viața e prea scurtă, ca să fie mică.*

Adică meschină, țesută din preocupări mărunte...

Omul modern caută s'o înfrumusețeze cât mai mult, dă·ruindu-i bucurii multiple, simultane, senzații din ce în ce mai bogate și mai felurite.

Dar această grabă de-a trăi și precipitarea atâtor evenimente străine de noi, ne-au tocit sensibilitatea, ne-au făcut să alungăm din sufletul nostru melancolia, mila, reveriile, emoțiile.

Primim veștile cele mai triste cu un fel de indiferență vecină cu nesimțirea... Rarile momente de compasiune umană trec repede, alungate de alte vești, mai senzaționale, mai brutale...

M'am întâlnit acum câtva timp un un prieten care avea toate motivele să fie îndurerat.

Femeia pe care a iubit-o, a conviețuit ani întregi cu ea și urma s'o ia de soție, e greu bolnavă. Se pare că o roade un cancer. Nu mai are mult de trăit.

Melancolia cu care vechiul prieten îmi spune acest lucru aș fi vrut-o durere profundă, expresie tragică. Dar e numai melancolie. O împăcare cu destinul. Aproape o seni·nătate. Eram eu prea mulțumit în acea zi sau mi s'a părut

www.dacoromanica.ro

că'n spovedania prietenului trecea ca un zaimf de ușurare?...

Nu, nu vedeam prin propria mea liniște în ușurarea aceea a vechiului prieten, căci ieri l-am revăzut: mi-a comunicat că femeia iubită a ieșit din spital, că leziunea interioară pare să nu fie atât de gravă, că se va resorbi și că tovarășa de viață se va face bine. Dar vestea bună nu fremăta de bucurie.

Era spusă cu resemnare. La sfârșit, fără voia lui, fără știrea lui, ca pentru el însuși, în taina inimii, i-a scăpat un imperceptibil oftat:

— Acum iar încep grijile...

•

Viața s'a făcut atât de grea încât tot ce aveam mai gingaș în noi a început să împietrească. Nu ne mai e permis luxul unei afecțiuni. Nu ne mai e groază de un sfârșit. Vedem numai ușurarea. Simplificarea vieții.

Prietenul de care ne era dor și pe care-l zărim pe cellalt trotuar. îl evităm: îi vom vorbi altă dată. Acum n'avem vreme pentru broderiile unei conversațiuni, fiindcă ne mână blestemata de treabă, cursa indispensabilă, goana după pâine.

Ce vrea această rudă inoportună care s'a anunțat? Nimic. E surâzătoare și optimistă. A venit din provincie și ține să ne vadă. Atât. Foarte frumos din partea ei, dar ne-a răpit un timp prețios. Putea să-și amâne vizita. O telegramă. Ce veste rea? Ce intervenție grabnică va trebui să facem? Telefonul. Ce serviciu ni se va cere, ce invitație, odinioară plăcută, va prinde viață la cellalt capăt al firului? O scrisoare. Pe plic, o slovă cunoscută, poate iubită, în orice caz, amicală. Cine mai are vreme s'o citească, să răspundă? Și ce să mai răspunzi? Unde să mai găsești energia unor fraze îndatoritoare și atât de inutile? Căci tot ce nu privește câștigarea mizerabilei existențe cotidiane ți se pare inutil.

www.dacoromanica.ro

Tot așa, grija și maximul de aspirație, de succes, al unui guvern este să plătească funcționarii și pensionarii Statului.

Cine se mai gândește la rest, — luxul de prisos, legendarele preocupări de-a consolida și de-a înfrumuseța existența unui popor și de a-i deschide perspectivele unui viitor într'aripat?

•

Veac dârz. Nervii sunt încordați, sufletul se depoetizează, ne-am sălbătăcit. Unde mai ai liniștea feeriilor interioare? Concentrarea pe care ți-o cere lectura lungă, cercetarea unei expoziții, pătrunderea într'un suflet, necazul altuia, examinarea unui caz, a unor stări de lucruri, comparația, învățătura unui întreg, filosofia unei epoci, pregătirea zilei viitoare? Mai ești al tău și vremea ta mai este a ta?

Cartea pe care abia ai închis-o, mâine n'o vei mai ține minte. Mortul pe care abia l-ai îngropat e mort deabine, căci alți morți veni-vor să-și ceară prinosul lor de lacrimi și uitare...

•

Frământările unor țări îndepărtate, moștenirea vechilor civilizații, aspirațiile unei pături sociale din care nu faci parte, încep să-ți pară abstracțiuni. Numai ceea ce te privește direct te mai interesează. Nu mai ai forța să reacționezi în fața unei nedreptăți. La ce bun? Vei îndrepta pământul? Îți vei complica propria existență, vei pierde vreme, bani și energie ca să n'ajungi la niciun rezultat. Indiferența celorlalți îți va fi singurul colaborator.

De altfel, prea s'au înmulțit și nedreptățiții. Sunt prea mulți oameni care întind mâna. Nu te mai impresionează. Îi lași să se mai descurce și singuri.

Incepi să înțelegi pe egoiști. Răsplată nu e. La o nevoie, nu vei găsi o mână care să ți se întindă prietenește. Insăși

www.dacoromanica.ro

dragostea e prea scump plătită. Dragostea cea mai desinteresată îți cere timp, cochetărie, încordare sufletească, vocabular ales și atitudini poetice de care te-ai desobișnuit, fiindcă te-a înecat valul de proză al vieții, te-a acoperit de mâl și de vâsc, te-a făcut una cu pământul și cu animalul.

Din goana trenului care te duce spre problematica descurcare a unui alt necaz, vezi berze pe case de țară, bivoli împroșcând băltoace negre și porci care gâfâie și scormonesc mocirle, fericiți. Ai vrea să fii barză, taur și porc. Marea renunțare. Beatitudinea primordială.

Căci nu e bivol și porc prietenul acesta atât de delicat odinioară, care oftează că femeia adorată a scăpat de moarte și că va trebui să-i ducă grija și de azi încolo?

Și ce sunt eu, care, în loc să mă revolt, îi spun, din fundul inimii, înțelegându-l, plângându-l:

— Ce să faci? Așa e viața!...

www.dacoromanica.ro

SUFLETUL IN ECLIPSĂ

Câtva timp după „încheierea păcii", în unanimul avânt al refacerii, cultura a cunoscut o prosperitate mult promițătoare. Părea că o eră nouă începea în omenire, o eră de muncă și de idealism, menite să acopere imensa rușine a războiului universal și să-i repare dezastrele. Se vesteau lumii zori de argint și zile pline de lumină dulce.

Dar această bucurie a renașterii ținu puțin.

Incordarea a fost trecătoare.

Corpul și sufletul omenesc nu s'au simțit capabile de-un elan continuat: aripelor întinse le-a lipsit vigoarea unei bateri prelungite. Obosite s'au lăsat, domoale, descurajate, deprimate, înfrânte.

Ceea ce a mai rămas în energia omenească, toate forțele organismului nostru, sunt îndreptate acum spre nevoile imediate, imperioase, ale vieții de toate zilele: popoarele își organizează apărarea națională, indivizii apărarea personală.

Mintea noastră, apăsată, înlătură orice meditațiuni senine, orice voluptăți abstracte.

E fatal deci, să se manifeste eclipsa culturii. Nu zic amurgul, căci nu e nimic definitiv în această epocă de tranziție, ci numai întunecarea acestui astru minunat.

*

Zi cu zi cartea și teatrul decad în întreaga Europă.

Materialul și mâna de lucru se scumpesc neîncetat, iar

www.dacoromanica.ro

prețul hârtiei tipărite nu poate fi sporit în aceeași măsură, căci, și așa, lumea nu citește.

Preocupările tuturora merg spre ceea ce e absolut necesar, spre nevoile corpului. Sufletul și cerințele sale sunt un lux. E primul la care renunțăm, fără prea mult regret.

*

Intâiu, a dispărut cartea rară, ediția elegantă, imprimată cu grije și frumos ilustrată.

Apoi a venit rândul opusului obișnuit, cu hârtie din ce în ce mai subțiată, până la subtilizare. A mai rămas ediția populară, care, totuși, nu se mai citește nici ea ca mai înainte.

Nivelul, conținutul a decăzut și el. Opera de înaltă valoare literară a fost exilată. A mai stăruit romanul de a doua mână, cu cât mai multă intrigă, cu aventuri sentimentale sau eroice, răsfoit între două gări.

Pe urmă, a fost și el detronat. S'au scris foarte multe „vieți romanțate". Dar genul acesta de roman se duce și el, ca să-i ia locul povestirea picantă, nuvelele cu detectivi și omoruri misterioase.

Dar nici editorii acestor lucrări nu se pot lăuda cu prosperitatea casei lor. Oricum ar fi ea, cartea a rămas cel mai ieftin obiect — abia costul unui supliment de mâncare. Și totuși nu se vinde. Și sunt puțini cei ce renunță la acest supliment de mâncare, ca să cumpere o carte.

*

Teatrul e și el unul din lucrurile cele mai ieftine, care au mai rămas acestei omeniri decepționate. E singurul care nu s'a scumpit în proporția celorlalte produse. Totuși și el trebue să bage de seamă și să nu alunece pe un drum care nu este același cu al vulgului, căci riscă să-și frângă gâtul.

www.dacoromanica.ro

Teatrul se comercializează pe zi ce trece.

După războiu se jucau, destul de mult, opere cu preocupări literare și sociale. Idei generoase erau desbătute, încercări noi de punere în scenă, cu concursul regisorilor și pictorilor de seamă erau oferite, de cele mai multe ori cu succes, unui public doritor de alte orizonturi.

Cele câteva revoluții — în Germania, în Rusia, în Ungaria au adus după ele și revoluția genului dramatic. Dar reacțiunea a biruit pretutindeni și în primul rând, în artă; iată Berlinul, Viena, Budapesta, revenite la vechile „succese" pariziene sau gen parizian, care nu cer decât o relativă încordare a atenției spectatorului...

Intelectualii, studenții, care ar dori să citească sau să se ducă la un spectacol într'adevăr artistic, sunt săraci. Cei ce au bani nu citesc, își procură alte plăceri, mai repezi, mai violente. La teatru se duc numai când e distractiv, când constitue o nouă sensualitate, între senzualitățile mesei și a patului.

Artele plastice au decăzut și ele. Nu mai pot cumpăra tablouri decât cei proaspăt îmbogățiți și atunci gustul lor merge spre fructele frumos zugrăvite, printre crapi și fazani (parcă ar fi adevărați), care le vor împodobi sufrageria; în materie de sculptură, e mult prea mult un ceasornic deșteptător, cu chipul lui Napoleon deasupra sau o călimară cu reproducerea în bronz a Venerei fără brațe.

Clădiri monumentale nu se mai fac. Fiindcă aceste blocuri care au năpădit centrul Bucureștilor și care, aiurea, se ridică la periferie, nu pot fi numite monumente.

Sunt, dacă vreți, cotețe gigantice, dar nu splendori arhitecturale; ne lipsește nu numai piatra și lucrătorul, dar și credința. Nu se entusiasmează nimeni să ridice o catedrală sau o primărie gigantică impunătoare, cum au capitalele apusului.

Și, în această criză a idealismului, s'a furat culturii și prietenia dintre oameni.

www.dacoromanica.ro

Ca și dragostea care se prețuește pe bani, azi, mai mult decât oricând — prietenia, un mare isvor de cultură, începe să sece și ea.

Oamenii nu se mai caută decât în măsura intereselor imediate. Nu mai are nimeni gustul conversațiilor prelungite, pe marginea unui fluviu, într'un parc solitar, pe străzile liniștite, în lumina inspiratoare a stelelor...

Schimbul de idei, fecund și înălțător, orele de adâncă cercetare a spiritului semenilor tăi sunt ore de demult uitate și care nu vor mai reveni, căci din zi în zi nevoile fiecăruia se fac mai mari.

Una câte una se sting feeriile sufletului. Glasul Sirenelor a amuțit.

Și este o mare dezolare să vezi capitalele cuprinse, tot mai mult de vârtejul vieții animale; ți se pare că pe zi ce trece, nu va mai rămâne din ele decât piatra și fierul, decât materialul omenesc, căci vibrația artei a încetat idealismul agonisează, iar cultura, — minunată lună plină pe tristețea pământului — e mâncată de vârcolaci.

www.dacoromanica.ro

FEERIILE CRĂCIUNULUI

1936

Cum se vor aprinde în acest Crăciun feeriile tale, adolescent ce lupți în stadioane, iar mâine vei fi generația cu ochelari?

Mai are nevoie sufletul tău de fantasmagoriile rampei ale arenei de circ sau chiar ale ecranului?

Tu n'ai avut norocul nostru, căci te-ai născut în anii când caii de circ fuseseră mâncați de leoparzii războiului, dansatoarele muriseră împușcate ca spioane, iar August Prostul, tragicul clown imperial, pleca să taie lemne în Olanda.

Noi am văzut sburând, prin cercuri de hârtie, andaluze ce cădeau apoi, grațios, în picioare, pe șoldurile largi ale calului alb și ne trimiteau personal, sărutări din vârfurile degetelor roze. Mirosea în circul de pe cheiul Dâmboviței, a gaz aerian, filtrat prin sutele de fluturi viorii ai lămpilor, fiecare fluture agățat cu coada de o găurice, în țeava de metal.

Mirosea a grajd și a coajă de portocală, a nisip răscolit de copite și toate aceste parfumuri ne rămâneau în nări, în palme, în haine și le păstram subt gulerul ridicat al paltonului, ca să nu ni le stropească văzduhul proaspăt al nopții de iarnă, pipărat cu fulgi albi și înțepători.

*

In nopțile cu lună, castanii de pe bulevardul Carol, în fața universității, așterneau dantele de umbră albăstrie

www.dacoromanica.ro

pe zăpada trotuarului, pe care noi alunecam cu paşi de fantomă, ca să imităm mersul spectrelor regale din „Macbeth".

La un semn al vrăjitoarelor, muntele se lumina violet, o grotă fosforoscentă se deschidea şi prin ea treceau în mantii galbene şi roşii, generaţii încoronate.

Cât au fost de adânci aceste icoane colosale, dacă reliefurile lor ne mai stăruie şi azi în suflet, grele, conturate, masive şi totuşi aeriene, întreţesute cu ninsori albe, spumoase, dantelate?!

*

Iată Crăciunul vienez, în teatrul imperial, Tristan Nebunul al lui Kainz, târându-şi mantia printre cerşetorii cărora le fusese aruncată Isolda goală...

Kainz, actor demonic, spiriduş cu o mie de suflete, cu glas metalic, praştie, repede cascadă, Hamlet amar şi nu mai ştiu decă — în Faust — studentul Mefisto sau însuşi doctorul înţelept... Ne vorbea dintr'o stranie galerie medievală, o limbă grea, necunoscută. In picioare, urmăream procesiunea tablourilor şi ne mai întrebam:

— De ce n'o fi vrut domnul doctor Vaida să vie astăseară cu noi, la Burg?

*

In Parisul care la sfârşitul lui Decemvrie miroase a primăvară totdeauna — pe drumul Senei, vin, poate, efluviile unor mări în plin April — iată Crăciunul cu Mounet-Sully în Oedip Rege, apoi în Hamlet, apoi în Burgravii:

Cu tine mor superbele cortegii:
Elada veche îşi îngroapă regii
Iar Francia, truverii şi burgravii.

Cu vocea ta, cu gesturile tale
Adorm în cripta veşnicei evlavii
Solemnităţile sacerdotale!...

www.dacoromanica.ro

Mai târziu. 1915. In Berlin ninge. Ediții speciale. A căzut un oraș dușman.

— Asta nu înseamnă sfârșitul războiului! îmi spune, cu amărăciune Erwin Baruch, unul din regii de atunci ai teatrului.

(Pe Erwin Baruch l-am găsit astăvară paralizat, într'o odaie mizerabilă. Cel mai ticălos interior de roman rusesc. Nu mi-aș fi putut închipui asemenea decor la Berlin!).

1915. Ninge... Trec, subt fulgii mari, alături de Maria Carmi. Celebra vedetă a cinematografului italian își frânge degetele nervoase, mi se spovedește cu o voce muzicală, cântând vocalele, prelugindu-le.

Trebue să joace, peste câteva zile, în nemțește, la Lessing-Theater pe frumoasa Elena, în Troienele lui Euripide.

Superba regină a filmului e emoționată, neliniștită, îngrijorată...

I-e frică. Nu se urzește niciun complot? Ca o elevă de conservator... Latinii nu sunt iubiți acum la Berlin. Și dânsa e italiancă.

Și eu trebue să fiu un foarte bătrân director de teatru, un venerat maestru, un protector, puternic, indiscutabil dacă mi se plânge și mă imploră Maria Carmi, pe această ninsoare berlineză care miroase a violete, căzând pe mansonul înflorit al divei...

Friguri ale premierei! Aceleași pretutindeni... Adelina Patti, Maria Carmi sau Viorica Manea, dela Cluj!

Teamă, speranțe miriadare, flăcări ce consumă și reînnoiesc, gângurit de copil, surdină a orgoliului, nevoie unei mâini părintești, care mângâie și încurajează.

Superba leoaică a scenei se face înfricată porumbiță.

... Altfel vom vorbi după zece spectacole!...

Azi însă, trecem frigurile premierei, care poetizează arificiul, umanizează divinitățile... Frigurile premierei, tot ce e mai patetic și mai înalt în viața bietei actrițe, căci e calvarul fără de care Inviere n'ar mai fi...

www.dacoromanica.ro

Pe unde vei fi acum, Maria Carmi, feerie a ecranului de demult, feerie a unei ierni berlineze, acum mai bine de un sfert de veac?

Te-am mai văzut, acum vreo zece ani, la Venezzia, într'un film oarecare, cu pelicula plouată în permanență cu funingine... Te-ai măritat cu un prinț georgian, am auzit... Pe unde te mai poartă turburătorul destin?... Nu cred să fi îmbătrânit, nu se poate!... Nu se poate să-ți fi încărunțit frumosul păr negru și lung, talia de amazoană nu s'a îngroșat, vocea muzicală trebue să mai cânte undeva, într'un decor exotic, pe degete supțiri ce se frâng în febră.. Sau poate ne-am mai întâlnit vreodată și nu te-am recunoscut, fiindcă ești platinată și-ți pregătești la Hoolywood o vieață nouă?... Iartă-mă, atunci, dacă-mi mai aduc aminte, Maria Carmi!!

•

Feerii ale Crăciunului de odinioară, fiindcă ați fost, veți fi deapururi. Noi am fost născuți să vă înregistrăm și să vă păstrăm, lanterne magice, în cutia cu jucării care suntem. Fiindcă altceva nu suntem, noi suntem ai voștri, nu voi ale noastre, divine feerii punctate cu virginale flori de zăpadă.

www.dacoromanica.ro

REVISTA „LUCEAFĂRUL"

Octavian C. Tăslăuanu, fost secretar al „Astrei". din Sibiu, iar după războiu, ministru de industrie în primul guvern Averescu, — va rămâne în memoriile generațiunilor viitoare ca animator al revistei „Luceafărul", care a însemnat unul din cele mai importante momente în viața spirituală a românilor de peste munți.

Apărută în vara anului 1902 la Budapesta, această publicație literară, tipărită din ce în ce mai frumos și scrisă din ce în ce mai bine, a avut printre colaboratori, pe scriitorii cei mai de seamă ai generației dinaintea războiului. Primele numere au apărut cu banii unui tânăr ardelean, Aurel P. Bănuțiu, care și-a cheltuit mica moștenire părintească editând revista românească la Budapesta, în loc să trăiască o lună două ca un gentry, viață de lux și orgoliu a somptuoasei metropole.

Aurel P. Bănuțiu, este una dintre cele mai simpatice figuri culturale din Transilvania.

Fire de visător, boem incorigibil, înzestrat cu daruri de actor și de ziarist, el a jucat teatru și a scris excelente cărți cu schițe ardelenești și amintiri din turneuri, fără să se laude, fără să tragă foloase de pe urma unei activități entusiaste, risipită 'n cele patru vânturi.

*

„Luceafărul" trece curând sub administrația lui Octavian Tăslăuanu, un tânăr de pe Valea-Mureșului, absolvent

www.dacoromanica.ro

al universității din București și proaspăt funcționar la consulatul general român din capitala Ungariei.

Aici se întâlnește cu studenții de acasă; printre ei, Octavian Goga și Ion Agârbiceanu, cu care pune la cale scris românesc și naționalism integral. Fecior de oameni înstăriți, Mihai Popovici, îi ajută cu bani, buni, de câteori revista e la strâmtoare. Primele versuri ale lui Octavian Goga apar în „Luceafărul" și sunt editate în volum în 1906, în tipografia proprie a acestei tot mai prospere publicații.

Coarda națională vibrează în redacția din strada Zöldfa. Ecourile „Semănătorului" bucureștean, condus de d. prof. N. Iorga (proclamat de d. Tăslăuanu „împărat al cugetării românești"), ajung până 'n zidurile groase dela etajul III ale imobilului budapestean.

Dar sămănătorismul „Luceafărului" nu este numai literar și social. El e dinamizat de iredentism. Colaboratorii săi, oameni tineri, născuți în zodie nouă, îndrăsnesc să creadă ceea ce maturii membrii al Consiliului național nu s'au încumetat niciodată să spere: liberarea totală a Transilvaniei de sub jugul națiunii dominante și a pajurei cu două capete. Nu libertăți în cadrul monarhiei, nu dietă a Transilvaniei, ci, însăși unirea cu poporul românesc de peste Carpați. Iată ce urziau în sufletele și în convorbirile lor acești băieți.

Nu mic a fost rolul ardeleanului crescut în Vechiul-Regat, al studentului bucureștean, entusiast și dârz, care fusese Octavian Tăslăuanu, în imprimarea acestei note energice în corul tinerilor români dela Budapesta.

Mai târziu când a izbucnit războiul, Octavian Tăslăuanu a trecut Carpații, s'a înrolat în oastea Regelui Ferdinand și a dovedit prin aceasta că patriotismul său nu era numai literatură.

www.dacoromanica.ro

Printre cei mai înflăcărați visători ai desrobirei era Iosif Sceopul, un Vântură-Țară, fermecător. Cu accente profetice, el vestea, de pe 1905, prăbușirea monarhiei austro-ungare și realizarea marelui gând al neamului românesc.

In 1906, Octavian Tăslăuanu, fiind numit secretar al Asociației, își mută și revista la Sibiu.

Așa l-am cunoscut și eu pe directorul „Luceafărului", la care am colaborat câțiva ani, până la isbucnirea războiului în 1914, când revista a trebuit să înceteze, ca să reapară, efemer, prin 1920.

In acea frumoasă epocă a Sibiului, trăia și doamna Adelina Tăslăuanu, născută Olteanu, o femee aleasă, scriitoare de talent, vrednică, tovarășă de vieață și de muncă literară a secretarului „Astrei".

O altă figură de seamă a „Luceafărului", a fost, prim-redactorul ei, mult regretatul povestitor Al. Ciura, profesor dela Blaj.

Cu concursul lui Al. Ciura și cu împrospătate colaborări, Octavian Tăslăuanu, conduce „Luceafărul", până 'n preziua marelui războiu. Meritul acestui dârz gospodar și animator, constă nu numai în tenacitatea și priceperea cu care a slujit revista, dar mai ales, în activitatea sa de tânăr profesor al mai tinerilor tovarăși. Venit dela București, unde își desăvârșise învățătura, Tăslăuanu, îndreaptă sistematic stângăciile de limbă ale colaboratorilor săi, abia ieșiți din liceele ungurești. Si nu era muncă ușoară să stârpești influența maghiară din fraza și gândirea acestor feciori de țărani, trecuți prin orasele maghiarizate.

Decenii s'au scurs de atunci și totuși, în felul de-a se exprima al multor ardeleni, se mai simt urmele construcției străine. Noile generații transilvănene, din fericire, scapă, încetul cu încetul de întorsătura nefirească a scrisului și a vorbirii lor, adoptând graiul unanim, această limbă care se îmbogățește, se întregește și se armonizează în fiecare zi.

www.dacoromanica.ro

In această limbă pretutindenară, limpede şi vioaie, sunt scrise şi cele două sute de pagini pe care, sub titlul „Amintiri dela Luceafărul", d. Tăslăuanu le consacră propriei sale tinereţi.

Sunt evocări care privesc nu numai generaţia literară dela începuturile acestui veac, dar însăşi figurile reprezentative ale politicii ardeleneşti, conflictele dintre „bătrânii", dela „Românul" şi „Tinerii Oţeliţi", dela Arad, polemica dintre d-nii Octavian Goga şi Al. Vaida-Voevod, care acuza de trădare de neam pe poetul Ardealului.

Cartea se încheie, în apoteoză, cu sborul lui Aurel Vlaicu deasupra Câmpiei Libertăţii, în 1911, când Astra îşi sărbătorea la Blaj a cincizecea aniversare.

Cu prilejul recentelor serbări am avut bucuria să-l întâlnesc pe d. Tăslăuanu, după un sfert de veac, tot la Blaj şi tot cu prilejul jubileului Astrei. E unul din puţinii care mai trăiesc de atunci. Aurel Vlaicu s'a dus, I. L. Caragiale, St. O. Iosif, George Ranetti, Ion Scurtu şi atâţia alţii, nu mai sunt de mult.

Amintirile dela „Luceafărul" constitue un volum pe care intelectualii îl vor ceti nu numai cu plăcere şi interes, dar, cu o emoţie caldă şi pură, în amintirea unor vremuri pure şi calde.

---

www.dacoromanica.ro

MÂINELE ALBE

Straniu personaj, Dumnezeu să-l ierte!

Panglica untoasă a pălăriei tari, cu bordurile crăpate, era celebră. Cireș înflorit, coama căruntă ce trecea de urechi îi ningea pelicule pe umerii lustruiți ai hainei. I-a văzut cineva o cămașă curată? Nu se prea îmbulzea nimeni lângă el: mirosea acru a cincantenar dospit. Prietenii de cafenea care îl adăposteau acasă, uneori, spun că dormea îmbrăcat, iar dimineața își arunca din vârful degetelor câteva fire de apă în vârful nasului, drept spălare.

In schimb, își îngrijea o oră întreagă mâinile. Mâini albe, mâini episcopale. Le freca îndelung cu clăbucii unui dulce săpun de migdale, pe care-l purta la el întotdeauna.

Altă grăsime i-ar fi înăsprit pielea. Își rotunjea unghiile cu forficel special, le poleia cu pile delicate, le mângâia cu o fină petică din piele de căprioară, dându-le orientul perlelor japoneze.

In degetul arătător al dreptei, purta un inel cu piatră de ametist, mare cât o pecetie domnească.

Incheia un nume glorios. Se ocupa cu arhondologia, criptografia și heraldica.

Inteligent, vorbea cu gesturi sacerdotale ca să-și arate mâinile. Mâinile albe, care tranșau, net, la încheieturi, cu restul brațului. Vorbesc de culoare. Epiderma defunctului avea, cât se vedea, dela încheieturi în sus, aspectul mălului, cu ușoare brazde pe ici pe colo.

Mâini albe, ochi roșii, dinți verzi. Manșete triste de

www.dacoromanica.ro

bătrâneţe şi neschimbare. Dar mâini de regină nordică, pe care le contempla emoţionat şi tandru ca şi cum ar fi aparţinut unei iubite defuncte.

Le aşeza pe masă, una peste alta, pereche de turturele îndrăgostite, le împreuna, le desfăcea, îşi prindea fruntea într'o mână, bărbia în alta, îşi acoperea ochii, privea printre cele zece degete, făcea semnul tăcerii cu un singur deget, binecuvânta pe cei ce soseau şi le întindea prietenește dreapta, cu mult înainte ca ei să fi ajuns la masă.

Mâinile răposatului evocau doi heruvimi imaculaţi în vreme ce restul corpului, înainte chiar de moarte, era stârv neîmbăiat.

Unica lui scaldă a fost postumă.

*

Nu ştiu pentru ce, mâinile boemului dăunăzi îngropat, mă obsedează, fâlfâie ca un simbol, mă îndeamnă să le caut tâlcul.

— Haide, literatorule, unde ţi-e meşteşugul?

Il presimţeam simbolul, îl dibuiam, dar abia l-am găsit:

Ar fi să fie, cele două mâini albe, atât de mângâiate, atât de răsfăţate, în pofida unei întregi alcătuiri omeneşti lăsată în părăsire, — corespondentul fizic al singularizărilor noastre bolnave.

Această fardată doamnă, ce lasă dâră de parfum, trecând cu blănuri scumpe şi giuvaericale pe calea Victoriei, la ora amezii, — n'are niciun ban la bancă, nicio mobilă acasă, dar a speriat Bucureştii cu luxul ei. Am fost odată să-i văd bărbatul bolnav şi m'am speriat: două odăiţe în fundul unei curţi mlăştinose, podele de scânduri printre care se vedea pământul. Un scaun pătrat de brad, fără răzimătoare, un lighean ieftin cu smalţul jupuit, un pat de fier pe care fusese pictate odată jerbe de trandafiri. Atât. Domnul era acoperit cu o pătură păroasă, pentru cal, şi bea doctoria dintr'o cănuţă de porţelan fără ureche şi cu Napoleon. Cu trei zile înainte îl văzusem în smo-

www.dacoromanica.ro

king, la un concert al „Filarmonicei" alături de doamna, acoperită de bijuterii.

•

Dar acest tânăr domn, alegru foiletonist, critic superlucid și dificil, teoretician definitiv, pentru care nu e nimeni destul de rafinat și care scrie, el însuși, ca eseistul cel mai pretențios și mai pur al Parisului, estetul acesta hieratic, nu și-a făcut oare din specialitatea domniei-sale mâinile albe ale mortului recent?

Căci afară de literatură — și de o literatură specială, în vârstă de zece ani — nu mai știe nimic.

Nu poate vorbi unei femei decât cu condiția să-i presare scrum de țigară în poșetă.

Nu știe să privească un peisaj, o statuie, un tablou linia unei adolescente, gambadele unui animal tânăr, tristețea unui câine bătrân, curba unei ramuri verzi, discursul unui om de stat, fruntea unui sfânt uscat din firida unei vechi biserici.

N'a fost niciodată la teatru, nu poate deosebi stilul unui muzicant, iar circulația ideilor care nu privesc poezia, îi este olimpian indiferentă.

Nu pune în viața de toate zilele un pic de grație și de fantesie. N'are voluptatea prieteniei sau, măcar, dilentantismul unui comerț agreabil cu oameni pe care îl întâlnește cotidian.

Nu călătorește; n'are nicio nostalgie. Nu răspunde unei scrisori, nu ți-ar strânge mâna, emoționat, când ai făcut o faptă de omenie, sau când o inimă apropiată a încetat să mai bată.

Conversația cu el nu-ți prilejuește scăpărări nici măcar dumitale, atât e dânsul de opac. Dar e estet.

Insensibil la orice altă frumusețe, în afară de fantasmagoria verbală, anchilozat într'un singur compartiment literar, el reeditează, în domeniul spiritual, sublimul mâinilor albe ale mortului recent.

---

www.dacoromanica.ro

CÂTEVA STRĂZI....

Cea dintâiu „uliță a copilăriei" mi-a rămas în amintire plină de soare, măturată proaspăt, la marginea comunei mele natale, din Albania: intrarea dinspre Corcea, de unde, călare pe-o catârcă și însoțit de trei cavași, urma să vie mitropolitul grec. Clopotele bisericilor pândeau.

Învățătorul, unchiul meu Toma Cociu, era palid. Ne adunase pe toți, ne pusese pe două rânduri și coboram în spre livezi, s'așteptăm sosirea Inalt Prea Sfințitului oaspe.

Eram gătiți de sărbătoare. Parcă mă văd, mândru și important, în dulamaua lungă, verde, cu dungi negre, încins cu brâu lat roșu, cu fesul proaspăt călcat, cu opinci în vârful cărora se înflăcăra un pumătuf roșu. In brâu înfipsesem calămarul lung de alamă, cu toc și cerneală violetă. In metalul galben, strălucitor, jucau razele lui Iunie și se râsfrângea, turtit, câte un coleg sau însuși nenea Tomaki.

Când s'a ivit, dinspre stejarii Sfintei-Dumineci, alaiul arhiepiscopului, am început să cântăm în cor solemn imnul grecesc:

Trăiască-ne Despotul
Abdul-Hamid Sultanul!

Melodia am regăsit-o, mai târziu, la București, dar cu alt text:

O, Doamne putinte,
Al vieții creator,
Aripele-ți întinde
Peste al tău bun popor!

www.dacoromanica.ro

Nu înţelegeam, când eram mic, de ce trebuia să cântăm în onoarea lui Abdul-Hamid (turc) când întâmpinam un „piscup" creştin. Dar multe nu mai înţeleg nici azi.

*

Pe urmă, iată Bucureştii, strada Sfinţilor, strada Silivestru.

Străzile copilăriei sunt anonime, informe, absente.

Copilăria respinge linia sau curba unei străzi: copilăria înseamnă libertatea grădinilor de corcoduşi, a maidanelor cu stafii, tristeţea şcoalei şi-a căminului, pândirea unui freamăt în azur, pentru înălţarea smeului.

Dar străzile adolscenţei, cine le mai ştie? Prea au fost multe, cu odăiţele lor mobilate... curţile sinistre.. la Bucureşti, la Budapesta, la Viena...

Şi iată, dintr'odată, Parisul..., rue des Carmes, străduţa odinioară înfundată, pornind din rue des Ecoles, urcând şi deschizându-se acum în coapsa Pantheonului.

La numărul 20, în camera dinspre stradă, unde aprindeam lumânările policandrului între două oglinzi, dăruindu-mi iluzia apartamentelor vaste şi a feeriilor viitoare, am scris, la douăzeci de ani, „Inşir'te mărgărite", „Poemele singurătăţii" şi sutele de articole trimise „Luptei" din Budapesta, „Tribunei" din Arad şi „Dimineţii".

Le-am scris în acel salonaş, locuit înaintea mea de E. Lovinescu, sau în odăiţa mai ieftină de-alături, sau la cafenelele Vachette şi Cluny din apropiere...

Rue des Carmes.... În faţă, un restaurant grecesc, — şi acum când mă gândesc la el, mi-e foame — sub o casă cenuşie ce-şi resfrângea tristeţea pe fereastra mea mică. Zile ploioase triste, zile de toamnă, sărăcie, aşteptarea unor bani din ţară, care nu mai soseau, vizitele bietului Adrien le Corbeau — mai sărac decât mine, fiindcă nu era singur — şi în acelaşi timp fericirea imensă până la frenezie, de-a mă găsi la Paris. Mă trezeam noaptea, câteodată, visând că nu mai sunt acolo şi mă sculam să mă încredinţez că somnul mintise. Plecam, la două dimi-

www.dacoromanica.ro

neaţa, să întâlnesc zorile la Arcul de Triumf, apoi coboram, întraripat, pe cheiul Senei, plină de „matinale rememorări campestre", ca să mă închid până la orele crepusculare în aceeaşi odaie cu policandrul şi lumânări istovite, aşteptând ore întregi o sonerie prietenă...

Ce triste-s serile de toamnă
Când lumea ta îţi pare moartă
Când stai şi-asculţi şi-aştepţi zadarnic
Să-ţi bată cineva la poartă!...

(1910).

Acesta e primul meu Paris, iar ultimul, după douăzeci şi cinci de ani, înseamnă rue de Rivoli, lângă rue Castiglione şi place Vendome — momentul cel mai fastuos de pe glob.

Am locuit, de rândul acesta, printr'o întâmplare excepţională, într'un apartament princiar, cu vedere pe grădina Tuilerilor, un apartament cu gobelinuri veritabile, cu mobile vechi, valorând un singur fotoliu mii de franci, cu vase de Sèvres care aparţinuseră împărătesei Eugenia, cu tablouri originale, dela Fragonard până la Henri Martin:

— Aici puteţi ţine şi consilii de Coroană! ne-a spus doamna Danton, proprietăreasa, încredinţându-ne cheile.

Alături, Hotelul Maurice, unde în fiecare zi descindeau celebrităţi mondiale; dela cutare rege detronat la cutare neîncoronată regină a filmului.

Priveam cum ninge pe grădina Tuilierilor, ale cărei desene trase de Lenotre apăreau architectonic, pe hârtia albă a zăpezii, sub copacii de cărbune.

In anotimpurile vegetale, aceste minunate linii se pierd. Masivul cenuşiu al Luvrului, cu marginea balcoanelor înălbite de stratul subţire al promoroacei, îmbrăca forme inedite... Pe acele ferestre, pe balcoanele acelea se aplecaseră regii Franţei. Priveam îngândurat, şi-mi aduceam aminte...

Rue de Rivoli îşi purta spre cartierul Saint—Paul imensa procesiune de coloane, sub care douăzeci şi cinci de

www.dacoromanica.ro

ani în urmă, coboram obosit, flămânzi şi surâzător, din cine ştie ce pădure dela marginea Parisului... Coboram spre cartierul latin, mă opream în faţa vitrinelor cu rufărie şi cravate de lux, a restaurantelor care îşi afişau menuul pe cartoane aurite. Aurite erau şi tavanele acelor misterioase, inabordabile săli de hotel, luminate de miile de romburi şi mărgele ale policandrelor.

Un salon descoperit — ca şi piaţa San Marc din Venezzia — iată ce ţi se pare nesfârşita rue de Rivoli, între piaţa Concordiei şi Palais Royal!...

Vitrine strălucite, mozaicuri, femei elegante, străini fabuloşi, limuzine de toate mărcile...

Decorul acesta suprem, l-am locuit câteva luni fără nici o iluminare, cu strania impresie a unui exil...

Exilat din Paris în rue de Rivoli!...

Căci nu era Parisul meu, Parisul tinereţii mele. Ceea ce-mi aparţinea acum aevea înlocuia frumuseţea frumuseţilor dorite, mult mai reală decât cea realizată.

Am regăsit Parisul meu într'a zi, când m'am dus la o dactilografă ieftină, dincolo de Bastilia... Case cu trepte înguste, cu scânduri, fără covor, mirosind a gaz aerian şi a bulion fiert, în loja conciergei... Cafenele mici, cu bănci de piele roasă şi vecini care se cunoşteau şi factor poştal, care saluta pe toată lumea...

Acolo, departe, în rue de Montreuil, unde n'a pătruns modernismul care-a suprimat şi scumpul nostru cartier latin, acolo m'am simţit în strada mea, în Parisul celor douăzeci de ani.

Regăsisem, după douăzeci şi cinci de ani, strâmta şi afumata mea rue des Carmes şi m'am simţit ca în patrie, Ce căutam eu dincolo?!...

Când te-ai desprins din portul tinereţii, cele mai frumoase limanuri spre care ai pornit nu sunt, nu pot fi decât un exil...

---

www.dacoromanica.ro

VACANȚA PARISIANĂ

Parisul se golește... Evenimentele iau și ele vacanță.

...Nimica nou. Câte un prieten telefonează dacă plouă la Dauville, o rudă scrie ce străini bogați au mai venit pe Coasta de Azur. Și viața se scurge lent, sub cerul molatec al zilelor de vară. Ai crede că nimic nu se întâmplă și totuși, case nouă, mari imobile moderne se ridică în cartiere mărginașe, bulevarde și tuneluri se rotunjesc pe locul vechilor fortificații. Aspecte pitorești se pierd. Pe nesimțite se duc, unul câte unul, vestigiile trecutului. Trenul de centură, faimoasa linie ferată care înconjoară Parisul, a fost desființat. Un anachronism. Nu-l mai lua nimeni. Metropolitanul deservește azi întreaga Luteție, te duce în orice loc, mai repede, mai ieftin și mai confortabil decât întârziatul tren de odinoară. Autobusele înlocuesc tot mai mult tramwaiele. Linii celebre odinoară, au dispărut. Odată cu ele, farmecul unei călătorii pe cheiul Leinei, sub palatanii bulevardelor, pe lângă vechi biserici, prin cartiere familiare. Câțiva metri de șine retezate mai amintesc, din loc în loc, că pe-acolo trecea un vagon numerotat. Ca mâine, se vor înlocui și aceste petice de asfalt, vechiul fier va fi ridicat și nimeni nu va mai spune:

— Pe aici trecea tramvaiul Nr. 16, care pleca de printre florile pieței Madeleine, luneca sub arborii bulevardului Haussmann, ocolea Arcul de Triumf și, pe Avenue Kleber, ajungea în Bois-de-Boulogne...

O jumătate de oră de extaz cu brațul pe marginea ferestrei deschise, contemplând viziunea fără pereche a unui

www.dacoromanica.ro

Paris din zi în zi mai frumos... Tot mai rar va fi acest festin...

Nici vaporaşele care forfoteau pe Seina, dela Suresnes la Charenton, nu mai există. Cine mai are vreme, pe această epocă de trepidaţie şi de grabă, să aştepte un bateau-mouche, ca să ajungă dela un pod la altul? Prea puţină treabă mai făceaţi şi prea multă, funinge, o dragi vaporaşe de odinioară!

V'au trecut şi pe voi la fiare vechi sau v'au vândut?.. Acuma, parisieni exilaţi, cutreeraţi Seina aiurea, departe de metropolă, cu nostalgia fluviului din oraş şi a glorie' de odinioară...

•

S'au tras şi obloanele cafenelei Soufflet din cartierul latin. Cine n'a cunoscut-o?... Studenţii români de acum şi cei de odinioară, în pelerinaj parizian ocupau mesele Boulevardului Saint-Michel şi rue des Ecoles. In locul lui Soufflet s'a instalat un bar american, un restaurant şi o cafenea ultramodernă, cu reclame luminoase, cu firme şi cu mobilier violent colorate. Incetul cu încetul, cartierul latin şi-a pierdut aspectul de odinioară. El seamănă azi cu orice alt colţ modern al capitalei. Douăzeci de ani s'au împlinit şi-au trecut de un an, de când s'a închis vestita cafenea Vachette, care, vis-a-avis de Soufflet, făcea colţul rue des Ecoles şi Boulevard Saint-Michel.

Ultimele consumaţii care s'au servit în cafeneaua lui Verlaine, Oscar Wilde, Jean Moreas şi-a atâtor mari poeţi dela sfârşitul veacului trecut, au fost trei cafele pe care, pe la două dimineaţa, le-au luat trei români: Octavian Goga, E. Lovinescu şi cel care scrie aceste amintiri. Era o noapte de August. Incepuse marele războiu...

A doua zi, târnăcoapele au pornit să danţeze, dărâmând ziduri, pregătind birourile băncii care fiinţează şi azi...

Doamne, ce de guzgani mai fuseseră şi la Vachette! Abia acum îi vedeam, dintre grămezile de moloz şi scânduri pu-

www.dacoromanica.ro

trede, în fumul de var și de funingine, pe care-l stârneau cazmalele asasine.

Câți din clienții de odinoară mai trăesc? Din când în când, Henri de Régnier mai trece, fantomă de demult și mai recunoaște locul... Unde e masa la care se oprea Emile Faguet? Și Camille Flammarion... și Onessime Reclus și Jean Moréas, și Maurice Barrès? Dar unde sunt aceștia toți și cei pe care Henri de Regnier îi evoacă în profilurile literare din ultimii ani?

*

Vieața Parisului se mută din ce în ce spre Champs Elysées.

In dorul de spațiu, de lumină, orășenii dezertează cartierele celebre odinioară.... Cele câteva teatre care însemnau un centru important: Renaissance, Porte Saint-Martin, Antoine, Ambigu stau mai mult închise, fiindcă nu se mai aventurează nimeni prin acele triste ținuturi de Paris vechiu, aproape provincial...

In schimb, aristocratica alee, imensa Avenue des Champs Elysées, cel mai frumos drum de pe glob, s'a umplut de cinematografe și magazine, de restaurante moderne, de cafenele imense, care, în incendiul crepuscular și în serile cu cer senin, sub priveghierea Arcului de triumf, chiamă în fiecare zi mii și mii de oameni, aprind mii și mii de lumini roșii, albastre, o feerie intensă, o fantasmagorie ultra-modernă...

Construcțiile uriașe care au înlocuit palatele de odinioară, firmele și vitrinele care au invadat această nobilă cale, farurile multicolore n'au degradat totuși, aspectul de fast și distincție al Câmpiilor Elysée.

Stilul trece, proporția rămâne. Grandioasele proporții, linia dreaptă și totuși unduitoare, suportă ușor micile transformări de amănunt, adausurile moderne, pe care tactul și bunul gust francez le imprimă unor artere gândite gigantic și realizate armonios, acum câteva decenii.

www.dacoromanica.ro

Străinii care mai sunt la Paris populează, de preferință, terasele de la Fouquet, Triomphe, Marignan, Colysée și alte cafenele de pe Champs-Elysées... Toate rasele își trimet ambasadorii; sub uniforma vestonului englezesc, sub pălăriile tăiate în serie, în portul monoton al omului modern, se adăpostesc exponenții celor mai varii climate, exemplarele cele mai felurite de umanitate: dela diplomatul persan până la pictorul scandinav, dela samsarul levantin, până la curtierul din Africa de Sud. Lipsesc indienii pe care îi întâlnești atât de des la Londra, în hlamidele lor pitorești... Poate n'au curajul s'apară costumați în acest Paris sceptic, căruia nu-i plac extravaganțele.

*

Parisul nu este compus din acele „lupanare de cinisme și de lene", cum credea poetul, tendențios informat de propaganda nemțească de acum cincizeci de ani și sub a cărei influență Regele Carol I oprea pe tânăra moștenitoare a tronului (vezi memoriile Reginei Maria) să se ducă prea des în metropola Occidentului.

Turnurile catedralei Notre-Dame nu sunt „două brațe care blesteamă Gomora" — cum a scris Octavian Goga, tributar și el culturii central-europene.

Parisul a fost și a rămas cetatea cea mai învățată și cea mai austeră a lumii. Parisul e Biblioteca Națională, Colegiul Franței, Pantheonul, Academia, Luvrul, catedralele, monumentele...

Tavernele din Montamartre au fost făcute pentru străinii care nu cereau altceva bătrânei Luteții. Unde erau să se ducă oamenii care trăesc numai noaptea?

Ziua e a savantului, a artistului, a lucrătorului, a studentului...

Nu descălicaseră încă voevozii legendari ai Moldo-Valahiei; porcarii boruși nu-și înfipseseră, încă, țărușul, la Berlin sau la Bârlad, când Sorbona scotea doctori.

www.dacoromanica.ro

(Berlin şi Bârlad sunt acelaş cuvânt, slavonescul *börle,* care înseamnă ţăruş, adică bârlă, adică îngrădire pentru porci, obor. Br. însemnează îngrădire, după cum cl. evocă noţiunea de închis, încuiat, *clef* francez, *cluci,* slav, *Closter* sau *Klausenburg* german, *Kolozsvàr* unguresc, *Cluj* românesc etc.).

*

Sufletul nostalgic, neastâmpărat, de o poezie, de o nehotărîre şi de un fanatism orientalo-slav al românului, are nevoie de lumina organizatoare, de controlul şi pecetea fermă a spiritului francez.

Aici, totul e linear şi luminos ca raza. Nu încape echivoc. De aceia, poate o severitate, o rigiditate care jigneşte în permanenţă sufletul nostru afectuos şi sensibil până la moliciune. Dar lumina nu poate fi decât dreaptă, francă, justă, implacabilă. Raza nu cunoaşte popasuri şi deviaţiuni. Lancie de arhanghel, ea trebue să străpungă sau să se frângă. Şi vai de cel ce nu s'a lăsat străpuns, şi a făcut să moară în pragul inimei sale, săgeata de lumină.

*

Mai are nevoie sufletul românesc de acea dinamică a occidentului latin, pe care caută în permanenţă s'o disolve, în complicitate cu bărăganul nostru, pustele şi stepele asiatice.

Ceţurile nordului, mitologiile germanice i-ar măguli vagul sufletesc şi i-ar disolva bruma de voinţă. Iar noi, mai mult decât orice, avem nevoie de voinţă, simţ al actualităţii şi promptă realizare.

A aştepta „vremuri mai bune" pentru a împlini ceva e primul semn al lipsei de voinţă. Parisul nu cunoaşte legenda „vremurilor mai bune". Toate vremurile sunt bune, ca să înfăptueşti un gând pe care actualitatea, nu vremurile

www.dacoromanica.ro

viitoare, ţi l-au fulgerat. Ziua de mâine va avea propriile ei preocupări, ca să mai întârzie în reverii postume.

*

Sufletul românesc mai are nevoie de acel spirit de justiţie pe care secolele de nedreptate i l-au furat. In Franţa se învaţă dreptatea.

Şi nu numai dreptatea închisă în capsulele hermetice ale articolelor de lege, dar acea dreptate liberă, călătoare în azur, pe care oricine o poate prinde din sbor, ca pe o mireasă şi ca pe-o colombă.

Cetăţeanul judecător. Iată progresul, suprema civilizaţie. In acea zi, vom scăpa de ipocrizia oamenilor de legi, care falsifică sufletul naţional şi ale căror abuzuri se hrănesc şi se îngraşă din perfecta cunoaştere a textelor penale.

*

Parisul este un laboratoriu, un creuzot din care nu numai românii, dar toate popoarele, în frunte cu francezii, ies transformaţi, formaţi.

Parisul e ostil, ameninţător, incomod. E o permanentă contrariere şi îndârjire, o luptă de fiecare secundă. Totul e încordat, măsurat, trecut prin lupă, examinat, valorificat, catalogat şi preţuit la justa lui valoare. Ţi se dă atât cât ai dat. Poate mai puţin. Dar ai speranţa că poţi câştiga dreptatea. Aici nu se face nicio concesie. Totul e claritate, precizie, promptitudine şi prudenţă.

Cei ce nu pot rezista şi nu-şi pot impune această disciplină cad învinşi, la marginea şanţului. Rămân numai cei tari. Cei care, dându-şi seama că nu pot schimba oraşul, au hotărît să se schimbe şi să se încadreze în ritmul forte, aspru şi sigur — fiindcă a fost cel mai experimentat — al acestei metropole cu o sută de vârste şi o mie de feţe,

www.dacoromanica.ro

care e marea școală a voinței și nu se lasă învinsă decât de voință.

*

Țară bătrână și înțeleaptă, civilizație laborios câștigată, Franța ne va învăța economia și prudența.

Căci noi suntem imprudenți și risipim, cu generozitate juvenilă, bani, vreme, gânduri, sentimente.

Trăind printre pietrele auguste ale Parisului, vom învăța frumusețea pietrii, noi care nu cunoaștem decât bogăția pământului. Pământul e fecund și darnic. Dar e fragil și dărnicia lui ne moaie. Piatra e aridă, stearpă și ostilă.

E dârză lupta cu granitul. Dar cu atât mai mare e victoria. Ca să învingi piatra, îți trebue o mare încordare a spiritului și a mușchilor. Și numai această încordare te face puternic.

Studențimea românească formată linear între zidurile și lumina Parisului, învață cum să tragă, mâine, o brazdă mai adâncă și mai dreaptă într'un pământ care până azi a fost numai râcâit și speculat și care trebue adorat prin fecundare și veneratiune, săpat în profunzimi și împodobit până la cer cu mineralul scos din măruntaiele sale.

*

Marea insulă britanică, izolată în uriașul ei inel de apă, ferită de influențele continentale, își trăește viața proprie, în virtutea vechilor tradiții, într'un ritm pe care singurul temperament al locuitorilor i-l imprimă, într'o evoluție lentă, firească, autohtonă.

Alt suflet, altă concepție, alte interese. Trecând Canalul Mânecei îți dai seama că într'adevăr ai părăsit bătrâna Europa. Numai la câteva ore departe de Franța și, totuși, simți un puls care bate altfel decât la o distanță de trei zile și trei nopți în această rafinată peninsulă a Asiei care se numește Europa.

www.dacoromanica.ro

In schimb, Parisul e sinteza, inima, creerul și nervii continentului. Aici se resfrâng, de aici pornesc directivele. Trecute prin cristal rece și luminos, limpezite, catalogate, simbolizate, sublimate, — ideile vin de pretutindeni și se risipesc în toate patriile, cuprinzând, într'o singură oglindă, țări de atâtea rase și graiuri, Septentrionul și Mediterana, Atlanticul și Pontul-Euxin.

Viața socială, artistică, economică, politică, familiară, individuală sau gregară, care colcăie aiurea în căutări, în dibuiri și întreceri, în reticențe, prisosuri, cuceriri sau îngrijorată stagnare, are aici aspecte precise, metodice, înaintând lent dar sigur, într'o evoluție armonioasă, în forme definitive. Ceea ce Parisul primește de aiurea și adoptă, are garanția unei viabilități, a unei realități durabile. Acest oraș care te farmecă, în primele zile, ca să-ți fie ostil, apoi, vreme îndelungată, sdrobindu-te, prefăcându-te, silindu-te să adopți concepțiile și ritmul său, altminteri ești un desrădăcinat, un izolat — Parisul este cea mai înaltă școală de energie, de permanente eforturi, de reîncepere, de întraripări și decepții cotidiane, de umilitate și încredere în tine, de necurmată încordare a voinței, — într'un cuvânt, de tinerețe. Căci tinerețea nu este numai apanagiul vârstei, un moment din existență, darul fără preț pe care-l primește oricine, odată cu viața, — ci permanenta luptă a omului cu moartea. Un oriental dezamăgit e mai bătrân la douăzeci de ani decât francezul de șaptezeci, care aleargă după omnibuz, sare câte două trepe în galeriile subterane ale metropolitanului și care, om public, pleacă din fruntea unui departament ca să intre într'o redacție, unde-și dă contribuția cotidiană. Câți miniștri, prim-miniștri, președinți de republică ai Franței n'au luat-o dela capăt, de atâtea ori, simpli, colaboratori de ziar, primari de țară sau parlamentari de provincie?

*

Parisul e mai mult decât o metropolă, mai mult decât o țară, e un continent. Cu cât l-ai cercetat mai mult, cu atât

www.dacoromanica.ro

vezi cât îl cunoşti de puţin. In fiecare zi mai ai de învăţat ceva, descoperi noui colţuri de peisagiu mineral sau vegetal sau omenesc. Nu poţi spune că Parisul e aşa sau altminteri, fiindcă te va contrazice peste două minute. Cerul e altul în insulă, altul deasupra bazinului din grădina Luxemburg şi altul văzut dela înălţimea lui Sacré-Coeur.

Nu odată vei auzi parizieni care îţi spun:

— Locuiesc într'un cartier... fermecător... o stradă izolată... par'că n'ai fi la Paris...

Acest „parcă n'ai fi la Paris", revine foarte des în converesaţii, nu e o atitudine, o expresie convenţională repetată de dragul originalităţii; reprezintă o impresie foarte justă. Parisul e făcut din o mie şi unu de peisagii care nu sunt pariziene. Iată splendidul paradox al acestui oraş unic în lume.

*

Inainte de a fi văzut, înainte de a fi citit ceva despre el, iubeam Parisul ca o poruncă de dincolo de fiinţa mea, dinaintea fiinţei mele. Eram mic de tot, umblam cu steaua şi într'o noapte, am şovăit de oboseală şi am lunecat uşor pe zăpadă, ca într'un leşin şi mi se părea că plec la Paris.

Mai târziu, prins de demonul literar, am citit cu patimă, am trăit în fantasmagoria metropolei, dela Ponson du Terrail până la Baudelaire, urmărind, pe străzi familiare, confundând pe autori cu eroii, arzând să calc pe urma lor. Şi, fără un ban în pungă, într'o bună zi, am plecat.

Când am ajuns la Paris, m'am întrebat:

— Numai atât?

După mai bine de un sfert de veac, mă întreb:

— Numai atât cunosc din Paris?

*

De un sfert de veac, încetul cu încetul, Parisul s'a schimbat. S'a schimbat şi felul dragostei mele pentru el.

www.dacoromanica.ro

Acum, mă 'nchin lui pentru tot ceea ce nu este el, cel din visurile mele romantice: îl iubesc pentru piatra lui cenușie, ostilitatea lui, linia lui dreaptă, descurajarea pe care ți-o insuflă și odată cu ea, porunca de a munci mai mult, sobrietatea dusă până la secătuire...

Impărtășesc tristețea locuitorilor săi, economia — care la burghez devine avariție, iar la artist spirit clasic... Tot ceea ce înseamnă constrângere, linie dreaptă, rezitență, maturitate, mă leagă zi cu zi și tot mai mult de cetatea fără nostalgii, a tuturor nostalgiilor pământului.

---

www.dacoromanica.ro

SEZON LONDONEZ

Un ritm amplu, sigur, fără trepidații, catifelat. Iată Londra și iată viața întregii insule, în care s'a refugiat, parcă bunul traiu, calmul și surâsul continentului de odinioară.

Inconjurată de mările protectoare, scutită de invazii, sărbătorind cinci sferturi de veac de când a fost ucis cel din urmă lup, oprind orice câine de a-i trece hotarele, ca să nu-i aducă blestemul turbării, Anglia e ferită nu numai de molima fiarelor și de năvala hoardelor inamice, ci de tot ce-i poate viola cuceririle seculare și strica liniile armonioase ale unei alcătuiri sociale în care confortul, libertatea în demnitate, și superbul dispreț pentru alte popoare, o ține îngrădită și sigură de ea, mândră de propriile ei focuri și iradieri interioare, perlă uriașă a uriașului inel de apă.

Sfârșit de Iunie. Plin sezon. Vegetația, de un verde gras, îneacă și răcorește toate.

De trei ori pe zi se înorează, plouă de trei ori pe zi, soarele răsare de mai multe ori pe zi și acest caleidoscop ceresc înviorează, mereu, peisagiul.

Nimeni nu e grăbit, nu e supărat nimeni. Toate merg din plin, fără zor, fără acea enervare a continentului, fără panica în care trăiesc celelalte țări, fără acea instabilitate a unor popoare care-și schimbă prea des guvernanții, legile, vechile deprinderi, noile idealuri.

•

www.dacoromanica.ro

Cei pentru care Parisul e supremul punct Nord-Vestic şi care îşi închipuie Londra şi întregul Regat-Unit ca o cetate a brumei şi-a cărbunelui, unde toate sunt înegrite de funingine, unde oamenii, posomorâţi, merg cu grabă, în ceaţă, spre munca şi truda lor de toate zilele, — vor afla că aici e muncă, dar nu e trudă şi sunt vesele grădini mai mult ca pretutindeni şi sunt oameni surâzători, blânzi, aproape copilăreşti, în sufletul cărora e greu să pătrunzi, dar, odată pătruns, le-ai furat inima toată.

Ai crede că această societate vestită prin educaţia şi flegmul ei cotidian e un pension rigid; reuniunile lor ţi se par îngheţate şi scrobite. Iată-i, totuşi, în cel mai aristocratic teatru sau în restaurantul cel mai şic: e o lume şi o larmă pe care n'o întâlneşti nicăieri la Paris sau în capitalele germane şi chiar italiene. Toţi vorbesc în acelaşi timp, îşi spun cu glas tare, lucruri care nu privesc pe alţii, se bucură de vieaţă ca nişte adolescenţi. Tineri şi bătrâni dansează, cheltuiesc, umplu localurile.

Să fie un ordin? Se poate. Cel ce cheltuieşte face pe alţii să câştige şi acest câştig se va răsfrânge asupra lui însuşi, mai târziu.

Guvernul şi presa Parisului n'au putut convinge poporul irancez de acest adevăr elementar şi iată de ce, în metropola continentului nu se vorbeşte decât de criză.

Se pare că vieaţa intensă a Londrei coincide cu deprecierea lirei sterline. Mărfurile nu s'au scumpit, aşa că străinii sunt atraşi prin schimbul favorabil, iar englezii cumpără mai ieftin ei înşişi. Albionul e refugiul optimismului. Pasăre măiastră, când îţi vei trimite puii şi 'n Europa fără cântece şi fără ciripit?

*

Se citeşte mult. Teatrele sunt pline. Toate teatrele. Nu trebue spectacolul excepţional, amuzamentul cu orice preţ, pentru ca publicul să se deranjeze. El umple sălile unde se joacă fără prea multă strălucire, piese grave.

www.dacoromanica.ro

Invazia sportului, care a îmbrâncit toate celelalte preocupări, aiurea, n'a schimbat nimic aici, fiindcă englezii au făcut sport întotdeauna. Ei nu se exersează în aer liber, astăzi mai mult decât ieri, disprețuind, pentru aceasta, înaltele preocupări ale spiritului.

Biblia, romanul sentimental, povestea polițistă, ca și poezia lirică și-au păstrat vechii adepți, cucerind mereu, alții.

Tot așa, teatrul de oameni vii, n'a fost înlocuit cu viziunile spectrale, de pe ecran. Își are locul hotărît, fiecare, nu încalcă nimeni hotarele altuia, nu isbândește nimeni în pofida altuia.

Inainte de orice cultură, englezul pune educația. Și această preocupare face din cel din urmă conducător de autobus, un boier și din fiecare vardist, un magistrat.

Nicio constrângere și nicio libertate care să umilească pe cetățean. Munca nu degradează pe nimeni. Toate se fac în slujba supremului confort, fără sforțare, în confort. Te întrebi: cine duce munca grea, munca istovitoare, fiindcă nimeni nu pare obosit, sâcâit, extenuat? Toți sunt surâzători și bine îmbrăcați.

Prea bine. Par'că ar fi pe scenă sau într'un pastel. Oare nu stă nimeni gol și negru de funingene în arșița câmpului, în bezna minelor, în fulgerul fabricilor? Intrebarea aceasta ajunge o obsesie. Și această obsesie dă halucinații. Și această halucinație prinde chip zi de zi... Dincolo de fiecare englez, în jurul său, la picioarele sale nu e numai vidul, ci fantome. Chipuri străvezii, de departe!... în port exotic.... în piesaje tropicale... îngeri de veghe, demoni de trudă, în dosul fiecărui londonez, după starea, după rangul acestui fericit al pământului, eu văd doi indieni... trei indieni... patru indieni, patruzeci de indieni... Cortegii întregi de oameni din colonii supuse Majestății Sale Britanice... De o parte Londra, de alta, Universul.

*

www.dacoromanica.ro

Cerul răsfrânge ca o apă.

Fiindcă, aici, toate sunt monumentale, s'a deschis şi peste Hydepark o boltă imensă, în care vibrează verdele oceanului vegetal din vale.

O boltă mobilată din plin: colea, azurul cu irizări de pădure. Dincolo, nouri de cositor care vestesc ploaie. La miazănoapte, o perdea alburie de ceaţă, prin care se uită soarele. La orizontul din miazăzi câţiva nouraşi de culoare trandafirie, care, fără îndoială, trec deasupra unui lan cu maci şi-i fură lumina.

Şi toată această fantasmagorie a slăvilor conduce vieaţa oraşului; umbrelele se vor deschide şi se vor închide, omnibusele vor fi asaltate sau se vor goli după cum va hotărî vântul care se plimbă hai-hui în împărăţia cerului şi-şi mână turmele de nouri asemenea unui baciu îndrăgostit.

*

Pe aleea călăreţilor, trec copii, pe ponney graţioşi, o jumătate de pas în urma profesorului.

Vieaţa li se oferă, îmbelşugată, de mici. Născuţi în vechi palate, cu mobilă de stil, cu parcuri seculare, ei continuă o tradiţie de bogăţie, de bună creştere şi de amabil egoism, perpetuată în generaţii, fără salturi, fără surprize, — plăcute sau neplăcute.

Iată, pe lângă climatul umed, secretul tenului roz şi al nervilor tari. Copilul acesta care trece călare prin Hyde-Park seamănă leit, la chip şi la port, cu tatăl şi cu bunicul său, care, la aceeaşi vârstă, în aceeaşi veche grădină a Londrei, treceau pe căluţii graşi şi delicaţi, în galop.

Peisagiul n'a schimbat şi acelaşi portret de Lawrence, Raynolds, Raeburn sau Gainsborough, cu uşoare modificări în port sau coafură, poate reda imaginea familiei de azi, alături de acelaşi scrin, pe aceleaşi fotolii, cu aceeaşi deschidere a ferestrei spre aleele domeniului ancestral.

www.dacoromanica.ro

In Hyde-Park pe aleea largă, cu pământul pufos ca un manej al circurilor de odinioară, trece călare, însoțit numai de un valet, Regele Angliei... Un moment de respect,— și atâta. George V nu iubește fastul și sgomotul. Se strecoară, modest, salută calm, familiar, și cu atâta mai august. Nu pozează. O privire care întârzie asupra lui, îl intimidează... De aceea, e un consens unanim ca la festivități, la curse, la teatru, să nu-l privească nimeni prea insistent.

George V e tot ceea ce n'a fost Wilhelm II al Germaniei, — Kaizerul.

Splendidă simplicitate a unui om care nu vrea s'arate cât e de important...

*

Să răvășim pietre scumpe...

Ce paupere apar, prin amintire, bijuteriile Franței, din Luvru: două coroane, din care una cu pietre false, două briliante, rubinul d-nei de Pompadour, sabia lui Carol IX și micii elefanți de fildeș, — ce paupere apar acestea toate față de giuvaerurile regilor Angliei, adăpostite în Turnul Londrei!

E un cămin uriaș, cu incendii miriadare, în care arde diamantul koh-i-noor, neverosimil în mărimea lui, în creștetul sceptrului regal, diademe neprețuite, vase și buzdugane de aur cizelat, spade încrustate și toate minunile din o mie și una de nopți, darurile Indiei și ale Africei de Sud, moștenirile unui șir întreg de regi fastuoși și strângători, care se topesc în jăratecul acestui cuptor și tremură cu mii de flăcări.

Bogăție, pretutindeni... Simți că întregul glob muncește, adună și aleargă din toate corăbiile spre această insulă fericită, în care monumentele au proporții grandioase, iar basmul însuși pare o copie palidă a locașurilor aevea.

Fie procesiunea de terase, curți și ziduri de cetate, numite Turnul Londrei, fie Westministerul, fie castelul

www.dacoromanica.ro

regal din Windsor, al cărui donjon gigantic l-a ridicat acuma nouă sute de ani Wilhelm Cuceritorul, fie colinele Edinburgului scoţian, — piatră peste piatră s'a adunat şi s'a păstrat fără o ştirbire, întruchipând nemuritoare feerii de stană cenuşie sau gălbuie ca fildeşul.

Bogăţii de granit, bogăţii de aur, bogăţii vegetale, bogăţii de lemn sculptat, toate solid aşezate pe pământ scutit de cutremure şi ferit de invazii duşmane, — au consolidat o avere sufletească făcută din spirit de dreptate şi de libertate, de demnitate şi de cinste, de iniţiativă şi conservatorism.

Lux, traiu bun, confort, pentru fiecare şi, în raport cu celelate popoare, — o bună stare superioară categoriei sociale corespunzătoare, de pretutindeni. Câţi intelectuali de pe continent, n'ar râvni confortul unui servitor englez!

*

Confort, mereu confort. Iată o altă formă a confortului, pe care nu ştiu de ce nu o adoptă şi alţii, fiindcă nu cere nicio jertfă, scaunul de plajă, din lemn şi pânză, instalat pentru odihna din parcuri nu numai la ţărmul Mării, cum obişnuim toţi. Pe această fragilă jucărie, corpul se odihneşte complet, ochiul vede mai mult cer decât de pe rigidele bănci de fier sau de lemn şi această atitudine de amplu abandon, cu membrele odihnite, cu privirile în azur cu sufletul nostalgic, evocă marea... infinitul... repauzul total şi fecund, în visuri albastre.

Chiar această reprezentanţie, în aer liber, în Regent-Park, a sombrei tragedii „Richard III", se dă în faţa unor spectatori tolăniţi pe uşoarele fotolii de plajă. Fumul ţigărilor se înalţă spre ametista înnoptării. In pădurea care ne înconjoară s'alungă mierlele. Privighetorile acompaniază cu trilul lor severul text Shakespearean, iar lumina reflectoarelor parcă nu mai colorează spectral, cea mai

www.dacoromanica.ro

sângeroasă poveste, ci un basm frumos, frumos, rupt din „Visul unei nopți de vară", ce s'a desfășurat în același decor, în același sbor al mierlelor, aseară....

Teatre, curse, expoziții, garden-party-uri, concursuri de avioane, alergări de câini, noaptea, în lumina reflectoarelor, cu pariuri de sute de mii de lire sterline, baluri oferite în hotelurile de lux, banchete, recepții, spectacole în aer liber, cabareturi unde curge șampania până spre ziuă, — iată sezonul Londrei, plinul sezon, când Iunie și începutul lui Iulie, înseamnă încă primăvara: teii înfloresc abia, la Paris.

*

Trei străine sunt marile atracții ale metropolei. Actrița franceză Yvonne Printemps, apoi „diseuza" pariziană Lucienne Boyer, care, în fiecare seară, la restaurantul-dancing Monseigneur, psalmodiază *Parlez-moi d'amour* și *Parlez-moi d'autre chose,* o parodie a romanței care a făcut-o celebră.

Intr'o piesă scrisă de o doamnă maghiară, pusă în scenă de un regisor rus, a cărei acțiune se petrece în Italia, joacă actrița Elisabeth Bergner, refugiată din Germania de când cu Hitler. Yvonne Printemps a părăsit Parisul, părăsindu-l pe Sacha Guitry, iar Lucienne Boyer preferă să stea la Londra, unde nu i se aduce mereu aminte de mecenatele ei, fie iertatul Stavisky...

(Pe vremuri, avea mult succes aici compatriotul nostru Metaxa, cântăreț, care acuma e prin America).

La reprezentațiile Elisabethei Bergner, nu se găsesc bilete cu săptămânile. Am putut-o vedea într'un matineu de Miercuri și, imparțial, ca românul, cum spune Caragiale, nu m'am entusiasmat din cale afară. Din mai multe motive. In primul rând, fiindcă am idiosincrazia actrițelor mari, care joacă fetițe, mușcând dintr'un măr și alintându-se. Elisabeth Bergner interpretează în piesa d-nei Kenedy un fel de *Scampolo,* fata din „Pigmalion", „Șoarece

www.dacoromanica.ro

de biserică" şi alte ingenuităţi, o copilă, de pe drumuri, care umblă în şosete şi intră în casele oamenilor strengăreşte. „Mic da'botrin", cum spunea un sas. Tot aşa mi-a fost greu să cred, la Paris, pe d-na Ludmilla Pitoeff, mama a şase copii, că este într'adevăr Edwiga din „Raţa sălbatecă" (14 ani). Desigur, teatrul e o convenţie. Niciodată, nu vei putea găsi o Julietă de 15 ani şi o Edwigă de 14 ani. Dar e un moment, o linie de demarcaţie, o culme a posibilităţii, chiar în teatru, când un lucru merge sau nu mai merge. Fiziceşte, Elisabeth Bergner, e mai mult pirpirie: pare clădită dintr'un sfert din d-na Aura Buzescu şi dintr'un sfert din Tantzi Cutava.

Această actriţă, cu o voce lipsită de muzicalitate, are, în scenele de dramă, o simplicitate şi o emotivitate care, ajutate de limba natală (căci englezeasca în care joacă e de dată recentă), creează valori şi sugestii de rară calitate. Cinematograful îi este mai favorabil. Cinematograful a fost o mană cerească pentru mulţi şi mulţi actori. In lumina ecranului, capul patetic al unei Elisabeth Bergner câştigă însutit. Scena nu e propice expresivităţii unei fizionomii. Ea cere o plastică armonioasă, linii mari şi glas puternic. Il lipsesc amplificatoarele. Detaliile se pierd. Jocul ochilor, o crispaţie dureroasă a colţului gurii, o îngândurare, un surâs, o lacrimă, sunt marele motive ale filmului. Faţa e proiectată imens, impresia e directă, violentă. In lumina slabă a rampei, printre mobile, într'un cadru de câteva sute de ori mai mare, sforţările actorului se cer mărite; efectul rămâne microscopic.

Iată avantajele mimului din studio, asupra actorului tradiţional. El prezintă publicului numai aspecte chintezenţiale, alese îndelung, agrementate cu tot ce le poate intensifica. El joacă pe primul plan, mărit şi luminat, în obrazul şi sufletul spectatorului. Dimpotrivă, departe de public, fără baia de lumină care-i scaldă, îi purifică şi-i dinamizează accentele, actorul cu cortină se pierde pe bărăganul sutelor de metri pătraţi ai scenei şi nu-şi mai poate

www.dacoromanica.ro

folosi toate darurile. E prea departe de spectator, căruia fantasmagoria ecranului i-a făcut o nouă educație, i-a slăbit atenția, i-a moleșit încordarea.

Teatrul, ca să mai poată rezista, trebue să se apropie mult de spectator. Nu atât în sensul literar, adică, adulmecând preferințele de text ale acestui inamic implacabil, ci, înfruntându-l deaproape, prin interpretare. Alta e Elisabeth Bergner, din film, și alta, biața păsărică golașă, pe această scenă infinită, cu parteneri englezi de două ori mai înalți decât ea, vorbind o limbă căreia nu-i poate reda toate mlădierile, — dacă or fi existând...

Sala e tixită. Foarte multe femei bătrâne, printre cele 90 la sută femei care compun publicul acestui matineu de Miercuri.

Aicea, doamnele nu-și vopsesc părul, așa că această avalanșă de creste argintii, inelate, e revelatoare și nostalgică, ca o gravură de secol. Teatrul însuși are ceva cochet și vetust.

După primul act, se servește înghețată. Publicul nu iese din sală, căci tinerile și frumoasele plasatoare, cu șorț de aur peste rochița neagră, cu uriașe panglici negre, în părul de culoarea floarei de alun, servesc, ca într'un pastel, pe tăvi bogate, pe cei ce vor să se restaureze, iar în al doila antract, iată ceaiul, adus la fotoliul fiecărei lady, într'un surâs grațios și confortabil. In sală, odată cortina lăsată, larmă multă, ca la o recepție. Publicul parizian e mult mai rezervat. Aici, toată lumea,— atât de atentă și de favorabilă în decursul reprezentației, — vorbește acum și murmură din sute de isvoare, comentează în sunetele unei orhestre disimulate. S'a iscat o mare rumoare anonimă și optimistă, căci momentul suprem al zilei a sosit: e ora ceaiului. E ritul sacru, la care englezul nu renunță, cutremure-se și pământul. N'au renunțat nici în anii marelui război, când, la ora fixă pe front, cei veniți de peste Canalul Mânecii încetau focul, puneau pușca la vestiar și cele-

www.dacoromanica.ro

brau solemn și patriarhal acel „five o'clock-tea", care, de fapt se întâmplă cam pe la ora 3 și jumătate. Ori unde este un englez, un film, o comedie, o carte englezească, trebue să fie și un serviciu de ceaiu. La această oră, zeci și zeci de milioane de cești cădelnițează, pe glob, în gloria marelui zeu venit din Asia-indochineză și adoptat de universul întreg. Să respectăm această clipă solemnă.

Ce mai înseamnă o biată piesă ungurească și-o actriță gonită de naziști?

Printre englezii blonzi, înalți, eleganți, cu garoafă roșie la butonieră, iată, din când în când, chipuri exotice venite de peste oceane, din continente misterioase. Mulți indieni, îmbrăcați europenește, cu ochelari, alături de nevestele lor pipernicite și tuciurii, sub șalurile de mătase colorată, pe care le-ai vrea mai bogate, mai evocatoare ale splendorilor din o mie și una de nopți. Dar, în definitiv, nu toți indienii sunt rajahi și mai puțin maharajahi. O singură pereche, coborîtă dintr'un magnific automobil, la poarta unui hotel de lux, iese din comun. Sunt foarte tineri amândoi. El e înalt, subțire și remarcabil prin ițarii albi, bine strânși pe pulpa interminabilă.

Ea e micuță, cochetă, se știe frumușică și pe năsucul pudrat ocre, străpungându-i aripioara nării stângi, poartă un briliant. Probabil, îl scoate seara și când are guturaiu.

Iată, la al treilea etaj al lui Hyde-Park hotel, în balcon un negru bătrân, majestos, într'un fotoliu. Poartă vestminte legendare, mustățile și barba îi sunt albe. Intâia oară văd un negru cu barba albă. In jurul capului, un turban măreț. Se uită pe gânduri la peisajul animat, din vale. Un soldat înalt în port colonial și un supus respectuos, veghează în picioare, la dreapta și la stânga marelui șef. De unde va fi venind acest bătrân, important și melancolic, care seamănă cu unul din cei trei magi plecați pe urma stelei călătoare, acum 1934 de ani?

Am mai văzut un rege negru, în forfoteala pieței Trafalgar, un rege mai mic, mai tânăr, mai jovial. Scurt, gras

www.dacoromanica.ro

musculos, și gol subt un șal verde și vișiniu, surâdea cu mândrie copilărească, trecătorilor. Lucia, uns cu cremă neagră, din toată pielea, așteptând, poate, tramvaiul; la spatele său, respectuos, un sclav îl ferea de soare cu o înaltă umbrelă colorată. Sclavul era poate convins de anacronismul momentului și de ridicolul situației, fiindcă ne zâmbea, aruncându-ne piezișe priviri ironice, care mergeau din umerii de abanos gras ai stăpânului, la ochii noștri. Viziunea a fost prea scurtă, vai, căci un omnibus cu două etaje se interpuse între noi și feeria tropicală, despărțindu-ne, incontestabil, pentru veșnicie.

•

Iată o manifestație comunistă. Din direcția opusă, iată o manifestație fascistă. Roșu și verde. Pe urmă, din altă direcție, iată o manifestație pacifistă, una antifascistă și alta anticomunistă. Tinerețe multă, multe femei, unele cu copii de mână, altele cu prunci în brațe.

Incadrați de agenți călări, manifestanții se opresc la picioarele statuiei lui Nelson. Pe trepte, oratorii vorbesc. Ascultătorii cântă, vociferează, pe urmă își refac rândurile și se reîntorc de unde au plecat, subt aceleași priviri inperturbabile ale cavalerilor poliției. Au spus ce-au avut de spus, s'au răcorit. Aici opiniile sunt libere. E țara unde cultul libertății individuale și al libertății de gândire ajunge la apogeu. Toate părerile se pot exprima în voie. Nimeni nu se poate plânge că n'a fost ascultat. Cu excepția censurii care privește pornografia, — orice critică a așezămintelor religioase, morale, politice se poate desfășura în voie.

In imensul Hyde-Park, în centrul orașului, spre Arcul de marmoră, se adună oratori de toate categoriile sociale și vorbesc mulțimii. Pot ataca și pe Regele Angliei, dacă le face plăcere și pe episcopul de Canterbury și pe șeful guvernului și pe Stalin. Nu-i deranjează nimeni.

Trecând grilajul parcului, însă vor trebui să-și vadă de treabă, fiindcă nu mai suntem în pădure... Dar acolo, subt

www.dacoromanica.ro

copaci, urcați pe un scăunel sau chiar la o tribună, oricine e posedat de demonul elocuenței, își dă drumul. Bine înțeles, nu se obligă nimeni să-i furnizeze auditorii... Iată aceste două perechi în quator religios, intonând cântece sacre. Nu se oprește nimeni să asculte, dar grația divină e mai puternică decât orice încurajare pământească. Cele două perechi, cu ochii la cer, omagiază pe născătoarea de Dumnezeu cu fervoare. Domnul cu barbă și cu ochii extatici de dincolo, are vreo sută de fideli, dar cei mai mulți sunt inconoclaști. Il întrerup ironic, îl contrazic, cu toate că titlul conferinței, scris cu creta pe o tăbliță neagră, anunță: *„Lumina dumnezeiască străbătând noaptea contemporană"*. Mai mare succes are un orator popular, care în expresii grase, de argot, sare dela un subiect la altul, cu pathos și inconsecvență.

Arată ticăloșiile capitalismului, apoi, fiindcă, a văzut apropiindu-se grupul nostru, înflorit de câteva doamne cu aerul parizian, atacă femeea franceză care-și vopsește buzele și corupe societatea. Omul acesta s'a îmbătat de propria-i elocvență și se entusiasmează de unul singur.
țește și de entuziasmează.

Intr'o duminecă, la Edinburg, în Scoția, am văzut în piață, printre vânzătoarele de limonadă și acrobați, tineri teologi care predicau, exercitându-se pentru sacerdoțiul viitor. Băieți sub douăzeci de ani își alegeau o piatră și începeau să monologheze. Pe măsură ce frazele se înfiripau, oratorul se înflăcără, gesticula, se congestiona, se extrazia în numele sfintei cruci, fără să-i pese că nu-l ascultă decât un copil și un păstor bătrân, fără să-i pese că pastorul a plecat, că pe copil l-a luat mama de mână și l'a dus și în locul lor, zece minute n'a mai venit nimeni.

Nevoia și posibilitatea de a vorbi în aer liber, înseamnă, aici, o seculară tradiție. Parlamentarismul nu e un cuvânt gol. Libertatea exprimării oricăror idei, n'a adus pieirea imperiului Britanic. Revoluțiile le face cuvântul oprimat. nu cuvântul exprimat.

---

www.dacoromanica.ro

POEZIE, IN PROVINCIE...

Oraş de provincie, sub munţi, în Martie.

Noapte de ametist, rezemată pe linia colinelor ce închid, în zare, Nordul.

Atheneul local, cu numele unui scriitor mort înainte de războiu, m'a invitat să ţin o conferinţă despre poetul defunct. Pe vremuri, sărbătoritul a avut o considerabilă faimă literară. Mai este pomenit şi azi, în manuale, la festivaluri, la Universitate. Versurile sale, însă, nu m'au încântat, nici pe vremuri şi nici acum, la cazinoul comunal, când le-am citat cu pathos, în conferinţă, iar auditorul numeros le-a primit cu entuziasmul şi uimirea unei revelaţii. Sunt strofe răsunătoare, umflate cu adjectivul ieftin şi rima facilă. Ţara poetului e „mândră", strămoşii „glorioşi", iubita „încântătoare", „pământ", rimează cu „mormânt", „zare" cu „depărtare", „iubire" cu „fericire". Anemic ospăţ pentru amatorii suculenţelor spirituale! Muzicalitatea vehementă e necesară, imperioasă, la teatru, dar sună a gol în poezia lirică. Publicul — în globez în el, totdeauna, şi critica literară, — nu face deosebire între versul scenii, care trebue să fie uşor de reţinut, limpede, luminos, cât mai despovărat de imagini, şi între strofa menită să fie citită în intimitate, numai cu ochii şi sufletul, concentrat, intens; poezia învăluită, catifelată, cu verbul rar şi cu inedite împerechieri de rime, gânduri şi cuvinte; poezia fără final, rotundă şi pecetluită ca o mireasmă într'o capsulă şi care, descompusă lent în

www.dacoromanica.ro

propriul tău suflet, creează parfumuri și suggestii misterioase, tulburătoare.

•

Exemple?

George Coșbuc a fost un poet dramatic, care în loc de piese de teatru, a scris balade și idile.

Succesul său, ca și-al lui Octavian Goga, ca și al lui P. Cerna, nu se datorește atât vastului material poetic acumulat, cât formei elocuente în care a știut să toarne acest material

Sonoritatea verbală a fost propice multor altor debuturi literare.

Mult regretatul Aristide Demetriade, mi-a mărturisit, prin 1915 — și opinia lui mi-au repetat-o generali și profesori universitari — că cel mai mare poet, dela Eminescu, este Radu Cosmin, ale cărui satire, declamate de aristocraticul interpret al lui „Hamlet", i-au adus aplauze tot atât de abundente ca și satirele celui ce a scris „Luceafărul". Sonoritate. Vehemență. Preocupări sociale. Revoltă. Suflu dramatic... Aplauze!

•

Am plecat; după conferință, pe străzile urbei muntene, cu o vagă impresie de fraudă. Imi dădusem seama că mințisem în elogiile aduse confratelui repauzat și în convingerea cu care citisem versuri în care nu credeam.

Impresie trecătoare, însă, căci, din moment ce auditorul, pios și cald, găsise frumusețe în strofele declamate, frumusețea trebuia să existe, sub o formă sau alta, dacă nu în arta poetului, măcar în inima ascultătorului. Poet este, mai ales, cel care caută poezia altora, o primește, o fructifică, interior. Ceea ce adăugăm noi înșine într'o operă de artă, constitue vibrațiunea și aureola ei. Fără acom-

www.dacoromanica.ro

paniamentul nostru sufletesc, orice muzică rămâne un simplu mecanism.

•

Miezul nopții... Singur, pe străzile orășelului de munte. Sub hipnoza lunară, zăpada înnoroiată din mijlocul drumului, se topește, probabil, căci o aud cântând în toate canalurile. E un imens clinchet subteran, un murmur de cădelnițe în liniștea întretăiată de lătrăturile câinilor și de fluerile vardiștilor.

Nu mi-așI fi închipuit niciodată că există atâtea canaluri într'un oraș...

Noaptea asta are ceva din copilăria mea bucureșteană.

Capitala de demult, ale cărei vestigii nu se mai găsesc decât dincolo de barierele ei. Toată provincia este o mahala a Bucureștilor de altă dată.

Numai aici mai miroase, din când în când, pe stradă și în parcuri, a gaz aerian, scurs din vre'un felinar cu becul cariat. Mai vezi, numai aici, la ferestre scunde, tava cu covrigi, alune zaharisite, prunci de turtă dulce și semințe de floarea soarelui. Iată, în camera de hotel, soba monumentală, rândunelele pe tavan și plapuma roșie, împărțită în sute de romburi, pe patul de fier, cu trandafiri pictați și cu odalisce. Iată, la birtul economic, lampa de petrol, în perete, falnică în chenarul ei de oglinzi în evantai, care o răsfâng panoramic.

Iată prăvălioara unde se vinde, la un loc, iască, zahăr-candel, visul Maicii-Domnului, și năut. Subt flăcăruia roșiatecă a dughenei miroase a roșcove, a tahân, a saci plouați și a urme de guzgani.

Din copilăria mea bucureșteană n'am mai văzut momentul de azi, dela cofetărie: o domnișoară a cerut rom și s'a ascuns după un raft, să-și amorțească o măsea, care-o doare de mult, fără îndoială, căci prea-i cunoaște tratamentul. Domnișoara stă aplecată grațios și îndurerat, cu falca plină de rom, bulbucată... Copilărie!... Bucu-

www.dacoromanica.ro

reștii care nu mai sunt... Atâtea aspecte de odinioară, care n'au murit încă și nu vor muri, câtă vreme vor exista orășelele noastre patriarhale unde un automobil e, încă, un fenomen, un glob electric, o victorie, o firmă luminoasă, un semn de perversitate.

*

Și numai aici, în provincie, mai găsești instituții cu nume de scriitori și numai aici mai sânt poftiți conferențiari dela București să vorbească despre un poet defunct...

In susur de zăpezi ce se topesc subt noroi, urbea provincială e prielnică visării. N'am mai spus versuri de mult, de mult n'am mai simțit nevoia cadențelor interioare.

Acuma, iată-mă scadând, în adierile de Mart nocturn, acompaniat de hăul unanim al dulăilor, de melancolia fluerată a vardiștilor, de armonia subpământeană a picăturilor sfărâmate în canaluri, cristalin.

Cântă'n mine versuri de de mult... versuri necunoscute... versuri uitate... Nu le citează nimeni. De obiceiu se citează strofele cu întorsătură retorică, pe care le-ai mai auzit și le-ai reținut fiindcă au insistat alții: singur nu le-ai fi descoperit.

Din poeții străini, fiecare pomenim ceea ce am găsit; fragmentar, în studiile critice sau în antologii. Versurile care cântă'n mine astăseară, au ceva inedit, virginal...

In cer s'ajunge dintr'un salt
Sau nu s'ajunge niciodată...
Aruncă'n el un cântec 'nalt...
La cer s'ajunge dintr'un salt...

Ritmurile lui Alexandru Macedonschi — electroni — revin în roi pe aceste locuri unde el însuși le-a risipit cândva.

E ziua rozelor ce mor
Mor în grădini și mor în mine...

www.dacoromanica.ro

Frânturi de rondeluri zboară în văzduh:

Urcați în vârfuri de catarg
Și puneți steagul de plecare...
Durerea mea dacă e mare
Pământu-acesta este larg...
Urcați în vârfuri de catarg
Și puneți steagul de plecare!

Am ocolit biserica Sfântului Constantin și dau într'o stradă calmă, pavată și uscată. Aici locuește un domn, fost primar, care are globuri colorate în curte și a început gospodăria orașului prin a-și pune la punct propria lui uliță. Ce bine ar fi dacă pe toate străzile pământului românesc ar locui măcar un consilier comunal!

Prin ce asociații de idei, evoc, tocmai pe trotuarul din fața casei domnului primar, un catren de Mircea Demetriad?

Sub bolta înstelată — albastru uranisc
Mă clatin de beția luxuriei nebune
Orchestra de senzații în mine nu apune
Și drumul cel mai neted îl urc ca pe un pisc.

De câte ori reîntâlnesc poemele lui Alexandru Macedonschy sau ale lui Mircea Demetriad sau ale lui Duiliu Zamfirescu, am impresia binefăcătoare, că, în definitiv, poezia românească nu începe odată cu revistele dreptunghiulare sau rombice, cu esteții și cerberii implacabili ai ceainăriilor.

S'a scris românește și acum cincizeci de ani — dacă nu și mai înainte. Și s'a scris înalt și purisism, de răzvrătiți cu mai multă disciplină și ideal. Erau și pe atunci, pe de o parte, scriitori ai nației și, pe de alta, ai literaturii,

Dincolo de baricada „Contemporanului", a sămătorismului Coșbuc-Vlăhuță-Iorga, oameni ca Duiliu Zamfirescu, Mircea Demetriad, Alexandru Macedonschy, izo-

www.dacoromanica.ro

laţi în impopularitatea lor, scriau suav şi mediteranean, versuri ce abia azi ne par actuale.

Anatemizaţi de heralzii tutulor tradiţionalismelor, ei au cunoscut exilul pe care-l împărtăşesc şi azi, unii inoportuni. Mă gândesc, între alţii, la D. Nanu, la V. Demetrius, la Bacovia, la N. Davidescu. Inactuali. Inadaptabili. Indizerabili. Există, totuşi o abilitate, să te strecori printre poeţii epocii tale. Unii o practică instinctiv, cu melancolie şi cu folos. Trebue, în primul rând, venerată instituţia tribului. Clanurile se fac, se desfac, se refac, se caută, se sprijină, îşi pun condiţii, se contestă, dar nu se ignorează; deci, se admit. In afară de ele, eşti bobul căzut pe piatra seacă.

Cenaclurile fiecărui leat îşi impun fervenţii şi gradaţiile. Să începem cu zeii. La un moment dat, erau scriitori numai Delavrancea, Coşbuc şi Vlăhuţă. Aceştia şi emulii lor.

Duiliu Zamfirescu nu era şi nu trebuia să fie. Macedonschy, cel puţin, întruchipa pe Antichrist. Mircea Demetriad? Boemul demonic, care, în grădină, la Bulevard, era bun să spue, hohotind, până la ziuă snoave decadente. Şi totuşi, ce filtru magic foloseau oamenii aceştia, în tainiţele lor de artă, în vreme ce se pregătea, didactic şi tricolor, gloria bardului Măghiran, dela „Floarea-Câmpului"!

Cine va culege, într'o zi, poemele lui Mircea Demetriad? Poate unele versuri au pălit, — dar care deceniu nu usucă frunzele celuilalt? Abia de-ţi mai poţi reciti propriul tău scris de anul trecut, necum scrisul altuia, de-acum un sfert de veac!

Căldura zilei scade. Sub lânced sărutat
De zefiri, albii lotuşi, în freamăt, se abat
Iar frunzele susură de-un spasm înfiorate.

E noapte. Sperioase, încep a se chema
Copilele, pe ţărmuri şi 'n Gange, despoiate,
Din apele sfinţite, se 'nalţă, plină, Ma.

www.dacoromanica.ro

E finalul unui sonet „Ruga Brahmanilor" publicat de Mircea Demetriad în „Românul Literar", al lui Caion....

Un alt cântec, în cântecul acestor oameni, altă sensibilitate, alte preocupări. De ce au părut străine? Poate i-a respins superstiția scită. Pe noi, toți, între Carpați, Balcani și Caucaz, apasă blestemata moștenire scită, refractară ori cărui gând nou, cum era'n vechime ostilă civilizației Atheniene sau Romane.

Duiliu Zamfirescu și-a clădit sufletul printre terebinții, colonadele, arcurile și sarcofagiile Italiei eterne. Cum putea mobila cu viziunile sale, pustiul nostru Bărăgan?

Ar fi — poate, vremea, să-l recitim...

Eu nu cunosc în literatura românească strofe mai perfecte — atât de svelte și de masive — ca acestea din „Buzescu", vorbind lui Mihai Viteazul:

— Măria Ta, de mult ești mort
Iar eu, cuprins de jale
Cernita inimă o pori
Prinos Măriei Tale.

Atâta timp de vecinic somn
Că par'că nici mai numeri
De când frumosul cap de domn
Ți l'au sburat din umeri...

Frumosul cap, cu nări subțiri
Și bolta frunții plină,
Catapeteasmă de gândiri
Zidită din lumină...

Și totuși, cine le cunoaște, aceste versuri și atâtea și atâtea?!

Literatura noastră poetică are comori, ignorate de chiar literatori. Căci publicului mare îi sânt necunoscute până și numele celor ce le-au scris, — necum visarea lor turnată în cadențe...

Mihail Eminescu e mai viu decât toți contemporanii, căci e pe toate buzele; ca și Caragiale, nu e zi și nu e oră să

www.dacoromanica.ro

nu fie pomenit în gazete, în discursuri, în conferințe, în scrisul epigonilor. Și totuși!... Am socotit, dăunăzi, că într'o țară cu atâția locuitori și cu o glorie atât de unanim consacrată, nu se vând pe an. nici trei sute de volume cu poeziile lui Eminescu

*

De ce ne-am plânge că și alții zac în nemeritată uitare? Cine să mai răsfoiască „Treptele rupte" ale lui V. Demetrius, unde roesc sfere perfecte și unde linii se prelungesc în infinit?

Adeseori pe mine ca pe-un clavir deschis
Tu ai trecut o mână ce-a suspinat durere...

V. Demetrius era mai nou acum treizeci de ani, decât e nou ultimul poet modern... Dar, era nou prin simplicitatea și raritatea inspirației și a vocabularului său, oneste și firești, nu prin goana după originalitatea cu orice chip... De aceea, unele strofe ale sale puteau fi scrise și acum o sută de ani și vor putea fi citite, fără să pară vetuste, peste un secol:

Domniță, crească mătrăguna
Pe drumurile unde noi
Purtam, încoronat cu luna,
Un singur suflet amândoi...

*

Altă sălbăticiune a liricei românești e N. Davidescu, pe care pomelnicerii anuali nu-l menționează la niciun parastas literar. Poate fiindcă-i domină pe toți prin altitudine, armonie și stil savant, poate unde vor să-i strivească. prin ignorare, inima de lup.

Rareori poet mi-a dat încântări sufletești ca acest om aprig la suflet și osândit să nu trăiască printre oameni! In

www.dacoromanica.ro

„Fântâna Castaliei", sau în „Leagănul-de-Cântece", sunt lespezi cu inscripții rare. Va veni vremea să fie descifrate și puse la temelia unde le e locul. In noaptea aceasta, din cărțile sale, luminează în mine o strofă de serafim:

Era o seară de iubire
Și de vis,
De proaspătă închipuire
De 'ntraripate gânduri noi
Și de nevoia de-a fi doi
Ca 'n Paradis...

Un clopot bate odată. Un ceas după miezul nopții... In această oră de înviere a strofelor uitate, e ceva din pregătirea pascală. Floarea de prun trimite solii, de sub coaja unde până la desrobirea de mâine se sbate încătușată. Miroase a ramuri de migdal, pretutindeni, sub ametistul zărilor... Când voi mai fi singur, într'un orășel de munte, noaptea, târziu, cu poeții-prieteni, călăuze și tovarăși? Canalurile murmură mereu, cu susur de zori, cu legănare de cădelnițe....

---

www.dacoromanica.ro

PETRE LICIU

Cât ne lipseşte astăzi Petre Liciu!...

Intr'o vieaţă teatrală din ce în ce mai înfloritoare, plină de atâtea frumoase talente, dar unde sunt rare credinţele şi entuziasmele, Petre Liciu ar fi fost un steag aprins, o fâlfâietoare făclie.

Un admirabil exemplu pentru generaţia sa de actori — cât de obosită azi! — şi pentru cei ce vin, nedumeriţi să ia şi să dea lumină....

Cu focul sacru în inimi şi cu pilda unei uriaşe descurajări înaintea ochilor, cei ce vin, îşi caută orizontul... ar vrea să se înalţe, dar aripile li se îndoaie. Ceva straniu îi opreşte... Alte preocupări, nu cele artistice, domnesc prin tre camarazii lor mai vârstnici şi un mare spirit de nedreptate, de nepăsare pentru teatru, de dispreţ pentru „cei mici"... Avântul scade, îndemnul tinereţei se frânge. Noul venit va trebui să se resemneze intrând, cu fruntea plecată. pe făgaşul obişnuit, al rutinei şi al şireteniei cotidiane care, în teatru ca şi în vieaţă, este să vorbeşti mult, să te agiţi, să te arăţi nemulţumit, nedreptăţit, — şi să nu faci nimic. Prin nu ştiu ce dar divin, cel ce vorbeşte mult are la noi dreptul să se dispenseze de ori şi ce altă sforţare... „La început a fost cuvântul"... Pentru el, cuvântul continuă să fie începutul şi sfârşitul oricărei activităţi.

www.dacoromanica.ro

Petre Liciu nu trăia decât pentru arta sa.

Rolul pe care urma să-l joace, era marea preocupare a vieţii sale... Pentru fiecare erou înfăţişat, îşi alegea altă mască, altă atitudine îşi inventa parcă o voce nouă, o întreagă personalitate inedită şi impetuoasă.

Il studia, îi cunoştea toate cuvintele, pe de rost, tot ce putea să simtă şi să gândească acest personagiu şi-l înfăţişa cu o neîntreruptă putere de vieaţă şi de adevăr. Nu-l înspăimânta niciun fel de rol, nu se ferea de niciunul, cât de neînsemnat.

Cu aceeaşi egală solicitudine şi încordare înfăţişa pe Ştefăniţă din „Viforul" şi pe găgăuţii din turneele provinciei sau ai grădinilor de vară.

Câtă distanţă dela Moişilică, din „Lipitorile Satelor", până la doctorul Tokeramo din „Taifun"!

Veşnic nou, cu fiecare amănunt studiat — studiat acasă, pe stradă, în foyerul de repetiţii, — Petre Liciu era o reînoită surpriză, chiar pentru cei mai fervenţi admiratori ai săi.

El nu vorbea, nu respira decât teatru, dar nu cancanuri teatrale, nu veşnice nemulţumiri şi abilităţi, diplomaţii şi ingratitudini; numai artă. Cum trebue înţeleasă o piesă. Ce fel de atitudini şi ce fel de a vorbi presupune acel rol din piesă, ce fel de a privi, ce fel de a se grima. Era un profesor desăvârşit, cu sufletul plin de candori îngereşti şi cu ochii licăritori de satanică inteligenţă.

Sufletul său vibra, cald şi neastâmpărat în emoţiile patimei artistice, iar în creerul său lucid şi rece organiza toate resursele temperamentului său în slujba desăvârşitelor realizări.

Această minunată credinţă care-l anima pe Liciu, aceste neobosite şi minuţioase cercetări şi descoperiri dramatice, era firesc să nu fie pe placul unor camarazi.

Un imbecil a lansat într'o zi, şi cuvântul a prins: „Liciu n'are talent. Liciu face cu munca ceea ce face, dar talent,

www.dacoromanica.ro

temperament, n'are."! Această descoperire a liniștit pe mulți din cabotinii vremii. La fiecare nou succes al lui Liciu, la fiece splendidă metamorfoză a acestui prestigitator, brutele inculte, înzestrate cu oarecare farmec natural, lansau, verzi de invidie, într'un surâs protector.

— Da... Se vede munca... Muncește mult băiatul ăsta..., dar n'are talent...

Și totuși Petre Liciu era numai talent, numai temperament. Atâta credință, atâta pasiune, atât dor, atâta flacără de teatru, nu puteau fi rodul unei cugetări sterpe, lipsite de focul sacru.

Cu munca nu realizezi decât lucruri înalte și reci, lucruri care îți cer și-ți provoacă admirația, uimirea, chiar,— dar sunt departe de tine, nu te prind în vraja lor, nu te răscolesc, nu încălzesc, nu animă...

Fără talent, orice muncă e o sforțare onorabilă, ale cărei roade sunt prea coapte și fade; fără muncă, orice talent rămâne o perpetuă făgăduială, — roadele lui sunt verzi și acrișoare; biată aguridă ce nu va fi niciodată vinul de aur al voluptăților supreme.

*

Petre Liciu avea și talent dar știa să și muncească și iată pentru ce a realizat în scurta și frumoasa lui viață, ceea ce alți zece actori la un loc n'ar fi putut să realizeze.

*

Și mai avea Petre Liciu o concepție apostolică a misiunii actorului. Visul său era să poată avea o odăiță la Teatrul Național, să stea zi și noapte acolo, să respire numai atmosfera de artă și de noblețe, care plutește pe vechile-i ziduri.

El, cel dintâi a înțeles marea importanță a teatrului-cultură, a propagandei prin teatru, a răscolirei masselor, a înălțării sufletelor.

www.dacoromanica.ro

Sunt neuitate spectacolele pe care le dădea Petre Liciu, în toată țara veche și în Bucovina dornică de elanurile sufletului românesc; neuitate sunt și triumfurile sale, triumfuri câștigate cu prețul unor mari iluminări interioare, al unui optimism cuceritor, al unei credințe mistuitoare care trecea peste orice zăgazuri și sfărâma orice stavilare, înalte chiar până la cer.

Numai Petre Liciu ar fi putut să joace, cum a făcut într'o seară la Craiova, bolnav de moarte, ars de friguri, dar plin totuși pe scenă de o mare tinerețe avântată. Altul cu puțină temperatură numai, ar mai fi cerut pe loc, impresariului, o subită sporire de salariu, menită să-i răcorească suferința.

Petre Liciu gonea furios pe cel ce-l sfătuia să nu mai joace în seara aceia...

In acest singur gest e un om. Un om întreg, o vibrațiune, un devotat, un iluminat, un apostol, — care, fără îndoială, în câmpiile Elyseé rătăcește astăzi printre marii inspirați ai înălțărilor divine, printre semi-zei.

www.dacoromanica.ro

MARIA CIUCURESCU

Ne-a părăsit și Maria Ciucurescu, după ce, câțiva ani, de când nu mai apărea pe scenă, o vedeam la mai toate spectacolele, surâzătoare, într'un colț al sălii, subt părul alb și ondulat, fericită de succesul camaradelor mai tinere, crezând în teatru ca o adolescentă, pregătindu-se, parcă, să-l ia dela capăt, cu optimism, cu strengărească întraripare.

Maria Ciucurescu, a fost, incontestabil, cea mai mare actriță de comedie pe care am avut-o, cea mai firească, ce mai frumoasă, cea mai caldă, cea mai catifelată. Un humor care n'avea nimic vulgar, o mândrețe de priviri șirete, înecând în farmec de voluptate cuvântul spus atât de limpede, un mers grațios, o melancolie care înobila momentele celei mai deslănțuite comedii, o feminitate specific românească, — iată ce a însemnat trecerea Mariei Ciucurescu pe scenele țării.

*

Nu era o femeie cultă, de familie înstărită, cum a fost *Aristizza Romanescu, C. I. Nottara, Ar. Demetriad, Petrache Sturza* sau *Petre Liciu.*

Venea din popor — și avea același talent natural ca și un *Ion Petrescu,* ridicat și el dintr'o lume modestă, ca *Marioara Voiculescu* și ca *Elvira Popescu.*

Venea cu tot farmecul natural al acestui popor atât de înzestrat, cu acea intuiție a teatrului care a scânteiat în

www.dacoromanica.ro

cei mai mari actori autochtoni și le-a ținut loc de lecturi, călătorii, instrucție, experiență scenică.

Răposatul comedian și impresariu Leonescu-Vampiru, mi-a spus că el a descoperit-o pe Maria Ciucurescu. Dobrogeancă foarte tânără și superbă, venea din acel amestec de rasse care vestesc Asia cu cele o mie și una de legende, căutându-și, cu o garoafă'n dinți, destinul bucureștean.

Și l-a găsit foarte curând și acest destin i-a fost magnific.

A jucat în piese românești și străine, fiind atât de româncă în cele originale și împrumutând, în chipul cel mai firesc, naturalul burghezei sau nobilei de comedia adusă de peste hotare... Cine-a fost mai molierească subretă ca Maria Ciucurescu?

Aduceți-vă aminte pe-acea bună bătrânică, baroneasa din „Punctul negru" și treceți la eroinele lui Caragiale, cărora le-a adăugat un farmec și-o poezie personală, ridicându-le, din caricatură, la exemplarul de umanitate vie și cuceritoare.

*

Maria Ciucurescu a iubit, a fost iubită, a trăit viața din plin, a cunoscut bucuriile de mamă și de bunică, s'a risipit cu dărnicie și-a rămas tânără până'n cele din urmă clipe.

Tânără mereu și surâzătoare, imagine întârziată din acea strălucită pleiadă de mari actori, cari credeau în menirea lor și-și făceau din teatru suprema năzuință și răsplată— așa a trecut Maria Ciucurescu printre noi și nimeni dintre noi n'o va uita, căci n'au fost mulți cei ce ne-au dăruit atâtea zâmbete, atâta râs sglobiu, atâta senină desfătare și-o calitate atât de rară a patimei și-a meșteșugului actoricesc.

---

www.dacoromanica.ro

BUCUREŞTII VECHI

Acum o mie de ani, pe locul unde se află astăzi Bucureştii, exista un oraş numit *Perun;* acest Perun era, la vechii slavi, zeul focului şi al trăsnetului, înfăţişat cu chip de aur, părul şi barba de argint. El înlocuia pe *Zevs* al grecilor şi pe *Jupiter* al Romanilor. Faptul că un mare oraş se ridica pe Drumboviţa în gloria zeului păgân, înseamnă că înainte de a trece la creştinism, populaţiile din aceste părţi se închinau divinităţilor pe care, până la botezul întru Isus (Bulgarii în veacul IX, iar Ruşii o sută de ani mai târziu) îl veneraseră şi vecinii noştri dela Sud şi dela Răsărit.

Urme ale Pantheonului slav se găsesc şi în vorbirea de azi a românilor. Cuvântul *Svarog* frecvent în Moldova e numele zeului suprem. *Lada* zeiţa vieţii şi a artelor e pomenită în refrenele populare, iar *Caloianul* nu e decât practica *Morenei,* zeiţa Morţii, pe care, primăvara, când se desbrăcau apele, flăcăii şi fetele o boceau în derâdere sub chipul unei momâi şi-i dădeau drumul pe gârlă, fericiţi c'au scăpat de urât şi de îngheţ.

Vechea hartă în care am găsit *Perunul* aşezat nu departe de vărsarea Dâmboviţei, pe meleagurile capitalei de azi, menţionează, la loc exact, *Sibiul, Braşovul, Deva, Severinul,* pe numele lor actual. Nu poate fi eroare sau confuzie.

*

Numele Bucureştilor nu vine dela Bucur Ciobanul, ci dela *Abu-Kureiş,* un şef din tribul *Kureişilor,* revoltaţi îm-

www.dacoromanica.ro

potriva califului Omar şi care au mai zidit *Djebelul* din Siria.

Spune aceasta muezinul *Ivlâia-Cilibi,* care-a bătătorit de trei ori împărăţia Sultanilor, până la Viena, trecând prin ţările româneşti, ale căror alte oraşe le pomeneşte foarte clar şi exact.

Amintirile de călătorie ale acelui muezin, nepot al unui mare vizir, devenit paşă la Nicopole, cuprind zece volume, din cari opt au apărut de curând, sub îngrijirea oficialităţilor din Ankara.

*

Ştim prea puţine — nici măcar legendar — despre bunicul *Perun* şi tatăl *Abu-Kureiş* al Capitalei noastre *Bucureşti* despre care se pomeneşte numai de patru secole. Iar primele gravuri, datorite călătorilor străini nu merg mai departe de începutul veacului XVII.

Acum două sute de ani — dacă ar fi să judecăm după ilustraţiile fanteziste din acea vreme — *Buchorest* era o aglomeraţie de case săseşti, urcate pe dealuri, cu turnuri asemănătoare celor dela zidurile Sibiului, cu arbori exotici — gen palmier — cu Dâmboviţa fluviu şi cu cămile trase de turci pitici.

O altă gravură a epocii ne arată un *Bucherest* cu patru mari coline în fund şi cu mulţime de case, donjonuri, biserici şi geamii, înghemuite ca boabele de rodie în coaja unui zid de citadelă.

Tot pe dealuri înalte, cu aspectul unei Sighişoare orientalizate, ne este înfăţişat pe la 1790 — abia o sută cincizeci de ani de atunci — un *Bucharest* unde nu regăsim nimic din cel pe care-l cunoaştem.

Desenatori nemţi, însoţind pe mareşalul-principe de Saxa Coburg, la intrarea în Bucureşti (1789), reconstituind din memorie, peisagiul şi costumele, au lăsat posterităţii imagini cari nu pot fi decât mincinoase, căci dealurile din zare

www.dacoromanica.ro

şi importanţa apei înconjurătoare nu le-a putut sorbi nimeni într'un răstimp atât de scurt. Iar monumentalitatea zidurilor, a turnurilor de cetate, a bisericilor şi a edificiilor publice, n'a rămas nici în vreo amintire, necum aevea, prin ruine cuvântătoare.

*

Abia acum o sută de ani, începe să circule în Occident viziunea unui Bukarest autentic. Francezul A. Rafet publică schiţe după natură în revistele ilustrate ale Parisului. M. Bouguet şi G. Doussault îl continuă după zece ani. La 1866 apare un „Le Tour du monde" un desen bogat, fastuos şi amănunţit, al hanului Manuc, datorit pictorului Lancelot. In aceeaşi epocă, admirabilul Carol Pop de Sathmary, tatăl neuitatului nostru prieten, pictorul Alex. Satmary, realizează, în desenuri şi aquarele, cea mai variată, cea mai autentică, cea mai artistică viziune a reşedinţei domneşti care după incendii şi cutremure, începe să se aşeze şi să-şi ia aspectul de mare capitală balcanică. pe care i l-am cunoscut până mai acum zece ani.

Mitropolia şi biserica Sf. Spiridon, revin, puncte de reper, în gravurile epocei, aşa cum, dealungul veacurilor, biserica Notre-Dame şi turnul Saint-Jaques nu lipsesc din nicio litografie a Parisului panoramic.

*

Am fost dăunăzi la monastirea Plumbuita, la periferia Bucureştilor, şi mi s'a rupt inima să văd cum se năruieşte palatul vechiu de trei sute de ani, o frumuseţe de zidire armonioasă, model de veche architectură naţională, din care curând nu va mai rămâne nimic.

E singurul vechiu locaş care ne-a mai rămas din vremea lui Matei Basarab, în necruţătoarea câmpie a Dunării.

Nu se gândeşte nimeni să scape dela pieire acest artistic vestigiu al trecutului, care se macină la Colentina?

---

www.dacoromanica.ro

ILARIE CHENDI

Fantomă prea scumpă, între scumpele fantome, Ilarie Chendi trăește deapururi printre noi, cei care l-am cunoscut și l-am iubit.

Trăește cu o intensitate de vieață cum puțini din cei ce se înconjoară trăesc; ceasurile petrecute cu el sunt vii în mintea noastră, iar vieața de azi ni se pare o vieață postumă — un adaos nefiresc la zilele de atunci.

Atunci, era epoca ultimilor trubaduri, și Chendi era printre aceștia.

In paginile sale incisive, măsurate, nu vibrează decât o parte din ființa sa. Asemeni lui Caragiale, și-a pus în cărți numai spiritul, iar nu și sufletul. Sufletul său era plin de serenade și de balcoane înflorite.

Era mai poet decât noi toți poeții din preajma sa, el, criticul.

Cine svârlea cele mai înflăcărate îndemnuri la vieață, cine era mai copil în entuziasmul său, mai naiv în expansiunile sale?

Noi eram tineri și eram poeți, dar eram mai bătrâni și mai puțin poeți decât el.

Romantic și sentimental, bun și generos, discret și impresionabil — așa fu Chendi. Numai cei ce l-au cunoscut prea bine l-au știut cum era.

Ceilalți păstrează despre scumpul nostru Ilarie numai amintirea trăsăturilor sale ascuțite, a sprâncenelor îmbi-

www.dacoromanica.ro

nate satanic, şi a implacabilităţii sale faţă de ce era mediocritate ori extravaganţă.

Acest ardelean cu spiritul latin, devenise un „regăţean" vioiu, lipsit de pedanterie, iubea Capitala cu frenezia unui amant exaltat.

Nu cunoştea nimeni mai bine Bucureştii de pe atunci, grădinile, vechile uliţi, bisericile ruinate sau împrejurimile tainice în care, sub bolţi de viţă, se pitulau cârciumele cu vin bun şi lăutari.

Ne gândim la el nu cu durerea despărţirii de totdeauna, dar cu surâsul unei aşteptări... Trebue să ne mai vedem odată, şi nu imaterializaţi, în Câmpiile Elizee... Ne vom revedea aşa cum eram prin 1907 şi 1908, cu aceleaşi inimi tinere, sub aceleaşi crengi înfrunzite şi legănate.

Căci în morţi nu plângem numai pe cei ce s'au dus şi pe noi înşine, dar plângem toate câte s'au dus odată cu noi, cei de odinioară... Iar revederea, sub o formă nouă, în azururi necunoscute, nu zâmbeşte închipuirii noastre... Sau ea, sau bezna veşnică, ne e tot una. Vrem ceea ce a fost.

Şi cu această nădejde ne gândim la fantomele scumpe, între care Ilarie Chendi era prea scumpă fantomă.

www.dacoromanica.ro

NEAMUL LUI PANAIOTAKE

Cam la două treimi din drumul dela Aghia-Sofia, până la colina sfântului Eiub, purtătorul steagului verde al Profetului — colină din al cărei vârf palpită cea mai amplă panoramă a Istanbulului — se ghemuieşte mahalaua ortodoxă a Constantinopolei, Fanarul nostru înfricoşat, cu patriarhia elenă şi catedrala bulgară, cu vestigiile unui creştinism greco-slavon din care ne împărtăşim încă, în această fericită urbe a ciobanilor Bucur şi Dumitru (Bâsaraboff).

Acest Fanar a influenţat vieaţa românească mai mult decât Roma odinioară şi decât Parisul, azi, căci ne-a trimes, secole întregi, cârmuitorii: domnitori şi mari dregători, egumeni şi cărturari, medici şi negustori. Stăpânirea turcească, în provinciile dela Dunăre, a fost, de fapt, stăpânirea grecească. Şi nu a grecilor din Moreea, moştenitorii antichităţii elene, ci a epavelor nostalgice din Cornul-de-aur.

Cu ultimul Paleolog, se pierd numele ilustre ale Bizanţului: cucerind Constantinopolul, Mahomed II, îi desfiinţează aristocraţia. Două secole mai bine, grecii trăiesc vieaţă umilă a celorlalţi creştini din imperiu.

Dar, dacă, odată cu independenţa, patrimoniul de cultură şi idealism creator al cetăţii se iroseşte, nu moare spiritul de intrigă, setea de parvenire, de vieaţă uşoară, molatecă, luxoasă, orgoliul, rafinamentul: ele mocnesc sub cenuşa năruitului Bizanţ, aşteptând.

www.dacoromanica.ro

I-a fost dat lui Panaiotake, grec din mahalaua Fanarului, să urce întâia treaptă a măririlor şi să pregătească urmaşilor săi viitoare ascensiuni, până la onorurile supreme: tronul Munteniei şi al Moldovei.

Până la Panaiotake, singura întrebuinţare ce se acorda grecilor în administraţia imperiului era aceea de traducători ai hârtiilor străine, mai ales, documentele diplomatice. (Legea oprea pe drept credincioşii Profetului să înveţe altă limbă). Ei se numeau gramaticos, adică grămătici, cărturari.

Agerul Panaiotake, însoţind pe marele vizir Ahmed-Kiupruli (albanez turcit), la asaltul cetăţii Candia (1669), îl convinse că-i trebue un om sigur care să verifice tălmăcirile actelor oficiale şi corespondenţa diplomatică, un fel de super-gramaticos, un şef al tuturor dragomanilor, un împuternicit al divanului.

Luminăţia sa nu trebuia să aibe încredere în traducătorii străini, care aveau interes, de multe ori, să altereze sensul textelor. Panaiotake îşi pledă bine cauza şi o câştigă.

Ahmed Kiupruli, numi pe Panaiotake, dragoman al Divanului (Terziman). Ii dădu leafă bună, locuinţă la palat, dreptul de-a purta barbă, haină lungă şi calpac, privilegiul de-a umbla călare, urmat de patru vacafi şi alte onoruri, cu care neam de neam de ghiaur nu fusese meremetisit pân'atunci.

Incurajaţi de succesul lui Panaiotake, grecii din Fanar încep să-şi înveţe copiii limba turcă, italiană şi franceză, pregătindu-i pentru noua şi importanta demnitate, şi pentru toate devenirile ce le mijea viitorul.

Iată-i, în felul acesta, vârîţi în tainele Ministerului de Externe, cunoscând dedesubturile politicii şi administraţiei, mai ales ale provinciilor depărtate şi bogate. Iată-i punând ochii pe cele două ţări creştine, deschizând ochii marelui Vizir asupra Domnilor pământeni din Moldova şi

www.dacoromanica.ro

Muntenia, suspecți de veleități naționale și planuri de independență.

Bazați pe reputația lor de supuși credincioși ai Sultanului, grecii din Fanar își valorifică meritele și avantajele pe care le-ar avea Marele Vizir, încredințându-le administrarea celor două provincii. Ei spuneau:

— Altfel va reprezenta interesele Padișahului un prea plecat și fidel fanariot, decât domnii pământeni, cu gărgăunii desrobirii în cap. Noi, grecii din Constantinopol, care nu ne gândim nici la libertatea conaționalilor din Moreea, n'o să punem la cale cu muscalul și cu austriacul elefteria vlahilor!

Partida era câștigată.

..Și iată cum, la Edi-Culé, — închisoarea celor șapte turnuri cade răpus Const. Brâncoveanu și copiii lui, victime, nu atât ale cruzimii turcești, cât ale intrigilor fanariote.

Și iată cum Mavrocordații cuceresc, deocamdată tronul dela Iași.

*

Cum n'ar fi râvnit neamul lui Panaiotake domnia acestor țări, cu pământ așa de greu, cu un cer atât de ușor, cu femei atât de frumoase, cu oameni atât de primitori și de îndurători și cu atâta nepăsare pentru ziua de mâine?

Acolo, în Stambul, urmașii detronați ai vechiului Bizanț, erau săraci și se plecau în fața celui din urmă agă sau derviș sau musulman cu haină lungă; ghiauri revrednici, ei nu puteau purta nici caftan, nici dulamă, nici barbă. Ambițioși, nu însemnau în stat nimic, căci toate erau ale credincioșilor Profetului.

La București sau Iași, însă, iată-i stăpânii — fără-de-stăpân, slăviți de toată mulțimea cuvântătoare și de păsările cântătoare. Țipenie de om, nechezat de cal, piruit de cintez nu trebuiau să răsune în preajma conacului dom-

www.dacoromanica.ro

nesc, când Măria-Sa dormea somnul amiezei, până către chindie. Când mânca, Măria-Sa abia de'ntindea mâna, căci toate-i veneau sub nas, ca'n poveste. Da să se ridice Măria-Sa de pe jilț și numai decât se repezeau trei-patru boieri din divan și-l luau de subțiori și-l duceau pe sus, de parcă sbura, nu alta.

Logofetesele se'mbulzeau cu peșcheșuri, dumnealor, ispravnicii și polcovnicii și egumenii se întreceau cu sfaturile cum să mai stoarcă Înălțimea Sa, din ugerul pământului românesc, cum să mai tundă nevrednicile turme de șerbi și cum să mai adauge puturosului de țăran zile de muncă pentru stăpânire, peste cele 24 statornicite de înaintașii la domnie.

Iată de ce, înainte ca primul fanariot să fi ajuns a-totputernicul acestor mănoase vilaete, infiltrațiuni lente de negustori, clerici, grămătici, medici, zarafi, zugravi și arendași de moșie, continuând o veche tradiție de cucerire a coastelor, pătrundeau și'n coclaurile bărăganelor și-ale munților. Protejate de vechile rezerve grecești, legiunile noi se înrudeau cu boerii pământeni și iată pe levantinul bogat ajungând, prin încuscrire, boier el însuși și viitor candidat la o domnie pe care împrejurările interne și intrigile dela Stambul o pregăteau, plocon, urmașilor lui Panaiotaki.

•

Să aflăm acum și sfaturile — catechismul perfectului fanariot — pe care Domnul le orânduia fiilor săi și, pe care, boer și boernaș, egumen și călugăraș, îl urmau cu sfințenie:

1. Suntem trecători pe acest pământ și toate fiind nestatornice, trebue adunați bani mulți, pentru Padișah, pentru noi și pentru ai noștri.

2. Vom căuta a ghici tainele altora, dar pe ale noastre va să le ascundem cât mai bine.

www.dacoromanica.ro

3. La joc de cărți, la drum și la beție se cunoaște omul. Umblă cât mai mult printre cei pătimași, iscodește-i, dar patima lor să nu care cumva s'o prinzi, căci ești pierdut. De asemeni, pune mâna pe cât mai multe scrisori.

4. Toată încordarea ta să nu fie, atât, a ajunge tu însuți, cât a nu lăsa pe alții să ajungă.

5. Când vă veți afla în fața unui turc de vază, arătați-vă că știți vorbire, că sunteți darnici și îndemânateci, dar toate acestea, cu mare smerenie, cu supunere, chiar față de cei mai mici din jurul turcului celui mai mare.

6. De veți intra la un mare dregător al Impărăției, plecați-vă dela ușă și din închinăciune în închinăciune, ajungeți până la el și sărutați-i poala hainei, ducând-o la frunte. Dacă turcul nu vrea să primească această umilire și vă smulge poala hainei sale din mână, atunci repeziți-vă la canaturile ori la ciucurii sofalei pe care se află așezat și sărutați-le și duceți-le la frunte.

7. Dacă vă întreabă cum o duceți cu sănătatea, răspundeți-i atât:

— Sărut praful de pe picioarele Măriei Tale!

Căci nu e de folos la alții să știe dacă ești teafăr ori beteag. Înțeleagă dumnealui ce-o pofti, dar dumneata să nu te descoperi.

8. Dacă vă poftește să stați, vă puneți în genuchi la un colț al odăii și nu dați drumul gurii voastre subțiri decât atunci când ați rămas numai cu el, fără martori.

Să nu-i întoarceți spatele niciodată, ci să umblați tot da'ndaratelea, până nu vă mai vede.

9. Iar când ieșiți dela el, chiar dacă n'ați isbutit nimic, să aveți fața veselă și mulțumită o omului căruia i-a mers bine. Și să'mpărțiți aur mult în dreapta și în stânga, fiindcă toți slujitorii turcului, măcar că-i vedeți îmbrăcați în haine scumpe și'n șaluri de cașmir, n'au leafă decât 5 lei pe lună.

10. Trebue să fiți bine cu slugile, fiindcă numai prin ele puteți pătrunde la stăpân, iar mulți stăpâni se iau după

www.dacoromanica.ro

cele ce le spun slugile. De aceea, mai zic, nu uitați bacșișurile.

11. Trebue să fiți foarte bine cu clerul, să-l cumpărați sau să vă știe de frică, fiindcă numai prin el veți ține norodul în neștiință și astfel, veți putea fi domnitori adevărați.

12. Fetele trebue să învețe a fi cochete, a se face plăcute bărbaților. Dacă știu a scrie și-a citi, le ajunge.

Altă învățătură e de prisos fetelor. Inainte de-a se mărita, e de folosință pentru ele a-și încerca farmecile și cu alți bărbați, spre a se pricepe mai bine, cum să ție'n lanț, inima soțului viitor.

13. In lume să se arate sfioase, tăcute și numai când au rămas cu cel pe care vor să-l câștige, să-și dea drumul veseliei, drăgălășiei și tuturor tainelor cuceritoare.

14. Când se va ivi un alt bărbat, cu avere mai mare sau cu rang mai înalt, nevestele să nu pregete a lăsa pe cel dintâiu ca să urce în mărire nouă, și mai strălucită, prin al doilea și chiar al treilea.

15. Ne tragem din cei ce-au stăpânit mii de ani aceste părți ale pământului; datori suntem a lucra în toate chipurile, ca să fim iarăși stăpânitorii care am fost odată.

16. Iar dacă am căzut din mărire, să nu ne pierdem firea. Ne'nchidem în casa de pe Bosfor și stăm așa, cu cenușa'n cap și cu ferestrele acoperite, scoatem vorbă că suntem pe moarte, c'am fost nedreptățiți, c'o să ne călugărim. Și'n taina perdelelor lăsate să pregătim o nouă ridicare în mărire, mai îndemănatecă, mai strălucită și mai lungă decât cea dintâiu".

*

Istoria se cunoaște.

Am învățat toți, în școală, cât a fost de nefastă procesiunea fanarioților, al căror scop nu era decât jefuirea, săcătuirea acestor nefericite pământuri, spre grabnica și fabuloasa lor îmbogățire.

www.dacoromanica.ro

Ştim, de asemeni, ceea ce au făcut ei bun pe meleagurile româneşti, cultura pe care au răspândit-o, zidurile pe care le-au întemeiat. Un Mavrocordat a ridicat frumoasa mănăstire a Văcăreştilor, cea mai mare din Muntenia. Nu s'a uitat nimic. Dar, mai presus de toate, a rămas stigmatul. Urmele a două veacuri n'au pierit încă din sânge şi din deprinderi.

Năravuri fanariote, au dăinuit, până de curând, şi vai, în zilele noastre.

Le întâlnim la fiecare pas. Le înregistrăm, le înfierăm, şi, totuşi, când ne convin, le practicăm. Mai ales, în vieaţa publică.

Manoperele prin care se obţineau la noi, slujbele şi mai ales, felul în care se făcea forţata transmisiune a dregătoriilor, numită „schimbare de regim", seamănă dureros cu tribulaţiunile dragomanului din Fanar, s'ajungă Domn în ţările româneşti, cu venirea şi plecarea acestor proaspete Alteţe Serenissime: mari făgăduieli la venire, golirea visteriei la plecare.

Unii greci, cu care am colindat faimoasa mahala a Constantinopolei, mi-au spus că abuzurile domnilor fanarioţi n'ar fi fost atât de exagerate, dacă ar fi întâmpinat din partea localnicilor vreo rezistenţă. Dar ţăranii erau placizi, se lăsau robiţi fără să crâcnească, boierii încurajau pe prinţ în exploatarea mulţimii — ba, îi dădeau şi suggestii, întrecându-se în linguşiri şi umiliri, — iar clerul însemna şi el altă instituţie de exploatare a prostimii numeroase şi nevolnice.

Mitropolitul ţării putea fi revocat de Domn. Deci, supunere oarbă Domnului şi bani buni, peşcheş, Măriei sale. La rândul său, Inalt Prea Sfinţitul dădea în arendă bogatele mănăstiri, schimbând pe stareţ, care cum plătea mai bine.

Boierii se întrec să dea sfaturi noului Domnitor — plecat totuşi dela Constantinopole, cu ordinul de-a se purta bine cu norodul, — cum să-şi procure noi venituri.

— Vlahii pot fi impuşi la dări mult mai mari decât cele

www.dacoromanica.ro

de pân'acum, căci bogăția țării e fără de sfârșit, iar averea țăranului mult mai mare decât îi trebue. Sunt oameni atât de cumpătați, încât nici pâine nu mănâncă, ci fac din mălaiu un fel de aluat numit mămăligă. Portul lor e cât se poate de simplu, căci se îmbracă'n straie de pânză aspră, ori în cojoace de oaie, făcute de nevestele lor.

„Dacă Înălțimea Ta ai pune pe acești țărani la dări mai mari, ai da un mare avânt agriculturii și-ai spori în felul acesta și visteria. Numai prin măsuri aspre vei putea scoate pe plugari din bicisnicia lor firească și-i vei pune la treabă, și pentru ei și pentru Înălțimea Ta".

•

Cu asemenea sfătuitori, din ceasul dintâiu, cel mai bine intenționat Domnitor n'avea cum și de ce să schimbe tradiția de jăcmăneală a predecesorului. Toate preocupările protipendadei erau să se ia bine cu stăpânirea, să ghicească intențiile lui Vodă, să i le previe. Nu era platitudine pe care să n'o folosească, pentru a capta grațiile Înălțimii Sale.

Acum o sută și mai bine de ani, medicul grec Marcu Zalonny, din a cărui carte am luat cele mai multe din aceste date, scria, „cum dau târcoale boierii, până și nevestei de Hospodar, lăudându-i frumusețea și înțelepciunea, făcându-i daruri și îndemnând-o să-și folosească rarele calități pe lângă Domn, pentru ca acesta să distribuie favorurile și demnitățile după îndemnul ei și să-și creieze un puternic partid între boierii pământeni, precum are și printre boierii fanarioți".

Proaspăt venită din Stambul, cu o droaie de copii, dornică de lux și măriri, Doamna țării primea de multe ori sugestiile membrilor divanului și influența pe Voievodul mai slab din fire.

Și astfel, haremul Doamnei cu cele 40—50 de fete aduse din Constantinopol, devenea el însuși un focar de intrigi și o nouă povară pentru țară.

www.dacoromanica.ro

Firește, se găseau și sfătuitori buni, dar nu-i asculta nimeni. Viersul lingușitorilor e mult mai dulce ca posomoritele îndemnuri drepte și aspre.

Cei ce ridicau, din când în când, fruntea, erau prea puțini și plăteau scump temeritatea lor: surghinul, confiscarea averii, dacă nu și tăierea capului. Iar ceilalți boieri erau fericiți că a mai căzut unul, că s'a mai făcut un loc liber, o dregătorie de vânat în preajma Înălțimii Sale.

*

Asemenea moravuri creau forme noi de reprezentare.

O instituție originală, cu foarte curioase atribuții, necunoscută la popoarele occidentale, a dăinuit mai bine de două secole, în Constantinopole *baș-kapi kiahaia* (capuchehaia).

Era delegatul Domnilor munteni sau moldoveni pe lângă divanul imperial, un fel de ambasador personal al hospodarului și al cărui titlu oficial era acela de intermediar al corespondenței principelui din țările românești, cu marele vizir.

Acest baș-kapi-kiahaia avea însă, cu totul alte rosturi. El era omul de încredere al fanariotului, ajuns Domn, spionul său, creatorul de atmosferă, la Stambul, conrupătorul sau distrugătorul celor ce intrigau pentru mazilirea voievodului, denunțătorul celor ce voiau să-i ia locul, în sfârșit, marele protector, la centru, al celui căftănit în depărtatele Iflac și Bogdan. (Muntenia și Moldova). După ce Panaiotaki fu numit mai marele grămăticilor, se deschise pofta tuturor fanarioților să iasă din umilirea în care trăiseră pân'atunci și să râvnească la rândul lor, măriri.

Alexandru Mavrocordat, care se trăgea dintr'un negustor de vite din insula Miconas (Arhipelag), ajunse dragoman, în locul lui Panaiotaki, iar fiul acestui Alexandru, Nicolae Mavrocordat urcă pe tronul Moldovei la 1709.

Bogățiile provinciilor românești erau vestite în Stambul. Cum grecii nu puteau ajunge pașale nici măcar în țări creș-

www.dacoromanica.ro

tine, ca Moreea ori Sârbia, cum vechi tratate acordau Moldovei și Munteniei domni pământeni, — toate abilitățile grecilor din Fanar, se îndreptară spre cucerirea, sub diferite forme, a acestor mănoase vilaete.

Dansul hospodarilor începu. Minați de intrigi, cădeau, unul câte unul și se întorceau încărcați de bogății, în vila de pe malul Bosforului, unde trăiau cu nostalgia țării pierdute și cu dorul de-a recuceri tronul. Foști domnitori, precum și viitori candidați împănau Bosforul și Fanarul. Fiecare cu partida lui, cu boierii, zarafii, negustorii, sicofanții și herofanții săi.

Bancherii avansau fonduri, negustorii îmbogățiți visau căsătorii cu fete de boieri pământeni, ca să ajungă astfel nobili și dânșii, iar sicofanții și hierofanții, — un fel de presă vorbită, — lăudau și bârfeau, ca să arate că pot fi și folositori și periculoși. Să-i cumpărăm!...

Lesne este de închipuit, cât era de necesară, în acest viespar de intrigi și competițiuni, prezența lui baș-kapikiahaia, menit să dejoace comploturile, să apere tronul celui care, departe fiind, era săpat la temelie.

Ales dintre prietenii cei mai devotați, dintre cele mai apropiate rude ale hospodarului, başkapi-kiahaia era foarte bine plătit, personal, și avea la dispoziție o droaie de colaboratori, precum și fonduri grase, stoarse din truda și foamea vlahului iobag.

El împărțea peșcheșuri și bacșișuri mai marilor din divan, ca să le capteze bunăvoința, pentru Înălțimea sa de departe, să obțină surghinuirea candidaților periculoși, să oprească bârfelile din sborul lor către urechea marelui vizir — și să prelungească domnia, cât mai mult, celui ridicat în scaun.

Nu este ușoară sarcina lui baș-kapi-kiahaia, căci nici poftitorii ceilalți nu ședeau cu brațele încrucișate.

Ambițioși, foarte inteligenți, plini de farmec, cunoscând sufletul simplu, primitiv, spiritul lipsit de subtilități al turcului, știau cum să se insinueze, să înfășoare pe înaltul demnitar al Sultanului, într'o pânză de păianjen, ademe-

www.dacoromanica.ro

nindu-l, cucerindu-l, pe unul, prin linguşiri, pe altul prin daruri, pe altul, — care, mahomedan rigid, nu vrea să aibe contact cu niciun ghiaur, — prin cumpărarea dervişului ce-l influenţa... Altuia îi ţesea însăşi nevasta fanariotului, ştofe scumpe şi conduri de fir şi perle, pentru favorita haremului. Altuia, doritor să cunoască progresele ştiinţei occidentale, i se oferă impresionante invenţiuni diabolice, — şi, toate, cu mare discreţie, cu mare prudenţă, ca să nu se simtă nici cumpărat, nici jicnit, nici măcar îndatorat, vizirul cel mare sau cei mai mititei...

Odată atmosfera creată pe lângă împărţitorii dregătoriilor, începe ofensiva candidatului la domnie. Intâiu, svonuri că Voievodul din Bucureşti sau din Iaşi, a căzut în disgraţie, fiindcă prea a jăcmănit poporul în numele Padişahului şi n'a trimis cât trebuia, stăpânirii. Apoi, se lansau obligaţiuni plătibile în şase luni, dacă eminentul va ajunge hospodar.

Aceste bonuri se împărţeau gratuit, fiecăruia, după importanţa influenţei sale.

O sumedenie de ipochimeni, — printre care mitropolitul şi episcopii din mahalaua ortodoxă a Stambulului nu erau cei din urmă — se asociau în felul acesta, la isbânda candidatului, fost şi viitor prinţ moldo-valach; ei intrighează, pe lângă marele-vizir, prezentându-i plângeri, adunate în taină, de-ale boierilor pământeni afiliaţi presupusului domnitor şi-i arată avantajele numirii acestuia.

Pe de altă parte, creditori reali sau imaginari se aruncară la picioarele vizirului — sau chiar ale Sultanului, când se duce Vinerea la moschee — şi se plâng că ajung pe drumuri dacă nu-l face Domn pe datornicul lor.

Baş-kapi-kiahaia cunoaşte toate aceste maşinaţiuni, le contracarează. Işi are spionii. Şi dacă firmanul de mazilire a plecat, în taină, spre Dunăre, el e informat cu douăzeci şi patru de ore înainte şi trimite sol grăbit hospodarului să-şi ia măsurile. Acesta procedează în consecinţă: goleşte visteria, îşi pune averea la adăpost, face acte de ge-

www.dacoromanica.ro

nerozitate și prietenie față de boieri, ca să lase o bună amintire...

Cine știe ce poate aduce viitorul?...

S'au văzut fanarioți care au fost domni de patru ori (Nicolae Mavrocordat...).

Importanța lui baș-kapi-kiahaia era, așadar, capitală.

De multe ori, când o familie, un partid, punea la cale cucerirea tronului din București sau Iași, nu desemnau ca hospodar pe cel mai inteligent din mijlocul lor. Cel mai inteligent era făcut baș-kapi-kiahaia, căci a domni e ușor, mai greu este să-ți aperi domnia.

Familiile Moruzi și Ipsilante au avut domnii lungi și liniștite, fiindcă numeau capuchehaie pe cei mai înzestrați din neamul lor. Bineînțeles, că un om prea deștept și talentat n'o să-și irosească, la infinit, talentul și inteligența în folosul altora. E la mintea omului!

Și nu odată s'a întâmplat ca fanariotul subtil și felon, omul de încredere al Domnitorului din București sau Iași, cunoscându-i tainele, slăbiciunile, măsurile de apărare, a lăsat să circule în voie toate intrigile, le-a ratificat, cu perfidie, a cumpărat, cu banii stăpânului, conștiințele și influențele, a înlăturat alți candidați, părând că lucrează pentru principele său, și, la momentul oportun, a dat stăpânului lovitura de grație, luându-i locul.

Toate aceste tragice vicleimuri n'ar fi putut să dureze două veacuri și mai bine, dacă ambițioșii Fanarului ar fi întâlnit o împotrivire dârză din partea Muntenilor și-a Moldovenilor, dacă ticăloasele învrăjbiri dintre Români nu le-ar fi luat lumina ochilor și-a minții, dacă răscoale repetate ar fi arătat celor dela stăpânire că Iflacul și Bogdanul nu sunt moșii de luat în arendă de orice aventurier. Domnia Fanarioților e mai revoltătoare prin complicitatea boerilor pământeni și pasivitatea poporului, decât prin însăși abuzurile grecoteilor din Stambul.

www.dacoromanica.ro

DESROBIRE

Toba mică a telefonului râpâi mărunt, de trei ori.

— Trimite să-l ia! vorbi în jucăria neagră marele luptător pentru libertate.

In aşteptarea băiatului dela tipografie, eminentul deputat, ziarist şi conferenţiar îşi încheie articolul cu o frază care, dacă nu era prea nouă şi strălucită ca formă, avea un fond etern:

„Oricâte stavile s'ar pune în calea ei, oricâte neguri ar încerca să-i întunece lumina, Libertatea, această divinitate pentru care s'au sacrificat de mii de ani toţi apostolii, toţi profeţii, toţi iluminaţii lumii, va dăinui în veacuri, far unic, stea polară a universului!".

Scriind ultimele cuvinte, maestrul avu o strângere de inimă.

Evocarea astrului polar îi aminti întreaga simfonie a stelelor.

Notă, fiecare, în concertul universal, luceferii înşişi trebue să se supună legii cosmosului, care este, în primul rând fixitatea. Iar această supunere la regule, această imuabilă sclavie în spaţiu şi 'n eternitate constituia un plicticos *remember,* în entuziasmul cotidian al marelui desrobitor. Intâia îndoială, întâia tristeţe, poate începutul unei abdicări.

Din fericire, glasul tinerii şi frumoasei sale soţii, îl scoase din haosul tulburătoarelor meditaţii interplanetare.

— Nu pleca, dragă, nu ştii că mergem în vizită la mămica?

www.dacoromanica.ro

— N'am să lipsesc decât o jumătate oră. Mă reped la Clubul Muncitorilor, să le spun câteva cuvinte despre libertate și mă reîntorc.

— Lasă că le spui altă dată. Acum du-te mai bine și te rade.

El îi răspunse amabil și stupid, cu o glumă de almanach:

— Inutil dragă, fiindcă la mama soacră n'am să mă sărut decât cu dumneaei, cu sora cea mare a dumneaei, cu soțul acestei surori și cu o verișoară a bunicului matale. De ce să mă mai rad?

Fericit de această într'aripată ripostă, soțul se avântă spre ușă. Dar se opri brusc:

— Uitasem, n'o să pot merge în vizită la mămica, fiindcă la ora 1 sunt citat martor în procesul unor luptători pentru adevăr și dreptate. Du-te singură!

— Nu, dragă, mă amâi a treia oară. Vii și stai până la unu fără un sfert. Pe urmă te poți duce la bolșevicii tăi.

— Bine, mami, așa să fie. Dar dă-mi voie, cel puțin, să nu mă rad.

Și fără să mai aștepte răspuns, maestrul plecă. Avea foarte multe de făcut. Nu știa cum să 'nceapă. Pegași îl duceau pe aripile lor de entuziasm, dar și liane vii îi încolăceau glesnele. In fiecare zi, același lucru, de ani întregi.

Bătea același drum, trecea în fața acelorași case, la care nu se uita niciodată. Absorbit de tumultul interior, în pregătirea unei lumi mai bune, el nu vedea, n'auzea decât propriile sale armonii sufletești!

Umbla gesticulând, în sine însuși, discursul pe care-l va debita într'un sfert de oră.

In fața catedralei Sf. Iosif văzu ceva și nu-i venia să creadă: cu gulerul pardesiului ridicat, temându-se să nu fie recunoscut, un bun amic al său, președintele liber cugetătorilor intra în biserică.

I se păru că are halucinații. Voia, cu orice chip, să controleze faptul.

www.dacoromanica.ro

Își răpi cinci minute din voluptatea de a vorbi muncitorilor despre libertate, ca să se asigure că nu se înșelase. Intră și el în templu, înfiorat de fumuriile acorduri ale orgii matinale.

Intr'adevăr, celebrul francmason, *sublim principe al secretului regal,* era acolo, sub un crucifix, în reculegere, cu mâinile împreunate.

— Ce ipocrizie!... șcrâșni luptătorul pentru toate libertățile, chiar și a gândirii.

Se duse drept la omul care medita, îi puse mâna pe umăr.

Sublimul principe al secretului regal ridică ochii spre el și-i surâse ca și cum îl aștepta.

Surâs bun, ochi plini de liniștit extaz, muiați în mari frumuseți interioare, împletite cu incantațiuni de orgă.

După cum adineauri, imaginea stelei polare stârnise în sufletul maestrului un noian de gânduri și de îndoieli, tot așa privirea aceasta iluminată îi spunea, în străfulgerarea unei secunde:

— Stai colea. Lângă mine. Te miri că mă vezi aici? Ai să înțelegi, foarte curând! Am venit să scap o clipă de povara liberii mele cugetări, de toate constrângerile la care mă supune această libertate nouă. Nu trădez. Eșind de aici, poate că am să fiu și mai tare în credința mea. Dar am nevoie de această disciplină: Biserica. Pentru alții ea este o sclavie. Pentru mine, o desrobire.

Tu însuți, nefericit luptător, ai nevoie să stai colea, câteva zeci de minute, fiindcă acest popas nu ți-l impune nimeni. E al tău. E singurul tău drept de a te bucura de libertatea pe care o predici. Eșind de aici, devii sclavul menirii tale. Fiecare jumătate de oră ți-e luată de alții: familia, rudele, ziarul, parlamentul, cei mulți... Mai ales aceștia. Trebue să-i încurajezi mereu, să le aduci aminte că libertatea e un bun neprețuit, că sânt datori s'o apere cu prețul vieții. Dar vieața ta? Te istovești pentru ei. Toate forțele tale, pentru ei. La capătul zilei, vezi că nu

www.dacoromanica.ro

ţi-au mai rămas puteri pentru tine însuţi. Eşti sclavul celor mulţi, cărora le vorbeşti, pe care îi înflăcărezi şi pe care trebue să-i satisfaci individual, ca să nu pari un demagog şi un impostor.

„Viitorul tău însuţi e zălogit. Peste trei săptămâni vorbeşti în cutare oraş din provincie în folosul unor grevişti. Aceste trei săptămâni nu sunt ale tale: conferinţa anunţată e astrul fix care-ţi domină întreaga activitate până atunci, ţelul spre care te îndrepţi, cuiul care te fixează în spaţiu şi 'n eternitate, steaua ta polară.

„In răstimpul acesta, n'ai dreptul să călătoreşti, n'ai nici măcar dreptul să mori: ţi-ai dat cuvântul că vei fi acolo în cutare zi. Printre muncitori şi intelectuali, în gloria libertăţii.

„Stai colea! întâia oară în vieaţa ta vei fi liber; faci un lucru care n'a fost în programul osândei tale cotidiene, un lucru inutil... Şi numai ceea ce e inutil înseamnă libertate.

. . . . . .

Marele luptător se aşează, cuminte lângă tovarăşul său de ideal, îşi lasă fruntea în palme, prins de o bucurie necunoscută, care-i umple inima de orizonturi albastre, înfinite.

Peste ei, prin vitralii, filtrează lumini de basm şi plouă acorduri de orgă, dulci ca un duş cald la capătul unei zile pline de mers şi de sloată.

Toate au rămas departe, din ce în ce mai departe... E un repaus cald, evocări de cuib şi de leagăn, dulci ca'n copilărie. Ceva din luminoasele zile ale lui Iunie, când şcolarul a încheiat ultimele examene şi va sburda printre lanuri înflorite cu maci şi albăstrele. Ceva din pauza reconfortantă pe care marii şefi antisemiţi o gustă în consiliile de administraţie ale băncilor lui Israel...

---

www.dacoromanica.ro

VORBESC CASELE...

Cetatea unde și-a durat coliba ciobanul legendar își schimbă, vertiginos, aspectul. Nu mai știm ce-a fost în locul acestui bloc verzui, cu ferestre culcate dreptunghiular.

Până mai eri, ferestrele ședeau, dreptunghiular, în picioare. Clădirea se înalță, dar etajul se mișorează. Geamurile se turtesc.

Nu mai știi ce maidan, ce combinație de vilă național-rococo, ce magazie, pavilion, sau toate la un loc, au fost sacrificate în favoarea acestui inalt și imobil transatlantic de beton.

Memoria vizuală e cea mai slabă. Nu putem reconstitui peisagii. Ne amintim un peisagiu, dacă mai trăește, evocat de departe. Dar dac'a murit asasinat și a fost înlocuit de altul, chiar dacă a trăit la un pas de noi, nu-l mai putem învia, prin amintire.

In această vară edilitară, când drumuri se lărgesc, trotuare se aliniază, în cucerirea unei linii mai puțin chinuite, au început dialogurile caselor.

Acuzate că din pricina lor, Capitala dă un aspect de inegalitate, lipsă de armonie, dezordine, fiecare zidire dă vina pe alta.

— Eu ședeam în curtea mea, liniștită și nu stricam „stilul" nimănui! spune o surată de pe calea Rahovei, subliniind, cu un surâs ironic, pretențiosul cuvânt „Stilul".

De ce-ai venit d-ta și mi te-ai așezat cu trei metri în față?

www.dacoromanica.ro

— Adică ce crezi d-ta, că unde ţi-ai făcut uşi de monastire şi ceardac, unde te-ai împoţonat cu motive naţionale eşti mai patrioată ca mine? se răsteşte alta, în parcul Filipescu.

— Da' dumitale ce ţi-a venit să faci pe franţuzita, stil Louis Quinze şi să ne iei de sus? Nu suntem nici noi culese de pe drumuri! se revoltă nr. 13 bis din Dumbrava Roşie. Iar o veche cocioabă, cu semilună de tinichea drept moţ, spune vecinei:

— Ia ascultă, madam, dacă ţi-ai pus turnuleţe şi om de fier la poartă, crezi că o să faci pe Evul-mediu cu noi? Nu eşti fata lui Stancu Lumânărarul din piaţă?

— Mai bine vezi de parvenita aia de peste drum, care face pe florentina şi au început să-i cadă dinţii!... răspunde casa mediavală.

— Mă calci pe picior! se adresează unui tânăr bloc, o venerabilă matroană care a adăpostit un colonel pensionar, fiul al unui negustor bogat, tatăl ei şi al colonelului.

Junele nu-i răspunde, căci simte crescându-i în coastă un alt confrate. Acesta, deşi tot atât de înalt, va purta într'însul două etaje mai mult.

— Indeasă-te, amice! Indeasă-te!

„Doar trăim în epoca parveniţilor!"

Boeroaica de până acum a cartierului, a fost o casă de trei caturi: jos, băcănie; la al doilea, apartamentul unui dentist; la al treilea, locuinţa proprietarului. A trăit boeroaica să vadă cele două şiruri de magazii mobilate, tăiate de o curticică nepavată, numite „o pereche de case" — devenind, din două umile cerşetoare, un splendid sgârienori, în care locuesc băcani de lux, cărora le zice *consum*, dentişti din Montreal, o florărie olandeză, doi subsecretari de stat, trei cocote, patru viitori miniştri, un scafandru scos la pensie, două familii de comunişti, o dactilografă— trebue să fie spioană, fiindcă ţăcăneşte toată noaptea — un preot anglican, nişte francmasoni, plus clientela obiş-

www.dacoromanica.ro

nuită a oricărui banal sgârie-nori: comis-voiajori, croitorese, visători și combinagii.

Când a văzut că „perechea de case" începe să fie dărâmată, d-na cu trei etaje și dentist s'a bucurat. Era sigură că, recunoscându-i distincția, primarul va zugrăvi acolo un parc cu pansele galbene și liliac liliachiu. Dar n'a fost așa. S'au turnat temelii, au început să se ridice ziduri, pe o schelărie care o întrecea. Boeroaica mahalalei s'a supărat, a bufnit. A consolat-o proprietarul, acoperindu-i cu vopsea galbenă, prin care părea verde, igrasia albastră a genunchilor.

— Nu-ți face inimă rea, drăguță!

„Ți s'a respectat rangul. Mitocanul de alături n'a îndrăznit să se așeze în rând cu tine. Iți ține trena, la șapte metri distanță!

După un an, au început să taie și frumoasa grădină de alături, unde un vechi conac boieresc dormea, vara, sub bolți de nuci și iarna în mauzoleu de zăpadă.

Doamna cu trei etaje a simțit o strângere de inimă: se ducea un snop de trecut îmbălsămat, amintirea unor splendori patriarhale. Dar s'a îmbărbătat amintindu-și *soarèlele* și logodnele strălucite, cari se consumau, în tinerețea ei, în lumini de lampioane, printre arborii centenari; s'a gândit că reumatismele ei provin din edera și buruienile conacului de alături și nu i-a mai părut așa de rău.

Și iar s'a ridicat un palat modern, înalt cât cellalt, în culoare vișinie. Și iar s'a supărat, iar a consolat-o proprietarul:

— Lasă, drăguțo, și domnul ăsta e politicos! Își cunoaște lungul nasului, nu s'a așezat alături de dumneata! Stă tot la șapte metri distanță!

Ca să-i fie consolarea completă, matura zidire cu trei etaje a cerut proprietarului s'o zugrăvească pembé și a început să flirteze cu vecinul vișiniu și cu vecinul azurat. La urma urmei, trebue să trăești cu epoca ta și să-ți potrivești pasul în ritmul generației!

www.dacoromanica.ro

Dar n'o băgau de seamă nici unul, nici cellalt.

Ca orice parveniți, căutau, cu privirile, dincolo de stradă, dincolo de curțile celuilalt trotuar, adolescenta care va veni.

— Nu prea ești amabil! spuse casa cu dentist, imobilului azurat.

Acesta se făcu că n'aude.

— Ai putea fi mai drăguț! se adresă a doua zi, suivantului vișiniu, tot atât de surd.

— Sunteți niște mojici amândoi! le strigă ea.

— Ai rămas pe drumuri! rânji blocul din dreapta...

Iar cellalt adăogă:

— O să te calce tramvaiul!

www.dacoromanica.ro

LAMBO

1934

Studenţii români din Parisul de acum un pătrar de veac au cunoscut, încălicând generaţiile, pe urmaşul unei vechi familii de boeri moldoveni, prinţul Haralamb Rosnovanu-Lambò, un bărbat cu vreo cincisprezeci ani mai mare decât noi, care îşi tocase averea prin 1905, iar prin 1910, trăia din partide de poker, invitaţii amicale şi joc de curse. Nu se putea despărţi de Paris... Şi, dacă, uneori, venea pe la Bucureşti şi se aşeza, cu ochii nostalgici, pe terasa cafenelei Capşa, noi nu-l credean aevea: în acelaşi moment, adevăratul Lambò era instalat pe terasă la Vachette sau la Soufflet, aşteptând să-i încredinţeze, cineva, câţiva zeci de franci pe care să-i parieze la Longchamp sau, prin delegaţie, la hipodromul din Londra.

De vreo câţiva ani, însă, Parisul s'a făcut prea crâncen pentru omul sărac, trăind din expediente, iar Lambò (prescurtare dela Haralamb), nu mai are treizeci şi cinci de ani. S'a fixat la Bucureşti, aşteptând lovitura fabuloasă care să-i facă posibilă o reîntoarcere întraripată în Parisul tinereţii sale.

Fecior de beizadea, Lambò are legături cu toată protipendada Bucureştilor şi a Iaşilor, unde bunicul său a hospodărit câteva luni. Toate cancanurile unei societăţi apuse, toate nunţile, divorţurile, cumpărările de moşii, adulterele, mezalianţele, jocurile de cărţi, unde se pierdeau conacele şi nevestele; cine e boier veritabil şi cine e proaspăt levantin, care ramură a familiei este cea adevărat Cantacuzină şi la ce epocă se rupe firul Comăneştilor, Lambò

www.dacoromanica.ro

le știe mai bine ca oricine și le povestește — adică le povestea mai demult — fără întrerupere, fără punct și virgulă, fără să-și aleagă adjectivul, fără să menajeze nicio susceptibilitate, niciun vecin de masă, boer și el, poate rudă cu bătrânul sau veșnic tânăra doamnă, ce trecea în cupeu pe podul Mogoșoaiei sau picase, proaspăt, la Paris.

Astăzi, nu mai sunt mese pe trotuarul cofetăriei Capșa. Și chiar de ar fi, cine s'ar mai așeza la ele?... Ce scoborâtori al vreunui neam ilustru și-ar mai lua mazagranul printre temuții polemiști și actorii fără angajament de acolo? Cine să mai treacă în caleașcă, să aprindă amintirile și verva fiului de beizadea? Vremuri apuse. Orașul s'a schimbat prea mult.

Lambò e posomorît. Nu mai are cui vorbi. Nu mai cunoaște pe nimeni. Nu-l mai ascultă nimeni. Ține sprâncenele încruntate și-și lovește, brusc, mustața cănită, aruncând-o în sus. Nu știu de ce, mi-aduce aminte de Jean Moréas, așa cum l-am apucat acum douăzeci și cinci de ani, în cartierul latin...

Odinioară, Lambò, avea mustața căruntă și o purta în sus, ca Wilhelm II.

Astăzi, o are neagră, ca pana corbului și-o ține cu unul din vârfuri țanțoș spre monclul bine înfipt, iar cu cellalt vârf mai puțin rigid, mai fantezist, înflorit, lăsat în voie, într'o renunțare.

A sărăcit: abia de-l mai cunoaște câte un chelner bătrân

Prietenii de demult s'au dus. E singur, într'o lume nouă. Trăește numai din amintiri. Amintirile sunt stigmatul cel mai grav al bătrâneții. Nu vorbiți de trecut, nu vă gândiți la el niciodată — dacă vreți să rămâneți în viața veacului. Trăiți numai printre tineri. Lăsați-i pe ei să vorbească și ascultați-i căci sunt mai vii ca amintirile voastre. Dacă bătrânețea se ia, și tinerețea o contagioasă.

www.dacoromanica.ro

Bravul nostru Lambò nu ştie că n'ajunge să-ţi cănească părul, ca să fii tânăr. El vorbeşte lucruri de acum patruzeci de ani unor oameni pe care nici măcar ziua de azi nu-i interesează, căci se gândesc necontenit la cumplitul şi la miriadarul mâine.

*

Penultima oară, l-am întâlnit pe scările Ministerului de Agricultură, după o recentă schimbare de guvern, şi l-am felicitat.

— Bravo, şefule, veniră ai noştri!

— Era şi vremea! îmi răspunse Lambò fără convingere, fără prea mult entuziasm.

Lumina sarbadă a începutului de Decemvrie, cădea fals pe obrazul vechiului prieten, îi dădea tonuri neverosimile de pergament şi persică, îi îngroşa albastrul vinelor dela tâmple, şi, mai ales, detaşa brusc negrul de corb al mustăţii şi al părului, de rădăcina aceluiaşi păr, cenuşiu-roşcată. Stranii efecte de lumină, pe-o lamentabilă scară de minister, unde te-ai dus să cauţi, fără succes, detaşarea unui agent silvic dela Tulcea la Sighetul Marmaţiei!

Ca şi mine, prinţul acesta e puţin cam dezarticulat de noua schimbare a stăpânirii.

Firește, au venit „ai noştri", dar „ai noştri" sunt ai noştri numai în opoziţie; la guvern se fac ai partidului, ai rudelor, ai patriei, dar numai ai vechilor prieteni nu mai rămân.

Iar vechii prieteni suntem noi cei care, acum douăzeci şi cinci de ani, ne întâlneam la cafeneaua Vachette, în cartierul latin, şi pregăteam, dacă nu propriul nostru viitor, în orice caz, viitorul ţării.

Pe eroul nostru l-au găsit şi l-au lăsat în cartierul latin, multiple generaţii.

www.dacoromanica.ro

El, l-a dus, primul, pe George Tătărăscu la Odeon, pe Istrate Micescu, la taverna Patheonului și pe E. Lovinescu la restaurantul Duval.

După câțiva ani, iată-l cu Christache Dimopol, Macovei, Mișu Paleologu, Bădiță Dumitrescu, Bebe Brătianu și cu prea curând plecații Mișu Bunescu și Țonel Bărdescu...

Prin 1912, se strecura în generația lui Ion Pillat, Ion Lugojanu, Ernest Ene și a regretatului Alfred Moșoiu. Pe urmă a venit războiul și cartierul latin a murit.

A murit, cel puțin pentru Lambò, mentorul nostru al tuturora.

Câțiva ani, l-am scăpat din vedere. Pe urmă, îndată după unire, iată-l în București... Prietenii de odinioară, cu 10—15 ani mai tineri ca el, au ajuns deputați, secretari generali, miniștri sub diferite regimuri. Prințul Haralamb Rosnovan i-a privit ridicându-se, fără niciun fel de invidie, căci el n'a râvnit nimic, niciodată.

Băiat bun, complet dezarmat, după 1905, ultimul an al moștenirii lăsată de tatăl său, moșier din Moldova, Lambo trăise la Paris, Dumnezeu știe cum, dar demn, întotdeauna, fără să-și tapeze prietenii-studenți, făcându-le mici servicii, lăsându-se invitat la câte o masă. Companion plăcut și discret, aproape șters, el n'a cunoscut niciun dușman. Iată-l după războiu, la București. Guvernele se schimbau, și pe atunci, destul de des. La fiecare nou regim, trebuiau să ajungă în fruntea bucatelor și câțiva din prietenii noștri de odinioară.

Totdeauna se găsea ceva pentru el, o mică inspecție, un crâmpeiu de sinecură, o despăgubire, o aprobare pe-o petiție, o accelerare de furnitură, un cazinou, cu joc de cărți, la Oradea, o misiune în deltă, un consilierat la vreo comisiune care trata împrumuturi, optanți sau concordate, pe la Paris sau Helsingfors.

L-am întâlnit în trenul Arlberg, destul de mulțumit, l-am întâlnit și la Berlin, dar, mai des, prin anticamere, la București, pe scări de autorități, pe culoarele Parlamentului

www.dacoromanica.ro

sau rezemat de banca miniștrilor, cu ghiozdan și cu atitudine de consilier tehnic.

Totdeauna surâzător, dându-se la o parte, cu politețe, amabil, răbdător, fără să se supere dacă nu era primit, dacă era refuzat.

— Prea bine, cucoane! spunea unui secretar general nervos, la ora două și jumătate, după ce așteptase trei ore.

„Prea bine... Cum zici dumneata e mai bine!"

Își lua pălăria și cererea nerezolvată, și pleca la alt minister, unde obținea poate mai mult, poate mai puțin, dar totdeauna „fără supărare, cucoane"...

Prin 1928, când au venit „ai noștri" la putere, prințul mi-a părut mai fericit ca oricând. Trecuse de mult, jumătatea de secol, dar nu i-ai fi dat treizeci de ani. Un foc interior îl întinerea. Era vorba să fie trimis atașat de presă undeva, prin Occident sau consul la Iaffa. Poate pentru această plecare, pentru acest început de viață nouă, își îmbrăcase armura nouă: jachetă pe talie, plastron, o mustață recent neagră și un păr care nu mai era sare și piper, ci lustru de rândunică albastră.

Nu știu de ce n'a mai plecat. N'a fost cine să-l numească. Nu cunoștea destulă lume în majoritatea ardelenească a guvernelor din ultimii cinci ani. A trebuit să-și facă relații noi, prin cei câțiva credincioși a lui „conu Take", înscriși la național-țărăniști. Pare-se că d-l Mironescu s'a purtat boierește cu el.

Dar d-l Mironescu a trebuit să plece odată cu ardelenii și acum au venit „ai noștri".

Dar prințul nu e prea entusiasmat. E obosit. Șaizeci de ani i-au înegrit părul, i-au întărit oasele, i le-au anchilozat, i-au muiat mușchii, voința, posibilitățile de-a aștepta, de-a reîncepe... Lumina falsă de pe scară îi descompune epiderma: culori de banană, de prună, de mucegai se îmbină pe biata lui față trudită, de băiat bun, fecior de boier, bine crescut, inteligent, cult, dar care n'a putut face nimic în viață.

www.dacoromanica.ro

— E greu, cucoane, foarte greu! mi se spovedește el — ca'n vremurile de sărăcie comună și de sincere lanuri, ale Parisului de demult.

„Prea multe schimbări. N'o poți lua dela capăt. Când să-i mai înveți pe toți? Abia îi aflaseși cum sunt pe cei care au plecat. Au venit alții... Ce tabieturi or fi având fiecare, Dumnezeu să-i mai știe!... Pe ceilalți știai cum să-i iei: când e bine dispus unul, la ce oră are nervi altul, când te servește, când te refuză. Unuia îi plăcea să-i iei din pat: „Frumos ești Măria-Ta, sprâncenat ești Măria-Ta", ca pe domnii din vechime. Altul nu era voios decât la cafea, după masă.

Unul lăsa toate, dacă-i vorbeai de femei și-i măguleai vanitatea de cuceritor.

Altul avea mania cravatelor și pipăia pe fiecare, să vadă ce stofă are la haine.

Ăstuia îi duceam mereu jurnale de modă și-i strecuram petiția între ele.

Pe altul, trebuia să-i iei repede, să-l amețești, — numai așa îți făcea câte ceva.

Altuia îi strecuram notițe la gazetă, c'a plecat la Bârlad. Se mulțumea cu atât. Altul îmi vorbea mereu de tinerețea noastră, deși vorbisem tot despre asta în ajun. Trebuia să-i amintești mereu de Paris, îți punea mâna pe umăr și-ți evoca pe Celiseta.

— Da, mă!... Am cunoscut-o într'o seară, cu Gică Măcărescu... Era cu Solange... pe-o imperială... Ce vremuri!...

Cutăruia nu-i plăcea să-i pomenești de Paris, că o dusese cam prost acolo. Băiat de țăran, bursier al proprietarului de moșie, trăind cam la colțul mesei, nu-i mai convenia să-l tutuești, de când era ministru.

Ii spuneam „Excelență", „dumneavoastră" și numai așa mă ajuta. Unuia îi ascultam snoavele și amintirile câte o oră. Știam că afară așteptau patruzeci de inși, la audiență și mă blestemau, dar n'aveam încotro: nu puteam tăia vorba ministrului, cu cererea mea. Când intram la altul

www.dacoromanica.ro

tușeam, mă țineam adus de spate, fiindcă el era cam șubred de plămâni și-i făcea bine să mai vadă și pe altul ofticos. Nu există fracmasonerie mai strânsă, ca a bolnavilor. Vorbeam numai de doctorii și climate. Precum vezi, fiecăruia îi știam meteahna. Nu era lucru ușor. Mi-au trebuit ani întregi să-i învăț. Acum au venit alții. Îi fac eu și pe ăștia să-mi bea apă din palmă, n'avea grijă, dar nu mai este așa de ușor. Uite ce iarnă ticăloasă s'a pornit. O să-mi fie mai greu să ies din casă. Pe urmă, nu mai sânt asa de tânăr, cucoane! Voi ați rămas pe la patruzeci de ani. Eu mă aproprii de cincizeci. Iar s'o iau d'acapo? Să-i învăț și pe ăștia, ca pe toți ceilalți? Greu... tare greu prea multe schimbări, cucoane!

.

Au trecut câteva luni din acea posomorîtă zi de Decemvrie. M'am mai întâlnit cu prietenul Rosnovan la un sfârșit de primăvară. Un prieten care vrea să-și cumpere vie pe drumul Văcărești lor, ne-a luat cu automobilul, pe Lambò și pe mine. Când am ajuns în fața cimitirului Bellu, fiul beizadelei a făcut un semn că vrea să se oprească Ne-am dat jos câteși trei. O splendidă zi de Mai. Mormintele își aruncau, unul altuia, ramuri înflorite și cintezi. Era un joc grațios al morților, o veselie primăvăratecă mult mai intensă și mai pură decât Maiul orașului.

In această desrobire, în această feerie de verde, galben și roș, sub imensul cer azuriu, în liniștea tăiată de sborul rândunelelor, ne aminteam, cu un cutremur de groază, toate localurile „de petrecere", cavourile umede, cu lumini spectrale, unde ne „distraserăm" peste iarnă. Ce melancolie! Respirăm liberi și fericiți, acum, în cimitir. Liberi, optimiști, dornici de veață.

Insuși Lambò se înseninase. Fruntea îi se descreți. Incepea să surâdă. Descifra inscripții pe morminte, și, pe măsură ce recunoștea nume familiare, pe măsură ce ne

www.dacoromanica.ro

afundam în alei, ochii îi se aprindeau, voia bună îi sporea. Se regăsea... La un moment dat, ne-a luat pe fiecare de mână:

— Te uiți la pezevenghiul ăla? (Pezevenghiul era un grilaj ruginit, o lespede acoperită de bălării...).

„Nu era din adevăraţii Văleni. A tocat trei neveste şi a mai trăit cu mama uneia din ele zece ani. Acum nu mai are nici-de-un trandafir. Eu i-am spus că aia deacolo o să-l ducă de râpă. („Aia de acolo", era, sub o cruce de marmoră, o nostimă boieroaică bucureşteană, moartă mai acum cinci ani şi care făcea admiraţia adolescenţei noastre).

„In fond el era băiat de treabă — continuă Lambó—dar l-a nenorocit muerea. Asta îşi ipotecase moşia la escrocul ăla de colo, care mai are tupeul să fie înmormântat lângă nevastă-sa. A ofticat-o, săraca. După ce i-a mâncat tot, i-a adus în casă şi băiatul servitoarei, ăla de s'a împuşcat la Monitorul Oficial, când era ăsta ministru de interne. Ce bandit, domnule! Mai avea pretenţia de şef de partid, credea că dacă-l împinge Momuloaia — da' Momuloaia unde-o fi îngropată? mi se pare la Bârlad — o să poată să-l răstoarne pe oncle Jorj, cu una cu două. Ia te uită ce palat şi-a ridicat Merchedecian. N'ar trebui să lase pe băcani să-şi facă aşa cavouri. Nu vezi, domnule, cum ascunde toate mormintele? E o porcărie, am să protestez!.. Ce om şarmant, beizadea Gligore şi uite, nu se mai cunoaşte... L-au pus lângă papina aia de Didina Negromanti, care şi-a făcut statuie la Paris — mon cher, dar e o diferenţă de treizeci de ani — aici e tânără — când a murit avea şaizeci şi cinci de ani — cum de au lăsat-o cu bustul ăsta? E o porcărie... Trăia cu un Prâscovean, la Paris, pe vremea mea, se dusese să se lanseze (à la Paiva), dar n'a avut trampă, s'a degradat prin şantanuri, până a luat-o conu Manuc şi i-a lăsat douăsprezece moşii. Ce-a făcut cu ele, să-ţi spună ăsta de aici, că i-a fost avocat până la moarte, şi a jefuit-o cu ăla de acolo, erau tovarăşi amân-

www.dacoromanica.ro

doi, nevestele surori, una s'a înecat, ailaltă n'a vrut să stea lângă el, a lăsat cu limbă de moarte să fie îngropată în cavoul familiei.

„Ia daţi-vă încoa... îl găsim noi!

„A, uite şi pe licheaua asta! Aşa oameni trimite ţara la Paris... Eu le-am spus de-atunci, domnule! Era Lahovari la Externe...".

•

Lambò şi-a regăsit verva de demult. Vorbeşte cum nu l-am mai auzit de zeci de ani. E printre ai lui, acum:

Strigoiu, în oraş, acum e la el acasă. Cunoaşte pe toţi. „Ala" şi „ăsta", nu mai sunt morminte, ci fiinţe cu nume care vibrau sonor, odinioară, făpturi aevea, reînviate de năvala fără punct şi virgulă a Prinţului.

E mare freamăt în văzduh, printre fantomele celor de sub pământ.

Nu le-ar putea aduce un omagiu mai mare, nu le-ar putea face mai multă plăcere, decât tratându-i ca pe nişte bucureşteni în vieaţă, chemându-i pe nume, mângâindu-i, insultându-i familiar, cu sburdălnicie tinerească... Ramurile lungi şi subţiri, înflorite cu mii de steluţe galbene, aleargă din mormânt în mormânt, ca nişte mesageri, împreună cu cintezii.

In cimitir e veselie mare. Nu mai sunt morţi! I-a înviat, pe toţi Lambò, — cel mai tânăr dintre ei.

---

www.dacoromanica.ro

CUPRINS

	Pagina
Bucureşti, 1935	7
Jean Moréas	27
La moartea lui Caragiale, 1912	31
Amintiri despre Caragiale, 1937	35
Alexandru Vlahuţă	39
Macedonsky	43
Duiliu Zamfirescu	51
D. Anghel	55
A. D. Herz	59
Regina din poveste	63
Pirandello	67
Paul Bourget	75
De Max	79
Aristide Demetriad	87
Iancu Petrescu, 1922	93
Vasile Toneanu	97
Alexandru Davila şi Pompiliu Eliad	101
C. I. Nottara	115
La moartea lui Nottara	119
Statuia lui Nottara	127
La stânca lui Renan	129
Ar-men	135
Paştele în Orient	141
Se dărâmă Sfintele locaşuri	149
Amurg la Maglavit	153
Take Ionescu	161
Conu Alecu	165
Marea generaţie, 1936	169
Cei care au plecat, 1936	175
Moartea tovarăşului de drum	177
La moartea lui Const. Stere	181

www.dacoromanica.ro

Adrien le Corbeau, 1932 187
Coty 191
Bogdan-Pitești 195
N. D. Stoiloff 199
A murit Zevz 201
Dela Mickievici la Pilsudsky, 1935 207
Tanri 213
Vremuri grele 219
Sufletul în eclipsă 223
Feeriile crăciunului, 1936 227
Revista „Luceafărul" 231
Mâinele albe 235
Câteva străzi 239
Vacanța parisiană 243
Sezon londonez 253
Poezie, în provincie 265
Petre Liciu 275
Maria Ciucurescu 279
Bucureștii Vechi 281
Ilarie Chendi 285
Neamul lui Panaiotake 287
Desrobire 299
Vorbesc casele 303
Lambo, 1934 307

www.dacoromanica.ro

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA CENTRALĂ — BUCUREŞTI — 1939

C. 20.737

80 Lei

www.dacoromanica.ro